ĐẠI NAM THỰC LỤC

TẬP VI

CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ II

TIMSACH.COM.VN

Tổ phiên dịch VIỆN SỬ HỌC
phiên dịch

NHÀ XUẤT BẢN KHOA HỌC
HÀ-NỘI — 1963

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XIII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Nhâm ngọ, năm Minh-mệnh thứ 3 [1822] (Thanh Đạo-quang năm thứ 2), mùa xuân, tháng giêng, ngày mồng 1 đinh mùi, ngự giá về tới Kinh sư; yết điện Hoàng-nhân; lại yết cung Từ thọ mừng sức khỏe, rồi ngự ở điện Cần-chánh. Hoàng trưởng tử và các đại thần lưu Kinh là bọn Nguyễn Văn Nhân lạy để trả mệnh.

Ngày nhâm tý, đem việc lễ bang giao dã xong cáo các miếu và điện Hoàng-nhân.

Ngày qui sửu, đặt nghi thức đại triều ở điện Thái-hòa. Xướng chiếu bố cáo trong ngoài.

Chiếu rằng: « Bực vương giả kính trời, theo tổ, là để làm vững mệnh lớn, giữ gìn phúc to, lưu truyền lâu dài về sau. Kính nghĩ Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta thống nhất bờ cõi, cả định dư đồ, tính kỹ kế trị thiên hạ, gây hòa hảo với lân bang. Trẫm nối nghiệp lớn nơi phúc xưa, nhận trách nhiệm khó khăn trọng đại do tổ tiên giao cho bản thân ta, vẫn nghĩ sao nối được chí, nơi được việc là hiếu. Cho nên trẫm đã tuân theo điển cũ, có việc bang giao phải đi Bắc tuần, đã tuyên dụ cho thần dân đều biết. Đến ngày 19 tháng 12 thì lễ lớn đã xong. Giờ thìn ngày 20 trẫm hồi loan

https://tieulun.hopto.org

và giờ mão ngày Nguyên đán thì đến Kinh. Lần này sứ nhà Thanh đem mệnh sang đây, mọi việc nhất thiết theo quốc lễ của ta, từ trước đến sau lúc nào cũng hòa nhã khiêm tốn. Vì thế lễ lớn chóng xong, trẫm đã tỏ được lòng đại hiếu. Lại, chuyến đi này, trẫm cùng các quan binh hộ giá lớn nhỏ đều được mạnh khỏe, thực là nhờ trời và tổ tiên phù hộ cùng nhờ ơn uy của Hoàng khảo ta để lại mà được như thế. Nay đã chọn ngày lành là mồng 6 làm lễ tạ các miếu cùng điện Hoàng-nhân và ngày hôm nay ban chiếu cho thiên hạ. Ôi ! giữ tin hòa hảo với lân bang, bèn xét mưu mô hữu đạo ; ở giữa mà là công việc lớn còn diễn phúc trạch lâu dài ».

Chuẩn định từ nay các chiếu văn đều phải niêm yết ở lầu Phụ-văn. Các tỉ huyện ba huyện Long Kính ký phải dẫn kỳ lão, hương lý và thân hào đến trước lầu để lạy xem.

Thưởng bạc và quần áo cho các thị vệ đại thần tùy giá là Nguyễn Đức Xuyên, Trần Văn Năng, Tôn thất Dịch, Vũ Viết Bảo và bọn quản vệ các quân Thị trung Thị nội, theo thứ bậc khác nhau. Biền binh các quân Thị trung và Thị nội, ai về trước thì cấp cho tiền và cho về thăm nhà một tháng ; ai về sau, cho về thăm nhà 20 ngày.

Đề ấn ngự bảo ở điện Trung-hòa. Lệ trước, ấn tỷ để ở điện Cần-chánh. Vua bảo Thượng bảo khanh rằng : « Hoàng khảo ta dựng điện Trung-hòa, thực vì như cung Cần thanh của nhà Đại Minh, đó là nơi chính điện của thiên tử ở. Vậy phải đem những quã-ấn ngự bảo để vào chỗ chính giữa điện, khi nào cần dóng ấn thì đại học sĩ hiệp cùng Thượng bảo và Văn thư phòng tâu rõ.

https://tieulun.hopto.org

Sau khi được chỉ, thì do nội giám mang ấn đến điện Cần-chánh. Đóng xong, lập tức khóa lại rồi lại để ở chỗ cũ. Chìa khóa do Thượng bảo giữ. Ghi làm lệnh mãi mãi».

Ngày giáp dần, vua mặc y phục tế đàm (mũ xuân thụ bằng nhiễu màu xanh, áo tràng vạt bằng lụa thâm không trang sức trong lót lụa trắng Xiêm bằng lụa mộc không viền, bí tất lam, giày đen), đến điện Hoàng-nhân làm lễ tế đàm.

Thế miếu làm xong (nhà chính, nhà trước đều chín gian hai chái; hai bên tả hữu hai nhà vuông; chính giữa sân là gác Hiển lâm ba tầng; bên tả là cửa Tuấn liệt trên có lầu chuông; bên hữu là cửa Phong công trên có lầu trống; phía trước có tả vu hữu vu thờ các vị tòng tự; tường vây quanh có năm cửa: phía trước gọi là cửa miếu, phía tả là cửa Khải địch, phía hữu là cửa Sùng thánh, phía trước bên tả là cửa Hiển hựu, bên hữu là cửa Đốc hựu. Cửa Phong công sau đổi làm Sùng công).

Bộ Lễ đang nghi chú lễ Thắng miếu (1). Vua nói: «Lễ có một tiết ban thịt tế. Trẫm nghĩ việc định nơi ở muôn năm của Hoàng khảo ta là việc rất tốt lành. Ngài đã để lại cho ta phúc to nghiệp lớn, thì tiết này trẫm phải kính cẩn quỳ hưng chén rượu phúc, giơ lên trán vái một cái rồi uống cạn, để đáp cái phúc lớn Hoàng khảo đã cho ta».

Ngày ất mão, vua đem bầy tôi rước thần chủ Thế tổ Cao hoàng đế và Cao hoàng hậu lên Thế miếu và rước thánh vị về để yên ở điện Hoàng-nhân.

---

(1) Rước thần chủ lên miếu để thờ.

https://tieulun.hopto.org

Định lệ cúng ở các miếu. Tiết Nguyên đán và hai kỳ tế Xuân Thu thì vua đến tế ở Thái miếu ; tiết Đoan dương và hai kỳ tế hạ Đông, thì vua đến tế ở Thế miếu. Lễ hợp hưởng thì năm nay vua đến Thái miếu, sang năm đến Thế miếu làm lễ. Còn Triệu miếu và Hưng miếu thì sai hoàng tử hoàng thân tế thay. Ngày mồng một và ngày rằm, đều sai hoàng tử, hoàng thân làm lễ.

Ngày mậu ngọ, tế xuân hưởng.

Ngày nhâm tuất, vua ngự điện Thái-hòa, đem việc lễ Thăng miếu đã xong ban chiếu cho trong ngoài.

Chiếu rằng : « Trẫm nghĩ thánh nhân đặt giáo trọng hiếu, là để làm cho hậu luân lý ; vương giả cũng thân mượn miếu là để tỏ sự tôn sùng. Cho nên « Tụng » của *Kinh Thi* ca ngợi việc hữu hưởng(1). « Điển » của *Kinh Lễ* qui trọng việc thăng nhân (2). Lớn lao thay Hoàng khảo Thế Tổ Cao hoàng đế ta, thân đủ cả ba tài (3), lòng chứa muôn điều thiện. Buổi gian truân gặp cơn nguỵ biến, được trời cứu giúp mà có bão tự núi [Côn-lôn]ra (4), nước ngọt giữa biển (5). Nhân dân mong sống

---

(1) Hữu hưởng : Dâng lễ cúng.
(2) Thăng nhân : Trai khiết dâng lễ cúng tế.
(3) Trời, đất, người.
(4, 5) Nguyễn Ánh bị quân Tây-sơn vây khốn ở Côn-lôn, bỗng có cơn bão làm đắm nhiều thuyền của Tây-sơn, Ánh thừa cơ trốn thoát. Khi chạy ra ngoài khơi, mấy ngày không có nước ngọt để uống, sắp chết khát, Nguyễn Ánh khấn trời : Nếu có chân mệnh làm vua thì xin gió giạt thuyền vào đất liền, nếu không thì xin dìm thuyền cho chết đuối. Khấn xong, bỗng có một vũng nước ngọt nổi ở giữa biển để quân sĩ múc uống (Theo *Thực lục chính biên Đệ nhất kỷ*).

https://tieulun.hopto.org

lại, càng vợ con đem cơm nước đón rước quân vua. Nương náu nơi tối tăm, ngầm lập mưu, gây ân đức; vận dụng kế sâu thẳm, đánh giặc nước, trả thù nhà. Công lao dựng nghiệp và trung hưng, bằng cả Cao tổ và Quang-vũ; mở bờ mà rộng đất, thống nhất cõi Bắc miền Nam. Kinh mệnh trời từ gây dựng đến thành công; dựng ngôi báu không thiên tư không đảng phái. Chế ra lễ nhạc, đẹp tốt hơn trăm vua; dựng nên mối giềng, phép tắc truyền muôn thuở. Trải bốn mươi năm đức sâu ơn hậu, rực rỡ nghìn xưa; để lại ức muôn năm công lớn, mưu to, như trời vĩ đại. Trẫm kính nhận sự phó thác [của Hoàng khảo], trong lòng rất mực đau thương. Nơi Dực thất băn khoăn (1) muốn báo đáp mà không cùng được; chốn quân đài (2) nối nghiệp, nghĩ nơi theo là việc khó khăn. Nay tang phục đã hết, viên miếu vũ làm xong. Muốn tỏ điển lớn lao, cử hành lễ long trọng, nên kính cẩn chọn ngày mồng 3 tháng này, lễ cáo các miếu và điện Hoàng-nhân, ngày mồng 9 thân đem bầy tôi rước thần chủ Hoàng khảo Thế tổ Khai Thiệu Hoàng Đạo Lập Kỷ Thủy Thống Thần Văn Thánh Võ Tuấn Đức Long Công Chí Nhân Đại Hiếu Cao hoàng đế lên miếu và rước thần chủ Hoàng tỷ thừa Thiên Tá Thánh Hậu Đức Từ Nhân Giản Cung Tề Hiếu Dực Chinh Thuận Nguyên Cao hoàng hậu lên thờ chung. Từ chín tầng mây lên xuống, như vẫn giáng lâm; muôn đời thờ hiển linh, vô cùng rực rỡ.

---

(1) Dực thất: Cái nhà ở bên tả hay bên hữu Thái miếu, vua ở trong khi có tang (Thiên « Cố mệnh » *Kinh Thư*).

(2) Quân đài: Cái đài khi ông Khải nhà Hạ làm lễ lên ngôi vua.

https://tieulun.hopto.org

Để làm sáng tỏ nền nếp tốt đẹp, nên cho ân trạch nhuần thấm khắp nơi. Vậy nay có ân điển gồm 8 điều :

1. Trong dịp Bắc tuần năm ngoái, các hoàng tử tước công theo giá và hoàng tử Lưu Kính đều thưởng 50 lạng bạc, 1 tấm đoạn thiêu mãng xà, 1 tấm nhiễu Hỗ, 1 tấm sa, bút mực đều 1 hộp, 1 cái nghiên, 1 quyển giấy hoa tiên.

2. Các đại thần thị vệ, đại thần lưu Kinh, văn-võ tùy giá, từ chánh nhị phẩm trở lên và các chánh phó tổng trấn Gia-định, Bắc-thành, đều gia một cấp.

3. Văn võ tùy giá từ tùng nhị phẩm đến tùng tam phẩm đều cấp một lần kỷ lục.

4. Các miếu Lịch đại đế vương, Văn miếu, miếu Hội đồng & các thành dinh trấn cùng các thần kỳ ở trong điện thờ, đều tế một đàn.

5. Quảng-đức, Quảng-trị, Quảng-bình được giảm 6 phần 10 thuế thân và tiền đầu quan năm nay ; Quảng-nam, Bình-thuận, Phiên-an, Biên-hòa được giảm 5 phần 10.

6. Chuẩn cho 11 trấn Bắc-thành đều theo chỉ trước, được giảm 5 phần 10 thuế thân và tiền đầu quan năm nay.

7. Năm nay mỗi huyện cống một người học sinh và từ sau cứ hàng năm mỗi phủ cống một người, do quan Quốc tử giám phúc hạch, nếu trúng được bốn kỳ thi làm danh sách tâu lên để cấp cho lương ăn học [ở Quốc tử giám]. Khi gặp có khoa thi Hội thi quan Quốc tử giám lại đem sát hạch rồi tâu xin cho cùng với lương cống vào thi. Người nào văn học không thông thì bắt về và bắt phủ huyện cử người khác điền vào.

LUATVIETNAM.VN

https://tieulun.hopto.org

8. Phong tặng cha mẹ quan viên văn võ. Bộ Lễ phải tuân tờ chiếu trước mà xét rõ, trừ những người phạm tội thập ác (1) và các tội danh không được phong tặng, còn thì đệ tâu danh sách để đợi chỉ phong tặng.

« Ôi ! Nghi ngút hương thơm, phụng thờ sánh cùng chín miếu ; chén vàng cầu phúc, thiêng liêng bền tựa đất trời. Nơi hương khói nay đã dựng xong, con cháu ta được nhờ sự phù hộ. Cầu phúc để ban cho muôn họ, các ngươi nên thành kính hưởng thừa ».

Chưởng dinh hưu trí là Nguyễn Long vào yết kiến ; thưởng cho quần áo và 200 quan tiền.

Gọi hơn 4.200 biền binh ở Bắc-thành, Thanh, Nghệ và Thanh-hoá về Kinh.

Sửa Văn miếu.

Văn hàng bảo bộ Lễ rằng : « Sách vở là để rộng kiến văn. Nay việc học sĩ tử cạn hẹp là vì có ít sách. Phải sai các tế tửu tư nghiệp xét sách trong Quốc tử giám, nếu chưa đủ thì tâu xin ban cấp để giảng tập ».

Sai Bắc-thành hàng năm mua 1.000 hộc thóc nếp chở về Kinh. Từ nay lấy đó làm lệ.

Chuẩn định từ nay tế Giao có tám đàn tông tự, thì hoàng tử hoàng thân giữ việc phân hiến (2) ở bốn đàn (tả nhất, hữu nhất, tả nhị, hữu nhị), văn võ đại thần phân hiến ở bốn đàn (tả tam, hữu tam, tả tứ,

---

(1) Thập ác : Tội danh trong hình luật : 1. Mưu phản, 2. Mưu đại nghịch, 3. Mưu bạn (phản nước theo giặc), 4. Ác nghịch [đối với thân thích], 5. Bất đạo, 6. Đại bất kính, 7. Bất hiếu, 8. Bất mục, 9. Bất nghĩa, 10. Nội loạn [loạn dâm]. (Theo « Hình luật chí » trong *Lịch triều hiến chương loại chí*).

(2) Dâng rượu cúng ở các bàn phối hưởng hai bên tả hữu.

https://tieulun.hopto.org

hữu tứ). Năm lần tế hưởng (1) ở Thái miếu thì tâm ấn hai bên tả hữu, hoàng tử hoàng thân phân hiến bốn ấn (tả nhất, hữu nhất, tả nhị, hữu nhị); văn võ đại thần phân hiến bốn ấn (tả tam, hữu tam, tả tứ, hữu tứ). Trước kỳ tế bộ Lễ xin chỉ để phân phái, ai không dự vào phân hiến thì theo ban mà bồi tế. Ai vô cớ mà bỏ không đến tế thì xét hặc.

Ngày đinh mão, vua ngự điện Trung-hòa, dụ bầy tôi rằng: « Trước đây trẫm dùng nhà Minh đường ở đấy bên đông chính điện làm nơi cư tang, sớm chiều chịu tang chế ở đấy, ba năm nay vẫn giữ như một ngày. Nay lễ Thăng miếu đã xong, Trẫm ngự ở điện chính, để hợp với cái nghĩa ở giữa mà lo việc lớn. » Bầy tôi đều chúc mừng.

Sai quét mầu vàng cung thành để làm Tử cấm thành.

Sai giám thành phó sứ là Đỗ Phúc Thịnh đến đạo Cam-lộ ngắm đo từ sông Điểu-ngao (tên xã) đến Ai-lao, vẽ thành bản đồ hình thế núi sông để dâng. Vua sai truyền dụ cho sai trưởng bầy sách thuộc man rằng: Bọn ngươi đời đời dâng cống, đã hơn 200 năm nay, cũng là phiên thuộc của triều đình. Phàm đất đai thuộc bản đồ phải có bờ cõi rõ ràng để dùng trong việc trị dân giữ nước chớ nên ngờ sợ. Những người được sai phái đã có hậu thưởng, không phiền các ngươi phải cung đốn ».

Tường sinh (2) tỉnh Phúc-kiến nước Thanh là Vương Khôn-nguyên đi Đài-loan chấm thi, nhân bị bão giạt vào đậu ở Đà-nẵng. Sai cho quần áo tiền gạo và dưa

---

(1) Xuân, hạ, thu, đông hưởng và hợp hưởng.
(2) Tường sinh: Sinh viên ở phủ huyện.

https://tieulun.hopto.org

theo đường bộ về nước. Khôn-nguyên xin về đường biển. Y cho, và cho thêm 100 lạng bạc.

Ban cho những công thần trung hưng được tòng tự ở Thế miếu.

Vua dụ bầy tôi rằng: « Nay rước Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế lên miếu để hưởng cúng muôn năm, theo lễ thì có tòng tự. Trẫm nghĩ từ buổi trung hưng đến nay, những người theo đòi giúp đỡ, ngoài năm người là Tôn thất Mận, Tôn thất Điển, Tôn thất Huy, Võ Tánh, Ngô Tùng Chu ra, còn nhiều người công trạng rực rỡ. Bọn ngươi phải xét kỹ các công thần thân huân, ai là người thủy chung hết lòng, công lao đặc biệt, thì liệt kê công trạng, bàn xét tâu lên đợi thần quyết định, để đáp lại công lớn, làm sáng tỏ điển thờ ».

Sai sứ sang nước Xiêm. Lấy cai bạ Quảng-ngãi là Nguyễn Kim Truy làm chánh sứ, cai cơ Thị trà là Ngô Văn Trung làm phó sứ (tặng Phật vương 3 cân quế và sa, the, trừu, lụa mộc, lụa trắng, mỗi thứ 100 tấm).

Ngày tân mùi, duyệt binh.

Lấy thiêm sự Binh bộ là Lê Đường Anh quyền làm công việc cai bạ Quảng-ngãi.

Bộ Lễ tâu rằng: Những miếu thờ đế vương lịch đại ở các địa phương, có khi hai ba sở miếu cùng thờ một triều đại, có khi một hạt mà thờ hai ba triều đại, xin cho từ sau kỳ xuân tế này, mỗi hạt đều hợp thờ một đàn.

Vua dụ khiến các triều đại cứ mỗi triều đều tế một đàn, duy họ Trịnh không dự lệ ấy.

https://tieulun.hopto.org

Bộ Lại tâu dâng danh sách gia cấp các đại thần văn võ.

Vua bảo Trịnh Hoài Đức rằng: « Điển lệ gia cấp là để ngụ ý khuyên răn. Nếu nhất khái cho cả những người lười biếng, không xứng chức vụ thì không phải là ý khuyên răn ». Sai đình thần bàn lại. Bọn Lễ bộ Phạm Đăng Hưng và Lê Đăng Lý vì làm việc sai lầm không được dự.

Lại dụ sai hai bộ Lại Binh kê danh sách các quan viên văn võ lớn nhỏ tùy giả và các văn võ ở Bắc-thành có dự vào việc lễ bang giao, cho đình thần bàn xét, ai được việc thì thưởng, ai không được việc thì phạt.

Lấy phò vệ úy Nguyễn Văn Tinh quản Tả vệ đinh Long võ quân Thị nội.

Sai Quảng-bình và Thanh-hoa mộ người lập những hộ yến sào (mỗi người mỗi năm nộp thuế 8 lạng), tha cho thuế thân. Nhân lại định lệ thuyền yến hộ (yến hộ nào đinh số 40 người trở lên thì đóng 12 chiếc thuyền, hộ nào 30 người trở lên đóng 8 chiếc, hộ nào 20 người trở lên đóng 5 chiếc, hộ nào 10 người trở lên đóng 2 chiếc. Thuyền rộng 5 thước đến 6 thước 9 tấc, do quan sở tại cấp bài chỉ, chiếu lệ nộp thuế. Sai dịch đều được miễn cả. Hộ nào không đủ 10 người thì không ở lệ này).

Sai thượng thư Hộ bộ Nguyễn Hữu Thận quản lý Khâm thiên giám.

Bộ Lễ bàn và dâng nghĩ chú đại triều và thường triều. [Vua] chuẩn cho bắt đầu từ buổi thiết triều ngày 15 tháng 2. Hàng tháng, ngày mồng một và ngày rằm đặt

https://tieulun.hopto.org

đại triều; các ngày 5, 10, 20, 25 đặt thường triều. Ngày đại triều thì hữu ty bày lễ bộ và nghi vệ đại triều ở điện Thái-hòa. Vua ngự mũ cửu long, áo bào vàng, đai ngọc. Hoàng tử, hoàng thân và văn võ trăm quan đều mang áo mũ đại triều, theo ban chầu bái. Ngày thường triều thì đặt nghi vệ thường triều ở điện Cần-chánh. Vua ngự khăn cửu long kiểu nhà Dường, áo tràng vạt sắc vàng kiểu nhà Minh, bổ tử thêu rồng vàng. Hoàng tử, hoàng thân và văn võ tứ phẩm trở lên đều mang áo mũ thường triều mà chầu bái. Được gọi lên điện cho ngồi và cho nống nước chè. Các nha môn có việc gì thì tâu.

Cấp thêm lương tháng cho thư lại vị nhập lưu ở Nội vụ phủ. (Mỗi người mỗi tháng được cấp 1 quan 5 tiền và 1 phương gạo). Dụ rằng: « Trẫm nghĩ bọn người lương ít, không đủ nuôi đức thanh liêm, nay đã được ngoại lệ gia ân thì đều phải cố gắng, nếu còn tham những hối lộ và không chăm chỉ chức vụ, sẽ thêm bực mà trị tội ».

Bố biền ở Thanh-hoa bắt được tướng giặc là Lê Văn Thông ở Nông-cống đem giết.

Sai bộ Lễ lựa chọn trong các đội tiểu hầu, ai là người cao tuổi biết âm nhạc thì cho dạy đội tiểu hầu nữ diễn tập cho thông thạo để hát chầu.

Sai Quảng-đức bắt dân và thợ luyện nấu các thứ ngói lưu ly.

Tháng 2, nước Vạn-tượng sai sứ đến Nghệ-an dâng biểu xin truy dâng lễ tiến hương. Vua cho là việc quốc tang đã xong, cho miễn. Cho vua nước ấy và sứ giả bạc và lụa rồi bảo về.

https://tieulun.hopto.org

Nước Vạn-tượng lại xin cho mang thuộc là Phọc-khâm được thu thuế ở động Động-dịch. Vua sai thiêm sự Vũ Viết Trường đến hội với trấn thần Nghệ-an truyền hợp tên Phọc-khâm và người Động-dịch để xét. Phọc-khâm thú rằng: « Trước kia nghe nói động Động-dịch thuộc về động Lạc-hoàn, nên đã bị Phì Chủ-phó sai đến động ấy đòi thuế. Nay tự biết là trái lệ, xin nhận tội ».

Lại gặp có việc hai sách Phá-bằng, Xương-cum thuộc đạo Cam-lộ cũng bị Phá-hạt-xá-bút (con vua nước Vạn-tượng) sai người đến đòi thuế. Việc tâu lên. Vua dụ vua nước Vạn-tượng rằng: « Động-dịch là dân biên của ta, đã ghi vào sổ sách. Phọc-khâm đã biết tội thì tất thần thuộc của triều ta, vẫn cung nộp thuế lệ hơn 200 năm nay, không có cái việc nước ngoài đến sách nhiễu thuế khóa bao giờ. Phá-hạt-xá-bút sao dám như vậy? Duy nghĩ y mới mạo phạm một lần nên cũng rộng dung cho. Vương phải nghiêm cấm bọn chúng, từ nay phải tuân pháp luật, giữ cương giới, không được làm bậy, để nhờ cái phúc của trẫm vỗ yên các bang ». Lại truyền dụ cho đình thần Quảng-trị thông sức cho sai trưởng bảy sách Cam-lộ đều được biết.

Bắt đầu duyệt tuyển ở năm trấn Bắc-thành (Sơn-nam thượng, Sơn-nam hạ, Hải-dương, Sơn-tây, Kinh-bắc, mỗi nơi một trường; phủ Hoài-đức phụ vào trường Sơn-tây). Sai tổng trấn Lê Chất quản lãnh ấn vụ duyệt tuyển, tham tri Hộ bộ Nguyễn Công Tiệp, Thái thường tự khanh Lê Đồng Lý, hiệp trấn Nghệ-an Ngô Bá Nhân, hiệp trấn Sơn-nam thượng Vũ Xuân Cẩn,

https://tieulun.hopto.org

cai bạ Bình-định Hoàng Văn Quyền, chia nhau đi các nơi phụng mệnh làm việc. Bọn Công Tiệp năm ngoái tây giả được lưu lại ở Bắc-thành để làm việc này. Vua nghĩ bọn họ ở ngoài lâu ngày, cho mỗi người 100 lạng bạc và dụ rằng: « Bọn ngươi là chính do trẫm lựa chọn, cần phải cố gắng giữ công bằng trung trực, để xứng lòng trẫm đinh ninh dặn dò ba bốn lần. Nay ban cho như thế cũng đã đủ nuôi liêm. Nếu còn dung tâm đen tối, cam làm ô trọc, thì đã không nghĩ đến báo đáp ơn trẫm, nhưng lại không nghĩ đến bản thân và gia đình sao? Phàm những bọn quên ơn vô sỉ như thế, trẫm nhất định trị tội nặng để trừ tiệt cái tệ hối lộ. Khi đi đến nên để luôn luôn ở trước mặt chỗ ngồi để kính cẩn tuân theo, chớ quên ».

Lại dụ Lê Chất rằng việc dân chính buổi mới, công việc nên giản dị, miễn sao trừ bỏ thói tệ, chấn hưng điều lợi là được.

Bấy giờ có viên phủ lại ở Kinh-bắc là Man Kim Xán và viên trấn ty ở Sơn-nam hạ là Nguyễn Đình Cẩm đòi tiền của dân, Chất lập tức đem chém cho mọi người biết, rồi đem việc tâu lên. Vua cho là phải.

Khi danh tổng sách đăng lên, đinh số tăng nhiều. (Số đinh năm trấn và phủ Hoài-đức về năm canh thìn có 190.226 người, năm tân tỵ có 189.271 người, đến năm nay sổ tuyển lên tới 193.817 người). Vua thưởng bọn Lê Chất và Công Tiệp mỗi người gia một cấp và 1 tấm đoạn thêu mãng xà; lại thêm cho Chất 2 tấm đoạn bát tỵ, bọn Công Tiệp mỗi người 1 tấm. Các trấn và phủ huyện thì giao cho bộ Lại nghị công: các trấn thần là Nguyễn Văn Hiếu, Lê Công Lý, Lê Văn Tiến, Trần Thiên Tải, Nguyễn Kim Bảng, Lưu Thuyên, mỗi người đều

https://tieulun.hopto.org

được thưởng hai lần kỷ lục. Thuyên và Bằng vì trội hơn nên thưởng thêm mỗi người 30 lạng bạc và 10 tấm lụa. Các tri phủ, tri huyện, cai án, tri bạ, tham luận, mỗi người được thưởng một lần kỷ lục. Thư lại, cai tổng thì được thăng thu và thực thu theo bực khác nhau. Duy viên tuyên phủ sứ Hoài-đức là Phan Đức Quang vì không làm được việc, phạt 6 tháng lương. Bộ Lại vì nghị tâu rõ ràng được thưởng 30 lạng bạc.

Bộ Hộ tâu rằng: Bắc-thành mới làm việc duyệt tuyển, những hạng lão nhiêu, nhiêu tật, lão hạng, tàn tật, xin cho chiếu theo lệ định từ Quảng-bình trở vào là thuế thân cho lão hạng và tàn tật được nộp bằng một nửa thuế của tráng hạng, còn hạng lão nhiêu, nhiêu tật thì cho miễn. « Vua y theo ».

Thành Bắc-Gia-định tâu rằng: « Gần đây những án cướp trong hạt phần nhiều là những hạng dân bần cùng lận sổ, nên đã sức cho các trấn phàm xã nào số dân xin tục tuy ghi nhiêu là hạng cùng cố, cũng đều phê chuẩn, đứng câu nệ cái lệ « 10 đinh 1 cùng ». Năm ngoái, từ tháng 8 đến tháng 12, số dân mới tục cộng được 16.155 người (tráng đinh 12.436 người, cùng cố 3.719 người), xin miễn cho thuế thân năm ấy ».

Vua y lời tâu. Lại sắc rằng từ năm nay trở đi, những hạng dân cùng cố đã có sản nghiệp thì đem vào các hạng tráng, quân, dân, còn những người làm chưa đủ ăn thì vẫn cho miễn.

Quan Bắc-thành tâu rằng phủ lỵ phủ Quốc-oai thuộc Sơn-tây đóng ở Phượng-tri, địa thế chật hẹp, xin dời đến Trung-thuy là nơi rộng rãi cao ráo. Vua y cho (Phượng-tri, Trung-thuy đều là tên xã thuộc huyện Đan-phượng).

https://tieulun.hopto.org

Ngày bính tuất, tế Trời Đất ở đàn Nam giao, rước Thế tổ Cao hoàng đế lên phối hưởng.

Ngày tân mão, vua ngự điện Thái-hòa nhận lễ mừng. Xuống chiếu bố cáo trong ngoài. Chiếu rằng: « Trẫm nghĩ *Kinh Dịch* nói « âu tiến » là làm sáng tỏ việc phụng sự để trọng lễ tế Trời, *Kinh Thi* ca tụng việc « dâng lễ » là nói tiến cúng để nên lòng hiếu tôn cha mẹ. Như thế là đặt giáo hóa trước hết phải báo đáp từ gốc, mà tôn cha không gì bằng đem phối hưởng với Trời. Lớn lao thay Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta, lấy vui hòa làm mối giềng, lấy thông minh làm khuôn phép. Khí thiêng non sông chung đúc, anh tài như Chu vương mở nghiệp khi xưa ; quân dân một đức một lòng, mưu lớn như Hạ hậu phục thù thuở trước. Dựng nghiệp đã trải qua nguy hiểm, mưu sâu vẫn giữ được vẹn toàn. Quân đến đâu, nhân dân vui mừng khắp cửa nhà, lòng mong người cũ ; cầm quân giặc, tướng sĩ tranh xông pha tên đạn, cùng chí phục thù. Cờ kiếm ra uy trừ quân hung bạo ; bụi mù quét sạch khôi phục đất đai. Kiến thiết miếu xã thị triều(1), tô điểm qui mô buổi đầu rực rỡ ; sửa sang điển chương lễ nhạc, lưu truyền cơ sở muôn đời về sau. Trị nước gắng công, sớm hôm không hề nhàn rỗi ; nghiệp xưa giữ vững, mọi việc thận trọng thủy chung. Tưởng đến phép trời rủ truyền, con cháu thịnh vượng ; đức còn chuyển mạnh, cao cả vô cùng. Trẫm được nhờ để lại yên vui, nghiệp lớn. Việc tế tự thì theo Thành Chu điển lớn, tôn Hậu Tắc mà thân Văn vương ; việc tiến cúng thì tỏ lòng hiếu giữ nề, rước Hoàng khảo sánh cùng Thái tổ. Noi đường hay ấy, lại

(1) Tôn miếu, xã tắc, đô thị, triều đình.

https://tieulun.hopto.org

cử lễ to. Kính cẩn chọn ngày mồng 6 tháng này, sai quan kính cáo Trời Đất và Tôn Miếu Xã Tắc; ngày mồng 10 thì hợp tế Trời Đất ở đàn Nam giao và rước thần vị Hoàng khảo Thế tổ Khai Thiên Hoằng Đạo Lập Kỷ Thủy Thống Thần Văn Thánh Võ Tuấn Đức Long Công Chí Nhân Đại Hiếu Cao hoàng đế lên phối hưởng, kể bắt đầu từ năm nay là năm nhâm ngọ. Các đồ thờ nghi lễ đều theo như ngôi phối Thái tổ Gia dụ hoàng đế. Việc này chép làm hội điển, để lại vô cùng.

Bính ngọ dâng thờ, ca ngợi mệnh trời sinh dục; đàn Giao chúc hỗ, đội ơn Thượng đế phù trì. Đã kính dâng tôn hiệu, để ban ơn khắp nơi. Vậy có 8 điều ân điển:

1. Các công hoàng đệ, hoàng tử và văn ban ở Kinh từ ngũ phẩm trở lên, ban yến một lần.

2. Văn từ phẩm, võ tam phẩm trở lên ở Kinh và ở ngoài, cấp một lần kỷ lục.

3. Các thần kỳ ở thành dinh trấn đạo đã được ban tế trong khi Bắc tuần hồi loan đi qua, nay lại cho tế một lần nữa.

4. Các kỳ lão ở bốn dinh trực lệ 100 tuổi trở lên thì thưởng 3 lạng bạc, 1 tấm lụa; 90 tuổi trở lên, thưởng 2 lạng bạc, 1 tấm vải; 80 tuổi trở lên, thưởng 1 lạng bạc, 1 tấm vải; 70 tuổi trở lên, thưởng 1 tấm vải.

5. Những người đã nộp quyển để dự sát hạch vào lớp cao đẳng ở Quốc tử giám từ năm Minh-mệnh thứ 2 trở về trước, thì các viên tế tửu tư nghiệp cho gọi đến mà ra bài thi ở trước mặt, lấy trúng 100 tên, chia làm ba hạng ưu bình thứ, làm danh sách do bộ Lễ để đạt để cho làm giám sinh, cấp cho tiền gạo theo thứ bực khác nhau.

https://tieulun.hopto.org

6. Những quan viên phạm sai lầm về việc công đã bị xử phạt bổng từ năm Minh-mệnh thứ 2 trở về trước, đều cho tha phạt.

7. Những quan viên có quân công đã về hưu trí ở quê quán mà hiện không có ai là thân nhân để tang một năm trở lên để nuôi nấng thì cho đến nha gần mà trình rõ, do các quan thành dinh trấn xét thực để đạt lên mà cấp cho tiền gạo.

8. Các dinh trấn đạo Quảng-trị, Phú-yên, Bình-hòa, Bình-thuận, Định-tường, Vĩnh-thanh, Hà-tiên, Thanh-bình, đều cho đặt thêm chức đốc học. Ở các thành dinh trấn, mỗi phủ được đặt một giáo thụ hàm chánh thất phẩm, mỗi huyện được đặt một huấn đạo hàm chánh bát phẩm, để dạy bảo học sinh, mở mang văn hóa.

Ôi! đức lớn mãi mãi sánh với trời, cao sáng dài lâu cùng phốt, chứng giám ở đây. Không hết phúc, lên xuống rõ ràng không xa. Thần hưởng ở lòng thành, một mình ta không quên kế tự; cầu phúc để ban khắp, dân các ngươi được hưởng không nhầm ».

Ngày qui tỵ, vua yết lăng Cơ thánh (1).

Ngày giáp ngọ, yết lăng Thụy thánh (2), lăng Thiên thụ (3).

Sai lang trung Hộ bộ Trương Thừa Huy đem các bộ tỵ đi thanh tra thành Gia-định cùng các trấn Bình-định, Phú-yên, Bình-hòa, Bình-thuận.

Lấy Hàn lâm viện thị độc học sĩ Hoàng Văn Thịnh làm thiêm sự Hộ bộ.

---

(1) Lăng Hưng tổ Hiếu khang Phúc Noãn.
(2) Lăng vợ Hiếu khang Phúc Noãn.
(3) Lăng Thế tổ Gia-long.

https://tieulun.hopto.org

Miễn tiền đồng ấn và viết cáo sắc (lệ trước các chức tân quan và các thư lại vị nhập lưu, khi được cấp bằng sắc đều phải trả tiền đồng ấn và tiền viết, do Lại bộ, Thượng bảo, Thị thư và những biền binh canh giữ ấn quốc bảo chia nhau, đến nay bãi đi).

Đổi phủ Thượng-hồng trấn Hải-dương làm phủ Bình-giang, phủ Hạ-hồng làm phủ Ninh-giang; lại đổi phủ Tam-đa trấn Sơn-tây làm phủ Vĩnh-tường.

Hiệp trấn Thanh-hoa là Hoàng Văn Diễn vì ốm xin nghỉ việc và nói: «Xa bỏ phần mộ đã 17 năm nay, may được về làng thăm viếng thì bệnh sẽ tự khỏi». Vua nói: «Há có cái lý về làng mà bệnh tất khỏi ngay. Thế rõ ràng là không có bệnh». Không cho. Nhân bảo bộ Lại rằng: «Những quan chức lớn nhỏ cáo bệnh, cũng có người thực tình, cũng có người nhân có việc mà thoái thác, không thể không biết rõ».

Định lại phẩm trật quan chức ở ty Cung phụng sơn lăng, lang trung trật chánh ngũ phẩm (trước chánh tứ phẩm), tư vụ trật chánh thất phẩm (trước chánh bát phẩm), thư lại trật chánh cửu phẩm (trước tòng cửu phẩm).

Thuyền trưởng nước Xiêm là Hoàng Nghi-hữu nhân bị bão vào đậu thuyền ở Bình-định, xin vay 2.000 quan tiền công và 500 phương gạo. Vua chuẩn lời đình nghị cho vay.

Thuộc hạ trong phủ Thiện-hóa công Chẩn là bọn Nguyễn Đăng Quy trá xưng là thị vệ đêm vào nhà dân bắt bọc, nhân cự đánh viên trí huyện Võ Văn Thục. Đình thần Quảng-đức tâu. Vua sai đem chém. Chẩn sợ hãi xin nhận tội. Vua nói: «Biết công thực thù, nhưng quá nhu nhược nên bọn thuộc hạ sinh nhờn». Phủ thuộc cai đội là Lê Văn Đức bị tội trượng và cách chức.

https://tieulun.hopto.org

Ngày đinh dậu, tế Xuân ở Văn miếu. Vua thân đến làm lễ. Dụ bộ Lễ rằng: « Từ khi trẫm lên ngôi, thường vẫn muốn thân đến tế để tỏ chút lòng ngưỡng mộ, nhưng nghĩ còn đương cư tang chưa tiện cử hành. Nay đã hết quốc tang, trẫm thân đến làm lễ, phàm phẩm vật cúng tế và đồ thờ đều phải cho tinh khiết, các quan phân hiến bồi tế đều phải kính cẩn, để xứng cái ý tôn thầy trọng đạo của trẫm ».

Quảng-nam và Quảng-trị lâu không mưa, lúa ruộng tổn hại nhiều. Sai đình thần khám tâu để liệu giảm thuế.

Thư lại ở bộ Công là bọn Nguyễn Bát giả tạo ấn tín đơn bằng để mạo lãnh lương kho. Việc phát giác. Vua dụ bộ Hình rằng: « Ngay ở chốn Kinh thành mà dám làm càn không sợ như vậy thì biết ngày thường chúng nó làm bậy đến thế nào. Trẫm quyết không làm điều nhân từ nhu nhược để cho đảng ác càng ngày càng quá, di luỵ đến người lương thiện ». Sai đem chém ngay ở chợ Đông. Lại sắc rằng từ nay phàm các vụ giả mạo ấn tín các nha có liên quan đến việc quân quốc quan trọng, cùng việc binh cơ lương tiền, đều theo đó mà nghĩ xử.

Hoãn việc cấm lưu hành tiền nguỵ hiệu [của Tây-sơn]. Khoảng đời Gia-long có chiếu cho tạm lưu hành tiền ấy trong năm năm, từ đinh sửu đến tân tỵ, từ nhâm ngọ về sau thời cấm hẳn. Đến nay bộ Hộ tâu lại. Vua dụ rằng: « Nhà nước ra mệnh lệnh là cần phải thi hành. Nay cái hạn cấm đã hết thì số tiền nguỵ còn lại trong dân gian đều thành vật vô dụng. Nghĩ rằng dân nhỏ không có bao nhiêu tiền nong mà đột ngột không tiêu dùng được thì sự ăn tiêu hàng ngày tất phải thiếu thốn. Vậy tạm hoãn cho một năm, phàm

https://tieulun.hopto.org

những tiền đồng nguỵ hiệu đều được đem nộp thuế hết. Ai xin đem nộp đổi thì đổi cho tiền mới chế (cứ 2 đồng tiền đồng nguỵ ăn 1 đồng tiền đồng mới chế); đến sang năm thì thôi. Việc mua bán đổi chác trong dân gian và chợ búa đều theo như hạn mà cấm ».

Đổi đội Tư phương nhất làm ty Tả tư tế, đội Tư phương nhị làm ty Hữu tư tế.

Xây đắp mặt tả Kinh thành (dài 566 trượng 5 thước). Sai đô thống chế Tiền dinh quản Thần sách là Nguyễn Văn Vân trông coi công việc. Thưởng các quân hơn 67.900 quan.

Vua dụ bầy tôi rằng: « Kinh sư là nơi căn bản của nước. Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta khi vỡ công cả định thì bắt đầu dựng đô thành, dần dần xây đắp thêm mãi, cho nên uy thanh trấn áp mọi nơi, để lại cơ nghiệp muôn đời cho con cháu ta. Duy về mặt tả còn là thành đất chưa xây gạch đá. Trẫm kính nối nghiệp lớn, rất để tâm làm sáng tỏ công nghiệp tiền nhân. Nay nước nhà đương nhàn rỗi, chính là lúc nên sửa sang việc ấy để làm nơi căn bản vững nước, bảo dân. Vậy hạ lệnh theo đúng qui thức mà xây đắp ». Sau thấy mưa xuân còn lạnh, binh lính phải lấy cát ở sông vất vả đáng thương, nên đặc biệt hạ lệnh cho đào lấy cát ở trên bãi, chỗ nào đào mất lúa rau của dân thì chiếu giá đền tiền. Lại định thì giờ làm việc (mặt trời mọc bắt đầu làm, mặt trời lặn thì nghỉ; mưa gió cho tạm ngừng) và phái thái y đến trú ngay ở sở làm, ai ốm thì lấy thuốc công điều trị. Đến khi hoàn thành, thưởng cho quan binh và thợ thuyền hơn 52.200 quan. Đồng lý Nguyễn Văn Vân trở xuống đến suất đội đều được thưởng 5 tháng tiền bổng và 1 thứ kỷ lục. Các y

https://tieulun.hopto.org

sinh cũng chiếu công trạng mà phân hơn kém để định thưởng phạt.

Đắp thành trấn Hưng-hóa. Thành ở Trúc-phê (tên xã thuộc huyện Tam-nông), khuôn khổ cũ thấp hẹp. Trước vua đi Bắc tuần, sai viên giám thành đến ngắm địa thế để mở rộng thêm. Đến nay sai thống quản thập cơ Trung quân là Nguyễn Khắc Tuấn trông coi 1.500 người các quân thuộc Bắc-thành đến ứng dịch. Nhà dân và đình miếu phía ngoài thành, chỗ nào cần dời đi nơi khác thì cấp tiền. Khi thành đắp xong, bọn giám tu và chuyên biện đều được thưởng tiền bổng và kỷ lục.

Bọn tướng giặc ở Bắc-thành là Vũ Đình Lục, nguỵ xưng quản đinh Trung-khuông, Nguyễn Thế-Chung, nguỵ xưng thống Tĩnh Sơn-nam thượng đạo, nhóm họp đồ đảng quấy nhiễu cướp bóc vùng Sơn-tây và Sơn-nam thượng hạ, chống cự quan quân trong mười mấy năm nay, dân bị hại không kể xiết. Vừa quản phủ Ứng-hòa là Nguyễn Văn Quý đem quân đi tuần bắt, gặp Thế Chung ở Chương-đức, binh của giặc hơn 200 mà binh của Quý chỉ có 80, ít chẳng địch được nhiều, Quý hết sức đánh, tay đâm được mấy tên giặc rồi chết ở trận. Thành thần được tin báo, chia quân đi đuổi bắt. Thế Chung trốn về vùng Thiên-bản, hội với Đình Lục. Thành thần mật sai thổ hào ở Nam-chân là Đỗ Hữu Lực dùng kế dụ đến nhà bắt được. Lại sai chưởng cơ Ngô Văn Vĩnh đem binh và voi đi bắt đảng giặc ở Từ-sơn, bắt và chém được rất nhiều. Việc tâu lên, vua cho Lê Chất làm việc trúng thời cơ, xuống dụ ngợi khen, cho Đỗ Hữu Lực làm cai cơ, ban cho áo mũ chánh ngũ phẩm, 2.000 quan tiền và 100 lạng bạc. Ba

https://tieulun.hopto.org

người con và cháu gọi bằng chú bác của Hữu Lực đều được bổ chánh đội trưởng, theo trấn sai phái. Ngô Văn Vĩnh được thưởng 1 cấp quân công. Biền binh được thưởng 200 quan tiền. Quản phủ Nguyễn Văn Quý được truy tặng vệ úy vệ Thái võ Tả quản, được cho 1 cây gấm Tống cẩm và 20 lạng bạc tuất. Đinh Lực và Thế Chung bị giết, đem đầu đi bêu ở các trấn. Cha Thế Chung là Nguyễn Gia Phan (tiến sỹ triều Lê) vì không tri tình được khỏi tội.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XIV

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Nhâm ngọ, năm Minh-mệnh thứ 3 [1822], mùa xuân, tháng 3, vua đi săn ở núi Thế-giới. Vua bảo bộ Hộ rằng: « Trẫm đi lần này, sớm đi tối về, người trên không có mối lo liên miên hàng tuần, người dưới thì có lòng trông hoan nghênh giúp đỡ, trẫm rất vui lòng. Những dân xã trẫm đi qua đều cho miễn 2 phần 10 thuế điền năm nay. Một đoạn điền thổ giáp đường quan La-chử mới bị nước lụt xói lở thì cho miễn thuế, sai dân bồi đắp và cho 1.500 quan tiền ».

Định lệ thuộc binh của các viên quản suất ở quân Thị trung Thị nội (Quân Thị trung, vệ úy được 7 người, phó vệ úy 5 người, cai đội 3 người, phó đội 2 người — Quân Thị nội, vệ úy được 6 người, phó vệ úy 4 người, cai đội 2 người, phó đội, chánh đội trưởng, đội trưởng, suất đội, đều 1 người), sai lấy phu thường ở các vệ đội mà bổ, sau có khuyết thì mộ ngoài sung vào. Những binh linh lệ tòng cấp trước thì đều cho về ngũ, không được sai việc riêng. Lại sắc rằng các quan ngoài khi ở ly sở có mộ thuộc binh thì khi dời nơi khác phải lưu thuộc binh ấy lại cho thượng ty trong hạt, duy

https://tieulun.hopto.org

quan Kinh mang theo thuộc binh đi thú, thì khi về Kinh hoặc đổi đi nơi khác được mang theo đi.

Dựng viện Thuỵ tường.

Lấy cai đội Thị nội là Lê Văn Nghĩa làm phó vệ úy vệ Nghĩa võ quân Thần sách, cai đội Đặng Văn Đạt làm phó vệ úy vệ Uy võ.

Án phủ sứ Hoài-đức là Hoàng Văn Nhị chết. Cho một cây gấm Tống. Lấy vệ úy vệ Trung bảo là Nguyễn Văn Phương làm án phủ sứ Hoài-đức.

Chuẩn định từ nay các chương tấu về đình nghị đều xưng là bọn đình thần (trước xưng là bọn văn võ thần), những văn bằng truyền thị cũng xưng là đình thần (trước xưng là công đồng), đều đóng ấn công đồng (lệ trước, sở sách về đình nghị chỉ đóng ấn quan phòng ở chỗ ký tên cuối giấy).

Thuyền bị nạn của nước Xiêm dạt vào hải phận An-hải (tên phường) thuộc Quảng-ngãi. Cấp cho tiền gạo rồi cho đi. Bọn trấn thần là Nguyễn Văn Soạn, Lê Đương Anh, vì trái lệ bất đắn lận vét của cho họ, bị phạt 6 tháng bổng.

Mỏ đồng Tu-long ở Tuyên-quang sản nhiều đồng, hóa phu tập hợp đông. Người lãnh trưng xin lãnh 15.000 quan tiền công chiết trả bằng khối đồng đỏ 25.000 cân. Quan Bắc-thành tâu xin cho. Vua y cho.

Chưởng Hữu quan quận công Nguyễn Văn Nhân chết. Tặng Thái bảo, thuỵ là Trung cần. Cho 1.000 quan tiền, 30 lạng bạc, 2 cây gấm chân kim (1), 3 cây gấm Tống, 30 tấm lụa. Nghỉ chầu 3 ngày, sai quan đến dụ tế.

Vua bảo Trịnh Hoài Đức rằng: « Nguyễn Văn Nhân là bực đại thần huân cựu, là người trung thành cẩn

(1) Chân kim: Thứ gấm thêu bằng kim tuyến.

https://tieulun.hopto.org

hậu. Khi trẫm được tin ốm nặng, muốn thân tới thăm, nhưng nghĩ lễ vua tôi rất nghiêm, nếu cho phép nằm thì không dám yên tâm, mà gượng dậy thì lại mỏi mệt, cho nên trẫm thường sai hoàng tử đến thăm. Nay không may qua đời, thương tiếc vô cùng ». Lại nói: « Nhân bình nhật ăn mặc rất tiết kiệm, nay lễ tế điện trẫm muốn làm hậu ». Rồi đặc biệt sai xuất tiền kho, ủy cho đội Thị thiện hàng ngày làm cỗ nấu để cúng. Đến hôm đám đưa về Gia-định, vua ngự giá đến nhà, thân rót rượu cúng. Cho 100 binh đội hữu sai đưa đi. Đến ngày an táng, lại nghỉ chầu một ngày. Cấp cho 10 người mộ phu.

Giặc trốn ở Kinh-bắc là ngụy tổng quản Thái hợp đảng ở xã Cổ-biện huyện Gia-lâm. Quan thành sai phó vệ úy vệ Dy võ quản Thần sách là Nguyễn Văn Lễ đem quân vây bắt. Giặc trở ra, Lễ xông lên trận trước, bị trúng đạn chết. Cai đội Lê Văn Thi và Ngô Ngọc Kim cố sức đánh, chém được mấy đầu giặc, cướp được khí giới. Thái bèn chạy sang Sơn-tây, hợp đảng với ngụy thống lãnh là Phan Hổ. Quản phủ Vĩnh-trường là Trần Đình Dy, vệ úy vệ Trung võ là Nguyễn Đức Niên, phó vệ úy vệ Hùng võ là Phạm Văn Lượng, quản cơ cơ Tả định là Hoàng Văn Truyền đều đem binh và voi đuổi đến xã Bồng-mạc huyện An-lạc, đánh chém được tên Thái, bắt sống được tên Hổ cùng bè đảng hơn 30 người. Việc tâu lên. Truy tặng Nguyễn Văn Lễ làm vệ úy, cho 1 cây gấm Tống, lụa vải mỗi thứ đều 5 tấm và 30 lạng bạc, thưởng bọn Trần Đình Dy 6 người mỗi người 10 lạng bạc và quân công cấp kỷ theo thứ bực khác nhau. Lại thưởng cho biền binh 300 quan tiền.

Triệu phó đốc trấn Thanh-hoa là Phan Văn Thúy, trấn thủ Quảng-ngãi là Nguyễn Văn Soạn, kỷ lục Quảng-

https://tieulun.hopto.org

nam là Trần Lợi Trinh, cai bạ Quảng-trị là Nguyễn Cửu Khánh, cai bạ Quảng-bình là Lương Tiến Tường vào yết kiến. Nhân sắc rằng từ nay đại quan các thành dinh trấn về Kinh chầu hầu, thì từ chức tham hiệp trở lên cho dự những phiên đình nghị. Gặp khi làm việc thuộc về hạt mình mà cần phải lánh mặt thì cho phép lánh mặt.

Vua từng bảo Trịnh Hoài Đức rằng: « Bộ Lễ thì có điển lễ, bộ Hình thì có luật lệ, cần phải được người có học thức mới xứng đáng chức vụ. Nguyễn Khoa Minh viết chữ thì tốt nhưng ít học cho nên làm sự nhiều việc không thông. Giá như những lúc việc công nhàn rỗi, chịu khó xem sách thì cũng tiến bộ, nhưng mà lười biếng đã quen ». Lại với lang trung Hình bộ là Nguyễn Công Duy bảo rằng: « Ngươi làm việc bên cạnh, trẫm đã biết rõ. Bộ trưởng cho ngươi là cần cán, nên đã cử ngươi làm thuộc hiệp. Và Lê Bá Phẩm tuổi già hay quên, cần có ngươi giúp đỡ. Phẩm bề tôi chỉ lo là vua không biết đến mình, nếu đã được biết thì nhất định sẽ được thăng tiến hiển vinh, sao lại chịu mãi ở chức lang trung thiêm sự! »

Lấy cẩm thạch ở Quảng-nam.

Dời dựng Văn miếu trấn Phú-yên đến Xuân-sơn. Trấn thần thấy miếu cũ địa thế chật hẹp, gỗ ván đã mọt nát, xin dời về đây. Vua theo lời.

Định lệ đóng ấn của các nha. Vua dụ bộ Lễ rằng: « Phàm dùng ấn tín là để đề phòng gian dối, ngăn cấm sự thay đổi. Xưa nay, bất luận quốc bảo hay ấn tín, phần nhiều đều đóng lên chữ năm nào. Nhưng theo lệ cũ của bản triều, ấn tín các nha môn đóng ra bên cạnh: là ngụ cái ý tôn quân. Trẫm nghĩ quốc bảo đã đóng

https://tieulun.hopto.org

ở chữ năm nào thì ấn tín các nha môn lớn nhỏ cho phép được đóng lên chữ tháng nào, thế cũng đủ phân biệt tôn ty mà có thể phòng được cái tệ tẩy xóa. « Bèn sai đình thần bàn định điều lệ để ban hành (phàm ấn chương quan phòng và đồ ký do quan cấp thì đóng lên chữ tháng nào của niên hiệu. Như việc do hai ba nha hội bàn làm tập tâu thì cũng theo thứ bực trên dưới của các nha mà đóng ở bên tả và bên hữu chữ tháng nào. Việc riêng văn bản hay riêng võ ban nghị tấu thì đóng ấn quan phòng và nơi ký tên ở cuối giấy, rồi dùng ấn công đồng mà đóng lên chữ tháng nào của niên hiệu, theo như lệ đình nghị.

Ngày canh thân, ban đại yến cho hoàng tử, hoàng thộn và văn võ từ tam phẩm trở lên ở điện Cần-chánh.

Trước là vua thấy lễ Thăng phối đã xong, muốn ban yến cho bầy tôi, bèn sai bộ Lễ đặt bài ca Bát dật, dạy nhạc công diễn tập. Đến ngày, vua ngự điện Cần-chánh, hoàng thân Kiến-an công đài, hoàng trưởng tử và đại thần Nguyễn Đức Xuyên lần lượt dâng thọ. Múa bài Bát dật (1) ở sân (khi vua lên ngai, tấu bài nhạc Bảo thành, vũ sinh múa mộc và giáo. Dâng thọ lần thứ nhất, tấu bài Bình thành, múa bài Thanh hoa chi [cành hoa xanh]. Dâng thọ lần thứ hai, tấu bài Doãn thành, múa bài Hồng hoa chi [cành hoa đỏ]. Dâng thọ lần thứ ba, tấu bài Gia thành, múa bài Hoàng hoa chi [cành hoa vàng]. Khi lễ xong thì tấu bài Khánh thành, múa bài Vũ thược [cầm lông chim và ống sáo].

---

(1) Một điệu vũ nhạc thời phong kiến có tám hàng, mỗi hàng tám người, chỉ vua mới được dùng.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Lễ xong, thưởng cho mọi người theo thứ bực khác nhau (thưởng theo lệ, hoàng tử, hoàng thân 30 lạng bạc, quan nhất phẩm 20 lạng, tùng nhất phẩm 15 lạng, nhị phẩm 10 lạng, tùng nhị phẩm 8 lạng, tam phẩm 7 lạng, tùng tam phẩm 6 lạng. Thưởng thêm cho các hoàng tử, hoàng thân dự yến mỗi người một lạng vàng, các hoàng tử hoàng thân đã dàng thọ 1 tấm nhiễu đỏ, 3 tấm sa màu và đại thần một tấm nhiễu đỏ, 2 tấm sa màu).

Ngày sau, ban yến cho quan tứ ngũ phẩm ở lầu Phú-văn (đặt phòng yến ở trong lầu ; thưởng quan tứ phẩm 5 lạng bạc, tùng tứ phẩm 4 lạng, ngũ phẩm 3 lạng, tùng ngũ phẩm 2 lạng). Diễn tuồng ở trước cửa lầu bảy ngày để thần dân cùng xem.

Ngày nhâm tuất, vua ngự điện Thái-hòa, bầy tôi dâng biểu tạ.

Cải bổ hai đội Nội cần nhị và tam làm hai đội Tráng ngũ, Tráng lục trấn Bình-định (Binh số 2 đội cộng 87 người, mỗi người mỗi năm nộp 10 quan tiền miễn dịch, đến nay mới cải bổ cho lệ theo quân ngũ).

Truy xét công dẹp giặc ở nước Chân-lạp. Dụ rằng: «Trước đây tội thần (1) Hoàng Công Lý phụng mệnh trấn thủ Gia-định, làm việc ngang trái để đến nỗi bọn nghịch nước Chân-lạp mưu nhòm ngó, giết gióc dân luôn và cất quân chống cự. Đến khi trẫm sai Lê Văn Duyệt vào trấn thủ, tùy cơ phân phái biền binh đi đánh bắt, không bao lâu mà bình định xong, báo tin thắng về triều. Tuy đã thi ân ban thưởng cho quân sĩ, nhưng nghĩ việc điều khiển chỉ huy là do mưu của

(1) Người bề tôi có tội.

https://tieulun.hopto.org

người, trẫm đình nghị công thủ lao há nên để sót. Vậy thưởng cho Lê Văn Duyệt gia một cấp quân công, những văn võ tòng chinh ai thực là có công lao thì cũng phải xét rõ để sách tâu lên để giao bộ nghị công».

Sai bộ Lại tra xét trí phủ tại chức lâu năm lấy 10 người để danh sách tâu lên để tuyên triệu về Kinh dẫn vào yết kiến.

Chưởng Tượng quân Nguyễn Đức Xuyên tâu rằng: «Lính ở các vệ cơ thuộc tượng quân đều là linh mộ, có khi cha già con trẻ đồng thời ở trong hàng ngũ. Nay xin cho những người chưa đến 60 tuổi mà có thương tật hay đã 60 tuổi mà suy yếu thì ở Kinh do bộ Binh, ở ngoài do thượng ty xét thực thải ra, tạm miễn cho thuế thân và tạp dịch. Người nào 60 tuổi mà còn mạnh khỏe thì vẫn cho lưu lại ngạch quân. Ghi làm lệ mãi mãi». Nhà theo lời.

Sửa miếu Triệu tổ (1).

Bắt đầu mở ân khoa thi Hội và định phép thi (trước hết đặc ấn Hội thí và dựng trường thi ở phía nam trong Kinh thành, chia làm nội trường, ngoại trường và hai vi giáp ất. Chiếu theo số người ứng thí mà dựng các nhà ở trong vi, có đánh số hiệu và treo thẻ tên. Những hương cống các khoa trước và hương cống triều Lê chưa ra làm quan đều cho được vào thi, do bộ Lễ làm danh sách để tâu. Các giám sinh đã sát hạch được dự thi thì do quan Quốc tử giám làm danh sách để tâu. Quan trường thi một chánh chủ khảo, một phó chủ khảo, tới khi sắp thi thì chọn không câu nệ phẩm trật cao thấp; trí cống cử 2 viên, dùng tham tri sáu bộ, để

(1) Miếu Nguyễn Kim.

https://tieulun.hopto.org

điện một chánh một phó, dùng thiêm sự sáu bộ, đồng khảo 6 viên, dùng Hàn lâm tứ ngũ phẩm, giám đi phong soạn hiện (1), giám đẳng lục (2), giám đốc đọc (3), mỗi chức đều một người, dùng lang trung, chủ sự sáu bộ; chép quyển và viết bằng có 21 người, dùng thư lại bát cửu phẩm; giám thí, tuần sát 2 người, dùng thị vệ nhị tam phẩm; giám thí nội liêm (4) và tuần sát ngoại trường (5) mỗi chức 4 người, dùng phó vệ úy quân thị trung và thị nội. Đề thi, thi kỳ thứ nhất năm đề kinh nghĩa, một đề truyện nghĩa; kỳ thứ hai, chiếu chế biểu mỗi thứ đều một đề; kỳ thứ ba một đề thơ ngũ ngôn cổ thể, một đề phú 8 vần; kỳ thứ tư, một đề văn sách, về cổ văn hoặc 10 đoạn, về kim văn hoặc 3, 4 đoạn. Trong nhà thi viện đặt một cái án đồ đề những đầu bài vua ra. Những quyển văn viết mực của các cống sinh giám sinh và quan trường soạn đề thứ hai chép ra, đều dùng giấy quan lệnh và in đóng cách (6). Ngày vào trường, phía ngoài mỗi nhà thi có một võ sĩ đeo gươm đứng kiểm soát suốt ngày. Các cống sinh giám sinh làm bài thi phải viết chân phương, không được viết thảo. Thu quyển thì cứ tối ngày là hết hạn. Các quan ngoại trường sau mỗi kỳ thu quyển thì lần lượt giao quyển thi cho các chức đi phong soạn hiệu, đẳng lục đối đọc. Xong rồi, quyển mực lưu lại ở thi viện, quyển sơn giao cho đồng khảo chấm. Mỗi quyển hai người hội chấm, chia làm

---

(1) Coi việc rọc phách và biên số hiệu.

(2) Coi việc chép lại quyển thi.

(3) Coi việc đọc soát lại quyển chép.

(4) Nội liêm: Trường trong, nơi các đồng khảo chấm bài thi.

(5) Ngoại trường: Trường ngoài, nơi các quan trường hội họp quyết định việc lấy đỗ.

(6) Hồng cách: Dưỡng kẻ đỏ ở trang giấy để viết chữ cho đều.

https://tieulun.hopto.org

bốn hạng ưu bình thứ liệt. Quan ngoại trường duyệt lại và định lấy hay bỏ. Số trúng trong ba kỳ đệ nhất, đệ nhị, đệ tam, đều đem tên rồi yết bảng ở bên ngoài cửa Thể nguyên. Đến kỳ đệ tứ thì dâng những quyển trúng để kinh lấy số trúng cách, sau đó, làm danh sách đệ tên và yết bảng ở lầu Phu-văn. Phàm sau khi yết bảng kỳ đệ tam, quan trường nào có anh em một hay con đỗ được trúng thì cho phép được lánh mặt [ở trường đệ tứ]. Quan trường và cống sinh giám sinh nếu bị phát giác có sự tư thông hay nhờ cậy thì quan trường bị xử biếm chức hay bãi chức, cống giám sinh thi xử tội đồ. Những thư lại đang lục đối đọc mà dụng tình thêm bớt hay thay đổi chữ hay cẩu cùng những người viết bảng, đi phong soạn hiệu mà làm bậy, thì đều xử tội đồ. Những viên giám đang lục đối đọc, giám đi phong soạn hiệu, [nếu] quan trường giám thì nội liêm mà làm bậy thì đều lấy nặng nhẹ mà luận tội.

Sai hiệp biện đại học sĩ Trịnh Hoài Đức sung chủ khảo trường thi Hội, hữu tham tri Hình bộ Ngô Đình Giới sung phó chủ khảo, thị trung trực học sĩ Đinh Phiên và tế tửu Quốc tử giám Vũ Xuân Biển sung tri cống cử. Dụ rằng: « Khoa thi Hội này là khoa đầu tiên, là điển lễ quan trọng, các ngươi nên rất mực công bằng, đừng phụ lời khuyên bảo của trẫm ».

Khoa này, hương cống, giám sinh dự thi là 164 người. Các kỳ đệ nhất, đệ nhị, đệ tam đều do vua ra đề (khi ngự đề ban ra thì kỳ đài kéo cờ đỏ và bắn ba tiếng ống lệnh), kỳ đệ tứ thì vua sai quan trường ra đề. Kết quả lấy 5 quyển trúng cách dâng lên. Vua hiềm là ít, bảo rằng: « Hoàng khảo xưa chưa mở thi Hội, thực là vì trải qua loạn ly, học trò thất học, phải chờ khí giáo dục thành tài. Nay nước nhà đào tạo nhân

https://tieulun.hopto.org

tài đã lâu mà khoa thi chỉ trăm người lấy trúng được mười, mười người lấy trúng được một, dự tuyển chỉ được có thế thì sao xứng với ý tốt của trẫm kén chọn nhân tài ». Bèn sai lấy thêm. Thế rồi lấy trúng cách 8 người là: Hà Quyền, Trần Lê Hiệu, Nguyễn Ý, Lê Quang, Phan Hữu Tinh, Đinh Văn Phác, Vũ Đức Khuê, Phan Bá Đạt.

Giáng bổ Nguyễn Văn Hưng làm phó vệ úy quân Thần sách. Hưng trước lấy chức thống chế lãnh trấn thủ Quảng-ngãi, hai lần bọn ác man tràn xuống các bảo ở biên giới bắt phụ nữ, giết quân lính, mà Hưng không kịp tâu ngay. Bộ Hình nghị xin giáng Hưng chức hàm tam phẩm, nên bổ chức này. Viên đồng sự là ký lục Nguyễn Viết Cơ bị xử phạt, lưu lại Kinh chờ bổ.

Lê Duy Thanh có tội bị cách chức. Thanh trước làm hiệp trấn Sơn-nam thượng, vì tham nhũng, việc phát giác, giao cho tào Hình ở thành xét hỏi. Người nhà Thanh cùng ty thuộc ở trấn đều đã thú nhận, mà Thanh thì đã phải giải về Kinh trước. Lê Chất đem tội trạng tâu lên. Vua hạ lệnh cất chức, giao xuống bộ Hình xét trị. Khi thành án, phát phối đi Quảng-bình làm việc chuộc tội.

Vua từng nói chuyện với Nguyễn Hữu Thận về vấn đề bang giao ở nước Đại Thanh, nhân nói rằng: « Khi trẫm còn ở Tiềm đề, triều thần ít người được yết kiến, duy có Lê Duy Thanh vì phụng mệnh đi xem đất sơn lăng, nên trẫm thường với đến. Hoặc có kẻ cho là trẫm hậu với hắn thì chắc hắn cũng có tài gì nên mới được trẫm để ý. Khi trẫm mới nối ngôi thì bổ hắn ra làm quan ngoài là muốn thử xem có trị dân được không, chứ không phải là coi rẻ, kẻ không biết lại cho là trẫm đãng người có ý phân biệt kẻ Nam, người Bắc. Nhưng

https://tieulun.hopto.org

Nam Bắc vốn là một nhà, ai chẳng là tôi con, trẫm dâu có kỳ thị. Kia như nhà Đại Thanh dùng người không có phân biệt người Hán người Mãn, hướng Nam-hà với Bắc-hà, cùng ngôn ngữ, cùng văn tự, không vì như người Hán người Mãn được ».

Đặt năm vệ Hộ vệ ở phủ các hoàng tử, tước công mỗi vệ 10 đội, mỗi đội 30 người. Vệ đặt một phó vệ úy (trật tòng tam phẩm) để coi công việc vệ, không thuộc quyền quản thúc của hoàng tử; đội đặt một cai đội hoặc phó đội hoặc chánh đội trưởng suất đội (phẩm trật cũng như các quân khác), lệ theo hoàng tử sai khiến. Lại hoàng tử đã ra Các đọc sách thì cho phép lập 15 người văn hàn để hầu bút nghiên.

Dồn các vệ đội Trinh võ, Thị trà, Bả cái và số văn hàn thừa làm hai vệ Trung hộ và Tiền hộ, nếu thiếu thì bổ thêm.

Chuẩn định từ nay những hồ sơ các vụ án ở Kinh và ở ngoài đều do bộ Hình xét nghĩ rồi tâu, duy có những án quan trọng giao xuống đình nghị thì do đình thần (lệ trước, bộ Hình xét nghĩ xong lại đệ cho đình thần) bàn lại. Án nào nên bác phải xét rõ tình lý, để tâu rành mạch để chờ chỉ.

Giảm một nửa thuế năm nay cho các dân Nùng Mán ở các trấn Bắc-thành.

Dụ rằng: « Trẫm thương nuôi nhân dân, chỉ sợ có người còn sót. Dịp ban ơn trong cuộc Bắc tuần mùa đông năm ngoái, đã xuống chỉ tha trước 5 phần 10 thuế thân năm nay cho 11 trấn Bắc-thành. Song nghĩ những người Nùng, người Man, người Hoa kiều, những phụ đạo [người Tày] và những người Nùng Lục-khu-lãng làm thuê, nguyên không có thuế thân để giảm, thì những dân mọn ở nơi biên giới ấy còn tủi thân chưa

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

được thấm nhuần ơn trạch. Vậy số bạc thuế tiền thuế đánh theo số người số bếp, số nhà năm nay đều cho giảm 5 phần 10, khiến những kẻ cùng dân hèo lánh cũng đều được thấm ơn, để xứng với ý nhất thị đồng nhân của trẫm ».

Thành thần nhân tâu xin truy xá cả số thuế năm đầu [Minh-mệnh]. Vua nói: « Ân chiếu năm đầu đã nói rõ là xá thuế thân cho dân thực nạp (1). Bọn nó quanh năm không phải sai dịch gì, chỉ phải nộp bạc tiền không thể ví với thuế thân, tiền đầu quan và tiền cước được, sao lại viện lệ xin miễn! Không cho.

Bọn cai đội Trần Hưng Chính, Trần Hưng Mỹ tâu xin mũ áo. Vua phê bảo rằng: « Bọn ngươi nếu hay kiểm chế thân tâm, không phạm lầm lỗi, thì chậm vài năm nữa sẽ ban cho phẩm cao lộc hậu, chẳng những một việc này ». Khiến chiếu theo phẩm trật mà sắm lấy.

Sai Bình-định mộ thêm đội Thái-hương [lấy hương]. (mỗi đội 50 người).

Đặt thêm hai bảo của sáu cơ Kiên ở Quảng-ngãi (bảo cũ 115 người, mỗi bảo có 10 người lính thú). Đổi bỏ chức cai lân của 27 lân làm chánh bát phẩm bách hộ, phó lân làm chánh cửu phẩm bách hộ, mỗi năm 4 kỳ bắt một nửa đến đi thao diễn.

Đổi ty Phương thọ ở thành Gia-định làm hộ Nam trừu (mỗi người mỗi năm nộp 15 thước trừu hoa nam khổ 7 tấc). Lại sai Bình-hòa mộ người lập hộ Nam trừu (mỗi người mỗi năm nộp 30 thước trừu hoa nam khổ 7 tấc), miễn cho thuế thân. Chuẩn định

---

(1) Thực nạp: Thuế thân của dân nội tịch.

https://tieulun.hopto.org

từ nay các chức võ quan ở Kinh và ở ngoài có khuyết mà để xin thăng bổ và những việc thuộc về binh chính thì những biểu văn đều do bộ Binh tâu lên. Ghi làm lệnh mãi mãi.

Định cách thưởng về việc sai phái giám thành (chia ra hai hạng khó và dễ : Sai đi nơi xa hoặc miền rừng núi, công việc hơi khó khăn là hạng nhất ; đi địa phương cận tiện, vùng đồng ruộng bằng phẳng, công việc hơi dễ là hạng nhì. Giám thành phó sứ được phái vào công việc hạng nhất thì mỗi tháng được cấp 10 quan tiền 10 phương gạo, vào hạng nhì thì cấp 8 quan tiền 8 phương gạo. Nhân viên am hiểu việc do dạc, họn đỏ và chỉ vạch qui thức thì hạng nhất được cấp 7 quan tiền 7 phương gạo, hạng nhì được cấp 6 quan tiền 6 phương gạo. Người theo đi giúp việc do đạc thì hạng nhất 5 quan tiền 5 phương gạo, hạng nhì 4 quan tiền 4 phương gạo. Đều chiếu bổng hằng tháng mà cấp thêm như số).

Thự Tiền quân Trần Văn Năng đáng sở cử thư ký Lê Văn Liêm làm tri phủ Ninh-giang. Khi dẫn vào bệ kiến, vua xét hỏi, Liêm đáp là ít học. Vua nói : « Chức tri phủ giữ chính lệnh trong một phủ, không học thì không rõ luật lệ, lỡ khi xử đoán sai lầm thì pháp luật khó dung, như thế là làm hại chứ không phải là yên ». Không cho. Nhân bảo các quan rằng: « Trong việc thăng bổ, trẫm muốn biết người thế nào nên sai dẫn yết kiến, nhưng như thế cũng chỉ là biết được một đôi phần mà thôi, còn suốt đời hay hay dở cũng chưa thể biết đúng được. Vả lại việc tiến dẫn nhân tài trẫm đã lấy triều đình làm tai mắt, há lại không tin sao! Nếu việc gì trẫm cũng tự xét lấy mới là rõ ràng thì bề bộn lắm ».

https://tieulun.hopto.org

Hạ lệnh từ đình trực lệ Quảng-bình cho đến thành Gia-định từ nay có bổ trí huyện thì chiếu văn phải thêm những chữ « Thôi đốc các việc lương tiền ». Ghi làm lệ mãi mãi. Còn những trí huyện hiện tại chức thì cho cấp văn bằng công đồng để tuân theo mà phụng hành.

Định giá nhà nước mua diêm tiêu ở Bắc-thành (mỗi 100 cân diêm tiêu trị giá 29 quan, mỗi năm hạn mua 40.000 cân).

Thống lãnh thượng đạo Thanh-hoa là Hà Công Thái bị kẻ cướp bắn chết. Vua được tin lấy làm thương, cho tuất 100 lạng bạc và 20 tấm lụa.

Chuẩn định từ nay, phàm các quan viên văn võ có tội bị giáng cấp, nếu có cấp thì giáng trừ đi, nếu không có cấp thì chiếu phẩm mà giáng trừ (như chánh nhất phẩm cấp giáng một cấp mà không có cấp để trừ thì giáng làm tòng nhất phẩm để trừ đi một cấp. Ngoài ra lấy đó mà suy). Những viên văn võ vị nhập lưu chưa có phẩm cấp mà gặp việc phải xử phân thì cứ chiếu luật xét nghĩ. Ghi làm lệnh.

Tháng 3 nhuận, sắc rằng từ nay gặp tháng nhuận thì những kỳ đại triều thường triều đều miễn. Ghi làm lệ mãi mãi.

Sai thủy quân chở 80.000 quan tiền ở kho Kinh đến Bình-định.

Trấn Bình-định, đầu mùa xuân lâu không mưa, lúa ruộng thiệt hại nhiều, đến nay trấn thần mới tâu báo thiên tai. Vua dụ rằng: « Thiên tai như lụt, hạn phải tâu báo trước, sao lại coi thường như vậy. Trẫm ngày đêm lo lắng, mong cho nhân dân khỏi khổ, há lại vì kẻ chân dài hèn kém làm việc chậm trễ sai lầm mà thiếu ơn săn sóc thương xót của trẫm sao »!. Bèn hạ

https://tieulun.hopto.org

lệnh cho bộ Hộ xét tai nặng thì giảm cho 6 phần 10 thuế ruộng năm nay, tai nhẹ thì giảm cho 5 phần 10. Trấn thần Trương Phúc Dặng và Nguyễn Văn Thục đều giáng 2 cấp lưu dùng. Thục không có cấp để trừ, nên giáng làm Công bộ thiêm sự, hàm chánh tứ phẩm, vẫn lưu làm việc trấn.

Nguyễn Cư Tuấn trước làm cai bạ Quảng-trị, nhân có việc sách nhiễu hối lộ đến hơn 900 quan tiền, đến nay thành án, đáng xử tử. Vua cho là phạm tội trước khi có lệnh ân xá, gia ân miễn cho tội chết, xử tội lưu và chuẩn đổi làm đồ 6 năm, truy một nửa tang trả cho dân. Con Cư Tuấn là Cư Sĩ 14 tuổi xin thay hành dịch cho cha. Vua ngờ là có sự xúi bảo, sai nó đọc trăm tờ trạng, nó đọc không sai chữ nào. Bèn cho thay. Thế rồi lại cho người đọ xét mấy lần, đều thấy Cư Sĩ đeo xiềng xích, không có vẻ bối hận gì cả. Vua khen, xuống chiếu dụ rằng: « Cư Tuấn là con công thần Nguyễn Cư Trinh, tuy Tuấn làm mất thanh danh gia đình, nhưng Cư Trinh thực có châu xứng đáng. Trẫm nghĩ đến kẻ công thần và thương người con hiền, vậy tha tội cho ».

Bổ bớt viên chức thừa ở các phủ tứ Quảng-bình về Nam. Dụ rằng: « Trí châu trị huyện là những chức như thú lệnh đời xưa, giữa quyền cai trị hằng trăm dặm, các việc dân chính đều là công việc chức phận. Gần đây, những viên châu huyện tứ Quảng-bình về Nam chỉ chuyên việc xét xử kiện tụng, còn các việc lương tiền tổ chức và nhất thiết các việc sai dịch thì lệ vào các phân ty của bản phủ, như thế thì lệnh ra lắm cửa, không phân biệt kẻ trên người dưới, làm cho dân không biết mà theo. Trẫm từ khi lên ngôi, lo tìm phương pháp tốt chính sách hay về việc trị dân để lần lượt cử hành, nên đã xuống dụ sai các viên châu

https://tieulun.hopto.org

huyện phải đôn đốc việc lương tiền, trông coi việc sai dịch, để cho công việc nuôi dân đốc thuế qui vị một nơi. Vậy các chức bản phủ cai huyện, ký huyện, cai thuộc, ký thuộc, phó tổng đều bãi hết; các tổng thuộc chỉ đặt mỗi tổng một viên cai tổng để theo châu huyện sai phái. Làm lệ mãi mãi ».

Tổng trấn Bắc-thành Lê Chất dâng biểu xin về Kinh chầu hầu. Vua dụ rằng: « Bắc-thành gần đây các địa phương chưa được yên tĩnh; huống ngày nay việc dân chính thi hành đều là mới mẻ, nhân tình chưa hết nghi ngờ, cần phải có trọng thần huân vọng hết lòng thành thực công bằng đối với dân thì mới có thể yên ổn được. Khanh nên giúp trẫm đương trọng trách ấy, đợi có người thay sẽ triệu khanh về ». Vua lại được tin mẹ Chất ốm, cho con Chất là Hậu đi trạm về thăm.

Chuẩn định những danh sách việc hình cuối năm của các thành dinh trấn, hạn đến trung tuần tháng hai năm sau đã phải đệ đến bộ Hình để bộ hợp thành tập tâu lên, làm trái thì tham hặc. Ghi làm lệnh. Lại sắc cho bộ Hình từ nay phàm gặp ngày cảnh mệnh (1) đều cho được tâu việc án.

Bắng rú Thiên-quan [đạo] Thanh-hình lấm trộm cướp. Quản phủ Lê Tự mộ được hơn 60 người dân ngoại tịch, xin biên làm một đội, chia phiên và cấp lương để cho theo việc bắt trộm cướp. Trấn thần Thanh-hoa đem việc tâu lên. Vua y cho.

Dân man cao ở nguồn Ô-da thuộc Quảng-nam ngầm giết dân Hán [Việt]. Đình thần tâu lên. Vua dụ rằng:

---

(1) Ngày ngọ: Trước kia gặp ngày này thì không làm việc án.

https://tieulun.hopto.org

« Dân Dao Đồng (1) ở hạt ngươi chưa từng phản đối bao giờ. Không như bọn ác man hung dữ ở Quảng-ngãi. Trước đây họ có giết người Hán thì đã xuống chỉ khiển phải đề phòng. Nay kẻ ác man lại dám làm như vậy thì bọn người còn có thể gọi là xứng chức được chăng? Nay nên lo trừng trị những kẻ ngoan ngạnh hung ác, rồi trù tính cách xếp đặt cho tốt về sau. Nếu còn cứ cẩu thả tắc trách, không chịu thi thố việc gì, tất giao cho bộ nghiêm xét không tha ». Đình thần bèn họp bọn người Man đã qui thuận chịu thuế, sai họ hội ước với bọn người Man trung, tìm kế dụ bắt được bọn ác man là Đinh Chiết, Đinh Bốc đem giết. Sai phát 100 quan tiền kho, mua nhiều trâu rượu cá muối để hậu đãi mà khuyến khích họ.

Trấn thần Bình-thuận tâu nói lại con đường quan lộ Ma-ly Phù-my trong là khe ngòi là biển, xin bắt 300 dân trong hạt sửa cầu cống và đắp đường mới để tiện quan quân đi lại. Vua sai chi tiền gạo để cấp.

Chuẩn định từ nay những người được cấp cáo thân mà không phải là phẩm trật chức quan, như loại nhiêu âm, nhiêu thảo, thì chỉ cấp cho văn bằng của đình thần, không nên cấp chiếu sắc. Ghi làm lệ.

Tù phạm trấn Thanh-hoa (29 đứa, phá ngục. Biên binh thuộc trấn đuổi bắt giết, có người bị thương và chết. Trấn thần đem việc tâu lên. Vua dụ rằng : « Tù phạm nhiều như thế mà không chịu đề phòng trước, để đến nỗi chúng hành hung phá ngục, thì chức trách các quan đề cầu. Nếu không làm tội những hạng quan liên kém này thì sao tỏ bày pháp luật với thiên hạ

---

(1) Người Dao, người Đồng : Tức là người Mán

https://tieulun.hopto.org

được ». Bèn sai cai đội Cẩm y là Hồ Văn Khuê và chủ sự Hình bộ là Trương Văn Loan kịp đến tuyên chỉ rằng đốc trấn Nguyễn Văn Ngoạn, hiệp trấn Hoàng Văn Biển, tham hiệp Hoàng Quốc Bảo đều bị lột mũ áo chờ xét. Những biền binh bị thương vong đều cấp cho bạc lạng. Kẻ nào xông đi trước đuổi bắt giết được tù phạm, sau khi xét rõ đều được thưởng. Phó đốc trấn Phan Văn Thúy đương chầu ở Kinh, vua đòi vào quở. Thúy giập đầu tạ tội. Sai trở về trấn ngay.

Lấy tả tham chi Lễ bộ hành hiệp trấn Sơn-nam hạ là Bùi Đức Mân hành chức hiệp trấn Thanh-hoa, hiệp trấn Hưng-hóa là Trần Chính Đức lâm hiệp trấn Hưng-hóa, cựu ký lục Quảng-ngãi là Nguyễn Viết Cơ hành chức tham hiệp Lạng-sơn.

Vua ra cửa biển Thuận-an. Định kỳ luật tuần tra dưới nước trên cạn cho các quân. Phàm vua đi tuần đến địa phương nào mà nghỉ chân lại thì ban ngày biền binh thủy bộ đều chia làm hai ban, một ban ứng trực, một ban nghỉ ngơi, thay đổi lẫn nhau. Khi đương trực mà quản quân không chịu lưu tâm tuần xét, để quân lính bỏ ban, xét ra thì trị tội nặng. Ban đêm thì đóng đại đinh ở trên bờ, chiếu lệ vây màn và đặt thành lưới. Lính vệ Cẩm y chia sắp hàng phía trong thành lưới, lính Thị trung Thị nội chia sắp hàng ở ngoài. Binh Thần sách thì chia làm bốn mặt, tùy theo địa thế rộng hẹp mà tuần tra trong ngoài trong vòng hơn một dặm. Dưới nước thì lấy thuyền Cẩm y sắp hàng ở phía ngoài, thuyền thủy binh sắp hàng ở phía trong, các thuyền rồng lanh nhẹ đều phòng vệ ở phía trước phía sau thuyền ngự. Dưới nước thì lúc bắt đầu trống canh một, ở trên bộ thì lúc bắt đầu trống canh hai, ai không có bài mệnh vua thì không được đi qua địa phận canh

https://tieulun.hopto.org

phòng, làm trái thì lập tức bắt tâu lên. Biền binh canh phòng mà tư tình cố ý dung túng thì chiếu luật nghiêm xử. Các viên chưởng lãnh cũng phải luôn luôn đốc sức, nếu trễ nhác lười biếng thi theo tội nịch chức (1) nghĩ xử. Sắc từ nay phàn vua đi tuần trong kinh kỳ thi chiếu theo lệ ấy mà làm; đi ở ngoài kinh kỳ thì tuân theo kỳ luật Bắc tuần.

Dời đắp thành trấn Sơn-tây.

Thành cũ ở xã Cam-giá (thuộc huyện Phúc-lộc) bị sông lở. Ngày vua đi Bắc tuần, đã sai giám thành đi ngắm địa thế và cho dời đến hai xã Mai-trai Thuần-nghệ (thuộc huyện Phúc-lộc). Đến nay lấy 2.000 người các quân ở Bắc-thành, ủy cho phó thống thập cơ Tả quân là Vũ Văn Thân trông coi công việc. Thành xong, thưởng cho các giám tu và chuyên biện mỗi người 5 lạng tiền bông và một thứ kỷ lục.

Lấy thị trung trực học sĩ Đinh Phiên kiêm chức Thái thường tự khanh, tham bàn công việc bộ Lễ.

Chuẩn định từ nay những sách tâu của sáu bộ, từ lang trung trở lên đều phải ký tên, gọi là « hoa áp ».

Sai chưởng cơ Thủy quân Tống Phước Lương trông coi việc chở sản vật ở Bắc-thành về Kinh. Sắc rằng từ nay biền binh chở của công ở Kinh phát đi các địa phương và chở những sản vật các địa phương về Kinh mà cả hai chuyến đi về đều có chở thì cấp thêm cho tiền gạo bằng một tháng lương; nếu chỉ chở một chuyến thi cấp một nửa.

Nghệ-an có động đất. Trấn thần báo cho bộ Lễ.

Vua nghe tin nói: « Địa phương có điều lạ, nên kíp tâu ngay để trẫm biết mà sợ hãi tu tỉnh, sao lại giấu

(1) Nịch chức: Làm việc không hết chức vụ.

https://tieulun.hopto.org

giếm không nói? » Bèn sắc cho bộ tư về trấn bảo phải làm sớ tâu lên.

Trấn thần Bình-thuận tâu rằng số muối chứa ở kho đã nhiều, xin từ năm nay về sau cho dân được nộp thay thuế muối bằng tiền cho tiện. Vua y cho. Dụ cho các dinh trấn Quảng-trị, Quảng-ngãi, Bình-định, Bình-hòa cũng theo lệ ấy cho nộp thay (một phương muối nộp thay bằng hai tiền 30 đồng).

Ở Gia-định lại phát bệnh dịch. Hạ lệnh hoãn các công dịch để cho dân nghỉ ngơi.

Định rõ điều lệ về cấp kỷ.

Vua cho rằng lệ cấp kỷ do Trịnh Hoài Đức bàn năm trước có chỗ chưa được rõ ràng, hạ lệnh cho đình thần bàn kỹ lại, rồi chuẩn định rằng phàm quan viên đáng được gia cấp về quân công, nghỉ tự, ân thưởng thì được ban chiếu sắc, được kỷ lục thì cấp văn bằng của triều đình. Như có thăng bổ thì quân công và cấp kỷ đều ghi theo, nghỉ tự thì tâu rõ để đợi chỉ, ân thưởng thì một cấp tính trả cho một lần kỷ lục, được bao nhiêu kỷ lục thì trừ hết đi. Còn các khoản khác thì vẫn theo nghị trước. Đến như các quan viên văn võ trong ngoài đã được gia cấp về ân thưởng và quân công từ năm Minh-mệnh thứ 1 mà nay đã thăng thụ rồi, thì đều cho cấp chiếu sắc cả.

Lấy cai đội vệ Cẩm y là Vũ Văn Tín làm phó vệ úy vệ Dương võ quân Thần sách.

Vét đường lạch cửa Tư-dung. Sai phó đô thống chế Tả dinh quân Thần sách là Nguyễn Văn Trí trông coi 1.000 người các quân làm việc. Dụ rằng: « Nhà nước ta mở mang bờ cõi miền Nam, cho đến khói phục Thần kinh, đều là do đường cảng ấy. Từ khi lạch cũ

https://tieulun.hopto.org

bị lấp và thành lạch mới cạn hẹp quanh co, ra vào rất khó. Nay lại theo lối cũ mà khai vét, vì nghĩ có phí tổn tạm thời mà được yên mãi, để lợi vô cùng cho nghìn muôn đời». Lại sai bộ Lễ mang sắc đến dụ thần cửa biển Tư dung và sắm lễ đề tế.

Vua thấy thợ và sai dịch ở Nội vụ và Vũ khố bớt xén của công, muốn trừ bỏ tệ ấy, mới bảo Nguyễn Hữu Thận rằng: «Trẫm nghĩ cách phòng gian không có phép nào hay hơn cả, chỉ dùng được người trông coi là được». Lại bảo Trần Đăng Nghi và Hồ Hữu Thẩm rằng: «Trách nhiệm bọn người là ở việc trông coi, phải cẩn thận đối với chức vụ, thường gia tâm kiểm xét để trừ cái thói sâu mọt đục khoét. Phàm chó thì giữ đêm, gà thì gáy sớm, há người lại không bằng vật sao!»

Đặt 20 người lính cho Hà-hoa quản công, sai Trấn Hưng Khanh mộ người sung vào.

Ở Cao-bằng và Lạng-sơn giá gạo đắt, hạ lệnh hoãn thuế vụ hạ cho dân.

Chuẩn định linh mộ của các vệ đội ở Kinh, hạn mỗi vệ là 10 đội, mỗi đội là 50 người; thừa thì cứ để như cũ, thiếu thì mộ thêm.

Chế bản nhạc tế ngũ hưởng ở các miếu (rước thần thì tấu bài Hâm hòa; tuần rượu đầu [sơ hiến] tấu bài Thọ hòa (sau đổi làm Tường hòa); tuần rượu thứ hai [á hiến] tấu bài Dự hòa; tuần rượu sau cùng [chung hiến] tấu bài Ninh hòa; từ tạ thần thì tấu bài An hòa; lễ xong thì tấu bài Ưng hòa). Trước kia năm lễ tế hưởng và hai tiết Nguyên đán Đoan dương thì tối hôm trước dùng nữ nhạc tiểu hầu. Vua bảo bộ Lễ rằng: «Đội tiểu hầu hát xướng bình như trò đùa. Nay nhà nước nhàn hạ, chính phải sửa sang văn vật thêm lên. Vậy nên bàn

https://tieulun.hopto.org

chế các bản nhạc, khiến nhạc công hát để trở lại chính lễ. Duy điện Hoàng-nhân thì vẫn dùng nữ nhạc, cũng là ý theo cũ đấy *.

Cai bạ Bình-thuận là Nguyễn Văn Khiêm, trước đây làm bản sách tâu về việc cấp tuất cho người chết dịch, số người và số tiền không phù hợp, giáng xuống bộ Hình nghị xử, phải cách chức.

Lấy cai đội vệ Nội hầu là Tôn thất Bằng làm quản phủ Hà-trung.

Chuẩn cho các đội trưởng suất thập thực thu ở các đội Trường trực, Thường trực vệ Cẩm y mà chưa có lệ bổng được chiếu phẩm mà chi bổng.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XV

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Nhâm ngọ, năm Minh-mệnh thứ 3 [1822], mùa hạ, tháng 4, ngày mồng 1, tế hạ hưởng.

Vua thấy nhạc *mới* hát lên đúng nhịp, thưởng sa và bạc cho nhạc sinh và ty viên bộ Lễ theo thứ bực khác nhau. Lại sắc cho bộ Lễ từ nay, hễ gặp lễ Giao Miếu và các lễ đại triều thường triều, thì hoàng tử, hoàng thân các quan văn võ, đều phải chầu lạy như lệ. Ai có việc thì ngày hôm trước báo cho bộ tâu biết, nếu bỏ thiếu thì bộ Lễ tham hặc tâu lên.

Sai bộ Binh sửa lại sổ bính. (Phàm dinh vệ cơ đội các quân *ở* trong và *ở* ngoài, trước gọi các hiệu Trung bá, Tả bá, Uy bá, Hùng sơn, đều đổi làm bính mỏ, họ mỏ, tên mỏ. Cai hợp, thủ hợp thực thụ thì vẫn để chức hàm; người quyền sai thì đổi cấp cho văn bằng của bộ, mỗi đội 1 người làm thư lại vị nhập lưu thừa ra đều ghi làm bính. Quyền sai và thư hộp các cục tượng bách công đều ghi làm thợ. Văn hàn *ở* Chiêm hàn lại ty, Lệnh sử tàu, Chiêm hậu *ở* Tả Hữu thừa ty các địa phương, trước gọi là đồ văn, đều đổi làm thư lại vị nhập lưu).

https://tieulun.hopto.org

Làm lại chùa Thiên-tôn. Chùa ở xã Đâu-kinh dinh Quảng-trị, do Thái tông Hiếu triết hoàng đế (1) dựng lên. Trải qua loạn lạc chùa bị hỏ. Năm ngoái Bắc tuần, dân sở tại đem việc ấy tâu lên. Vua nhớ di tích xưa, sai dinh thần sửa chữa, bắt 100 thợ rừng lấy gỗ, cấp cho 300 quan tiền, 100 phương gạo, và tha thuế dinh điền một năm cho xã Đâu-kinh để sung làm việc ấy.

Đổi đội Diên liệp làm liệp hộ, hộ 30 người, mộ dân ngoại tịch ở các dinh trấn sung vào. Lại sai từ Quảng-nam trở vào đến Hà-tiên, Quảng-trị trở ra đến Thanh-hình, đều mộ người lập liệp hộ, mỗi hộ 30 người (mỗi người, mỗi năm nộp thuế ngà voi 15 cân; như cả hộ mà thiếu 10 cân trở xuống thì mới cho tính giá nộp thay mỗi cân 8 tiền). Thuế thân và dao dịch đều miễn. Ai mộ được 30 người trở lên thì cho làm hộ trưởng (trật tòng cửu phẩm).

Bắt đầu đúc tiền đồng lớn (nặng 1 đồng cân trở xuống, 9 phân 1 ly trở lên). Định phép chế lẫn đồng kẽm thiếc (phàm đúc tiền đồng lớn, cứ mỗi 100 cân dùng khối đồng độ 52 cân 1 lạng, kẽm 47 cân 8 lạng, thiếc 4 lạng. Đúc hạng tiền đồng 6 phân thì cứ mỗi 100 cân dùng tiền đồng nguỵ hiệu 32 cân, khối đồng độ 27 cân, kẽm 20 cân 14 lạng, thiếc 2 lạng).

Đúc súng đồng hạng trung hạng tiền ở Vũ khố. Sai thuộc ty của Văn thư phòng, hai bộ Hộ Công và Vũ khố kiểm xem. Nhân sắc từ nay về sau khi chế tạo đồ dùng bằng vàng bạc thì bộ Hộ, Văn thư phòng, Nội vụ và Vũ khố đều phải nhân viên đến cân nghiệm, biên vào sổ chi tiền tâu lên.

---

(1) Thái tông Hiếu triết hoàng đế: Nguyễn Phúc Tần.

TVSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Sai bộ Lễ truyền dụ rằng hương cống các khoa mà thi Hội không trúng cách, như có tình nguyện ở Giám học tập thì bổ làm giám sinh, cấp cho lương hẳm; ai muốn về quê hương cũng cho. Người nào chưa dự thi Hội thì do bộ tư đợi mùa thu này đến Kinh xét hạch, đúng thực thi vẫn tuân dụ chỉ cho theo sở nguyện. Sau đó xin tọa giám 27 người, cấp cho lương tháng (mỗi tháng 3 quan tiền, 2 phương gạo, 5 cân dầu). Dụ rằng: « Đó là ý trẫm săn sóc văn học, cốt cầu người thực dụng. Tế tửu tư nghiệp phải hết trách nhiệm làm thầy, hết lòng dạy bảo. Giám sinh các ngươi cũng phải giũi mài để được nên công, ngõ hầu không phụ ý tốt chấn hưng [văn học], gây dựng [nhân tài] của trẫm ».

Lấy Lực thư ký Quảng-trị là Võ Tiếu Huân làm tham hiệp Sơn-nam thượng, thiêm sự Hộ bộ là Bùi Phổ thị ký lục Quảng-trị.

Lấy phó vệ úy vệ Hữu bảo nhị là Ngô Tiến Đức làm phó vệ úy vệ úy Hữu bảo nhất.

Triệu phó trấn Thuận-thành là Nguyễn Văn Vĩnh vào yết kiến.

Chuẩn định từ nay hàng thuyền hải vận ở Kinh hay ở ngoài, đi lại được bình yên thì quan sở tại mỗi năm một lần sửa lễ thái lao [trâu], và có đủ ca nhạc, để tế hai đền Thái-dương và Thuận-an ở Quảng-đức và đền thần Liên Lác ở Sơn-nam hạ. Ghi làm lệ mãi mãi.

Trấn Phú-yên, quan mua 5.000 cân sa nhân, lấy một chiếc thuyền lớn của thủy quân chở về Kinh nộp. Vua xem bản tâu, quở rằng: « Dùng thuyền lớn mà chỉ tải

https://tieulun.hopto.org

có thể, há hạt ngươi không có vật gì khác để giải nộp sao? Vả lại đường biển vận tải khó nhọc, phải đợi mùa gió, thế mà lần này chở chưa xong lần sau lại chở, biển bình đã khổ về lận lội, mà sóng gió ngoài biển đã chắc đâu là không phải lo! Sao lại khinh suất làm bậy như thế! Huống chi trong sách tàu chữ « tấu » đài ở hàng thứ hai, mà chữ « công đồng » lại đài ở hàng thứ nhất, thế là lòng lại cho dinh thần làm tôn Ả? Điều đó không thể vì với sai lầm ở tờ di văn tầm thường được. Đều là bởi bọn ngươi lâm sự không quan tâm gì. Một việc như thế thì việc khác có thể biết được. Nếu không xử trị thì lấy gì mà răn bảo ». Bèn sai vệ Cẩm y mang bài vương mệnh kịp đi truyền chỉ đánh trăm thủ Nguyễn Văn Tài 40 roi; ký lục Nguyễn Bá Công thì bắt giải Nhưc về Kinh giáng làm thiêm sự Công bộ.

Nguyễn Văn Tài sau lại bắt hai chiếc thuyền của dân chở sản vật đến Kinh. Vua nói: « Khi trước mà chở cả vào thuyền to thì nhanh tiện biết chừng nào? Sao đến nỗi lại phải thuyền tư! » Hạ lệnh bắt thu 60 quan tiền công thuê cấp cho dân.

Lấy ký lục Quảng-bình là Lê Văn Quảng làm ký lục Phú-yên.

Tha thuế thân năm nay cho thợ những cuộc ở Vũ-khố và Nội-vụ phủ (Nội vụ 387 người, Vũ khố 3.466 người).

Định phép thi Điện (Đúc ấn « Điện thí chí ấn », và triện vuông nhỏ « Luân tài thịnh điển » đều bằng bạc. Một giám thí đại thần, dùng quan võ chánh nhị phẩm trở lên, 1 quan đọc quyển, 1 quan truyền lô, dùng quan

https://tieulun.hopto.org

văn tam phẩm trở lên; các quan thu [nhận] quyển, đi phong, thu chưởng [giữ quyển], ấn quyển [đóng dấu], điển bằng [viết bằng], đều 1 viên, dùng quan văn tứ ngũ phẩm; kinh dẫn cống sĩ 1 viên, dùng tỳ viên bộ Lễ; chia cấp quyển thi kiêm biên chép 4 viên, dùng hành tẩu Văn thư phòng; quan tuần la kiêm hộ bằng 4 viên, dùng quản vệ quân Thị trung Thị nội; quan tuần sát 8 viên, dùng cai đội quân Thị trung Thị nội. Các chức ấy đều do hai bộ Lại Binh làm sách tâu trước kỳ thi để đợi phê điểm. Quyển thi của cống sĩ thi dùng giấy quan lệnh, kẽ đỏ. Đến ngày thi Điện, vua ra đề văn sách, hoặc cổ văn 10 đoạn, hoặc kim văn 5, 6 đoạn. Cống sĩ mang mũ áo, làm bài ở bàn thi ở tả hữu vu, lấy chiều hôm làm hạn. Quan đọc quyển lội duyệt rồi dâng vua xem để định đoạt giáp đệ thứ tự: Như đệ nhất giáp đệ nhất danh, đệ nhị danh, đệ tam danh, đều cho tiến sĩ cập đệ; đệ nhị giáp có bao nhiêu tên, đều cho tiến sĩ xuất thân; đệ tam giáp bao nhiêu tên đều cho đồng tiến sĩ xuất thân, ban cấp mũ áo. Ngày hôm sau đặt đại triều nghi ở điện Thái-hòa để truyền lô xướng danh, treo bảng vàng ở lầu Phu-văn, ba ngày rồi đệ đến cất ở học đường Quốc tử giám. Sau khi phát bảng 2 ngày, ban yến ở công đường bộ Lễ, cho trâm và hoa lụa cùng cờ biển vinh qui. Ngày ban yến, các quan giám thi, đọc quyển, thu quyển kiêm duyệt quyển, kinh dẫn cống sĩ, truyền lô, tuần la kiêm hộ bằng, mỗi viên được ban 1 cái trâm và 1 cái hoa bạc; các quan tuần sát, đi phong, thu chưởng, điền bằng, ấn quyển, chia cấp quyển thi kiêm biên chép, cùng các tiến sĩ, mỗi viên được ban 1 cái trâm và 1 cái hoa lụa. Ai đỗ trúng tiến sĩ đệ nhất giáp thì cấp riêng trâm

https://tieulun.hopto.org

và hoa bằng chất bạc mạ vàng. Ngày hôm sau, các tiến sĩ mới dâng tờ biểu tạ ơn ở trước điện Kiền-nguyên, lại đến Quốc tử giám làm lễ Thích điện (1). Bia đề tên tiến sĩ, dựng ở hai bên tả hữu ngoài cửa Văn miếu).

Thi cống sĩ ở điện Cần-chánh. Sai thự Tiền quân Trần Văn Năng sung chức giám thi đại thần, hiệp biện đại học sĩ Trịnh Hoài Đức, thượng thư Hộ bộ Nguyễn Hữu Thận, hữu tham tri Lại bộ Nguyễn Văn Hưng, thự hữu tham tri Hình bộ Nguyễn Huy Trinh đều sung đọc quyển. Cho Nguyễn Ý đận đệ nhị giáp tiến sĩ xuất thân và bọn Lê Quang, Phan Hữu Tinh, Hà Quyền, Đinh Văn Phác, Võ Đức Khuê, Phan Bá Đạt và Trần Lê Hiện 7 người đận đệ tam giáp đồng tiến sĩ xuất thân.

Định kỳ hạn vinh quy của tiến sĩ. Bộ Lễ tâu rằng: «Năm nay mở khoa thi tiến sĩ là thịnh điển buổi đầu, lại vâng ân tứ vinh qui, ban thưởng rất hậu. Người trúng tuyển được về vang cả làng xóm, rạng rỡ cả gia đình, thật là phấn khởi cho sĩ phu, khuyến khích người hậu tiến. Xin cấp hạn cho ở quê 2 tháng, để cho thiên hạ đều biết ơn nhà vua trọng nho». Vua y cho và gia ân cho trạm đưa về.

Định lại lệ triều tham tàu việc. Lệ trước, mỗi tháng đại triều 2 ngày, thường triều 1 ngày, đình nghị 1 ngày, ngày khác thì tàu việc. Vua thấy các quan triều tham sớm chiều nhiều lần, nhiều khi không làm việc ở công thự, hoặc đến chậm trễ lỡ việc, bèn sai sáu bộ châm chước bàn bạc, đều nói rằng mỗi tháng 10 ngày

(1) Lễ Thích điện: Lễ Khổng tử.

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

đại triều thường triều và đình nghị, xin định thêm 9 ngày tâu việc. (Mỗi tháng đại triều 2 ngày, mồng 1 và rằm; thường triều 4 ngày, mồng 5, 25, 11, 21; tâu việc 9 ngày, mồng 3, 13, 23, mồng 7, 17, 27, mồng 9, 19, 29; đình nghị 4 ngày, mồng 2, 8, 16, 24). Ngày đại triều và thường triều mà có chỉ miễn triều thì cũng chiếu lệ thường tâu việc. Các ngày khác thì một viên thiêm sự hoặc lang trung thường trực ở triều phòng, đường quan thì hội ở công thự để làm việc. Nếu có việc khẩn trọng thì phải tâu ngay, không kể lệ này ». Lời nghị dâng lên, vua dụ rằng: « Trẫm muốn chỉnh trị được thịnh, bộ viện các quan không bỏ trễ chức vụ, cho nên sai đình thần bàn tâu. Nay lời tâu cũng phải, chuẩn cho thi hành. Nếu chức quan ở bộ viện gặp ngày tâu việc mà không theo ban làm việc, ngày làm việc mà không đến công thự làm việc thì Thượng ty cứ thực tham tấu. Nếu nể nang dung giấu mà để người khác tham hặc, hoặc bị trẫm biết, thì thượng ty cũng phải giao bộ bàn xử. Lại sau khi ban hành nghị này, bất luận quan tư lớn nhỏ, viên nào lười biếng, tạ thể không phải ngày tâu việc mà không làm việc ở công thự, ở nhà tư tiếp khách nói chuyện hão hay làm những chuyện xấu như uống rượu, xem tuồng, để đến bỏ trễ việc công, như thế thì ý tốt chỉnh đốn lại trở thành làm phép quá nhẹ, nhất định phải trừng trị nặng không tha. Trẫm đã đinh ninh răn bảo, bọn khanh phải kính theo chớ quên. Như trẫm có hơi thích an nhàn thì cũng phải nói thẳng để sửa, thế mới là vua tôi cùng nhau cố gắng, để cho chính lệnh thông suốt, nhân dân thuận hòa, phép trị sánh cùng thượng cổ, há chẳng tốt sao! »

Một hôm vua với Trịnh Hoài Đức và Nguyễn Hữu Thận hỏi rằng: « Gần đây triều thần tâu việc, so với

https://tieulun.hopto.org

ngày trước thế nào ?» Dức Thận trả lời: «Trước kia thường ngày tâu việc, bọn thần lui triều thì đã mỏi mệt, cho nên công việc chứa chất nhiều. Nay tâu việc có ngày thì ngày thường được chuyên tâm làm việc, cho nên việc bộ hơi gọn». Vua nói: «Trẫm nay tuổi đang mạnh mẽ, có thể cố gắng xét đoán các việc, chỉ sợ sau này mỏi mệt, không thể được như ngày nay. Xem ra thì người bề tôi không dám lười biếng, là vì sợ, chứ làm vua ngôi cao thế mạnh, ai cũng kính sợ, cho nên cái lòng trễ nải dễ sinh. Vậy thì bề tôi nên khuyên răn vua cho được trước sau như một là việc hay đấy».

Bắt đầu chế cấp «bài xanh đầu» (1) cho các nha. Gặp ngày làm việc, thì một người nha thuộc thường trực ghi tên vào bài ấy, có việc gì phải tâu thì viết cả vào đấy đem tâu.

TMSACH.COM.VN

Ban quần áo mùa xuân cho quan Kinh, văn từ tứ phẩm, võ từ chánh đội trưởng trở lên, theo thứ bực. Lệ trước quần áo mùa xuân đều cấp tiền, đến nay mới cho áo quần.

Bắt đầu đặt viên dịch ở kho súng, chủ sự, tư vụ đều 1 người, bát cửu phẩm thư lại đều 2 người, vị nhập lưu thư lại 14 người. Từ trước đến nay, số súng và đại bác ở Kinh và ở ngoài đều do thống chế Vũ Viết Bảo quản lãnh, chưa đặt quan lại chuyên giữ sổ sách. Đến nay Viết Bảo xin, mới sai bộ Binh bàn đặt.

Chưởng cơ hành trấn thủ Hưng-hóa là Hồ Văn Uẩn, chưởng cơ Hữu quân thống quản Hùng Dũng thập cơ là Nguyễn Văn Hưng, đều vì tuổi già nghỉ việc. Lấy

---

(1) Chữ Hán là Lục đầu bài.

https://tieulun.hopto.org

vệ ấy vệ Trung võ quân Thần sách là Nguyễn Đức Niên làm trấn thủ Hưng-hóa, vệ ấy Tả vệ dinh Tiền phong quân Thị nội là Vũ Văn Châu thống quan Hùng Dũng thập cơ thuộc Hữu quân.

Định lệ các nha phụng thủ bẩm phê chữ đỏ. Như bộ Lại phụng chỉ mà việc quan hệ đến bộ Hộ, thì bẩm phê chữ đỏ giao bộ Hộ, bộ Hộ sao chép đưa sang bộ Lại để lưu chiếu. Hoặc việc của bộ Lại tâu lên mà sai bộ Hộ thay vâng phê chuẩn, thì bẩm phê chữ đỏ giao bộ Lại, bộ Lại cũng sao chép đưa sang bộ Hộ để lưu chiếu. Hoặc bộ Lại phụng chỉ, việc quan hệ đến ba bộ Hộ, Lễ, Binh, mà là việc trọng ở bộ Lễ, thì bẩm phê chữ đỏ giao cho bộ Lễ, bộ Lễ cũng sao chép đưa sang ba bộ Lại, Hộ, Binh để lưu chiếu. Các việc khác cũng lấy thế mà suy. Các nha liên quan đến sổ sách của các địa phương thì giữ bản phê chữ đỏ, sao chép bản phó gởi đến lưu ở Văn thư phòng.

Sai Gia-định mộ lập đội Phượng du (mỗi đội 30 người, mỗi người hàng năm nộp thuế dầu 60 cân).

Quan Bắc-thành tâu nói rằng năm trấn nội của thành và phủ Hoài-đức, trước nhân tai dịch, xiêu tán mất 49 xã, nay mới trở về, tô thuế thiếu nhiều. Vua thương vì đau khổ, hạ lệnh tha hết.

Đặt đội Bảo trung. Vốn là người Qui hương ở Gia-định, con cháu lệ vào sổ binh dân của hạt thành có 53 người, vua sai thành thần trích đặt một đội gọi là đội Bảo trung, cho viên quản các Binh đội các trấn thuộc thành là Nguyễn Cửu An suất lãnh.

Phó tướng Tiền quân là Mạc Văn Tô chết; cho 200 quan tiền, và cấp 1 người mộ phu.

https://tieulun.hopto.org

Giáng bổ tham hiệp Cao-bằng là Phùng Khắc Tuân làm tri hạ Hậu vệ dinh Hồ oai quân Thị nội. Trước là Khắc Tuân thiện tiện cho người sai dịch nước Thanh đo đường tất đem văn thư đến (lệ phải do cửa Bắc-nam), lại phái binh trấn hướng dẫn, bắt người lấy của. Thành thần cho là làm việc phi lệ, tham hặc xin xét hỏi. Khi án xong, giáng 4 cấp đổi bổ chức này.

Đổi định lễ các lệ tiết khánh hạ, hoàng tử, hoàng thân, Tôn nhân phủ và văn võ dâng tiến lễ bằng bạc theo thứ bực khác nhau. (Lễ mừng hoàng thái hậu tiết Thánh thọ là 120 lạng, 2 tiết Nguyên đán Đoan dương mỗi tiết 100 lạng; lễ mừng vua, ba tiết lớn Vạn thọ, Nguyên đán, Đoan dương mỗi tiết 100 lạng; lễ mừng hoàng hậu, ba tiết lớn Thiên thu, Nguyên đán, Đoan dương đều 100 lạng; lễ mừng hoàng thái tử, ba tiết Thiên Xuân, Nguyên đán, Đoan dương đều 90 lạng. Hợp cộng 1.190 lạng, chia làm 20 phần: hoàng tử 3 phần, hoàng thân 4 phần, Tôn nhân phủ 1 phần, văn ban 4 phần, võ ban 8 phần). Các thành dinh trấn gặp tiết Thánh thọ thì ủy quan dâng biểu mừng. Về ba tiết lớn ngự tiền thì dâng biểu mừng với các sản vật địa phương. (Gia-định, Bắc-thành, ủy quan tam tứ phẩm; các dinh trấn thì ủy quan phủ châu, huyện, nơi nào chưa đặt các chức ấy thì dùng tân viên (1) đi thay). Lệ cung tiến bạc trước kia đều miễn.

Vua dụ các đình thần rằng: « Trẫm vì kế hay cho Tôn Miếu Xã Tắc, muốn được người giỏi nên gia tâm kén chọn, không dám khinh suất làm bậy, cho nên ngôi

---

(1) Tân viên: Quan hư hàm, không có chức vụ.

https://tieulun.hopto.org

Trung cung (1) và ngôi hoàng thái tử, chưa có sách lập, thì các lễ mừng của các quan dâng lên hoàng hậu, hoàng thái tử về các tiết Thiên thu, Thiên xuân, Nguyên đán, Đoan dương, đều nên dình chỉ, đợi sau này sách lập, các vị đã định sẽ chiếu lệ thi hành ».

Lại bảo Trịnh Hoài Đức rằng: « Xưa Hoàng khảo ta đã lập trẫm làm hoàng thái tử rồi sau mới phong tước công cho các con. Trẫm xem điển nhà Thanh thì các con còn nhỏ đều đã phong vương. Nay trẫm muốn phong tước công cho các con, đợi khi trưởng thành, xét ai có đức tốt mới lập làm hoàng thái tử cũng là phải ».

Tiết Vạn thọ. Vua ngự điện Thái-hòa nhận lễ mừng. Trước một ngày, ban yến cho văn võ từ tam phẩm trở lên ở tả hữu vu điện Cần-chánh. Ngày ấy lễ khánh hạ xong, lại ban yến một lần; đến chiều hôm thì cho xem hát bội ở nhà Thanh phong. Lại ngày hôm trước và ngày chính, các nha và công sở đều nghỉ việc, nhân dấy lấy làm lệ.

Thưởng cho nhạc vũ sinh đội Việt tường 200 quan tiền, cho thợ nội tạo 100 quan.

Sai trung sứ đem các đồ thưởng cho Lê Văn Duyệt. Dụ rằng: « Khanh tự khi nhận mệnh vào trấn đến nay, các đại lễ khánh hạ chưa được về thăm hầu. Nay tiết Vạn thọ, lại vì biên cương chưa yên nên không triệu về, lòng trẫm lấy làm áy náy. Vậy đặc biệt cho đồ nội tạo, một cái ống điếu bằng pha lê bịt vàng, 1 chén ngọc liệu màu xuân thanh bịt vàng, 1 chén ngọc liệu màu mỡ cất bịt vàng, 1 cái chậu pha lê, để tỏ ý trẫm quyến niệm càng lâu càng trọng ».

---

(1) Trung cung: Hoàng hậu.

https://tieulun.hopto.org

Chuẩn định từ nay, các thành dinh trấn chọn cử văn võ để bổ khuyết, như xin thực thụ hoặc thi sai, có quan hệ đến chức thủ thì trong tờ biểu phải liệt rõ quan hàm, họ tên, niên canh, quê quán, lý lịch, do bộ để tâu, không được nhất khái tự báo.

Tướng giặc ở Hưng-hóa là Mạc Văn Cao họp đảng mưu khởi loạn. Thổ mục châu Văn-bàn là Nguyễn Bảo Cầm và Lưu Trọng Chương đem thổ binh lừa bắt sống được tên Cao và đồ đảng đem nộp. Cho Bảo Cầm và Trọng Chương làm thổ tri phủ, và thưởng tiền cho binh dinh theo thứ bực.

Định ngạch tượng cục ở Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định, Phú-yên, Bình-hòa, Bình-thuận, lấy số ngạch năm nay làm chuẩn. (Quảng-nam 2.051 người; Quảng-ngãi 893 người, Bình-định 925 người, Phú-yên 335 người; Bình-hòa 460 người; Bình-thuận 317 người). Hoặc số ít không đủ sai phái thì tâu xin mộ thêm.

Trấn thủ Bình-hòa là Mai Tiến Vạn tuổi già nghỉ việc; cho theo lệ Vọng-các, hàng năm chỉ toàn bổng.

Lấy phó vệ úy vệ Trung võ quản Thần sách là Nguyễn Văn Hạnh làm vệ úy; đổi bổ cựu vệ úy vệ Tương võ Trung quản lá Phan Bá Phụng làm phó vệ úy vệ Trung võ, phó vệ úy vệ Trung võ là Nguyễn Văn Lộc làm phó vệ úy vệ Ban trực hậu, cai đội Cẩm y là Dương Công Trung làm phó vệ úy vệ Tráng võ, phó vệ úy vệ Minh võ là Chu Văn Quế làm vệ úy vệ Tráng võ, cai đội Thị nội là Nguyễn Hữu Thuyên làm phó vệ úy vệ Minh võ.

Tháng 5, vua nghe thấy các quân dinh nhiều người hay sai quân làm việc riêng, dụ rằng: « Từ trước đến nay, binh ở Kinh và các quân Thanh Nghệ và Bắc-thành hàng năm gọi về Kinh, thường bị bọn quản suất

https://tieulun.hopto.org

xấu hám lợi riêng mà quấy nhiễu, hoặc sai dựng lợp cửa nhà, hoặc sai đi tìm kiếm gỗ lạt, lại trích đến vài mươi người để sai khiến ở nhà tư, đội củi, gánh nước, khiêng võng, chèo thuyền, thậm chí phục dịch cả về việc cất hung hôn táng của vợ con thân bằng, cho đến làm vườn mở phố, lại dám bắt cả binh lính cho người ta mượn để sai, các việc làm bậy tính không kể xiết. Từng không nghĩ binh dân đều là con nhỏ của triều đình, làm vua còn phải lượng sai đè đặt, thế mà làm bề tôi lại dám coi binh lính như kẻ thù, không chút thương yêu. Các việc về trước, trẫm bất tất xét kỹ. Nay vì bọn ngươi, ân cần bảo rõ, phải nên sửa đổi, bỏ hết lỗi trước, thì khi có việc mới thu được công hiệu sai khiến, mà khi vô sự cũng tránh khỏi lời kêu sai khiến bậy, các ngươi đã xứng đáng trách nhiệm được quân phủ ủy thác, lại giữ được lộc vị cho thân gia, ích lợi cho bọn ngươi có phải là ít ỏi đâu ! »

Tết Đoan dương, vua đến cung Từ thọ làm lễ mừng. Lễ xong, ngự ở điện Thái-hòa nhận mừng. Ngày hôm ấy, các nha và công sở đều nghỉ việc, hàng năm lấy làm lệ thường.

Thự hữu thống chế Thị trung là Nguyễn Văn Tinh chết. Tinh có công Vọng-các, khi mới bị bệnh, vua sai trung sứ đến thăm, cho quế thượng phương. Đến khi chết, tặng thống chế, thụy là Thành cẩn ; cho 300 quan tiền, 2 cây gấm Tống, 30 tấm vải.

Đổi Tư thiện làm Lý thiện ty, Thị hành làm Lý thiện tả ty, Trung cẩn làm Lý thiện hữu ty.

Truy tặng thuộc nội cai đội Thị trung là Nguyễn Văn Trúc làm cai cơ Thị nội, cho 2 cây gấm Tống, 30 lạng

https://tieulun.hopto.org

bạc, 100 quan tiền, 20 tấm vải, vì có công lao cũ ở Tiềm đề.

Tham hiệp Hưng-hóa là Trần Đình Tiến về đình ưu, lấy lang trung Hộ bộ giữ Bảo tuyền cục Bắc-thành là Trần Xác làm tham hiệp Hưng-hóa.

Nguyễn Đăng Tuân và Lê Đăng Lý ở Lễ bộ đăng sớ cử tri huyện Hải-lăng là Nguyễn Văn Nghị làm chủ sự. Nghị trước lấy tư cách ủy viên được dẫn yết kiến, vua xem lý lịch, thấy tại chức hơn mười năm, sai bộ Lại sát hạch rồi tâu lại. Vừa gặp bọn Đăng Tuân tân cử, vua nói: « Nghị có thực là người khá chăng? Phải đợi sát hạch tâu lên, trẫm sẽ quyết định, bọn ngươi sao được vội cử ». Bèn dục bộ Lại hạch. Nghị không thông hiểu văn nên bổ chức tư vụ. Phạt bọn Đăng Tuân 6 tháng bổng.

Định lệ tra nghiệm các sở công tác. Phàm sửa đắp thành tường, đê đập, đường sá và xây dựng đền đài, kho tàng, nhà xưởng, đều có người giám tu và chuyên viên. Ngày làm xong, ở Kinh thì bộ Công và giám thành sứ, ở ngoài thì quan thành đinh trấn, sai người khám nghiệm, lấy tờ đoan kết hạn bảo cố ba năm. Trong hạn mà hỏng lở đổ nát thì bắt phải làm đền. Lại sắc từ nay xây dựng công trình lớn như đàn miếu cung điện, nếu không trọn vẹn, không đúng phép, và nhiều chỗ thấm dột sụt đổ thì viên chuyên biện bị trị tội theo luật. Giám tu thì tinh hết cả công trình, nếu công nhiều lỗi ít, quan khám nghiệm xét thực tâu rõ, sẽ lượng mà thưởng cấp, công và lỗi ngang nhau thì miễn tội, công ít lỗi nhiều thì giao bộ bàn xử. Nếu đến nỗi sụt lở nghiêng đổ thì xử riêng nặng thêm.

TVSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Lấy vệ úy, Tả vệ, dinh Hổ oai quản Thị nội là Đỗ Qui làm chưởng cơ lãnh trấn thủ Binh-hòa. Trước vua muốn dùng Qui làm trấn chức, vời hỏi rằng: «Ngươi có học không?» Qui tâu: «Thần lúc nhỏ gặp loạn thất học». Vua nói: «Nguyễn Văn Phân cũng ít học, nay làm chức lưu thủ ở Quảng-bình, trị dân hành chính cũng hơi khả quan, ngươi gắng sức mà làm, việc gì chả được». Đến nay bèn sai làm chức ấy.

Truy phục nguyên hàm cho Ngô Văn Sở làm chưởng cơ lãnh trấn thủ Thanh-hoa ngoại, cho thụy là Trung tráng. Sở trước có lỗi bị cách. Vua nghĩ là có công, nên đặc ân cho khai phục, lại cho gia đình 200 phương gạo.

Định quy thức cáo sắc phong tặng. (Chánh nhị phẩm trở lên, dùng đoạn bát tỷ Bắc sắc vàng, xung quanh thêu rồng mây, tòng tam phẩm trở lên, dùng đoạn bát tỷ Nam, xung quanh thêu mây và giao. Trục sắc đều dùng ngà voi. Chánh tứ phẩm trở xuống, dùng giấy màn vàng rắc bạc. Bản phần hoàng (1) đều dùng giấy vàng).

Lấy lang trung Vũ khố là Nguyễn Công Đàm làm thiêm sự Công bộ.

Lại lấy Quang lộc tự khanh tham bàn Lễ bộ là Nguyễn Đăng Tuân làm cai bạ trấn Quảng-nam.

Cai bạ Vĩnh-thanh là Lê Hy coi việc vận tải của công từ Gia-định đến Kinh. Vua khen là nhanh, thưởng cho một lần kỷ lục, và thưởng cho biền binh 1.500 quan tiền.

---

(1) Phần hoàng: Giấy màu vàng, dùng để sao đạo sắc truy tặng, làm lễ tuyên đọc rồi đốt đi, gọi là phần hoàng.

https://tieulun.hopto.org

Sai vệ úy Tuyển phong hữu quân Thần sách là Nguyễn Văn Thuy, phó vệ úy vệ Trung võ là Phan Bá Phụng đem hơn 2.000 người các quân Thanh Nghệ và Bắc-thành đi thú Gia-định. Triệu thú binh trước về. Khi đến Kinh, vua thưởng đi thú lâu, thưởng thêm cho lương tiền 1 tháng và cho về đội ngũ.

Thành thần Gia-định tâu rằng: « Các kho ở lạt thành duy có kho An-bình có thăng bằng đồng, là chế từ thời quốc sơ (có khắc mấy chữ « Vĩnh-thịnh thập niên chế tạo » (1), ngoài ra đều theo thức ấy mà làm bằng gỗ. Xin nhà nước cấp cho thăng mới để làm thường thức, còn thăng cũ thì nộp về Kinh ». Vua y theo.

Lấy đội trưởng Tôn thất Điều làm tả tế đại sứ Tả tế tự (trật tùng tứ phẩm) cấp cho áo mũ đại triều.

Cho con thống chế Vũ Viết Bảo là Vũ Viết Sĩ làm hàn lâm điển bạ, cùng với tu soạn là Đặng Đức Thiệm và Trần Văn Thục đều sung hành tẩu Văn thư phòng.

Trước vua từng bảo thị thần rằng: « Con các quan văn võ, ta muốn cho ghi dùng hết để thừa ấm của cha. Song nghĩ trong đó chưa phải hiền tài hết cả, có kẻ làm nhục đến cha, nếu muốn dùng thì không thể không xét được ». Bèn sai Trịnh Hoài Đức xét hỏi bọn Sĩ để xem học hạnh thế nào, rồi có mệnh ấy.

Ở ba trấn Tuyên-quang, Hưng-hóa Yên-quảng gạo kém. Cho dân nộp thay thuế vụ hạ bằng tiền.

Trấn thần Thanh-hoa tâu rằng sáu huyện châu ở hai phủ Thọ-xuân, Thiệu-hóa (Thọ-xuân, Lang-chánh, Quan-da,

---

(1) Vĩnh-thịnh thập niên chế tạo: Chế tạo năm Vĩnh-thịnh [Lê Dụ tông] thứ 10.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Tàm-châu, Quảng-địa và Thạch-thành) cách trấn đường xa, chở nộp thóc thuế rất khó, xin cho theo lệ nộp thay bằng tiền như huyện Cẩm-thủy. Vua y cho.

Định lệ tâu án cho Gia-định và Bắc-thành. Từ trước đến nay, hai thành tâu án, có khi do tổng trấn, có khi do Hình tào, lại có khi do [tổng trấn và Hình tào] hiệp nghị, việc làm bất nhất. Bộ Hình bàn tâu cho là hai thành đã đặt tổng trấn, mọi việc đều coi cả mà định đoạt, còn Hình tào thì bổn phận là theo giúp, sao lại tự để tâu. Vả lại Hình tào chuyên việc văn án, xét nghĩ phải trái chỉ nên theo ý xét định của tổng trấn. Nếu lại hiệp bàn thì sợ không phải là theo ý nghĩa trách nhiệm chuyên nhất. Xin từ nay việc án ở hạt thành thì Hình tào xét nghĩ trước, mà chuyển do tổng trấn xét chắc rồi làm án tâu lên. Dinh thần bàn lại, cũng cho thế là phải. Vua nghe theo. Rồi cho rằng việc ký tên chung ở các án hiệp nghị ở thành Gia-định là việc nhân tuần từ lâu, nên vẫn cho theo cũ mà làm.

Ban bổng năm cho hoàng đệ là Quang và Mão. Vua dụ bộ Lễ rằng: «Em trẫm Quang và Mão, hai người tuổi còn trẻ thơ, nếu vội phong cho tước công, thì e chưa hiểu việc đời, có khi người chưởng ấn không tốt, hoặc vì bọn tiểu nhân lừa dối, đến can tội lệ, thì lại không phải ý trẫm quyến niệm người thân. Vậy hàng năm cấp cho nửa số bổng thân công, lấy sang năm là năm qui mùi bắt đầu. Lệ xưng hô phủ đệ thì theo như lệ thân công, đợi khi tuổi và đức đều tiến, thì sẽ sách phong.

Đặt chức học chính ở Quốc tử giám (trật tùng lục phẩm), chuyên dạy các tôn sinh(1). Sai tế tửu và tư nghiệp kén chọn hai ba người có học hạnh bổ vào.

---

(1) Tôn sinh: Học sinh tôn thất.

https://tieulun.hopto.org

Định niên khóa duyệt tuyển. Các đình trấn đạo tất cả 21 trường, chia làm ba khóa, giáp kỷ, mậu qui, đinh nhâm. Quảng-đức, Quảng-trị, Quảng-bình, Quảng-nam, Quảng-ngãi, Nghệ-an, Thanh-hoa, Thanh-bình, 8 trường ấy đúng năm giáp năm kỷ; Bình-định, Phú-yên, Bình-hòa, Bình-thuận, Phiên-an, Biên-hòa, Vĩnh-thanh (Hà-tiên, Long-xuyên và Kiên-giang phụ vào Định-trường), 8 trường ấy đúng năm mậu, năm qui; Sơn-nam thượng hạ, Hải-dương, Sơn-tây (Hoài-đức phụ vào), Kinh-bắc, 5 trường ấy đúng năm đinh năm nhâm. Ghi làm lệ mãi mãi.

Vua thấy hai đội Nội hầu Trung hậu đều là người tôn thất, sắc rằng sổ ngạch hàng năm do Tôn thất Dịch duyệt phê làm bằng.

Bộ Hình tâu rằng: « Từ trước đến nay, nhà môn yết hồi việc hồi tạp có ăn trộm thì lấy trộm của cho mình, hoặc một hai hạn đòi bồi trả số tang đã đủ mà vẫn cứ bản tội lấy mà xử, không y luật lệ mà giảm miễn, sợ không phải là theo ý lập pháp khoan thứ của luật văn ». Vua sai đình thần bàn lại, đều cho rằng lấy trộm cho mình, tội không thể trốn được. Nếu cứ theo lệ đúng hạn trả xong mà giảm bực tha tội thì kẻ lấy trộm của công còn sợ gì. Vậy lệ này, nên bỏ đi ». Vua nói: « Lời bàn của đình thần là phải. Duy khi tang ăn trộm từ 100 lạng trở xuống, mà trong hạn có thể bồi đủ thì tâu lên để phát lạc [cho qua chuyện].

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XVI

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Nhâm ngọ, năm Minh-mệnh thứ 3 [1822], mùa hạ, tháng 6, cấp cho Nghệ-an 6 chiếc thuyền hiệu.

Sai bọn cai đội Hồ Văn Khuê, điển ba Lê Nguyên Dẫn, phó phái Lê Hữu Hoàng Á Hầu đáp thuyền Đại trung bảo sang Quảng-đông tìm mua hàng hóa.

Cải thụ chưởng cơ hành trấn thủ Kinh-bắc là Đoàn Đức Luận làm trấn thủ Kinh-bắc. Đức Luận vì mùa đông năm ngoái, sứ nước Thanh qua địa giới Bắc-ninh cung ứng không chu đáo, phải giáng ba cấp lưu dùng. Bộ Lại theo lệ tâu xin, lấy 1 cấp quân công được trước trừ cho 2 cấp, còn 1 cấp không thể trừ được thì xin giáng làm trấn thủ. Đình thần bàn chữ lưu dụng đổi làm cải thụ thì phải. Vua y theo.

Cải thụ Nguyễn Văn Thực làm ký lục trấn Bình-định, đeo chữ « giáng 2 cấp ».

Ngoài biển Hà-tiên thường có giặc biển Chà-và cướp bóc người buôn. Trấn thần nhiều lần phái biền binh đò bắt, ít khi bắt được. Vừa viên thủ ngự sở Phú-quốc, nghe nói giặc đóng ở biển, sai bọn thứ đội trưởng đội

LUẬN VĂN TIỂU LUẬN

https://tieulun.hopto.org

Phó cường Ngô Văn Đức và Nguyễn Văn Sương đem binh đi tuần bắt. Đức thác bệnh, Sương đi một mình, gặp giặc giáo chiến chém được 3 đầu, lấy được một chiếc thuyền. Người đánh cá là Đặng Văn Từ cũng đem thuyền đánh cá ra tiếp ứng, chém được 4 đầu, bắt sống được 5 tên. Dư đảng giặc chạy đến bờ biển nước Chân-lạp, lại bị phiên dân bắt nộp. Thành thần Gia-định đem việc tâu lên, và xin đặc cách thưởng phạt để tỏ khuyên răn.

Vua đặc cách cho Nguyễn Văn Sương chức cai đội; đội binh là Nguyễn Hiếu và Hoàng Minh xông lên giết giặc, được chức đội trưởng. Thưởng cho Đặng Văn Từ 20 quan tiền, cho phiên dân 50 quan. Ngô Văn Đức giáng giững rọt sợ phải chém để nêu gương.

Truy tặng (bang tán Nguyễn Đăng Trường làm thượng thư Binh bộ. Đăng Trường là người làng Cù-đàm huyện Hương-trà, khẳng khái có chí tiết. Năm đinh dậu giặc Tây-sơn xâm phạm Sài-gòn, Đăng Trường bị giặc bắt, không chịu khuất phục mà chết. Đến nay cháu nội là Nguyễn Đăng Trinh đem việc tâu lên. Vua nói: « Trung tiết như thế, há để chìm mãi! » Sai bộ lễ bàn tặng.

Cấp thêm lương tháng cho lương công làm hành tẩu, ở sáu bộ (trước cấp 2 quan tiền 2 phương gạo, nay thêm 1 quan tiền).

Đổi chức cai Tàu vụ làm quản lý Thương bạc sự vụ, chức cai Trường đà sự làm Tào chiah. Sai chưởng Tượng quản Nguyễn Đức Xuyên vẫn quản lý Thương bạc sự vụ, thương thư Hình bộ Lê Bá Phẩm và phó đô thống chế Thủy quân Phạm Văn Tướng vẫn quản tào chính.

https://tieulun.hopto.org

Quan Bắc-thành đem hơn 3,000 đơn kiện của dân hạt năm ngoái đã xét bàn, tâu xin phát lạc.

Vua đều y theo. Nhân bảo thị thần rằng: « Trẫm đi Bắc tuần, xem xét địa phương, hỏi thăm phong tục, chính muốn biết hết ẩn tình của dân, cho nên binh dân thưa kiện đều cho nhận đơn, phàm việc thuộc Bắc-thành đều giao thành nghị xử tâu lên. Nay trong các đơn có nhiều cái nên bác, nhưng nếu người ta không biết bác vì lẽ gì thì sao chịu vui lòng thành phục? Vậy bộ thần phải chuyển tư cho thành thần biết, phàm các đơn nên bác thì phải đòi nguyên đơn lấy lẽ phải trái ngay gian mà bảo, khiến cho họ đều tự phục ».

Ấm thụ cho Đỗ Văn Thọ là con thứ dịch của công thần Võ-tánh cải cấp tặng chưởng-dinh là Đỗ Văn Hựu làm phí kỵ úy. Trước người con trưởng dịch của Hựu là Trung được ấm thụ chức kỵ đô úy, Trung chết, Thọ xin thay anh tập ấm. Vua sai đình thần xét bàn rồi cho.

Cho thêm con Lê Văn Quân là Lê Văn Chính tiền gạo lương tháng (tiền 3 quan gạo 3 phương).

Đầu đời Trung-hưng Quân làm đô đốc binh tây chưởng Tiền quân doanh, khi bị tội, xấu hổ phẫn uất mà tự sát. Năm Gia-long thứ 16 [1817] truy lục cho con được cấp lương tháng. Đến nay tổng trấn Gia-định Lê Văn Duyệt lại tâu xin cho tập ấm. Vua giao xuống đình thần bàn, đều nói: « Quân khi còn sống từng có lỗi, không dám khinh suất bàn xét, đợi chỉ định đoạt ». Vua dụ rằng: « Quân có khuyết điểm về tiết bề tôi, sao có thể lạm cho ân tập ấm. Song nghĩ

https://tieulun.hopto.org

đến công theo đi Vọng-các, ưu cấp lương tháng cho con cũng đủ rồi ».

Quảng-trị có sâu keo làm hại, đình thần không báo, chỉ biên vào sổ nhật ký phong vũ. Vua biết tin quở nặng, giáng cai bạ Nguyễn Hữu Khánh và ký lục Bùi Phổ đều 1 cấp. Nhân sắc cho Khâm thiên giám từ nay các thành dinh trấn có dâng bản đồ nhật ký phong vũ, nếu có những tai nạn gió bão, mưa đá, hạn, lụt thì phải tóm lấy những điều lớn tâu lên.

Hiệp trấn Nghệ-an là Ngô Bá Nhân và tham hiệp Hưng-hóa là Trần Xác có tội bị giáng. Bọn Bá Nhân trước theo tham tri Bình bộ Trần Minh Nghĩa đến thanh tra phủ Nội vụ, không tìm ra được việc gì, sách tâu để lâu không dâng. Đến nay vua cật hỏi, Minh Nghĩa thác lời đùn đẩy. Vua dụ bộ nói: « Việc đã ba năm, sao dám chậm trễ như thế! » Mới sai trói Minh Nghĩa ở vệ Cẩm y. Sai bọn Trịnh Hoài Đức, Lê Bá Phẩm, Trần Văn Tính, Lê Đồng Lý duyệt lại, xét ra rất nhiều việc bới trộm và nhầm lẫn. Vua dụ rằng: « Phủ Nội vụ, là nơi tập trung của cải trong nước, kẻ sát hạch cần phải rạch ròi của cải và trừ sạch mối tệ thì mới xứng, đáng trách nhiệm giao cho. Thế mà bọn Minh Nghĩa lại không sốt sắng việc công, trái lại, trước sau hồ đồ, một niềm che đậy mà thôi. Xem lại, quan viên hèn kém quên ơn hỏng việc như thế, nếu cứ vẫn cho chức cao lộc hậu thì lấy gì trừng giới kẻ hèn kém, mà nghiêm chỉnh được phép quan! » Ngô Bá Nhân và Trần Xác thì giải chức ngay đem về Kinh, giao cho đình thần nghiêm nghị ». Khi lời nghị dâng lên, Minh Nghĩa giáng 2 cấp lưu, Bá Nhân giáng làm tham quan quân Thần sách,

https://tieulun.hopto.org

hàm tùng tam phẩm, Xác giáng cai bạ, hàm tùng tứ phẩm, đều theo Hình bộ mà làm việc. Những người tùy biện là thiêm sự Binh bộ Phan Văn Nguyên thì giáng làm lang trung Vũ khố, lang trung Hộ bộ Phan Đình Liêu thì giáng làm tri bạ vệ Ban trực hậu quân Thần sách; còn dư đều bị giáng và xử trượng theo bực khác nhau. Thưởng bọn Trịnh Hoài Đức 200 lạng bạc.

Bắt đầu đặt châu Hướng-hóa ở Quảng-trị, cho bốn nguồn sách (1) Viên-kiệu, Tầm-linh, Lâng-tổng, Lâng-sơn của dân Man chịu thuế ở đạo Cam-lộ lệ thuộc theo. Trước là bọn Man chịu thuế đem phẩm vật (voi đực 1 thớt, ngà voi 8 cây, sừng tê 1 tòa) đến đạo Cam-lộ nói đời trước vẫn nộp thuế thổ sản đã trải vài trăm năm, đến khi gặp loạn Tây-sơn, chính lệnh hà khắc, đòi bắt nặng nề, đến nỗi phải xiêu tán. Từ khi khắc phục Thần kinh, lại cùng nộp như lệ. Năm Minh-mệnh thứ 1 (1820) muốn đem phương vật đáng nộp, nhưng xảy đói và dịch nên thôi. Nay thành khẩn đem đáng thổ sản, xin đến Kinh lạy mừng, để thỏa lòng trông cậy. Đình thần đề đạt lên. Vua nghĩ lòng thành khẩn, y cho. Khi đến cho vào yết kiến. Sai bộ Lễ đãi yến, cấp cho lạc và lụa, nhân sai lấy đất ấy làm châu, sắc cho năm người đàn anh làm tổng trưởng.

Cho hoàng tử thêm lộc hàng năm (200 quan tiền 200 phương gạo).

Cấp cáo sắc phong tặng cho cha mẹ quan viên văn võ từ tam phẩm trở lên.

Trước bộ Lễ bàn đáng sách phong tặng. Vua đặc biệt chuẩn định rằng, phàm cha mẹ các quan văn võ từ

---

(1) Nguồn cũng như tổng, sách cũng như làng.

https://tieulun.hopto.org

tam phẩm trở lên dự được phong tặng thì cho kém con hai cấp. Sau khi ban ân, mà bị giáng điệu, còn ở hàng tam phẩm trở lên, thì cha mẹ cũng theo chức hàm hiện tại của con mà tây phẩm phong tặng. Nếu cha con vốn là văn giai, võ giai khác nhau thì phong tặng theo chức con; duy nếu phẩm của cha cao hơn hoặc, cùng phẩm thì thôi. Người có mẹ đích và mẹ đẻ mà chức của người cha lớn, thì phong tặng mẹ đích theo chức của cha, mẹ đẻ theo chức của con. Hạ lệnh viết các sắc ban cấp.

Định giá mua voi ở nước Chân-lạp (—cao 4 thước trở lên giá 40 lạng, 5 thước trở lên 50 lạng, 6 thước trở lên 60 lạng).

Dựng thêm giải vũ đài ở sáu bộ (4 tòa 29 gian).

Thành thần Gia-định tâu rằng: « Những quan chức ở thành hạt theo đi Vọng-các, trước đã nhận chỉ sai, chỉ truyền, mà chưa có chiếu sắc, sau khi chết, không lấy gì trình chiếu để lãnh tiền tuất, xin đặc cách xét định ưu cấp ». Vua nói: « Gia-định là cơ sở buổi đầu của sự khôi phục, người truy tùy như bóng theo mây họp rất nhiều, phải nên đặc cách ban ơn, để tỏ hậu đạo. Phàm những chức danh ấy, nếu hiện ở phẩm cấp quan chế thì chiếu phẩm chi phát, nếu không dự phẩm cấp thì cho lấy thực trạng công lao lúc sinh tiền, chia làm ba bực, bực nhất tiền tuất 30 quan, bực nhì 25 quan, bực ba 20 quan, cho thành thần xét thực mà cấp cho ».

Hạ lệnh cho mộc hộ ở Nghệ-an lấy nhiều gỗ ván lim nộp cho nhà nước, chiết trừ thuế gỗ rồi, nếu muốn bán thì trả tiền theo giá.

https://tieulun.hopto.org

Thủ các quân gọi ở Thanh—Nghệ, Thanh-bình, và Bắc-thành về hàng ngũ, thưởng áo quần và bạc lạng theo thứ bực khác nhau.

Nước Chân-lạp xin đong gạo ở Gia-định, thành thần tạm phát gạo kho bán cho. Việc đến tai vua. Vua sai truyền dụ rằng: « Một lần thì cho, lần sau phải đợi tâu ».

Quan Bắc-thành tâu rằng: « Từ trước đến nay, sửa chữa thuyền ghe thì bắt dân năm nội trấn đi lấy gỗ để nộp. Nghĩ dân đồng bằng không quen thủy thổ, nay xin thu tiền theo điền mẫu mà khoán mua để thay lực dịch. Vua dụ hạ lệnh lấy tiền công mua, không phải thu góp ở dân.

Định lại điều cấm về cửa cung thành. (Phía ngoài năm cửa Đông-an, Tây-an, Gia-thường, Thường-loan, Nghi-phượng, hai bên tả hữu cách 5 trượng đều trồng hàng rào làm giới hạn. Nếu con trai lẻn lỏng đứng ở gần ngoài hàng rào, thác cớ có việc hướng vào trò truyện với tỳ nữ trong cung thì không kể trai gái, đều xử 100 trượng; bước qua hàng rào đùa bỡn với phụ nữ thì đều xử giảo giam hậu; đến gần bên cửa nghểnh trông hoặc hỏi han cung tỳ về tình trạng nội cung, thì xử giảo quyết ngay; nếu lại có tình gian thì xử nặng hơn mà trảm quyết. Người thủ vệ thất sát, nếu kẻ phạm ở ngoài hàng rào, thì xử kém kẻ phạm một bực, trong hàng rào thì xử đồng tội; biết mà nhận của cố ý dung túng thì xử nặng hơn. Lại trong cung cấm gặp có công tác gì, có chỉ gọi thị vệ và biền binh vào làm việc, cùng thái y vào nội thăm bệnh, thì viên nội giám tuyên triệu tất phải tay cầm bài vương mệnh thì người giữ cửa mới được cho vào, nếu không có bài mà thiện

https://tieulun.hopto.org

tiện cho vào thi dẫu có chỉ cũng phải tội mãn trượng, không có chỉ thì xử tử).

Cấp tiền vải cho tù phát phối ở Gia-định và Bắc-thành (mỗi người cấp 1 tấm vải, 2 quan tiền; đến nơi đi đày, lại cấp 1 quan tiền; vợ con đi theo, 16 tuổi trở lên thì cấp nửa tấm vải, 3 quan tiền, 15 tuổi trở xuống thì 2 quan tiền). Dụ rằng phàm tù phạm biết hối cải ở nơi đày chăm chỉ làm việc, không dám sai trái, thì cho dỉ tâu để cấp thêm tiền gạo, hoặc lượng khoan giảm cho. Nếu giữa đường và đến nơi đày mà cứ quen thói làm bậy, thiện tiện trốn đi, cùng là hành hung cướp bóc, thì chém ngay ở địa phương.

Thuộc binh ở phủ Thái-bình công là Kinh đem lửa đốt nhà dân, bị người ta bắt được. Vua sai chém. Cai đội phủ Thọ là Sơ (30 người công tính) làm trưởng; thưởng cho người bắt kẻ phạm 30 quan tiền.

Chưởng cơ chánh trấn Thuận-thành là Nguyễn Văn Chấn chết. Lấy phó trấn là Nguyễn Văn Vĩnh làm trấn thủ Thuận-thành, ban cho mũ áo tam phẩm. Thuận-thành 绥 sau đổi làm Thuận-thành 顺. Sai chế ấn quan phòng « Quản lý Thuận-thành » cấp cho.

Lấy Tôn thất Bằng làm tả tế sứ Tả tế ty kiêm quản các chi công tính (1), vẫn lãnh quản phủ Hà-trung.

Đổi thuyền Anh-lão (30 người công tính) làm ty Tả tế, phục sự ở Nguyên miếu.

Lấy thự vệ úy Hậu vệ dinh Hồ oai quản Thị nội là Tôn thất Tứ làm vệ úy Tả vệ dinh Tiền phong, cai cơ

---

(1) Công tính: Họ xa của nhà vua.

https://tieulun.hopto.org

Tả dinh quản Thần sách là Nguyễn Văn Thìn làm phó vệ úy vệ Định võ.

Lấy thượng đạo Thanh-hoa là Hà Công Quỳnh làm chánh trưởng chi chi Hậu hãn, Đặng Lưu Thân làm chánh trưởng chi Tả chi (đều trật tùng tứ phẩm), theo trấn sai phái. Các văn võ binh dinh các chi thượng đạo trước thuộc Hà Công Thái thì do trấn quản lãnh, vẫn lưu làm việc quân ở đạo. Trấn thần xin cho Quỳnh được nối chức cha. Vua không cho, dụ rằng: « Xưa Hà Công Thái có công trung hưng cho nên sai quản lãnh thượng đạo, cho được tùy nghi xử trí. Nay Thái đã chết, trẫm cho con là Quỳnh làm chánh trưởng chi để giữ đất của mình cũng đủ đền công lao của cha rồi. Vả tài của Quỳnh không bằng Thái tất không thể khiến dân phục tình mà lại muốn nối hưởng đất đai của cha được sao? Nên triệu hết lũ trưởng các sách mà tuyên bảo đức ý của triều đình, khiến cho biết ngày nay đã thuộc về trấn, các việc đều được đạt lên. Việc quan hôn tang tế thì cứ cho theo phong tục; việc kiện cáo thì có luật nhà nước. Nhân chọn lấy người dân chúng vẫn phục tâu xin cho chia nhau mà cai trị dân. Đó là việc biên cương quan trọng, phải xếp đặt cho khéo, chớ để lầm lỡ ».

Nước Chân-lạp sai sứ đến chầu, và dâng lễ phẩm chúc mừng việc Bắc tuần hồi loan. Hạ lệnh lưu lễ ấy để trữ vào lệ cống năm qui mùi sau này, cho sứ giả Ốc-nha Chiết-di mũ áo thường triều tứ phẩm võ ban, Ốc-nha Nã-đốc-hiện mũ áo thường triều lục phẩm và 100 quan tiền. Trước là thần dân Chân-lạp nhiều người oán vua Phiên, Lê Văn Duyệt sợ trong nước ấy có biến,

https://tieulun.hopto.org

sai Trần Nhật Vĩnh đến Kinh tâu thay. Vua đã rõ hết tình trạng. Đến nay nhân sứ Chân-lạp về, cho sắc thư dụ vua Phiên rằng: « Nhà ngươi đời giữ đất Phiên, hàng năm nộp cống, xem tấm lòng thành khẩn ấy, khá khen là ngươi kính thuận. Nước ngươi gần nay, chỉnh thể dân tình, không kể việc lớn việc nhỏ, ta đều rõ hết. Vương phải cố gắng tự cường, xét sửa đức hạnh, lấy tín nghĩa ân lễ mà phủ dụ quan Phiên, lấy lòng yêu nuôi khoan nhân mà cai trị dân Phiên; chớ làm sụp đổ cơ nghiệp của tiên tổ nhà ngươi, ngõ hầu trên báo đáp được ơn vun trồng của Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta, mà không phụ tấm lòng yêu thương của trẫm.

Vua nghe tin bảo hộ Nguyễn Văn Thụy cùng vua Phiên không hợp ý muốn xin giải chức, dụ rằng: « Vỗ về nước Phiên thuộc, trị yên nơi biên cương, cần phải được người mới có thể tuyên bố oai đức của triều đình, để giữ vững bờ cõi của ta. Ngươi đối với các nước man Xiêm Lạp, nhân vật phong tục, núi sông chỗ hiểm chỗ bằng, đã quen thuộc lắm, cho nên giao cho ấn bảo hộ Chân-lạp, coi việc ngoài biên, từ lâu đến nay, thực cũng xứng chức. Thế mà vua Phiên tính vốn ngu tối, xưa vì còn ít tuổi ưa nghe người xấu nên cũng ngươi từng có khi không hợp ý. Trẫm biết là lòng ngươi không yên, lấy cớ tuổi già mà cầu tránh trách nhiệm. Song nghĩ vua Phiên nay đã trưởng thành, được ngươi là người ngay thẳng, không nghĩ đến ác cảm cũ, mà cùng nhau mài giũa thấm thía, hoặc giả biết tự hối mà sửa chữa lỗi trước, có thể khiến thành người tốt mà còn trông cậy được. Huống chi, đại thế nước Phiên, tuy đã thanh bình, nhưng trong đó công

việc liên miên phức tạp, chưa được dâu ra đấy. Ngươi nên trước hết lưu tâm về việc cần cấp của nước nhà, tùy nghi xếp đặt, cho được ổn thỏa, hà tất bận lòng vì sự hiềm nhỏ ». Bèn sai đem cho một tấm đoạn mãng xà màu tương và đoạn lông màu hồng màu lam mỗi thứ hai tấm.

Lấy cai bạ trung quân là Trần Thái Tin làm lang trung Binh bộ, theo bảo hộ Nguyễn Văn Thuỵ làm việc biên cương.

Chuẩn định từ nay về sau sứ thần các nước Xiêm-la, Chân-lạp Vạn-tượng cùng cống man thuế man ở châu Hướng-hóa đạo Cam-lộ, đến Kinh mà gặp lễ tế Giao và Miếu hưởng thì đều cho phép chờ xa giá ở trước cửa Tả đoan mà chiêm ngưỡng. Làm lệ mãi mãi.

Hủy ấn cũ giặc Tây-sơn (bằng vàng nặng 1.018 lạng, 2 đồng 2 phân). Vua bảo Trịnh Hoài Đức rằng: « Hoàng khảo ta xưa dẹp giặc Tây-sơn, thu được hết ấn ngụy, nay ở kho hãy còn một quả. Trẫm nghĩ Hoàng khảo ta, công đức rực rỡ trong sử sách không cần cái ấy, cũng đủ tỏ rõ võ công. Vả lại như đỉnh của nhà Thương, đỉnh của nhà Chu, truyền làm của báu cho đời thì được, chứ đây là vật tiếm ngụy thì để lại làm gì. Vậy hủy đi ».

Hạ lệnh cho các địa phương tìm hỏi những dân thọ trăm tuổi và những hiếu tử nghĩa phu mà tâu lên.

Dụ rằng: « Ta nghe trăm tuổi là kỳ, thật là điềm tốt của nước. Vua trọng người già thì dân không dám thờ ơ với cha mẹ, ấy là dạy dân biết hiếu vậy. Tôi trung con hiếu, đàn bà tiết liệt, đàn ông nghĩa khí, người có nước rất nên khuyến khích. Từ xưa kính trọng tuổi

https://tieulun.hopto.org

tác, ưu đãi bực già, cất nhắc người hiếu, nêu khen người liêm, đều là để rèn luyện phong hóa cho dân, sáng tỏ trị giáo của nước, để dẫn cuộc đời đến chốn nhân thọ. Trẫm kính nối nghiệp lớn, mở rộng đạo trị, phàm là trung thần thì phong tước mà thờ cúng, là liệt nữ thì ban biển mà nêu khen, điển lệ có đủ. Nhưng còn những người thọ đến tuổi kỳ [— trăm tuổi —] cũng là hiếu tử nghĩa phu thì chưa được nêu thưởng, cái đạo dạy dân gây tục e còn chưa đủ. Từ nay, quan các thành đinh trấn đều phải dụng tâm tìm hỏi dân gian, có ai trăm tuổi trở lên, cũng là con hiếu thờ cha mẹ, có thực trạng rõ rệt, như tối hỏi, sớm thăm, đón trước ý muốn, noi theo chí hướng, sống nuôi thờ, chết chôn cất, hết đạo làm con, mà châu xã đều khen là hiếu, người nghèo tài thấy lợi không động lòng, như bắt được vàng mà trả lại chủ, của không muốn có vì may, lợi không muốn được hú họa, từ hay nhận, lấy hay cho, đều là hợp nghĩa, già trẻ đều tin là liêm, thì đều cho hương lý kết trình quan sở tại, kể đủ thực trạng, làm sách tâu lên, do bộ Lễ để đạt để chờ ban thưởng, để hiểu dương điểm tốt thanh binh, chấn hưng thói tốt hiếu đễ, cho xứng cái ý thiết tha dạy bảo và sửa tục của trẫm».

Sai bộ Lại kê khai chức trị phủ các địa phương, tại chức đủ 4 năm trở nên để tâu.

Vua bảo Trịnh Hoài Đức rằng: « Quan chức triều ta có quy chế, đủ niên hạn thì thăng bổ, thực là phép hay. Nhưng nay quan văn làm việc đủ 6 năm đều đã thăng thưởng, gặp khi triều đình kén chọn thì khó được người. Vậy những viên trị phủ từ 4 năm trở lên nên

https://tieulun.hopto.org

gọi về Kinh dẫn yết kiến, để xem giỏi hay kém mà chọn dùng ».

Bọn Nguyễn Kim Truy tự nước Xiêm về. Vua hỏi việc nước Xiêm. Truy đáp: « Nước Xiêm gần nay mất mùa, gạo đắt dân đói. Phật vương không lấy thế làm lo, chỉ thờ đạo phật thôi ». Vua mỉm cười. Kim Truy lại tâu nói: « Thần qua Hà-tiên, nghe tin giặc biển Chà-và thường ẩn hiện trên mặt biển, cướp bóc thuyền buôn ». Vua bèn sai truyền dụ cho Gia-định phái binh đi tuần bắt. Rồi bắt được 7 người. Thành cho là giết đám ruồi muỗi ấy cũng là vô ích, chi bằng tha cho về, bảo cho tù trưởng biết mà sợ phục. Sở đáng vào. Vua cho là phải.

Đặt phu đàn Xã Tắc, lấy 10 người dân xã Phú-xuân, hợp cùng 15 người phu ở miếu Đô Thành hoàng, sung việc thủ hộ.

Sai thống-chế Thủy quân là Phan Văn Tường coi đóng thuyền hiệu theo kiểu Tây dương.

Bộ Binh tâu rằng: « Năm Gia-long thứ 4 [1805] định lệ hễ quản suất các quân đinh có khuyết thì quan chưởng lãnh cấp bằng thi sai, đợi 3 năm không lỗi thì tâu xin thực thu. Nhưng các nha thường tinh sai niên hạn, như thi sai từ tháng 12 năm giáp tý đến tháng 1 năm bính dần thì chỉ được 1 năm linh 2 tháng, mà đã viện làm 3 năm. Xin từ sau bắt đầu tính từ tháng được thi sai, đủ 36 tháng làm hạn. Lại năm Gia-long thứ 5 có lệ định linh giản tuổi 50 không thể theo việc quân được thì thải về, điền cấp người khác, song trong đó có nhiều người mạo tuổi, vậy xin phàm tuổi đến 50, xem thực là suy yếu thì mới cho về. Nếu sức lực còn mạnh thì vẫn phải

https://tieulun.hopto.org

lưu ngạch 5 năm. Vì thử chưa đủ hạn 5 năm mà già yếu không làm nổi việc thi cho theo lệ thải về, được miễn dao dịch và đợi kỳ duyệt tuyển ». Vua y lời tâu.

Cho con trai con gái Phúc-long công được bổng hàng năm (con trai trưởng là Vĩnh mỗi năm 100 quan tiền, 60 phương gạo; con thứ hai người, đều 60 quan tiền, 40 phương gạo; con gái 13 người, đều 36 quan tiền, 36 phương gạo), dụ bộ Lễ rằng: « Phúc-long công là bực thân huân, Hoàng khảo ta ân lễ hậu đãi, cho được thế tước. Nay con là Vĩnh đáng tập tước hầu, nhưng tuổi còn trẻ thơ, đợi 15 tuổi trưởng thành sẽ nghị phong ».

Cho bọn đội trưởng công binh Nguyễn Hữu Diên 15 người, được chi bổng và quần áo mùa xuân theo lục phẩm văn theo làm việc công ở Thanh-hoa và Bắc-thành.

Chuẩn định rằng các vệ có đội đảm đinh Thần sách và các quân, binh lính có đủ số thì trừ bạ thư lại mới được tâu xin bổ thụ. Chỉ làm lệ.

Gọi ký lục Vĩnh-thành là Trần Văn Lộc về Kinh. Lấy thiêm sự Hình bộ biện lý Hình tào thành Gia-định là Trần Nhật Vĩnh làm ký lục Vĩnh-thành.

Lấy phó đốc học thành Gia-định là Đoàn Khắc Cung làm thiêm sự Công bộ.

Đổi chùa Long-ân làm chùa Sùng-ân (chùa ở Tây-hồ góc tây-bắc Bắc-thành. Vua dụ rằng: « Chùa này là của công chúa Ngọc-Tú (vợ Trịnh Tráng) tiên triều dựng. Khi Bắc tuần mùa đông năm ngoái từng đến xem, thấy bia chùa có chữ phạm húy Miếu hiệu nên đem bia ấy về Kinh sư, và làm bia khác thay vào để ghi việc ». Lại cho 200 lạng bạc, cấp biền ngạch và 2 người tự phu.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Hữu tham tri Hình bộ Ngô Đình Giới 70 tuổi xin về hưu. Vua dụ rằng: «Tuổi khanh tuy già mà sức còn khỏe, có thể cố gắng dạy con em ta để xem thành hiệu».

Hữu tham tri Lại bộ Nguyễn Văn Hưng dâng biểu xin nghỉ một năm về xếp việc nhà. Đặc cách cho nghỉ 6 tháng.

Mùa thu tháng 7, ngày mồng 1, tế thu hưởng.

Ngày bính tý, dựng bia lăng Trường nguyên(1), bài văn bia rằng: « Lăng Trường nguyên ở núi Triệu-tường hạt Thanh-hoa, là nơi phần mộ của Triệu tổ Tĩnh hoàng đế ta (2). Tổ ta công lớn đời đời, đương khi nhà Lê suy vi, họ Mạc tiếm cướp, dã khẳng khái xem việc đánh giặc phục thù làm trách nhiệm của mình, đứng đầu xướng nghĩa để khuông phù chính thống. Cơ nghiệp trung hưng của nhà Lê, đều là công của tổ ta. Năm Nguyên-hòa (3) thứ 11 [1546], hồn về cõi tiên, mới xây lăng ở núi này. Thế núi cao ngất, nhiều ngọn chập chồng ôm ở phía sau, các giải sông vòng quanh ở phía trước, núi Tam-điệp núi Trang-chư đối dựng hai bên tả hữu, thật là đất do khi linh tú đúc nên. Vì trời giúp người có đức, nên để dành cho đất ấy, cơ nghiệp ức muôn năm của nước ta, bắt đầu ở đây ra. Các thánh nối nhau hơn vài trăm năm, tuy núi sông cách trở, mà gió mây che chở, cây tùng cây thu vẫn xanh tốt một màu. Đến khi Thế tổ Cao hoàng đế ta, nương lựa đức tốt của tổ tiên, ứng lòng trời, thuận lòng người, trả được thù của Tôn Xã, giải được uất của thần người, thiên hạ đẹp

(1) Lăng Trường nguyên: Mộ Nguyễn Kim.
(2) Triệu tổ Tĩnh hoàng đế: Nguyễn Kim.
(3) Nguyên-hòa: Niên hiệu Lê Trang tông.

https://tieulun.hopto.org

yên, bèn dựng miếu ở Gia-miếu ngoại trang huyện Tống-sơn, truy tôn danh hiệu hoàng đế, đặt tên lăng là Trường nguyên, để nêu rõ là phúc ấm tích lũy từ đấy. Ta là con nhỏ, nối theo nghiệp lớn, nghĩ đến đạo hiếu nối chí noi việc của tiền nhân, mùa thu năm tân tỵ [1821] có việc đi Bắc tuần, bèn yết Nguyên miếu lạy sơn lăng. Xem ngắm non sông mà biết cảnh chung đúc thật lạ lùng, đò thăm gốc tích mà cảm công xây dựng đã bao thuở, bồi hồi ngẫm nghĩa, lòng nghĩ đăm đăm, bèn khắc văn bia ở bên tả lăng để ghi nhớ, ngõ hầu phúc trạch của Triệu tổ ta để lại, về sau, lòng thành của Thế tổ ta nhớ tới đời trước, đều lưu truyền mãi mãi. Bèn làm bài minh rằng: Đất lớn chứa thiêng, sinh ra Triệu tổ. Vun đắp cương thường, nêu rạng thánh võ. Nghĩa động quỉ thần, công truyền xã tắc. Cõi tiên rời bỏ, lăng ở Bái-trạng. Non nước bao bọc, sầm uất tùng xanh. Khí thiêng họp nhóm, đời đời xương vinh. Mệnh trời đã giúp, con cháu tinh anh. Võ công dựng nước, bèn tìm gốc nguồn. Truy tôn dựng miếu, lăng gọi Trường nguyên. Tân tỵ Bắc tuần, đến đây dừng lại. Trông ngắm non sông, nhớ đến gốc cội. Khắc chữ vào bia, lưu ức vạn tải ».

Ha lệnh cho ba đội Tráng (Tráng nhất, Tráng nhị, Tráng tam) ở dinh Quảng-trị, mỗi năm một đội đến Kinh canh giữ các kho phủ Nội vụ, lần lượt thay nhau.

Lưu thủ Quảng-ngãi lưu trí là Nguyễn Văn Toản đến Kinh yết kiến, thưởng cho quần áo và cho 100 quan tiền.

Lấy cai bạ Nguyễn Kim Truy làm hiệp trấn Nghệ-an, thiêm sự Binh bộ Vũ Du làm tham hiệp Thanh-hoa.

https://tieulun.hopto.org

Lấy văn hàn ở Hậu quân là Bạch Xuân Nguyên làm tri bạ chuyên giữ việc từ chương ở Bắc-thành, theo lời xin của tổng trấn Lê Chất.

Chính tuần hải đô đinh là Hoàng Trung-đồng tự xin về trước Gia-định, đi thuyền công tới Hạ-châu làm việc sai phái. Vua bảo lưu lại ở Kinh, đến kỳ sẽ phái thêm lính Kinh cùng đi. Trung-đồng lại từ chối là không thuộc đường đi Hạ-châu. Vua dụ rằng: « Trung-đồng trước sau miệng nói bất nhất, đều tự lòng hắn lúc đầu muốn mượn việc công sai xin về Gia-định mua hàng hóa riêng đem đi buôn bán để lợi cho mình. Nay thấy tự Kinh phải đi, không thỏa lòng riêng, cho nên thoái thác che lấp thôi. Vả lại từ cửa biển Thuận-an ra khơi đến Hạ-châu, bất quá hơn vài mươi ngày. Chức hắn làm tuần hải mà dám nói không thuộc đường, thì từ trước đến nay làm việc gì! Huống chi phó tuần hải là Thái Văn-quí từng đi nhiều lần, há thuộc hạ nay không còn một người nào sao! Thăng hoặc hắn và viên biền ở đô đinh đều không thuộc rõ đường biển, thì chức tuần hải đặt ra, chẳng cũng là hư vị sao? » Sai bộ Binh hỏi Đặng Á-đường và Lâm Á-bảo, thì đều xin phục vụ. Bèn giam Trung-đồng ở vệ Cẩm y, vài tháng rồi tha.

Định cấm chở riêng tiền nguỵ hiệu.

Vua thấy tiền nguỵ hiệu từ Quảng-bình trở vào Nam đã cấm dùng mà dân buôn lại nhiều kẻ đổi riêng để chuyên lợi, muốn nghiêm cấm, mới chuẩn định rằng, các thuyền công tư tự Kinh đi Quảng-nam cho đến Gia-định không được chở tiền nguỵ hiệu ấy. Làm trái thì xử tội vi chế, tang vật sung công. Duy chở đi Thanh Nghệ trở ra Bắc thì không ở lệ cấm này.

https://tieulun.hopto.org

Sửa lại chùa Long-quang.

Trấn thần Phú-yên thấy bọn ác man ở hai nguồn Hà-dụy và Thạch-thành thường gây họa, tâu xin đóng giữ những nơi xung yếu : Hà-dụy thì đặt ba bảo Thạch-lĩnh, Ỷ-lô, Vân-trúc; Thạch-thành thì đặt bảo Phúc-sơn, đều lấy 20 người dân tiếp cận phụ giữ, chọn người giỏi giang và quen biết tình người Man trông coi, sai theo quản thủ để phòng giữ địa giới các nguồn Trà-vân, Trà-đinh thuộc Bình-định, Quảng-ngãi cũng có ác man quấy nhiễu, trấn thần xin tha dao dịch cho 300 người dân tiếp cận để phụ theo các nguyên thủ mà phòng giữ. Vua đều y cho.

Bắt đầu chế sáu hạng đinh bạc, gởi cho cục Tạo tác ở Bắc-thành theo qui thức mà chế tạo. Hạng nhất nặng 1 lạng, hạng nhì 5 đồng cân, hạng ba 4 đồng cân, hạng tư 3 đồng cân, hạng năm 2 đồng cân, hạng sáu 1 đồng cân. Tiền công và vật liệu, theo việc nhẹ nặng, đinh 1 lạng thì 30 đinh cấp 1 tiền, đinh 5 đồng cân thì 60 đinh cấp 1 tiền 30 mươi đồng, đinh 4 đồng cân thì 75 đinh cấp 1 tiền 40 đồng, đinh 3 đồng cân thì 100 đinh cấp 2 tiền, đinh 2 đồng cân thì 150 đinh cấp 2 tiền 40 đồng, đinh 1 đồng cân thì 300 đinh cấp 4 tiền. Cho nhân dân nộp tiền lệ đánh dấu chữ, cứ mỗi 10 lạng bạc nộp 2 tiền, tùy sáu hạng đinh bạc chế ra lấy số tiền ấy cấp cho thợ, còn thừa thì nộp vào kho. Người dân đem bạc đến cục xin đúc, phải theo đúng thức mà chế tạo. Nếu đinh bạc đúc thành mà kém phần lí thì thợ đúc bị xử theo luật « cắt xén vành tiền » gia thêm một bực. Người quản thợ thất sát thì xử tội kém người thợ hai bực. Ai dám đúc riêng thì xử theo luật

https://tieulun.hopto.org

« đức tiền tư ». Ai pha lẫn đồng chì vào thì xử theo luật « làm vàng giả ».

Tổng đốc Manh-nha-hố (tên đất) nước Anh-cát-lợi là Hà-sĩ-định sai Cá-la-khoa-thắc mang thư đến dâng phương vật (300 khẩu súng tay, một đôi đèn pha lê lớn). Thuyền đến Đà-nẵng. Đình thần Quảng-nam dịch thư dâng lên. Trong thư chỉ xin thông thương, cũng như các ngoại quốc khác, không dám xin lập phố để ở. Sai đưa đến Kinh. Ca-la-khoa-thắc thành khẩn xin yết kiến.

Vua nói: « Hắn là người của tổng đốc phái đi, không phải do mệnh của quốc vương ». Không cho. Những phẩm vật dâng biếu, cũng không nhận. Sai hữu ty bàn định điều lệ riêng về việc các nước đến buôn, làm thư của Thương bạc bảo cho biết. (Người các phủ Quảng-châu, Thiều-châu, Nam-hùng, Huệ-châu, Triệu-khánh tỉnh Quảng-đông, người các tỉnh Phúc-kiến Chiết-giang cùng các nước Đông-dương, Tây-dương đến buôn ở Kinh, thuyền rộng từ 25 thước đến 14 thước, mỗi thước đánh thuế 84 quan tiền; 13 thước đến 11 thước thì 54 quan; 10 thước đến 9 thước thì 42 quan; 8 thước đến 7 thước thì 21 quan. Đến buôn ở Quảng-nam, thuyền rộng từ 25 thước đến 14 thước, mỗi thước đánh thuế 112 quan; 13 thước đến 11 thước thì 72 quan; 10 thước đến 9 thước thì 56 quan; 8 thước đến 7 thước thì 28 quan. Đến buôn ở Gia-định, thuyền từ 25 đến 14 thước, mỗi thước đánh thuế 140 quan; 13 thước đến 11 thước thì 90 quan; 10 thước đến 9 thước thì 70 quan; 8 thước đến 7 thước thì 35 quan. Mua các hàng qui như đậu khấu, hồ tiêu, nhục quế, ngà voi,

https://tieulun.hopto.org

sừng tê, yến sào, gỗ vang, gỗ mun, gỗ hồng sắc, sa nhân mễ, sa nhân quả, đều cứ theo giá mua 100 quan thì đánh thuế 5 quan; mua gỗ làm cột buồm, bánh lái, neo, gỗ ván, giá mua 100 quan thì đánh thuế 10 quan; không được dùng gỗ lim, gỗ kiền kiền. Đến như vàng bạc, đồng tiền, thóc, gạo, muối, kỳ nam, trầm hương và chở trộm nhân dân trai gái thì đều cấm. Phàm đến buôn ở Kinh, đã đánh thuế càng rồi mà năm ấy lại đến Quảng-nam hoặc Gia-định thì vẫn được miễn thuế. Đến buôn ở Quảng-nam mà lại đến Gia-định, hoặc đến buôn ở Gia-định mà lại đến Quảng-nam thì cũng theo lệ ấy. Duy có mua đến vật quí và gỗ lạt thì đều chiếu lệ nộp thuế. Còn các thuế như muốn nộp bằng bạc phiến thì cứ mỗi phiến nặng 7 đồng cân 2 phần tính trị giá tiền 1 quan 5 tiền, bạc trong hình mỗi lạng thứ giá 2 quan 8 tiền. Nộp toàn bạc toàn tiền, hoặc nửa bạc nửa tiền, hoặc mấy phần bạc, mấy phần tiền, đều cho cả). Thưởng cấp cho rồi bảo về (thưởng tổng đốc Hà-sĩ-định ngà voi 3 đôi, quế 10 cân, kỳ nam, trầm hương đều 5 cân, sừng tê bịt vàng 4 tòa, đường phèn 300 cân; thưởng Cá-la-khoa-thắc, ngà voi 1 đôi, quế 2 cân, sừng tê 1 tòa, trầm hương 2 cân; thưởng người trong thuyền, bò, dê, lợn, đều 10 con, gà vịt đều 100 con, gạo trắng, gạo đỏ đều 50 bao, gạo nếp 20 bao. Các thứ thưởng cho viên tổng đốc thì Cá-la-khoa-thắc từ không dám lĩnh).

Sắt đánh nhà Di-luân ở Quốc tử giám. Sắc cho bộ Lễ truyền chỉ cho tế tửu, tư nghiệp và hợp giám sinh đều tự xét sửa mình. Nhà bị hư hỏng thì bộ Công phải sửa chữa. Lại sai dựng nhà riêng cho giám thần ở, còn

nhà Di-luân cùng phòng giám sinh thì cấm dân bà con gái không được qua lại.

Định lệ phát trạm cho Bưu chính. Ống trạm của các nha ở Kinh phát đệ đi các địa phương, việc thường thì bộ Binh 3 ngày một lần phát, việc khẩn lắm hoặc khẩn vừa thì không kể hạn ấy. Cuối tháng làm sách tâu lên.

Phó thống thập cơ Kinh Tiệp Tiền quân ở Bắc-thành là Bùi Văn Nguyên chết. Cho 1 cây gấm Tống và 5 tấm lụa.

Bọn tập ấm chánh đội trưởng Nguyễn Hữu Tài (con cháu tiết chế Nguyễn Hữu Tiến) và đội trưởng Đào Duy Thanh (con cháu nội tán Đào Duy Từ) có đơn kêu rằng ở hai xã Bồ-dị và Tùng-châu (thuộc phủ Qui-nhơn) có 19 mẫu ruộng của tổ để lại, sau cuộc loạn bị tịch thu vào quan trại, xin cấp trở lại làm ruộng thế nghiệp để nộp thuế. Vua dụ bộ Hộ rằng: « Tiên tổ chúng là công thần khai quốc, công nghiệp rõ, chính nên suy ân cho đến con cháu đời sau. Huống chi ruộng ấy tiên triều đã ngự phê làm ruộng tư rồi. Vậy thì bỏ ở ngạch trại đi, trả ruộng cho chúng ».

Đổi định số viên chức ở hai thừa ty các thành dinh trấn. Ngạch cũ thành Gia-định 138 người, tăng làm 160 người (Ba phòng Lại, Binh, Hình thuộc Tả thừa ty và ba phòng Hộ, Lễ, Công thuộc Hữu thừa ty, mỗi phòng một người cầu kê; phòng Lại, bát cửu phẩm thư lại đều 1 người, vị nhập lưu 15 người; phòng Binh, bát phẩm 1, cửu phẩm 2, vị nhập lưu 25; phòng Hình, bát phẩm 1, cửu phẩm 3, vị nhập lưu 30; phòng Hộ, bát phẩm 1, cửu phẩm 5, vị nhập lưu 35; phòng Lễ, bát

https://tieulun.hopto.org

cửu phẩm đều 1, vị nhập lưu 10; phòng Công, bát cửu phẩm đều 2, vị nhập lưu 25). Bắc-thành 436 người, giảm làm 314 người (Tả hữu thừa ty, câu kê đều 2 người; phòng Lại, bát cửu phẩm thư lại đều 1, vị nhập lưu 30; phòng Binh, bát phẩm 3, cửu phẩm 6, vị nhập lưu 50; phòng Hình, bát phẩm 3, cửu phẩm 5, vị nhập lưu 60; phòng Hộ, bát phẩm 3, cửu phẩm 5, vị nhập lưu 70; phòng Lễ, bát cửu phẩm đều 1, vị nhập lưu 20; phòng Công, bát phẩm 1, cửu phẩm 2, vị nhập lưu 50). Quảng-trị Quảng-bình, Quảng-ngãi, Biên-hòa, 60 người, đều tăng lâm 71 người (Tả thừa ty, câu kê 1; Hữu thừa ty, câu kê 2; phòng Lại, cửu phẩm thư lại 1, vị nhập lưu 5; phòng Binh bát phẩm 1, cửu phẩm 2, vị nhập lưu 10; phòng Hình, bát phẩm 1, cửu phẩm 2, vị nhập lưu 15; phòng Hộ bát phẩm 1, cửu phẩm 2, vị nhập lưu 15; phòng Lễ, cửu phẩm 1, vị nhập lưu 5; phòng Công, cửu phẩm 1, vị nhập lưu 10). Quảng-nam, Bình-định, 138 người, giảm làm 118 người (Tả Hữu thừa ty, câu kê đều 1; phòng Lại, cửu phẩm thư lại 2, vị nhập lưu 10; phòng Binh, bát phẩm 1, cửu phẩm 2, vị nhập lưu 15; phòng Hình bát phẩm 1, cửu phẩm 2, vị nhập lưu 25; phòng Hộ, bát cửu phẩm đều 2, vị nhập lưu 25; phòng Lễ, cửu phẩm 2, vị nhập lưu 10; phòng Công, cửu phẩm 2, vị nhập lưu 15). Phiên-an, Định-tường 118 người, giảm làm 108 người (Tả hữu thừa ty, câu kê đều 1; phòng Lại cửu phẩm thư lại 2, vị nhập lưu 9; phòng Binh, bát phẩm 1, cửu phẩm 2, vị nhập lưu 13; phòng Hình, bát phẩm 1, cửu phẩm 2, vị nhập lưu 23; phòng Hộ, bát cửu phẩm đều 2, vị nhập lưu 23; phòng Lễ, cửu phẩm 2, vị nhập lưu 8; phòng Công, cửu phẩm 2, vị nhập lưu 11). Nghệ-an, Thanh-

https://tieulun.hopto.org

hoa, Sơn-nam-hạ đều 138 người. Quảng-đức, Sơn-nam thượng, Kinh-bắc, Sơn-tây, Hải-dương, Vĩnh-thanh đều 118 người. Phú-yên, Bình-hòa, Bình-thuận, Thái-nguyên, Lạng-sơn, Tuyên-quang, Yên-quảng, Cao-bằng, Hưng-hóa, đều 60 người. Đạo Thanh-bình 50 người. Hà-tiên 46 người. Các nơi ấy vẫn theo ngạch cũ. Cai hợp thực thụ trước, thì đổi bổ chánh bát phẩm thư lại; thủ hợp đổi bổ chánh cửu phẩm thư lại.

Sai 60 người lính vệ Chấn uy đinh Thần cơ và đội Cường nhất, đóng giữ bảo Ai-lao, đạo Cam-lộ.

Nghệ-an đại hạn.

Tháng 8, ngày nhâm dần, yết lăng Thiên thu (1).

Sai phái thêm biền binh canh giữ cung thành, hoàng thành và kinh thành. Định làm lệnh: (Quân Thị trung giữ sân điện Hoàng thành, Gia tường, Đông an, Tây an, Trường loan, Nghị phượng của cung thành, mỗi cửa đều 1 viên quan võ, 20 người lính; quân Thị nội giữ năm cửa Tả đoan, Hữu đoan, Hiển nhân, Chương đức, Địa bình của hoàng thành, mỗi cửa đều 1 viên quan võ, 30 người lính; các quân Thần sách giữ mười cửa Thể nguyên, Quảng đức, Chính nam, Đông nam, Chính đông, Đông bắc, Chính bắc, Tây bắc, Chính tây, Tây nam của Kinh thành, mỗi cửa đều 1 viên quan võ, 30 người lính; hai cửa Thái bình, Trường định của Kinh thành, mỗi cửa đều 1 viên quan võ, 20 người lính).

Sai trấn Quảng-nam dựng công quán ở cửa biển Đà-nẵng để dự bị nơi trú trọ cho quan viên sai đi việc công.

---

(1) Lăng Thiên thụ: Lăng Gia-long, ở núi Thụ sơn, xã Định-môn, huyện Hương-trà

https://tieulun.hopto.org

Lấy vệ úy vệ Tả nhất quân Thị trung là Trần Văn Cường làm vệ úy vệ Tiền nhị, kiêm thự ấn vụ hữu thống chế Hữu dực quân Thị trung, vệ úy Nguyễn Văn Nguyên làm vệ úy vệ Tiền nhất, vệ úy Nguyễn Văn Quyền làm vệ úy vệ Tả nhất, vẫn kiêm lãnh các đội túc trực vệ Cẩm y, vệ úy vệ Nội hầu Nguyễn Hữu Khâm làm vệ úy vệ Hữu nhất, quân Thị trung.

Sai tả thống chế quân Thị trung là Tôn thất Dịch kiêm quản vệ Nội hầu.

Sai thiêm sự Công bộ Nguyễn Úc giám đốc công việc Nội tạo, cấp cho ấn đồ ký Nội tạo bằng ngà.

Miễn việc dự đình nghị cho thống chế Thủy quân Phạm Văn Tường. Vua dụ đình thần rằng: "Phạm Văn Tường không học, vì bận làm việc lâu ngày có chút công lao, nên thăng lên đến nhị phẩm. Trước cho là quan to thì được dự hàng bàn chính trị trong triều, nhưng không khỏi khi lâm sự thì chỉ tùy theo mọi người mà khen chê. Nếu mắc vào lại nghị mà tha thì bỏ pháp luật, mà làm tội thì không biết gì. Vậy từ nay gặp đình nghị thì miễn cho không dự.

Người Man Cam-khoái ở Thuận-thành quấy nhiễu dân biên thùy. Trấn thần Bình-thuận phái lính cơ Thuận nghĩa hội bắt, quân Man nghe biết, chạy trốn xa, nên rút quân về.

Cấp tiền gạo cho tăng chúng chùa Thiên-mụ. (Mỗi tháng cấp 60 quan tiền, 50 phương gạo đỏ, 5 phương gạo trắng và 6 thăng muối). Sai mộ 30 người làm tự phu, tha cho đao dịch.

Tả tế sứ Tả tế ty lãnh quản phủ Hà-trung là Tôn thất Bằng làm sách tâu rằng có 6 người công tính là họ

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Hữu Khuê xin ghi vào ngạch. Vua y cho. Nhân sắc rằng con châu các chi công tinh, khi tuổi trưởng thành thì viên từ tế sử tra rõ phổ hệ, soạn thành danh sách; ở Bắc-thành thì do Binh tào, ở Thanh-hoa thì do trấn thần lục ghi vào ngạch.

Gọi kỷ lục Quảng-nam là Trấn Lợi Trinh, cai bạ Quảng-binh là Lương Tiến Tường, ký lục Quảng-ngãi là Vũ Huy Đạt vào yết kiến.

Sai chưởng tượng quân Nguyễn Đức Xuyên mộ dân ngoại tịch ở bốn dinh và các trấn sung bổ vào số linh khuyết ở ba vệ Thị tượng quân Thị nội.

Ở Thanh-hoa có thuyền bị nạn của người buôn nước Thanh là Lâm Trường-thịnh đậu ở cửa biển Y-bích. Thủ ngự là Phan Văn Lý dung túng cho dân cướp hàng hóa. Lại có Ngô Văn Thiệu người phủ Hà-trung, vì có người oán vu cho đốt nhà mưu lấy của, tri phủ là Đỗ Xuân Thái cố ý khép vào tội, Thiệu chết ở nhà giam. Hai việc ấy kêu đến Kinh. Vua sai thiêm sự Hình bộ là Vũ Viết Trường và lang trung là Nguyễn Công Duy đến tra hỏi, họ đều lấy ý riêng mà định án. Vua dụ rằng: « Trẫm nghĩ hai vụ án ấy chi tiết rườm rà, phải nên triệt để tra rõ, để cho việc như nước cạn lòi đá, lúa cỏ phân biệt. Ngờ đâu bọn hắn, kiến thức mơ hồ, xử đoán chỉ toàn bằng vào đoán chừng, thì làm sao phục được lòng người ». Bèn giao xuống đình thần xét hỏi lại. Hai người đều bị lột bỏ mũ áo, mặc áo xanh đợi xét. Trường sợ tội, tự thắt cổ chết. Bộ Hình tâu lên. Vua nói: « Tội hắn không đến nỗi chết, sao kiến thức kém cỏi quá thế ». Sai cấp cho tiền tuất. Sau đình thần thẩm án tâu lên. Phan Văn Lý tội lưu, chuẩn cho đồ; Đỗ Xuân Thái trảm

https://tieulun.hopto.org

giam hậu; Nguyễn Công Duy thì được giảm tội chết, phát đi sung quân.

Cho thổ tỳ châu Lang-chánh trấn Thanh-hoa là Lê Phi Ba làm hộ trưởng quế hộ (trật tùng cửu phẩm). Một trăm người quế hộ, từ khi Hà Công Thái chết, không người cai quản, trấn thần đề cử Phi Ba, bèn cho chức ấy.

Dựng cung Trường-ninh.

Sai thành Gia-định cấp áo quần cho thú binh hai cơ Thanh-thuận, An-thuận. Binh hai cơ ấy nhiều người theo đường thượng đạo trốn về. Vua nghe biết, sắc cho trấn Thần Thanh—Nghệ tra bắt, chém trước tâu sau.

Tổng trấn Bắc-thành Lê Chất lại dâng biểu xin về Kinh chầu hầu, nhân thể được về thăm mẹ. Vua dụ rằng: « Khanh lần trước dâng biểu xin, đã giáng đặc chỉ du bảo đinh ninh. Nay lại dâng biểu trình bày, lời lẽ ân cần, ta đã biết rõ. Nhưng nghĩ khanh là đại thần công lao danh vọng, chuyên trấn nơi quan trọng, mà các việc binh dân nơi ấy lại rất bận rộn, có được người kinh lý thì mới có thể giữ được yên ổn. Huống chi ngày Bắc tuần giao cho đơn trạng dân kêu, các việc phần nhiều chưa làm xong. Phải nên gắng lưu lại xếp đặt cho ổn đáng, đợi sang năm sẽ xuống dụ chỉ cho về Kinh, cũng đủ yên ủi tấm lòng thành thực luyến vua, nhớ mẹ của khanh ». Phát đồ nội tạo một cái chén sắc mỡ cắt bịt vàng, một ống điếu bằng pha lê bịt vàng, phái người đem cho.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XVII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Nhâm ngọ, năm Minh-mệnh thứ 3 [1822], mùa thu, tháng 9. Hiệp biện đại học sĩ Trịnh Hoài Đức dâng một bộ *Lịch đại kỷ nguyên* và một bộ *Khâm tế lục*.

Nước Xiêm-la sai bọn Sá-chiết Sa-nè đem quốc thư và phẩm vật đến cáo tang vua thứ ba nước ấy. Đình thần bàn, đều nói : « Vua thứ ba nước Xiêm khi lập lên chưa từng thấy báo, nay gởi thư cáo phó, thật không ra sao. Duy nước ta cùng nước Xiêm tình láng giềng giao hiếu đã lâu, họ đã có lời báo, nghĩa không nên cự. Xin theo việc cũ năm Gia-long thứ 6, sai sứ đi phúng ».

Vua đặc biệt hạ lệnh nhân có sứ giả họ đến đưa cho đồ tặng phúng và bảo về (tặng Phật vương Xiêm 20 cân quế, 10 cân trầm hương, lụa vải đều 200 tấm ; phúng vua thứ ba 50 tấm lụa đỏ, 100 tấm vải vàng, 100 cân sáp ong, 1200 cân đường cát).

Tư nghiệp Quốc tử giám là Phan Bảo Định già yếu xin nghỉ việc. Cho 30 lạng bạc.

Lấy Khâm sai cai cơ Nguyễn Đức Triệu làm quản đạo đạo Quang-hóa kiêm quản hai thủ Thuận-thành và Quang-phong.

LUVSACHTIENG.VN

https://tieulun.hopto.org

Đổi danh hiệu đồn điền ở bốn phủ thành Gia-định. Tân-bình đổi là Gia-bình hiệu (3 hiệu, 22 trại, nhân số 750 người); Phúc-long đổi là Gia-phúc hiệu (1 hiệu, 4 trại, nhân số 138 người); Định-viễn đổi là Gia-viễn hiệu (14 hiệu, 142 trại, nhân số 6.174 người); Kiên-an đổi là Gia-an hiệu (8 hiệu, 79 trại, nhân số 2.611 người). Đầu đời Gia-long, các trại đồn điền biệt nạp lấy tên huyện hay tên tổng sở tại để gọi, số đinh chỉ ghi vào sổ thuế. Đến nay thành thần biên chế thành từng hiệu, xin đặt lại tên, ghi theo ngạch binh. Vua y cho. Chánh phó đốc suất 48 người đều được miễn thuế thân, tiền dầu quan cũng thóc sưu.

Cho các tiến sĩ Nguyễn Ý làm hàn lâm viện tu soạn, Lê Quang, Phan Hữu Tịnh, Hà Quyền, Đinh Văn Phác, Vũ Đức Khuê, Phan Bá Đạt, Trần Lê Hiệu làm biên tu. Sau thành lệ. Hiệu cáo có mẹ già, xin ở nhà trọn việc nuôi mẹ. Vua y cho. Ý không bao lâu thì chết.

Đặt cơ Định man ở Quảng-trị, cơ có 10 đội, lấy xã dân phụ cận ở đạo Cam-lộ và 370 người viên binh thuộc đạo ấy cùng bảo Ai-lao để sung bổ. Binh chia làm ba ban, 1 ban đóng giữ, 2 ban nghỉ ngơi. Đương ban thì mỗi người được cấp lương gạo 1 phương. Mỗi tháng một lần thay đổi. Gọi linh thú các đội Chấn uy và Cường nhất về.

Trấn thần Nghệ-an tâu nói rằng hơn 500 người dinh xã Phúc-lộc huyện Hương-sơn thuộc hạt biệt nạp gỗ lim, gần đây vì điêu tàn, xin đổi cho chịu binh dao mà tha cho thuế thiếu. Vua hạ lệnh theo sổ đinh mà kén binh như lệ, tha cho một nửa thuế thiếu.

Trịnh Hoài Đức dâng sớ cho rằng là nước nhà dẫu yên, nhưng không thể quên việc chiến trận: « Thế tổ Cao

https://tieulun.hopto.org

hoàng đế ta khi mới đánh dẹp, từ thị vệ cấm binh đến các quản dinh đã có chưởng lãnh, phó tướng lại có chánh dinh phó dinh, chánh vệ phó vệ, chánh cơ phó cơ. Khi thường thi phó viên thay công việc khó nhọc của chánh viên, khi có việc thi phó viên chia trách nhiệm ngự địch với chánh viên, cho nên giữ tất vững, đánh tất được, mới có thể dựng được công to, giúp nên đại định. Từ khi yên tĩnh về sau, các cựu thần công lao và tác tướng tài giỏi, có người già yếu hay hưu trí; có người tật bệnh hay chết mất, đến nỗi các chức chánh phó ở cửa quân thường khuyết. Nay tuy là thủ thành thi dùng văn, cố nhiên không cần đến quân lữ, song có văn sự tất có võ bị, xin ở trong đám coi binh chăn dân chọn lấy người tướng cũ sẵn lão, chuyển đổi cất lên làm chánh viên, tuyển người hậu tiến tài giỏi để bạt cho làm phó viên, hoặc châm chước bổ bớt, hoặc ghi sổ thuyên bổ, quyết đoán ở tự lòng thánh, lần lượt cử hành, để bổ sung vào quân tác vệ, khiến cho danh vị định sẵn, quân linh tập rèn, thì trên dưới cùng yên, mà binh là binh có qui chế, tướng là tướng có tài năng. Nếu đợi có công lao chứa chất mà sau mới cất nhắc, sợ vạn nhất có việc, vội vàng sung bổ, dã vị tất được người mà chậm không kịp việc ».

Vua phê bảo rằng: « Sự lý trình bày, xưa nay dẫu khác, song điều phải cũng có thể lựa chọn mà thi hành được ».

Cấp tiền vốn công cho các hộ làm đường ở Quảng-nam, Quảng-ngãi. Gặp Quảng-ngãi giá gạo hơi cao, các đường hộ đến xin lãnh thóc. Dinh thần tâu xin cho họ. Lại nói rằng trong dân gian gạo đắt là vì nhà giàu tích

https://tieulun.hopto.org

trữ để cầu giá cao nên đến nỗi thế. Nay đem thóc nhà nước chia phát cho dân thì thóc tích trữ ấy không có thể do đâu mà nắm lợi ở chợ được, ngõ hầu giá gạo có thể hơi bình đi. Tưởng đó cũng là một thuật nhân quyền nghĩ đấy. Vua y cho. Sai phát 15.000 hộc thóc (mỗi hộc thóc trị giá 1 quan tiền).

Kinh sư lụt to, nhiều nhà dân đổ lụi. Vua sai đình thần Quảng-đức chẩn cấp. Binh lính chết đuối được cấp thêm 3 quan tiền tuất. Nhân sắc rằng phàm trong đình vệ cơ đội các quan ở Kinh, nhân việc công sai mà gặp thủy hỏa tai thương mà chết thì ở trong Kinh thành do giám thành sứ, ở ngoài do đình thần Quảng-đức đem việc tâu lên để gia cấp tiền tuất. Định làm lệ mãi mãi.

Quảng-bình, Quảng-trị cũng mưa lụt, dân chết đuối và nhà cửa trâu cày trôi mất, đều được cấp tuất.

Thổ dân Hưng-hóa là Lý Khai Ba nổi loạn. Khai Ba người động Cam-đường châu Thủy-vĩ, trước lấy tà thuật mê hoặc lòng người, dân Man theo nhiều, mới ngầm mưu làm phản, nguỵ xưng là Lý hoàng, cùng với bọn người nước Thanh là Mã Triều-châu, người Man là Vương Viêh Phát, rủ nhau họp đỏ đảng đến vài nghìn người, cướp động Vũ-lao, giết cai đội Đặng Văn Ba mà chiếm giữ bảo Trấn-hà (1).

Trấn thủ Hưng-hóa là Nguyễn Đức Niên nghe báo đem binh đánh. Giặc bỏ bảo chạy. Lại họp hơn nghìn người đốt phá phố Bảo-thắng (2) và vây bảo. Viên chiên thảo đồng tri là Điêu Quốc Thể cáo cấp với thành.

---

(1) Trấn-hà: Nay là Bảo-hà.
(2) Bảo-thắng: Nay là Phố-lu.

https://tieulun.hopto.org

Thành thần lập tức sai chưởng cơ thống quản thập cơ Chấn Định là Nguyễn Khắc Tuân lãnh 1.000 binh đo bờ phía bắc sông Thao, cùng Nguyễn Đức Niên lãnh 1.000 binh đo bờ phía nam đều tiến và gởi hịch cho trấn thủ Tuyên-quang là Đào Văn Thành đem 1.000 binh đến động Cáo-niên sách ứng. Lại sai tuyên úy sứ châu Chiêu-tấn là Điêu Quốc Thuyên, phòng ngự đồng tri là Cầm Nhân Nguyên, tuyên úy sứ châu Vị-xuyên là Nguyễn Thế Nga đều đem binh của châu chia đường ngăn đánh. Việc tâu lên. Vua sai đình thần truyền dụ rằng: « Giặc ấy rủ rê dân Man, đã thành đám lớn. Bọn lãnh binh Nguyễn Khắc Tuân phải tùy cơ hội tiễu, sao cho một trận quét sạch sào huyệt, bắt được cừ khôi, không nên chia ra nhiều ngả mà chia nhỏ sức quân đi. Thổ tù như Điêu Quốc Thuyên, Nguyễn Thế Nga, nà các tù trưởng có tiếng trong các tổng sách các châu Văn-bàn Thủy-vĩ thì đều sai đem thổ binh theo quân đánh dẹp. Người nào có công thì khen thưởng; nếu trông ngóng chần chờ thì lấy quân pháp mà xử. Những dân ngu Mán Thổ bị chúng lừa dối mà theo, nếu biết hối cải sửa mình về với triều đình thì cũng gia ân không trị tội. Những binh dân Mán Thổ mà bắt sống được chính yếu phạm là Lý Khai Ba thì cho quan hàm chánh ngũ phẩm và thưởng 100 lạng bạc, giết chết được thì cho quan hàm lục phẩm và thưởng 300 lạng bạc, bắt được thứ yếu phạm cũng đều lượng cho thưởng hậu. Kế hoạch biên sự và tình hình quân sự thì Lê Chất người vốn là quen thạo, trẫm bất quá dặn bảo một hai điều mà thôi, phải cẩn thận vào ». Chất nhân xin tha tù quân lưu hơn 200 người quê ở Gia-định cho đi trước ra sức chuộc tội. Vua y cho. Sai cấp quần áo tiền gạo và dụ rằng sau

https://tieulun.hopto.org

khi yên việc sẽ bổ cho vào quân ngũ (Động Vũ-lao, động Cáo-niên, bảo Bảo-thắng đều thuộc châu Thủy-vĩ, bảo Trấn-hà thuộc châu Văn-bàn).

Dựng thêm kho tạm ở bốn trấn Sơn-nam thượng hạ, Hải-dương, Kinh-bắc, chi tiền hơn 9.000 quan. Thành thần xin chiếu số ruộng của dân mà thu. Vua không cho góp, sai phát tiền kho để làm.

Chuẩn cho viên biền các vệ đội mộ binh ở Gia-định và các quản cơ suất đội các cơ đội ở năm trấn thuộc thành hạt đều được chiếu phẩm chi bổng.

Huyện Nông-cống trấn Thanh-hoa nhiều trộm cướp. Trấn thần xin đặt hai bảo ở miền rừng xã An-nãm, phái binh canh giữ. Vua y cho.

Cho vợ con Nguyễn Văn Phú là phó vệ tự công thần Vọng-các được lương tiền hàng tháng.

Bắt đầu đặt ở trạm Kinh 1 cai trạm và 20 phu trạm, lấy dân xã An-cựu bổ vào để ứng trực ở công đường bộ Biah. Có công văn công hóa thì đệ đi, tự Kinh thành vào trong đến trạm An-nông, ra ngoài đến trạm Thượng-an, hàng tháng trạm cấp tiền 1 quan gạo 1 phương, phu trạm chia hai ban, đương ban mỗi người cấp 1 phương gạo.

Đổi định tên các trạm từ Quảng-đức trở vào đến Hà-tiên trở ra đến Sơn-nam. (Quảng-đức 6 trạm: Đức-phúc, Đức-thọ, Đức-cao, Đức-nông, Đức-an, Đức-mỹ. Quảng-trị 4 trạm: Trị-xá, Trị-an, Trị-cao, Trị-lập. Quảng-bình 6 trạm: Quảng-lộc, Quảng-xá, Quảng-ninh, Quảng-cao, Quảng-khê, Quảng-an. Nghệ-an 11 trạm: An-thần, An-sơ, An-lạc, An-khê, An-dan, An-liêu, An-dưỡng, An-tĩnh, An-hương, An-lũy, An-quỳnh. Thanh-

https://tieulun.hopto.org

hoa 5 trạm: Thanh-khoa, Thanh-xá, Thanh-thái, Thanh-sơn, Thanh-cao. Ninh-bình 2 trạm: Ninh-du, Ninh-da. Sơn-nam 5 trạm: Sơn-phú, Sơn-cầu, Sơn-khoái, Sơn-hồi, Sơn-mai. Quảng-nam 7 trạm: Nam-chân, Nam-hoa, Nam-giản, Nam-phúc, Nam-ngọc, Nam-kỳ, Nam-vân. Quảng-ngãi 5 trạm: Ngãi-bình, Ngãi-lộc, Ngãi-mỹ, Ngãi-sơn, Ngãi-quán. Bình-định 6 trạm: Bình-đê, Bình-trung, Bình-dương, Bình-sơn, Bình-an, Bình-điền. Phú-yên 6 trạm: Phú-bình, Phú-khê, Phú-đường, Phú-tân, Phú-vinh, Phú-đê. Bình-hòa 11 trạm: Hòa-phú, Hòa-mã, Hòa-lãng, Hòa-hoàng, Hòa-mỹ, Hòa-cát, Hòa-thịnh, Hòa-tấn, Hòa-du, Hòa-duệ, Hòa-thuận, Bình-thuận 16 trạm: Thuận-lại, Thuận-mai, Thuận-trinh, Thuận-tăng, Thuận-hảo, Thuận-võng, Thuận-phú, Thuận-động, Thuận-sơn, Thuận-tĩnh, Thuận-phan, Thuận-nguyên, Thuận-lâm, Thuận-trinh, Thuận-dung, Thuận-phương. Biên-hòa 5 trạm: Biên-thuận, Biên-thịnh, Biên-long, Biên-phúc, Biên-lễ. Phiên-an 4 trạm: Phiên-cầm, Phiên-nhân, Phiên-tân, Phiên-lộc. Định-tường 3 trạm: Định-tân, Định-hòa, Định-an. Vĩnh-thanh 3 trạm: Vĩnh-định, Vĩnh-phúc, Vĩnh-giai. Hà-tiên 2 trạm: Kiên-giang, Hà-tiên. Nam-hoa sau đổi là Nam-ô, Thuận-dung sau đổi là Thuận-phúc).

Bình-định và Quảng-nam gạo đắt. Sai bọn thiêm sự Nguyễn Công Dâm, Hoàng Nghĩa Thao đi hội đồng với quan đình trấn phát thóc kho, Bình-định 1.000 hộc, Quảng-nam 12.000 hộc, giảm giá bán ra (1 hộc thóc giá 1 quan tiền), cho mỗi người 21 lạng bạc. Sắc rằng từ sau quan Kinh có sai đi việc công thì lượng cho lộ phí, để nuôi đức thanh liêm.

https://tieulun.hopto.org

Chuẩn định từ nay có phái bộ ty đem ban cấp chiếu dụ sắc mệnh cho các địa phương thì đều tùy đường sá xa gần mà thưởng tiền theo thứ bực khác nhau (thành Gia-định 10 quan ; Bình-thuận 8 quan ; Bình-hòa 7 quan ; Bắc-thành, Phú-yên 6 quan ; Bình-định, Thanh-hoa, Ninh-bình 5 quan : Quảng-ngãi, Nghệ-an 4 quan ; Quảng-nam, Quảng-trị, Quảng-bình 3 quan. Sau đổi định : Gia-định, Bắc-thành 5 quan ; Thanh-hoa, Bình-định, Phú-yên, Bình-hòa, Bình-thuận, Ninh-bình 4 quan ; Quảng-ngãi, Nghệ-an 3 quan ; Quảng-nam, Quảng-bình, Quảng-trị 2 quan). Hoặc có thị vệ cùng với bộ ty mang đi thì cũng theo lệ ấy.

Sai bộ Hình xét tội trạng những tù phạm về kỳ thu thẩm, chia làm hai sách, tinh chân và hoãn quyết (1) mà tâu lên. Vua duyệt xem, phê bảo : Tù phạm đáng xử quyết thì bắt giam. Có tên trọng phạm là Trần Hưng kỳ thu năm ngoái kêu oan, giao tra xét án chưa tâu lên, bộ Hình nhân thế ghi lầm vào sách tinh chân. Lại có tù hoãn quyết là Lê Nhị bỏ sót không đăng để xét, Lê Bá Phẩm và Nguyễn Huy Trinh tự giác nêu ra xin chịu tội. Giao xuống đình thần bàn xử. Xin đều giáng bốn cấp đổi đi nơi khác.

Vua dụ rằng : « Nhà nước mình việc hình để giúp giáo hóa, cho nên đặt ra bộ Hình, thì tất cả các án phải nghiên cứu rõ ràng cẩn thận, phân biệt tội trạng, đình nghị tâu lên, trẫm mới có thể nắm mức trung mà xét đoán. Nếu có việc chưa xác đáng, tinh có thể tha, không khai vào sách tâu thì trẫm biết đâu mà rửa oan

---

(1) Tinh chân : Tinh thực đáng tội.
Hoãn quyết : Hoãn hành hình.

https://tieulun.hopto.org

được. Phỏng có một kẻ nào không được ơn, phải ngậm oan trong ngục, đến nỗi phạm hòa khí của trời, thì ai chịu lỗi ấy. Trẫm nói nghĩ đến đấy đã thấy rùng mình rồi. Ân Trần Hưng và Lê Nhị, may mà biết sớm, không thế thì kẻ vô tội đã bị chết oan, kẻ có tội lại được may sống. Kẻ có tội giả sử được chậm giết cũng không hại lắm, mà kẻ vô tội trót đã bị hình mà chết thì có sống lại được đâu! Tội của bộ Hình đã bất tất nói, mà trẫm cũng chẳng khỏi có lỗi bất minh. Làm tôi con mà để lo cho vua cha thì tội còn nói sao đây? Lời bàn của đình thần thực là xác đáng, không phải nghiêm khắc đâu. Nhưng nghĩ còn biết phát giác ra sớm cũng đáng thương tình. Vậy gia ân đổi làm giáng một cấp lưu để bắt gắng sức sau này. Đến phải đốp ngực gối nhớ, biết đau đớn mà tỉnh ngộ lỗi trước. Nếu quen nhờn với ơn mà điềm nhiên không xấu hổ, không cố gắng, thì trẫm cũng không thể cho chở mãi cho bọn ngươi được ».

Chuẩn định từ nay ngày đình nghị thì đơn trạng của dân kiện cáo, việc nên tâu hay nên bác, theo từng khoản biên lược ra, một bản giao Văn thư phòng để có hỏi đến, một bản để ở bộ Lại để chấp chiếu. Việc đã bác mà kêu lại thì đem sự trạng tâu lên. Lại sắc rằng từ nay có ai đón xa giá tâu bày thì người ấy giữ lại ở tả vệ để có hỏi đến, lời nói có thể dùng thì ghi mà dùng, nói bậy không thực thì trừng trị.

Trấn thần Thanh-hoa tâu rằng công việc ở trấn bề bộn, nên đã họp hết biền binh quân Thần sách để phân phái, xin cấp cho lương tháng. Vua nói: « Binh có phiên thứ thay nhau cho đều sự khó nhọc. Nay lại thiện tiện đòi ra toán số, đó có phải là ý nuôi binh của triều đình đâu?

https://tieulun.hopto.org

Du sai theo thực số chia làm ba ban mà chi lương, bắt đầu từ mồng 1 tháng 10.

Phía ngoài thành Thanh-hoa thất hỏa, cháy lan hơn 90 nhà. Trấn thần phát thóc kho hơn 100 hộc viện lệ năm Gia-long (năm Gia-long thứ 10, chuẩn định các địa phương gặp có tai thương, dân cư đói tàng, đáng khẩn cấp phát chẩn thì một mặt tâu lên, một mặt lượng phát gạo kho chuẩn cấp), phát chẩn trước rồi sau tâu..

Vua nói: « Lệ ấy là nói những tai thương cấp bách. Hạt ngươi chỉ là việc nhà dân thất hỏa, sao lại nhận lầm mà viện lệ tự tiện cấp tứ. Song việc làm là do săn sóc dân tạm miễn nghị ».

Trước đây nhà dân ở bốn thôn phường ấp, ấp Động-bài, Cẩm-dương, Hữu-hưng, Trung-hưng thuộc Quảng-bình thất hỏa, cháy lan hơn 280 nhà, có 2 người chết, đình thần đem việc tâu lên, chuẩn cấp tiền tuất mỗi người 3 quan. Đến nay nhân trấn Thanh-hoa báo việc phát chẩn, vua hỏi đến việc trước, bộ Hộ tâu rằng: « Khoảng năm Gia-long, dân hạt ấy cũng có thất hỏa hơn 500 nhà, đã nhờ ơn thế tổ Cao hoàng đế ta cấp cho 500 quan tiền và 500 phương gạo ». Vua nói: « Chính hay ơn hậu như thế, phải nên giữ làm gia pháp, nhưng trẫm hỏi ấy chỉ giữ lễ hầu cơm, không dự chính sự, nên không biết rõ. Ngày nọ Quảng-bình báo tai mà đình thần và bộ Hộ không đem việc ấy tâu bày, đến nỗi dân nơi kỳ phụ mà không được ơn ban xuống ». Lập tức sai đình thần phát 1.000 quan tiền và 300 phương gạo để truy cấp.

Dụ rằng: « Từ sau gặp việc ấy, bất luận là đặc chỉ cách ngoại, dù án đã xong rồi mà thấy có ích lợi cho

https://tieulun.hopto.org

quan lại binh dân thì các nha môn cứ thực tân lên, không được làm thinh. Xã Cổ-thành ở Quảng-trị hồi đầu mùa hạ cũng có hỏa hoạn, cháy lan hơn 90 hộ, sai truy cấp 300 quan tiền.

Mùa đông, tháng 10, mồng 1; tế đông hưởng.

Chuẩn định từ nay phàm phủ huyện thuộc hạt các thành dinh trấn có khuyết mà không có người đồng sự kiêm lý thì chọn viên nào giỏi việc cho quyền nhiếp ấn vụ. Làm lệnh mãi mãi.

Định-viễn công là Binh gọi thợ mũ để chế mũ con hát. Người thợ vì mưa lụt không đến, công giận bắt đánh. Thiêm sự Nội vụ là Hồ Hữu Thẩm đem việc tâu lên. Vua gọi quở rằng: « Em nay 26 tuổi không còn nhỏ bé nữa, sao không bỏ cái tính trẻ con để đến đức thành nhân, cứ cam tư xử ngu đại hết sức như thế. Em còn nhớ năm trước bắt con người ta làm con hát bị Hoàng khảo quở không? Ngày ấy anh van khóc hết sức xin cho, Hoàng khảo vẫn không vì tình riêng mà bỏ phép công, rốt cuộc em bị đánh roi. Nay em có tội, trong anh em có ai xin cho đâu. Vi thử có người xin, anh thương mà tha thì phép công làm sao? Há chẳng là làm nặng thêm tội cho anh ư? Nếu theo luật mà trị thì tình xương thịt làm sao? Há chẳng làm đau lòng cho anh ư? Ấy đều là anh chẳng dạy được em, trên đã đắc tội với Liệt thánh cùng Hoàng khảo, dưới lại đắc tội với thần dân, lưu trong sử sách, nghìn đời về sau sẽ cho anh là người thế nào? Vả anh có ngày nay là Hoàng khảo để lại nghiệp rất lớn, giao cho việc rất khó, cho nên sợ lo ngơm ngớp, không dám khinh thường chút nào, là vì nghĩ rằng làm vua, ngôi càng cao thì thân càng nguy vậy. Em thử nghĩ xem. Phàm hoàng thân

https://tieulun.hopto.org

quốc thích, đã không khó nhọc về chính sự, chỉ lấy thi thư làm vui, thì càng phải kính giữ phép tắc, chớ để mất tiếng hay. Nếu lại kiêu ngạo phóng túng, lấy thế lấn người, thì trăm họ hỏng hết, còn phú quí với ai? Huống chi em làm mũ con hát là việc vô ích mà bách người ta giữa lúc mưa lụt thì có nên không? Lỗi lần này anh tạm tha cho, nếu lại còn như thế thì tự có phép công, cuối cùng không thể lấy tình riêng anh em mà bỏ phép công của nước. Em nay huyết khí chưa định, nên chưa biết nghĩ thôi. Sau nên biết tự ức chế thì sẽ khỏi tội lỗi mà giữ được phú qui. Đến khi bốn năm mươi tuổi, nghĩ lại lời nói của anh, mới biết là thương nhau đến thế nào ».

Công cúi đầu tạ tội. Bèn sai thống chế Vũ Viết Bảo đánh mắng cai đội thuộc phủ để răn cái tội không biết em ngỗ. Nhân sắc cho bộ Lại chọn người cai đội lần năm có hạnh kiểm làm phó trưởng sử để giúp đỡ.

Vua lại bảo hàn lâm thừa chỉ Hoàng Quỳnh rằng: « Các hoàng tử sang năm sẽ ra Các đọc sách, nên truyền chỉ cho Trịnh Hoài Đức chọn cử 8 người làm bạn độc. Tuy không được người đại hiền để đương chức sư phó, cũng phải lấy người lòng ngay thẳng nết đứng đắn mới được ». Quỳnh tâu rằng trước sung chức trực học chỉ chuyên việc văn học mà thôi, xin cho được trông coi phủ thuộc, ai có lỗi thì trừng trị, như thế bọn tiểu nhân không dám rủ rê làm điều trái nữa. Vua cho là phải.

Trích bổ dân huyện Nga-sơn trấn Thanh-hoa làm thuộc lệ để phục sự ở Nguyên miếu. Trước là dân Qui hương 81 người sung bổ thuộc lệ, gần đây vì tai dịch ngày điêu hao dần, họ tâu xin bắt thêm dân phụ cận

https://tieulun.hopto.org

cùng phục dịch. Vua sai trấn thần bàn cho ồn đáng tâu lên. Bàn rằng Qui hương là căn bản xây nền, nên có phân biệt với dân thường để tỏ rõ qui tiện, xin lấy đinh số 82 người ở 9 xã thôn 2 tổng Phi-lai Cao-vịnh thuộc huyện Nga-sơn tiếp giáp Qui huyện (đều là dân bất mãn (1) và dân mới về) bổ làm thuộc lệ, tha cho tạp dịch, do đội trưởng Qui hương là Nguyễn Đình Chức cai quản. Khi gặp các tiết lễ miếu hưởng, cùng các tạp dịch cắt cỏ, dọn dẹp sửa sang ở nơi miếu vũ, thì bắt đến phục dịch, xong việc thả về. Dân Qui hương thi sai theo ty Tư tế phụng giữ việc thờ cúng. Vua y theo.

Trấn Nghệ-an gạo đắt. Sai bọn thiêm sự Nguyễn Công Đàm, Lưu Đình Luyện, lang trung Lê Vạn Công, hội đồng với trấn thần chia đi các kho Kỳ-hoa, Hà-trung, Tiên-lý, phát 30.000 hộc thóc bán cho dân.

Định lệ ngày Đông chí đình việc hành hình.

Dụ rằng: « Trẫm yêu nuôi dân, trong việc ngục tụng hình danh thường vẫn có ý kính mệnh thương dân, giữ phép cẩn thận. Gián hoặc có bọn hung ác làm bậy phạm tội mà phép nước khó lòng dung thứ, bất đắc dĩ, phải dùng hình thì chỉ mong dùng hình để khỏi phải dùng hình. Nhưng nghĩ tiết Đông chí khí nhất dương mới sinh, chính là lúc trời đất phát dục, muôn vật bắt đầu, cũng với tháng trọng xuân tế Nam giao là điển lớn kính trời tôn tổ, nên phải vâng theo đạo trời mà rộng mở lòng nhân. Vậy hạ lệnh cho các nha môn coi việc hình, có văn án tội chém hay giảo đáng xử quyết thì trước Đông chí 3 ngày và sau tế Giao 10 ngày đều đình

---

(1) Dân bất mãn: Dân chưa đủ số ngạch để thành suất.

https://tieulun.hopto.org

hành hình, để thể đức hiếu sinh của trời. Nếu tình tiết nặng hơn phải quyết hình ngay thì không theo lệ ấy ». Lại thấy từ trước đến nay các địa phương sau khi quyết tình thì tâu lên vua hay tư về bộ không nhất trí, sai bộ Hình thông sức đều phải tâu lên.

Nguyễn Bá Xuyến có tội bị cách chức. Bá Xuyến trước làm trấn thủ Cao-bằng, cùng hiệp trấn Trần Văn Thái phạm tội tham tang. Đến nay án của thành nghị tội đồ. Vua nói: « Bá Xuyến là người Bắc, đầu đội trung hưng, đường xa nghìn dặm, mà tìm đến Gia-định để dâng lòng thành lại gắng sức đi trận, mình mang thương nặng chặt tay, vì công trước ấy có thể giảm tội ». Bá Xuyến bèn được cách chức, Thái thì đã chết, truy thu bằng sắc.

Bàn việc xây đắp thành Quảng-bình.

Vua từng bảo thị thần rằng: « Khoảng năm Gia-long, thành ấy đã từng sửa đắp, mà buổi đầu làm tạm, chưa dùng gạch đá. Trẫm nghĩ Quảng-bình phía nam gần kinh kỳ, phía bắc có Hoành-sơn, là nơi rất xung yếu, thành trì không thể không làm cho kiên cố. Vậy bàn sang năm làm ». Bèn sắc cho đình thần thuê dân lấy đá núi, một đống đá (vuông 1 trượng, cao 2 thước 5 tấc) cấp cho 15 quan tiền.

Định lệ cấm ra vào Văn thư phòng. Phàm quan viên chánh nhị phẩm trở lên và người có chỉ mới cho ra vào. Ngoài ra, võ cố thiện tiện ra vào, tứ phẩm trở lên phạt bổng 3 tháng, ngũ phẩm trở xuống đánh 30 roi, chức nhân tản thì đánh 50 roi; nhân thế mà tiết lậu việc quan trọng cơ mật thì trị tội nặng hơn.

Đổi bổ nguyên khám sai chưởng cơ vệ ủy vệ Hữu bảo nhị là Phạm Văn Lý làm chưởng cơ hành chức vệ

ủy vệ Tiền bảo nhị. Dần đời Gia-long đổi Hữu quân làm Tiền quân, các vệ đội Tiền bảo Tiền sai sở thuộc gián hoặc có bọn quản suất được chiếu ban hay giấy phó của công đồng hãy còn mang hiệu cũ Hữu quân. Đến nay thự Tiền quân Trần Văn Năng trình bày, bèn đổi bổ như thế.

Quốc vương Chân-lạp là Nặc Chăn đưa thư đến Gia-định, xin đem binh dân nước ấy để hợp sức tiếp tục đào đường sông Vĩnh-tế. Lê Văn Duyệt đem việc tâu lên. Vua xuống dụ khen ngợi. Sai Duyệt làm qui hoạch trước. Duyệt tâu xin phát hơn 39.000 người binh dân ở thành và các trấn Vĩnh-thanh, Định-tường, cùng đồn Uy-viễn, với hơn 16.000 người binh dân nước Chân-lạp, chia làm ba phiên, để mùa xuân sang năm khởi công, đầu hạ thì xong. Vua y cho.

Dụ rằng: « Đường sông Vĩnh-tế liền với một lộ tân cương, xe thuyền được lợi rất nhiều. Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta mưu sâu tính kỹ, để ý đến việc biên cương, buổi đầu đã một lần đào, công việc chưa xong. Trẫm noi theo chí trước, đốc lo làm sao một lần khó nhọc để thong thả lâu dài, khanh nên tính toán thế nào, hẹn ngày tâu công, để xứng ý trẫm. Vả chăng sông ấy không phải lợi cho Chân-lạp, vua Phiên xin thế vị tất là do thực tình. Ngày nào dụ đến nơi, họ tất sẽ có lời ngăn trở. Song việc làm quả quyết thì nên, giùng giằng thì hỏng. Trẫm đã định trước, họ không đáng kể ».

Thống chế dinh Thần cơ quản Thị nội là Võ Viết Bảo tâu rằng: « Ba đội nhất nhị tam của vệ Chấn uy đóng thú ở Bình-hòa, đội tứ đóng thú ở Bình-thuận, đội thập nhất đóng thú ở Phú-yên, xin hạ lệnh cho đóng thú lâu

https://tieulun.hopto.org

và mộ những người tận tịch ở bốn dinh trực lệ để điền bổ vào ngạch cũ của các đội ». Vua y cho.

Chuẩn định từ nay các chức văn võ ở các dinh vệ cơ đội của các quân trong ngoài và ty phòng của bộ viện đã được thực thụ mà thiện tiện bỏ trốn, thì thống quản và thượng ty tâu lên để trước ngạch đi. Nếu biết ra thú, xin ra sức làm việc, thì cho phép trình bày duyên cớ bỏ trốn và ngày tháng lâu chóng, đợi chỉ định đoạt.

Cấp thêm triện ngà cho Nội vụ phủ, Vũ khố, Tào chính, Thương bạc, các tào Hộ Binh Hình Công ở Gia-định, các tào Hộ Binh Hình ở Bắc-thành và quốc vương Chân-lạp.

Bộ Lễ tâu rằng: « Ấn tín của các nha môn trong ngoài hết thảy là do quan cấp, duy có ấn chương dấu mực của quản binh chức vụ vẫn còn khắc riêng. Nay xin xét cấp cho ấn quan phòng và đô ký, phàm các chương tấu văn thư và việc chi lĩnh lương tiền, nhất thiết việc công, đều cho dùng ấn ấy, việc tư thì đều cấm ». Vua y theo.

Lấy phó vệ úy quân Thần sách là Nguyễn Văn Hưng hành chức quản cơ cơ Định man kiêm quản đạo Cam-lộ.

Thổ phỉ trấn Hưng-hóa là Lý Khai Ba nghe tin quan quân đuổi bắt, sai đồ đảng chiếm giữ chỗ hiểm yếu để chống cự. Trấn thủ Nguyễn Đức Niên sai thổ tri huyện Văn-chấn là Cầm Nhân Bình đem 200 binh làm tiền đạo. Giặc dựa chỗ hiểm, đặt phục binh. Nhân Bình bị chúng bắn chết. Đức Niên lại phái phó quản cơ cơ Tả chấn là Nguyễn Văn Đạo dẫn binh đánh tiếp, chém được vài đầu. Giặc lui chạy. Vừa Đức Niên bị bệnh, lại đóng quân ở bảo Trấn-hà, chưởng cơ Nguyễn Khắc

https://tieulun.hopto.org

Tuấn tiếp đến Trấn-hà, chia quân đi nã. Thành thần nghe tin, phái thêm quản thủ phủ Quốc-oai là Phan Bá Hùng, phó vệ úy vệ Phấn võ là Lê Văn Tức đem 1.000 binh ản giữ đất ấy mà giục Khắc Tuấn tiến đánh động Cam-đường.

Định thêm điển lệ tế Giao tế Miếu và Triều hạ.

Bộ Lễ tâu rằng: « Cái đạo thanh âm cùng thông với chính sự. Chuông trống là đồ nhạc, dùng ở Giao Miếu và Triều đình là để phát động các âm mà hòa các nhịp điệu. Xét xem lễ điển nước Thanh, các đại lễ hưởng tự, khánh hạ, khi xa giá vua ra vào đều có đánh chuông, đánh trống, nay xin châm chước mà bổ thêm vào ». Vua y lời tâu. (*Tế lớn Nam giao*: Trước 1 ngày, hữu ty chuẩn bị lễ bộ đại giá. Đến giờ, vua lên kiệu ra cửa Hữu tức, điện Kiền-nguyên nổi chuông nổi trống. Kiệu đi, nghiêm dương. Đến cửa Hữu đoan phát chín tiếng ống lệnh. Quan lưu thành, mặc phẩm phục qui đưa. Khi kiệu qua sông đến bờ phía nam, chuông trống ngừng. Đến cửa bắc của đàn, quan bồi tế mặc phẩm phục qui đón. Ở Trai cung nổi chuông. Giá đến Trai cung thì chuông ngừng. Đến ngày tế, trước khi mặt trời mọc 7 khắc, Khâm thiên giám báo giờ. Ở Trai cung nổi chuông. Khi kiệu đến cửa tây của đàn, chuông ngừng. Vua lên đàn làm lễ. Lễ xong, về Trai cung. Các quan làm lễ khánh thành. Khi kiệu trở về, ở Trai cung nổi chuông. Đến cửa bắc của đàn, các quan qui đưa. Chuông ngừng. Đến cửa Thể nguyên, phát chín tiếng ống lệnh. Ở điện Kiền-nguyên nổi chuông nổi trống. Đến cửa Tả đoan, quan thủ thành qui đón. Đến cửa Túc môn, chuông trống ngừng. *Tế hưởng các miếu*: Canh năm ngày hôm ấy, sau khi nổi ba hồi trống và phát ống lệnh,

https://tieulun.hopto.org

hữu ty sắp sẵn lễ bộ pháp giá. Gõi lời tâu lên « Trong nghiêm ngoài biện ». Vua lên kiệu ra cửa Túc môn. Điện Kiền-nguyên nổi chuông trống. Kiệu đi, nghiêm đường. Phát năm tiếng ống lệnh. Đến cửa miếu, chuông trống ngừng. Đến miếu làm lễ. Lễ xong, kiệu trở về. Điện Kiền-nguyên nổi chuông trống, phát năm tiếng ống lệnh. Đến cửa Túc môn, chuông trống ngừng. *Đại lễ các tiết Vạn thọ, Chính đán, Đoan dương:* Canh năm ngày hôm ấy, sau khi nổi ba hồi trống, và phát ống lệnh, hữu ty đặt đại triều nghi ở sân điện Thái-hòa, đặt thường triều nghi ở sân điện Cần-chánh. Gõi lời tâu lên « Trong nghiêm ngoài biện », Thị vệ rước kiệu vào. Điện Cần-chánh nổi chuông trống. Vua lên kiệu. Đến thềm phía bắc điện Thái-hòa, xuống kiệu. Nghiêm đường. Phát chín tiếng ống lệnh. Vua ngự lên ngai chuông trống ngừng. Các quan làm lễ Khánh hạ. Phàm gặp các đại lễ Khai ấn, Mệnh tướng ban cờ mao tiết, Xuất quân, Thệ trai, đều như thế).

Cấp cho trạm Kinh và sáu trạm ở Quảng-đức mỗi trạm 2 con ngựa công, tiền làm chuồng ngựa đều 10 quan.

Sai Hàn lâm viện chưởng viện Hoàng Kim Hoán hiệp lý công việc bộ Lại.

Lấy trấn thủ Định-tường là Nguyễn Văn Phong làm trấn thủ Biên-hòa, chưởng cơ Hữu quản là Nguyễn Văn Tuyên làm trấn thủ Định-tường.

Kinh sư gạo đắt. Vua bảo Nguyễn Hữu Thận rằng: « Trẫm muốn phát thóc kho ra để bán thì thế nào ». Đáp rằng: « Nay dẫu đói kém, song sau khi gặt mùa thu còn đỡ. Chỉ sợ khi đông xuân tiếp nhau lại đói hơn nữa. Xin đợi đến kỳ ấy phát thóc để đỡ cấp bách cho dân ». Vua nói: « Như thế thì cho các quan lãnh lương trước, khiến

https://tieulun.hopto.org

cho gạo bán tung ra thì giá gạo sẽ hạ ». Bèn dụ cho văn võ ở Kinh từ thất phẩm trở lên lãnh trước gạo bổng kỳ tháng giêng sang năm.

Ấm thụ cháu khai quốc công thần cháu trấn thủ Tống Phước Trị là Tống Phước Khả, cháu chưởng dinh Nội tả Hữu Thanh là Tống Hữu Tuân làm thứ đội trưởng để coi giữ việc thờ.

Sai trấn Tuyên-quang chia thổ binh hiệu Hùng nhất thuộc trấn (146 người) làm 3 đội nhất nhị tam, chọn đặt cai đội để trông coi.

Phú-yên mưa lụt, bãi cát ở bên cửa biển cũ Phú-sơn vỡ thành cửa biển mới (từ bờ phía bắc cửa mới đến bờ phía nam rộng 21 trượng, 7 thước, sâu 1 trượng 1 thước 1 tấc, dài 61 trượng 5 thước, cách cửa cũ 1.010 trượng).

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XVIII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Nhâm ngọ, năm Minh-mệnh thứ 3 [1822], mùa đông tháng 11. Chuẩn cho cai đội, chánh đội trưởng, đội trưởng ở các quân dinh, ai được thực thụ suất đội thì đều chiếu phẩm chi bổng.

Đốc học phủ Hoài-đức là Lê Huý Du vì già yếu xin hưu. Vua y cho. Hàn lâm viện thị độc Cao Huy Diệu cũng lấy bệnh xin về làng, giáng bổ làm phó đốc học Hoài-đức.

Ban nhật kỳ treo đèn và cấm giới cho trong ngoài. (Tiết Thánh thọ: đêm hôm ấy; nhà quan và dân ở Kinh thành và trong trị sở các thành dinh trấn đều treo đèn ở trên cổng. Trước một ngày và ngày chính cấm xử hình và sát sinh. Tiết Vạn thọ, trước ba ngày và ngày chính treo đèn 4 đêm; 4 ngày ấy cấm xử hình và sát sinh. Tiết Thiên thu: đêm hôm ấy treo đèn. Tế Nam-giao, Miếu hưởng, Xã Tắc và hai kỳ tế xuân thu ở Văn miếu, trước một ngày cấm xử hình và sát sinh. Các ngày kỵ ở Tôn lăng, trước một ngày đều cấm xử hình và sát sinh, duy có các tôn lăng Trường nguyên, Trường cơ, Trường diễn, Trường diên, Trường hưng,

https://tieulun.hopto.org

Trường mậu, Trường thanh, Trường phong, Trường thái, Trường thiệu, Cơ thánh, Thụy thánh, Thiên thu, thì ngày chinh cấm yến tiệc, xướng ca và mặc quần áo màu đỏ tía. Phàm những ngày cấm giới mà nhà quan hay dân có việc hiếu phải sát sinh thì không ở lệ cấm).

Bộ Lễ tâu nói: « Từ trước đến nay, hai kỳ tế xuân thu, ở các từ đường viên tẩm (1) có lệ nhạc công ở Thanh Nghệ phải ứng trực, đường sá xa xôi, phiền phí cũng nhiều. Nay xin lấy các đội nữ nhạc tiểu hầu thay vào ». Vua y lời tâu.

Hai trấn Hải-dương Kinh-bắc vào khoảng mùa thu mưa dầm, thóc thu hoạch kém. Quan Bắc-thành đem việc tâu lên. Vua bảo bộ Hộ rằng: « Địa phương ấy không may có tai, nay nếu bắt nộp thuế bằng thóc thì thí nghiệm phần nhiều không trúng thức, kẻ sai dịch sát một làm khó để, há chẳng làm cho dân ta lại khổ thêm sao! Vậy thuế vụ đông này cho phép nộp thay bằng tiền mà giảm giá cho ».

Đổi cơ Hùng tiệp ở Lạng-sơn làm cơ Lạng-sơn. Thổ binh ở Lạng-sơn trước đặt làm 7 hiệu của cơ Hùng tiệp cùng 2 hiệu giữ cửa Nam-quan và cửa Du-thôn, mỗi hiệu 2 đội, tất cả 18 đội; đến nay sai đổi tên cơ, cứ số lính hiện tại là 424 người đổn làm 3 hiệu Trung, Tiền, Hậu, mỗi hiệu 3 đội, cùng một hiệu giữ cửa quan, đặt quản cơ, phó quản cơ và trưởng hiệu, cai đội để trông coi. Cho thổ ty ở Lạng-sơn là chánh thủ hiệu Nguyễn Đình Minh làm phòng ngự sứ, đóng giữ cửa Nam-quan, phó thủ hiệu là Nguyễn Đình Ái làm phòng ngự đồng tri, giữ cửa Du-thôn.

---

(1) Từ đường viên tẩm: Nhà thờ các ông hoàng.

https://tieulun.hopto.org

Đổi định cho các chức thư ký, cai án, tri bạ các thành dinh trấn trật tùng lục phẩm (trước tùng ngũ phẩm), chức câu kê trật chánh thất phẩm (trước tùng lục phẩm).

Sai ký lục Vĩnh-thanh là Trần Nhật Vĩnh lấy bản chức theo làm việc ở thành Gia-định; lấy cai bạ Định-tường là Nguyễn Đình Thịnh làm ký lục Vĩnh-thanh, thiêm sự Binh bộ hiện lý công việc lương tiền bảo Châu-đốc là Nguyễn Đức Hội làm thự cai bạ Định-tường, thiêm sự Công bộ là Đoàn Khắc Cung hiện lý công việc lương tiền bảo Châu-đốc.

Ban áo mùa đông cho hoàng tử, hoàng thân và văn võ chánh tứ phẩm trở lên.

Ngày Đông chí, cho yến các quan ở điện Cần-chánh.

Bọn đường quan bộ Lễ là Phạm Đăng Hưng, Đinh Phiên, Lê Đồng Lý và thuộc ty là Đặng Đình Dương, Lưu Đình Luyện cùng nguyên tham bồi Nguyễn Đăng Tuân đều mắc tội bị bãi chức. Trước bộ Lễ tâu sách phong tặng cha mẹ quan viên nhiều chỗ sai trái. Cha của Lý có dính việc ngụy cũng liệt lẫn vào. Đình thần vạch việc ấy để tham hặc. Lý bị cách chức bắt hỏi; bọn Đăng Hưng, đều bị giải chức đợi xét. Vừa gặp Quảng-nam đói kém, vua nhân sai bọn Đăng Hưng, Đăng Tuân, Đình Phiên, Đình Luyện đi hội với đình thần phát thóc kho ra bán. Dụ rằng: « Bọn ngươi làm việc phong tặng có trái với chỉ, tội chối sao được, nhưng chưa rõ là việc tham tang sai phép nên tạm cho mang tội đi làm việc. Nếu biết giữ công gắng sức để cho ơn huệ khắp đến nhà nghèo thì tội sẽ giảm bớt. Không được thế thì xử nặng ».

https://tieulun.hopto.org

Bọn Đăng Hưng đến nơi, tâu rằng lệ linh trạm không có lương tháng, đói ăn không khác gì dân, xin cũng cho mua thóc. Lại xét được lý trưởng Đặng Văn Diên lãnh thóc bán cho riêng mình, xin chém để răn mọi người. Vua đều y theo.

Chuẩn định từ nay quan lại can án bị cách chức thì thu hết bằng sắc, bị giáng lưu hoặc điều bổ đi nơi khác thì thu bằng sắc trên phẩm bị giáng. Lại những nhân viên bị giáng đổi đi nơi khác mà đã được cấp phẩm phục thì cũng chiếu phẩm phục của chức bị giáng, hãy giống thì được cho lưu dùng, nếu khác thì truy trả lại. Bị giáng lưu thì miễn đổi phẩm phục.

Định thuế quan các sở Khả-lưu, Lương-trường, Bãi-xá ở Nghệ-an (các sở Khả-lưu, Lương-trường, Bãi-xá cùng một đồng sông, một sở đã đánh thuế thì các sở kia đều miễn).

Quan Bắc-thành tâu rằng : « Ba mỏ Phúc-sơn, Nhân-sơn, Bồng-ngân ở Thái-nguyên chất bạc kém sút, lãnh trưng nhiều người khổ vì phải bồi thường, đặc cách cho lượng giảm thuế (Phúc-sơn, Nhân-sơn, mỗi năm đều nộp bạc 400 lạng, giảm 100 lạng ; Bồng-ngân 350 lạng, giảm 80 lạng).

Đổi bảo Tiên-lý ở Nghệ-an làm thành phủ Diễn-châu, bảo Hà-trung làm thành phủ Hà-hoa, bảo Đại-nại làm thành huyện Thạch-hà.

Lại lấy Trần Đình Tiến làm tham hiệp Hưng-hóa (Tiến trước ở Hưng-hóa về đình ưu, đến nay hết hạn về Kinh, lại bổ chức ấy).

Sai hiệp biện đại học sĩ lãnh thượng thư Lại bộ Trịnh Hoài Đức kiêm lãnh thượng thư Lễ bộ. Vua dụ rằng : « Bộ Lễ gần đây việc làm nhiều điều sai lầm,

https://tieulun.hopto.org

khanh là người lão luyện từng trải, nên vì trẫm chia lo, hết sức chớ phụ ơn tri ngộ ».

Đình thần Quảng-nam tâu rằng : « Số dân thuộc bảo ở năm nguồn Cu-đê, Lỗ-đông, Ô-da, Thu-bồn, Chiên-đàn chỉ có 70 người, đi tuần xét không khắp được, xin ở các xã thôn dọc biên giới nơi nào gần sách man lượng lấy hơn 90 người, trừ miễn dao dịch, theo địa phận mà phòng giữ. Lại nguồn Hữu-bang, phía nam tiếp với man nguồn Đà-bồng ở Quang-ngãi, xin cũng đặt chức thủ ngự, trích 20 người dân phụ cận làm thuộc lệ ». Vua y lời tâu.

Đình thần Quảng-nam tâu rằng khoảng tháng 9 tháng 10 mưa nhiều, đường quan lộ nhiều chỗ lở khuyết, xin nhân gạo đất phát 300 người dân trong hạt sửa chữa mà cho ăn. Vua y theo, sai cấp 900 hộc thóc.

Các quân Thanh Nghệ và Bắc-thành lưu thủ ở Gia-định, lại chuẩn cho thành thần phát tiền kho chia cấp mỗi người 5 quan ; áo quần cấp riêng mà miễn lệ dân sở tại nộp tiền phụ dưỡng và áo quần.

Sai thiêm sự Hộ bộ là Hoàng Văn Thịnh đem ty thuộc các bộ đi đồng lý việc thanh tra các trấn Bắc-thành.

Thành thần Gia-định tâu xin lượng phát hơn 17.600 người binh dân hai trấn Phiên-an và Biên-hòa, mỗi 500 người đồn làm một toán, mỗi toán 10 đội, mỗi đội 4 thập, chia làm ba phiên, đào lấy đá ong để dự bị việc đắp thành.

Vua nghĩ công trình nặng nhọc, du sai ưu cấp cho tiền gạo (toán trưởng mỗi tháng 5 quan, đội trưởng 4 quan, thập trưởng 3 quan 5 tiền, binh dân 3 quan, đều 1 phương gạo) và răn bảo phải đè đặt sức dân, chớ đốc thúc nghiêm nhặt mà nhọc dân.

https://tieulun.hopto.org

Sai chưởng cơ Tiền quân là Phạm Văn Lý quản lãnh hơn 500 người biền binh và 10 thớt voi, các vệ Tiền phong, Hổ oai, Thị tượng, Tiền bảo, Hữu bảo, Hùng cự, đi thú Bắc-thành. Lại điều hơn 2.500 người biền binh quân Thần sách ở Thanh Nghệ đi Bắc-thành để thay thú.

Quảng-đức và Quảng-trị gạo đắt. Sai bọn tu soạn Đặng Đức Thiệm, biên tu Hà Quyền, hiệp cùng đình thần Quảng-đức phát ra bán 15.000 hộc thóc; bọn biên tu Ngô Thế Mỹ, Nguyễn Duy Phiên hiệp cùng đình thần Quảng-trị phát ra bán 10.000 hộc thóc. Có người lính ở kho Kinh là Đặng Văn Khuê đong thóc để phát mỗi hộc kèm vài cáp. Vua liền sai chém. Dụ đình thần rằng : « Ở dưới bánh xe ta mà lính kho dám cố ý làm tệ, bớt của người để béo mình, xử đến trọng hình cũng còn thừa tội. Nay Quảng-trị, Quảng-nam cũng có phát thóc, nghĩ bọn tham lam sâu mọt nơi nào chẳng có, phải truyền dụ nghiêm cấm ».

Lại sắc rằng thuyền tư ở các địa phương, không kể lớn bé, nếu có thể từ trong tháng 1 sang năm trở về trước tải đầy thóc gạo lên Kinh mà bán thì được miễn trừ lệ thuế và lệ chở công năm ấy.

Vua thấy từ trước đến nay, các sắc chương sớ văn thư các nha, chữ năm tháng ngày ở chỗ niên hiệu đều dùng chữ đơn, sắc từ nay phải dùng chữ kép (như chữ nhất — phải viết 壹, chữ nhị 二 phải viết 貳) để phòng sự thay đổi.

Bãi việc lấy đá ở Quảng-bình. Lang trung Lê Vạn Công từ Nghệ-an về, vua gọi hỏi : « Ngươi qua Quảng-bình có nghe thấy việc dân gian lấy đá không ? Đáp : « Thần nghe đình thần tính nhân khẩu, lượng chia 7

đinh lấy một đồng đá, thuê khoán thì phải tiền 8, 9, 10 quan ». Vua lặng nghĩ hồi lâu, nói: « Ấy là lỗi người phụng mệnh thi hành. Ngày trước trẫm hai ba lần trù tính, sai quan tự thuê người làm. Nay lại bắt dân lấy thì dân chịu sao nổi ». Lập tức sai thị vệ chạy ngựa nhanh đến hỏi, quả nhiên như thế. Bèn bãi việc ấy, mà phạt bọn đình thần là Nguyễn Văn Phân, Lương Tiến Tường. Thưởng Vạn Công 10 lạng bạc. Dụ rằng : «Vạn Công theo chỉ đi phát thóc bán, đã không thẹn với chức vụ, mà khi qua Quảng-bình lại hỏi biết sự đau khổ của dân gian, trước mặt ta tâu bày minh bạch, thực đáng khen ngợi, đặc ân thưởng cho để nêu khen người nói thẳng. Các quan chức lớn nhỏ mà giữ được lòng công bình ngay thẳng, thấy dịch việc đau khổ của nhân dân làng xóm thì lập tức tâu bày, trẫm tất xét kỹ, chọn điều phải mà thi hành, nếu thực có ích lợi thì sẽ lập tức gia ân nêu thưởng. Nếu gộp nhặt lời nói phao việc vu vơ thì phải chia xét hay dở, đã có phép nước, các ngươi nên cẩn thận ».

Tiết Thánh thọ. Vua đến cung Từ thọ làm lễ khánh hạ (vàng 20 lạng, bạc 200 lạng).

Lấy Hàn lâm viện kiểm thảo Nguyễn Danh Giáp làm giám phó Khâm thiên giám, Giáp từng trình bày lịch pháp, xin theo « Đại Thanh tinh lịch » mà làm lịch « thất chinh (1) kinh vĩ » (2) để xét nghiệm hành độ lấn phạm của năm vì sao (3), chép rõ sự thực vào sử sách để truyền cho đời sau. Lại xét phép cũ ở sách « Hiệp kỷ biện

---

(1) Thất chinh: Mặt trời, mặt trăng, các sao kim, mộc, thủy, hỏa, thổ.

(2) Kinh vĩ: Độ dọc và độ ngang của địa cầu.

(3) Năm vì sao: Kim, mộc, thủy, hỏa, thổ.

https://tieulun.hopto.org

phương » chế tạo trâu xuân (1) ban hành trong nước để chỉ rõ tiết làm ruộng sớm hay muộn. Lại làm theo phép hay của người xưa, nặn con trâu đất để trừ khi rét. Vua khen, bèn bổ cho chức ấy.

Đặt ty Cần tín ở Nội tạo, sai bọn giám đốc Nguyễn Ức và Trần Văn Hiệu mộ người sung vào.

Trấn thần Nghệ-an tâu rằng: « Mùa thu này mưa ít, ba phủ Đức-quang, Anh-đô, Diễn-châu thóc lúa hại nhiều, thóc thuế vụ đông thiếu hơn 18.000 hộc, xin cho dân nộp thay bằng tiền ». Vua dụ sai theo số cho nộp một nửa bằng tiền, một nửa thì xay gạo nộp ở kho để sẵn chi phát.

Định trình hạn làm sổ phụng thủ [của công]. Phàm bộ Hộ, bộ Công, phủ Nội vụ, Vũ Khố, cùng các nha môn thu giữ vật công, không kể là vàng bạc, thập vật, gỗ đá, đều trong hạn 3 tháng làm sách kê rõ số mục tâu lên, xin đóng ấn làm bằng; làm trái thì trị tội (quá hạn ngoài 3 tháng thì trưởng quan phải 10 roi, tá nhị 20 roi; lại điện 30 roi; thêm mỗi một tháng thì gia một bực. Trưởng quan cho phạt lương trừ roi, tá nhị và lại điện thì đánh thực. Quá nửa năm thì trưởng quan phạt bổng 1 năm, tá nhị 80 trượng, lại điện 100 trượng và cách chức. Quá một năm thì trưởng quan giáng 1 cấp lưu, tá nhị 100 trượng và cách chức, lại điện 100 trượng cách chức lui về, lại bị đóng gông 1 tháng).

---

(1) Xuân ngưu: Theo lệ, tháng 11, Tư thiên giám đưa cách thức nặn trâu xuân bằng đất, giao cho bộ Công làm. Khi xong thì chiều hôm trước « lập xuân » một ngày, đem trâu ấy đến đàn Đông-hà làm lễ tế Thần nông (Theo *Lịch triều hiến chương. Lễ nghi chí*).

https://tieulun.hopto.org

Thổ phỉ ở Hưng-hóa vây lâu bảo Bảo-thắng, chiêu thảo đồng tri là Diêu Quốc Thể cố giữ thành chống cự, bắn súng giết được hơn 10 tên, giặc tháo vây đi.

Trấn thủ Tuyên-quang là Đào Văn Thành đến động Cáo-niên, giặc đem vài trăm đồ đảng cự lại. Thành đốc binh bắn súng, chúng chết và bị thương nhiều, chạy tan. Chưởng cơ Nguyễn Khắc Tuấn tiến đến Lư-khê. Thành dẫn binh đến cùng họp.

Tổng trấn Bắc-thành Lê Chất dâng một biểu trình bày việc dẹp giặc ở Hưng-hóa. Vua dụ rằng: « Xem tờ tâu đã rõ hết rồi. Như nói trung điệu những thổ tù binh đinh ở Sơn-tây, Tuyên-quang thì phải khéo vỗ về để sai khiến, phí nhiều lương tiền cũng đừng có tiếc. Như nói tạm bỏ bảo Bảo-thắng để giữ toàn lực. Nà chăng việc quyền biến cơ nghi há có thể theo đó mà nắm kéo chăng! Khanh vốn từng trải việc hành trận, hẳn có biết trước sự cơ khiến cho ta nắm vững sự thắng mà ở nơi yên lành là được rồi. Còn Điêu Quốc Thể và biền binh cố chết giữ suốt mấy tháng thì cũng đáng khen, nên lượng gia thưởng cấp để khuyến khích. Bọn thổ quan Nguyễn Bảo Cầm, Hoàng Kim Nghiêm tàn ngược đục khoét dân Man, gây nên giặc lớn, lại trong lòng sợ sệt, trông ngóng mà không dám tiến, cũng phải xử tội minh chính để răn kẻ khác. Biền binh tại trận, người nào gắng sức giết giặc thì tính đầu giặc mà hậu thưởng; những người xông trận liều mình mà bị thương hay chết thì lượng cấp thưởng tuất. Nếu rút rát thì bất luận viên biền hay binh lính, đều chém ngay để răn mọi người, như thế mới đủ tỏ rõ khuyên răn và làm hăng hái ý chí của binh sĩ. Đến như việc nên phái thêm binh ở Kinh và ở Thanh Nghệ thì trẫm đã dự trù liệu, không phiền đến

https://tieulun.hopto.org

khanh phải lo. Khanh nên lưu tâm điều độ để sớm yên biên thùy. Trẫm chuyên ngóng tin tốt ấy. Dem đại lược lời dụ bảo cho bọn Nguyễn Khắc Tuấn và Đào Văn Thành biết ».

Trấn thủ Hưng-hóa là Nguyễn Đức Niên chết ở trong quân; cho một cây gấm Tống và 10 tấm vải.

Tháng 12, ngày mồng 1, vua ngự điện Thái-hòa, ban lịch cho trong ngoài, lấy làm lệ thường hàng năm.

Sai quan Quốc tử giám tuyển sinh viên tọa giám, những người văn học giỏi có thể cho làm quan thì kê tên tâu lên.

Đổi định cho tri huyện ở kinh huyện trật chánh lục phẩm (trước là tòng lục phẩm).

Lạng thủ Quảng-nam là Phạm Văn Tinh vào yết kiến. Lấy thiêm sự Công bộ là Nguyễn Công Đàm làm thiêm sự Hộ bộ.

Hạ lệnh cho cai hạ và ký lục Quảng-ngãi cùng với trấn thủ cai quản sáu cơ Kiên. Lệ trước sáu cơ Kiên chuyên do trấn thủ quản lãnh. Gặp Nguyễn Văn Soạn dâng sớ xin bổ thụ cai phó lãn lãm bát cửu phẩm bá hộ, ty thuộc biên tên lẫn lộn, bộ bàn giáng Soạn 2 cấp, ký lục Vũ Huy Đạt miễn nghị. Vua nói: « Bản sớ đóng ấn của trấn, ký lục há lại không biết! » Bèn phạt cả Huy Đạt. Nhân có mệnh này.

Gọi biền binh các dinh vệ cơ đội các quân Thị trung Thị nội đến tháng giêng sang năm hết thảy tập hợp ở Kinh. Từ đấy cứ đến đầu xuân thì đều họp, tới thu thì chia ban, bèn thành lệ.

Các quân ở Thanh Nghệ và Bắc-thành năm này vì khó nhọc lâu về việc bắt giặc, được miễn gọi về Kinh.

https://tieulun.hopto.org

Ban đồng hồ (1) cát. (Sáu bộ, phủ Nội vụ, Vũ khố, đều 1 cái; Khâm thiên giám 10 cái; dinh Quảng-đức, đài Trấn-hải, cửa biển Từ-dung, đều 1 cái; Gia-định, Bắc-thành, Quảng-bình, Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định, đều 3 cái; Quảng-trị, Thanh-hoa, Nghệ-an, Phiên-an, Biên-hòa, Định-tường, Vĩnh-thanh, Hà-tiên, Phú-yên, Bình-hòa, Bình-thuận, và 5 nội trấn Bắc-thành, đều 2 cái; đạo Thanh-bình và 6 ngoại trấn Bắc-thành, đều 1 cái; đài Điện-hải ở Quảng-nam, bảo Châu-đốc ở Gia-định, phủ thành Hà-hoa, phủ thành Diễn-châu, phủ thành Thạch-hà ở Nghệ-an, bảo Thổ-sơn ở Thanh-hoa, đều 1 cái).

Trấn thần Phú-yên xin khám ruộng mùa thu ở phủ Tuy-hòa bị hại. Vua nói: « Hạt ngươi không có lệ thuế xuân đông, sao được bỏ ruộng hạ mà xin khám. Nếu có tai thương chỉ nên làm biểu tâu lên để biết hết ẩn tình của dân là được ».

Bọn giặc ở Nghệ-an trộm nổi ở huyện Thanh-chương. Bố biện là phó vệ úy vệ Nghiêm võ Nguyễn Văn Minh bị giặc đánh thua, cai đội Phạm Văn Định chết trận, binh nhiều người bị thương. Việc đến tai vua. Vua nói: « Hơn một trăm quan quân, mà không thể giết được một bọn giặc nhỏ, lại đến nỗi chết và bị thương, chức võ hèn đến thế là cùng. Nguyễn Văn Minh thì xử trượng và cách chức, đóng gông 3 tháng, gặp có sai phái cho gắng sức chuộc tội ». Phạm Văn Định cho tiền tuất 50 quan ». Nhân dụ rằng: « Từ sau quan quân đi bắt giặc, như người nào gặp nguy mà liều chết không sợ và đánh

---

(1) Đồng hồ cát: Chữ Hán là « Sa lậu 沙漏 ». Ở phương Bắc Trung-quốc mùa rét nước đóng thành băng, đồng hồ phải lấy cát thay nước. Nước ta cũng bắt chước cách ấy.

https://tieulun.hopto.org

nhau bị thương mà còn hăng hái tiến lên, lãnh binh đại viên hay quan trên sở tại tâu lên, sẽ lượng thưởng cấp. Nếu mình tự chạy trước mà bị giặc đánh bị thương, hoặc mới bị thương mà vất bỏ binh khi, thì theo luật trị tội ». Lại thấy bấy giờ Nghệ-an phái thêm biền binh đi dẹp giặc mà không cấp lương, dụ quở rằng: « Trẫm nghĩ việc binh lấy lương hướng làm đầu, năm ngoái đã có chỉ rằng gặp có việc dẹp giặc mà bắt thêm binh lính đem đi thì đều cấp tiền gạo lương tháng, nay lại không cấp là sao? Bọn ngươi chịu trách nhiệm quan trọng một phương mà tối tăm sai lầm như thế thì lỗi đổ cho ai? Lại nghe tin bọn ngươi quen thói bậy, binh phái đến 7 trăm người mà chỉ tân có 4, 5 trăm, sao thế? Chẳng qua là bọn ngươi có ý mưu tránh sợ binh nhiều mà không thể bắt được giặc nhỏ, cho nên đặt sẵn lối thoát. Thực không nghĩ, một binh tất có số lương của một binh, binh nhiều lương ít có được không? Vậy phải theo số mà cấp. Từ sau có phái biền binh đi, bất luận số ngày nhiều ít, đều phải cấp đúng lệ, không được chần chờ chậm trễ ». Trấn thần là Nguyễn Văn Xuân và Nguyễn Hữu Bảo đều giáng 1 cấp. Nguyễn Kim Truy làm việc còn ít ngày, phạt bổng 9 tháng.

Tham hiệp Sơn-nam hạ là Phan Quang Anh trái phép khảo người đến chết, bị giải chức đợi xét. Án thành, bộ bàn xin cách chức. Đặc cách giáng làm tri bạ các quân.

Đổi dinh Quảng-đức làm phủ Thừa-thiên, huyện Minh-linh ở Quảng-trị về phủ Triệu-phong. (Phủ Triệu-phong trước lãnh 5 huyện. Đầu đời Gia-long cho 3 huyện Hương-trà, Quảng-điền, Phú-vang lệ vào dinh Quảng-đức, 2 huyện Đăng-xương, Hải-lăng cùng với huyện

https://tieulun.hopto.org

Minh-linh phủ Quảng-bình lệ vào dinh Quảng-trị. Đến nay cho Đăng-xương, Hải-lăng, cùng Minh-linh, thuộc về phủ Triệu-phong, lệ vào Quảng-trị), châu Bố-chính-nội ở Quảng-bình làm huyện Bố-chính, châu Bố-chính-ngoại làm châu Bố-chính, huyện Diên-khánh ở Quảng-nam làm huyện Diên-phúc, phủ Đức-quang ở Nghệ-an làm phủ Đức-thọ, phủ Anh-đô làm phủ Anh-sơn, đạo Thanh-bình làm đạo Ninh-bình, trấn Sơn-nam thượng làm trấn Sơn-nam, trấn Sơn-nam hạ làm trấn Nam-định, trấn Kinh-bắc làm trấn Bắc-ninh, trấn Yên-quảng làm trấn Quảng-yên, phủ Lỵ-nhân ở trấn Sơn-nam làm phủ Lý-nhân, huyện Vọng-doanh ở Nam-định làm huyện Phong-doanh, huyện Phúc-lộc ở Sơn-tây làm huyện Phúc-thọ, huyện Phúc-yên ở Tuyên-quang làm huyện Hàm-yên, châu Thu-vật làm Thu-châu, Việt-châu ở Hưng-hóa làm An-châu.

Ngày mậu thân, vua rước hoàng thái hậu yết lăng Thiên thọ. Thưởng bạc tiền cho những người tuần vệ (tuần phòng hộ vệ) từ thống chế trở xuống, theo thứ bực khác nhau. Dụ rằng: « Đêm nay mưa gió bất kỳ, thấy khá lạnh rét, nghĩ đến các biền binh tùy giá đường thủy, dầm sương mà tuần phòng hộ vệ, chức phận đương nhiên phải thế, mà công cần lao cũng đáng khen thưởng. Đặc cách gia thưởng ngoài lệ ».

Tướng giặc ở Thanh-hoa là Lê Hữu An cướp huyện Ngọc-sơn. Ẩn thủ bảo Thổ-sơn là vệ úy Hồ Bôi và quản phủ phủ Tĩnh-gia là Vũ Văn Huân đem binh đón đánh, bắt sống được Hữu An và đồ đảng hơn 20 người. Việc đến tai vua. Thưởng bọn Bôi mỗi người một lần kỷ lục và thưởng biền binh 200 quan tiền.

Cai đội Thị nội là Bôi Văn Dệ lấy bớt thuốc súng và sai binh lính hỗ tống làm việc riêng. Việc phát giác, bộ

https://tieulun.hopto.org

Hình xét nghĩ một liều thuốc súng xem như một cái binh khí (1 liều thì trượng 80, thêm mỗi liều gia thêm một bực), chỉ có 8 liều mà gia đến tội mãn đồ; còn sai 6 người đội hỗ tòng làm việc riêng, so với sai lính thường làm việc riêng nặng hơn 2 bực, trượng 60. Đình thần bàn lại, xin 8 liều thuốc súng xem bằng 2 cái binh khí, xử trượng 90, sai lính hỗ tòng làm việc riêng nặng hơn so với thay thế binh túc vệ, thì xử đồ ».

Vua dụ rằng: « Lời bàn chưa được ổn. Kể ra, 8 liều thuốc súng mà so phỏng bằng 2 cái binh khí, thì nếu mất một bao chứa thuốc súng trong có 50 liều, hoặc 100 liều, thì gia đến tội chết vẫn còn thừa; quân thị vệ hỗ tòng, người cai quản sao được tự ý sai làm việc tư? Nếu vì với tội thay thế binh túc vệ mà xử tội trượng ra thành tội đồ, thì chẳng khỏi là tội nặng mà phạt nhẹ, để sinh khinh thường. Sau có tái phạm thì quyết không thể không theo quân luật, sao cho bằng bảo răn trước khi có việc còn hơn. Vậy Bùi Văn Đệ đổi làm tội trảm giam hậu ». Bèn sai đình thần họp hai bộ Binh, Hình mà ban đặt điều lệ riêng. Đến khi lời bàn tâu lên, cho phép vào luật lệ để thi hành. (Phàm hủy bỏ và tiêu riêng các thứ thuốc súng dùng vào súng lớn súng nhỏ, như binh lính ở thường, thuốc súng kèm theo đại bác, nếu có bao thì cứ một bao xử 80 trượng, thêm mỗi bao gia tội một bực; 10 bao xử trượng 100, lưu 2.000 dặm, thêm 2 bao lại gia tội một bực, đến 20 bao thì giảo giam hậu; nếu không có bao thì 1 cân trở xuống vì bằng 1 bao. Thuốc súng kèm theo súng nhỏ, nếu có bao thì 10 bao trở xuống, không bao, thì 2 lạng trở xuống, cũng vì bằng 1 bao thuốc súng đại bác. Nếu binh linh điều khiển đi đánh dẹp, đã tới nơi đối trận, cùng khi hỗ tòng tuần du lệ vào quân ngũ túc vệ mà

https://tieulun.hopto.org

phạm tội, thì bất cứ tang số nhiều ít, đều theo quân pháp xử trảm quyết. Suất đội, suất thập thất sát thì đều xử giảm 3 bực; tự mình phạm thì xử theo trọng tội. Thiện tiện sai bình lính hộ tất, suất đội sai 1 người thì xử 80 trượng, 3 người thì 100 trượng cách chức, 6 người thì phát vãng sung quân nơi biên giới xa, 9 người thì giảo giam hậu, 10 người thì trảm quyết. Người quản vệ sai 5 người trở xuống thì 100 trượng, 10 người thì 100 trượng cách chức, 20 người phát vãng sung quân nơi biên giới xa, 30 người thì giảo giam hậu, 40 người thì trảm quyết ngay).

Đổi đền thần cửa biển Thuận-an làm miếu Nam-hải long vương. Trước kia phía trước mặt đài Trấn-hải và hào thành bị nước biển xói mòn, đắp nhiều lần không xong. Vua mộc niệm cầu thần. Đến bấy giờ phía trước đài cát sỏi bồi lên cao hơn mặt nước, rộng hơn 10 trượng, dài vài mươi trượng. Vua nói: « Ấy là thần giúp », bèn đổi định sự thờ ở miếu (chính giữa là vị Nam-hải long vương, bên tả là vị thần cửa Thuận-an, vị thần cửa Tư-dung, bên hữu là vị thần Hà-bá), gia phong thần hiệu, hàng năm bốn tháng trọng sai quan đến tế.

Bắt đầu đặt trí phủ ở bốn phủ Tân-bình, Định-viễn, Phúc-long, Kiên-an thuộc Gia-định, lấy Hàn lâm biên tu là Hà Quyền, Phan Hữu Tĩnh, Vũ Đức Khuê, Phan Bá Đạt thăng bổ. Bọn Quyền bệ từ. Vua cho lên điện, dụ rằng: « Dân Gia-định thích việc nghĩa, dễ dạy bảo. Nay bắt đầu đặt phủ trị, cho bọn ngươi thử việc hành chính, phải lo tuyên dương đức hóa, khuyên bảo thói hay, cho xứng ý trẫm ». Lại nói: « Tiến sĩ triều ta bắt đầu là từ bọn ngươi. Vốn là dân áo vải, đến thế cùng

https://tieulun.hopto.org

đã vinh rồi; nên gắng sức để người đời sau không bảo trẫm là lạm dùng người phi tài, mà bọn ngươi cũng giữ được tiếng tốt ».

Định lệ khóa thăng thu cho đội trưởng giản binh và mộ binh.

Những đội trưởng suất thập thực thu lưu ngạch ở các dinh vệ cơ đội các quân, cùng đội trưởng, suất thập mộ binh, quyền sai suất thập giản binh, từ trước chưa dự lệ khóa thăng thu. Bộ Binh tâu xin định khóa để phân biệt công trạng. Vua sai đình thần bàn rõ điều lệ, chuẩn định thi hành.

(1. Lấy năm tỷ ngọ làm khóa kỳ đại duyệt, năm mão dậu làm khóa kỳ tiểu duyệt. Như từ năm bính tý trở về trước, những đội trưởng và chánh đội trưởng suất thập đã có thực thu lưu ngạch, hoặc bổ về coi giản binh thì cho cuối năm tân tỵ bắt đầu làm một khóa. Các đội trưởng ở khóa nhâm ngọ năm ấy thi thăng thu chánh đội trưởng, lại kể từ nhâm ngọ về sau, vừa đủ 6 năm thi thăng thu cai đội tòng quân, chánh đội trưởng ở khóa nhâm ngọ năm ấy thi thăng thu cai đội tòng quân, vẫn lưu ở chức suất thập, đợi suất đội ở bản đội có khuyết thi sẽ chiếu thứ tự thăng bổ. Như chánh đội trưởng thực thu ở 3 năm đinh sửu, mậu dần, kỷ mão, thì đợi đến kỳ khóa ất dậu mới được thăng thu cai đội tòng quân; chánh đội trưởng thực thu ở 2 năm canh thìn tân tỵ ấy, thì đợi đến kỳ khóa năm mậu tý mới được thăng thu cai đội tòng quân. Các chánh đội trưởng suất thập thực thu lưu ngạch bổ coi mộ binh thì theo lệ trước mà thi hành.

2. Lấy các năm dần thân tỵ hợi làm khóa. Như đội trưởng suất thập giản binh đã dự thực thu ở khóa kỳ

https://tieulun.hopto.org

ất hợi, mậu dần, tân tỵ, thì xin tính từ năm khóa kỳ ấy đủ 6 năm thì theo thứ tự thăng bổ, nếu chưa được thực thụ thì cứ lệ năm Minh-mệnh thứ 2, cho khởi tính từ năm quyền sai suất thập thành ngạch, đủ 6 năm hoặc 6 năm trở lên mà lại gặp năm khóa kỳ thì sơ bổ thụ đội trưởng suất thập, về sau cứ đủ 6 năm làm một khóa, theo thứ tự mà bổ chánh đội trưởng suất thập, đến khóa thứ ba cũng lấy lệ ấy mà suy.

3. Đội trưởng suất thập mộ binh chưa thực thụ thì cũng lấy năm tỵ ngọ làm khóa kỳ đại duyệt, năm mão dậu làm khóa kỳ tiểu duyệt; đến khóa kỳ thì thực thụ, thăng bổ cũng như lệ giản binh. Phàm giản binh mà thập thiếu 5 tên trở lên, mộ binh mà không thành vệ đội thì viên suất thập đều không được dự khóa kỳ suất thập mộ binh đã được thực thụ đội trưởng mà sau đến khóa kỳ số binh của thập không đủ thì không được thăng bổ.

4. Giản binh ở hạt thành Gia-định cũng lấy các năm tỵ ngọ mão dậu làm khóa, sơ thụ và thăng bổ cũng giống như lệ giản binh trước).

Lấy vệ úy vệ Chấn võ Tiền dinh quản Thần sách là Nguyễn Cửu Lợi làm trấn thủ Hưng-hóa.

Ban cấp ấn đồng cho các dinh trấn đạo phủ huyện châu (ấn của dinh trấn đạo thì nuốm hình con hổ, dây màu tía, đóng dấu bằng son; ấn của phủ huyện châu thì nuốm thẳng, phủ thì dây xanh, đóng dấu màu hồng, huyện châu thì dây đen, đóng dấu màu tía).

Ngày ất mão, tế Hợp hưởng.

Truy tặng tham tri Hộ bộ Nguyễn Đức Chi làm hữu phó đô ngự sử Đô sát viện, thụy là Trung điệu. Đức Chi

https://tieulun.hopto.org

là cha thượng thư Công bộ Nguyễn Đức Huyên, năm qui sửu theo quân đánh giặc, bị đắm thuyền, chết ở ngoài biển Diên-khánh, đến nay phong tặng cha mẹ quan viên, Đức Huyên cho là cha cùng phẩm với con, không được dự, mới đem việc tâu lên. Vua thương, đặc ân cho tặng.

Sai vệ úy vệ Kiên uy Tiền dinh quản Thần sách là Nguyễn Văn Lợi đi Bắc-thành quản thủ binh Tiền dinh, theo làm việc quân ở thành.

Sai phó tổng trấn Bắc-thành là Lê Văn Phong về lỵ sở. Phong theo xa giá về Kinh chầu hầu, đến nay nhân Hưng-hóa có loạn mới cho về, cho 200 quan tiền. Sai phó vệ úy quản Thần sách là Lê Văn Giai và Hoàng Văn Tâm đem 600 binh đi theo.

Ấm thụ cháu nội cai đội Nguyễn Ngọc Huyên là Nguyễn Ngọc Dạt làm đội trưởng vệ Hộ lăng trung, cho 10 lạng bạc và một cặp áo.

Ban cấp ấn đồ ký bằng đồng và dấu kiểm bằng gỗ, cho 10 vệ Tả Hữu dực quản Thị trung, 20 vệ của bốn dinh Thần cơ, Tiền phong, Long võ, Hổ oai quản Thị nội và 3 vệ Nội hầu, Thành võ, Kỳ võ, tất cả 33 vệ, mỗi vệ mỗi thứ một cái.

Quảng-nam có sâu keo; Vua biết tin, buồn mà nói rằng: « Năm nay các hạt thu hoạch kém, Quảng-nam hại nhất sao lại còn gặp nạn sâu! Vả nhà nước chứa sẵn để phòng mất mùa. Vào khoảng thu đông này, giá gạo lên cao, đã phát thóc kho bán ra, nếu sang năm được mùa, kho chứa lại đầy mới có thóc phòng bị. Vì lại mất mùa thì làm thế nào? Muốn không lo có được đâu ».

https://tieulun.hopto.org

Cai bạ Quảng-trị là Nguyễn Cửu Khánh và thự ký lục là Bùi Phổ có tội bị cách chức. Thượng bảo thiếu khanh Trần Công Tuấn quyền lãnh ấn triện dinh Quảng-trị. Trước kia bọn Khánh cùng với phái viên Ngô Thế Mỹ và Nguyễn Duy Phiên hội phát thóc bán cho dân 370 xã thôn trong hạt. Dân đến lãnh có 159 xã, mà bán ra hết cả 10.000 hộc thóc. Trong đó, có xã người nhiều được thóc ít, cũng có xã người ít mà thóc lại nhiều. Tham tri Hộ bộ Nguyễn Công Tiệp hạch tâu. Vua dụ rằng: « Việc bán thóc là vốn muốn cho nhà nghèo dân càng đều được đội ơn. Nay bọn chúng dụng ý thấp cao, thông đồng làm tệ, đến nỗi 211 xã dân không được thấm ơn chút nào, thì tội kể sao cho xiết ». Lập tức sai bắt giam, cách chức, giao xuống bộ Hình nghiêm nghị. Án thành, Nguyễn Cửu Khánh và Bùi Phổ bị phát vãng đi đài Điện-hải Quảng-nam, Thế Mỹ và Duy Phiên bị phát vãng đi Quảng-trị, để ra sức chuộc tội. Ai chưa được lãnh thóc bán thì phát thêm thóc kho 5.100 hộc bán cho. Có dân hai xã Minh-linh và Bảo-phố lãnh thóc chở về bị đắm thuyền ở ngã ba sông (thuộc huyện Hải-lăng), chết đuối 10 người. Vua nghe tin thương xót, cấp tuất cho mỗi người 3 quan tiền, lại cho dân 15 hộc thóc.

Sai Quảng-nam chọn 37 thớt voi công giải về Kinh.

Trấn thủ Tuyên-quang là Đào Văn Thành đóng binh ở Lư-khê. Chưởng cơ Nguyễn Khắc Tuấn tiến trước đến bảo Bảo-thắng, ủy cho vệ úy vệ Trung bảo nhị là Nguyễn Văn Ứng coi chở thuyền lương để do đường thủy đường bộ đều tiến. Bọn giặc giữ Ấn sơn để ngăn chặn đường thủy. Khắc Tuấn đánh phá được, binh đến

https://tieulun.hopto.org

Bô-khê đóng đồn ở bờ phia bắc, giặc lui giữ bờ phia nam. Khắc Tuấn nhân ban đêm đánh ập giặc chạy đến động Cam-đường. Thành thần đem tình trạng tâu lên. Vua thưởng cho quan và binh 1,000 quan tiền. Dụ rằng: « Bọn ngươi từ nay nên nhân cơ thừa thế mà gắng sức tiến lên, phải khiến lũ giặc dâng máu vào bùa riu cho tướng sĩ ta sớm được nghỉ vai, trẫm không những tha tội ngày nọ đóng quân tốn lương, lại xét công trạng mà thưởng hậu cho ».

Nguyễn Khắc Tuấn tiến binh đến động Cam-đường, sai bọn vệ úy Hữu quân quản cơ Trung hàng Phạm Đình Bảo đánh đồn giặc, đốt trại lán. Tướng giặc Lý Khai Ba chạy đến động Hương-sơn. Quân ta đuổi theo, bắt sống được ngụy tướng quân là Vi Văn Ba và Lý Văn Lật. Giặc lại giữ động Gia-phú. Khắc Tuấn đánh chém hơn 10 đầu, bắt sống ngụy phi hổ tướng quân là Triệu Thành Bảo. Đào Văn Thành đánh động Vũ-lao, cũng chém được hơn 20 đầu. Giặc chạy trốn. Quân ta chia đường đuổi theo sát, đánh vỡ liên tiếp, bắt sống ngụy quốc lão Lý Văn Nhị, ngụy tiền phong Triệu Văn Khánh, Đặng Văn Lập, Triệu Á Đội, Lý Văn Đinh, và đồ đảng vài mươi người, thu được giấy tờ, ấn tín, súng ống, khí giới vô kể. Nghe tin thắng trận. Vua sai phát nhiều hoa hồng, nhiều mộc hồng và nhiễu trắng ở kho nội mỗi thứ 5 tấm, gởi cho thành thần để liệu mà thưởng cấp. Ai bắt chém được bọn tướng giặc thì tra rõ mà ban thưởng.

Quản Tào chinh là Lê Bá Phẩm và Phạm Văn Tường dâng bản sách hội kê tiền bạc thuế thuyền tàu các địa phương về ba năm kỷ mão, canh thin, tân tỵ. (Năm kỷ

https://tieulun.hopto.org

mão, thuyền tàu 3.148 chiếc, nộp thuế ban (1) và thuế cảng, bạc đỉnh hạng 10 lạng là 66 đỉnh, hạng 1 lạng là 1.721 đỉnh, tiền hơn 2.430 quan. Năm canh thìn, thuyền tấn 3.246 chiếc, nộp thuế ban và thuế cảng cùng thuế Hạ-châu (2), bạc đỉnh hạng 10 lạng là 92 đỉnh, hạng 1 lạng là 1.297 đỉnh, tiền hơn 28.800 quan. Năm tân tỵ, thuyền tàu 3.190 chiếc, nộp thuế ban và thuế cảnh cùng thuế Hạ-châu, bạc đỉnh hạng 10 lạng là 83 đỉnh, hạng 1 lạng là 309 đỉnh, bạc phiến 2 phiến, tiền hơn 32.170 quan).

TIMSACH.COM.VN

(1) Thuế ban : Theo thuyền tàu to nhỏ rộng hẹp mà đánh thuế.

(2) Thuế Hạ-châu : Hạ-châu là Tân-gia-ba, thuyền Hạ-châu sang buôn bán đánh thuế theo lệ thuyền ngoại quốc.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XIX

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Năm quý mùi, năm Minh-mệnh thứ 4 [1823] (Thanh Đạo-quang năm thứ 3) mùa xuân tháng giêng, mồng 1, vua đến cung Từ thọ, làm lễ khánh hạ (dâng 10 lạng vàng). Xong rồi, ngự điện Thái-hòa, bầy tôi chầu mừng. Lễ xong, ban yến và thưởng theo thứ bực. Tự đấy hàng năm lấy làm lệ thường. (Các hoàng tử tước công mỗi người 20 lạng bạc; quan văn võ, chánh nhất phẩm 12 lạng, tòng nhất phẩm 10 lạng, chánh nhị phẩm 8 lạng, tòng nhị phẩm 6 lạng, chánh tam phẩm 5 lạng, tòng tam phẩm 4 lạng, chánh tứ phẩm 3 lạng, tòng tứ phẩm 2 lạng 5 đồng, chánh ngũ phẩm 2 lạng. Quan ngoài đến hội về ban năm, tứ phẩm trở lên thì chiếu phẩm thưởng cấp, từ ngũ phẩm trở xuống thì thưởng 1 lạng. Văn thư phòng, hành tẩu Thị nội chánh đội trưởng, đội trưởng, suất đội đều 1 lạng).

Chuẩn định từ sau gặp các khánh tiết, quan các thành dinh trấn có một viên văn võ đến Kinh lưu lại để chầu mừng thì ở hạt phát giao cho tờ biểu và phương vật, đến ngày thì cùng với ủy viên các địa phương theo ban mà khánh hạ, không phải ủy người khác nữa.

https://tieulun.hopto.org

Vua tự viết sáu chữ lớn « Phúc Thọ Thượng Thọ Hữu Niên » (1) vào bốn bức giấy rộng, đưa bảo bầy tôi rằng: « Năm mới trẫm khai bút viết sáu chữ ấy, hai chữ « Thượng Thọ » là dâng cung Từ thọ, để cầu phúc lớn, hai chữ « Hữu Niên » để cầu cho dân ta năm nay được mùa, hai chữ « Phúc Thọ » để ở bên hữu chỗ ngồi để theo ý nghĩa nhà vua thu phúc mà ban cho dân ». Nhân hỏi Nguyễn Hữu Thận rằng: « Ngày đầu năm gió nhẹ là gió gì vậy ?» Hữu Thận đáp: « Gió đông bắc là triệu được mùa ». Vua nói: « Năm ngoái mùa kém, trẫm từng thức ngủ không yên; như lời ngươi vừa nói lòng trẫm hơi yên ».

Vua ngự ải chơi ở phía đông giao, bảo các quan ải theo rằng: « Xuân năm nay tiết trời hòa ấm khắp nơi, trẫm ải xem xét để cùng vui với dân. Nên truyền lệnh cho nhân dân ở chợ bán buôn bán như thường. Biền binh theo hầu dám dọa nạt quấy nhiễu thì làm tội ». Bèn sai phát 500 quan tiền chia cấp cho những người già yếu nghèo túng.

Ngày mậu dần, tế xuân hưởng.

Cho người tôn thất từ 15 tuổi trở lên 1.000 quan tiền. Có bốn người quá 70 tuổi, vua bảo Nguyễn Hữu Thận rằng: « Tôn thất có người sống lâu, thực là điều tốt lành, gia thưởng cho mỗi người 5 lạng bạc và một bộ mũ áo ».

Sai bộ Hộ tư đi các địa phương rằng hàng năm đến kỳ thu hoạch đều cứ ruộng lúa trong hạt thu hoạch 10 phần, hoặc 8, 9 phần 10 thì kê đủ phần số thu hoạch, làm sớ tâu lên. Cho bắt đầu từ năm nay.

---

(1) Hữu niên : Được mùa.

https://tieulun.hopto.org

Vua thấy từ trước đến nay quan viên văn võ không làm việc không coi quân thì lệ cấp nửa lương, hưu trí thì đình lương, bèn dụ rằng từ nay viên nào hèn kém khoảng làm nổi việc, và có ý trốn tránh, ngại nơi biên giới xa xôi thác bệnh xin nghỉ, thì bắt về hưu trí, không được cấp nửa lương, lại cũng không được lấy nguyên hàm mà đợi bổ. Viên nào già ốm xin hưu thì xét từ ngày làm quan từng có đi trận bị thương thì cấp cho nửa lương để nuôi.

Dựng chùa Long-phúc. Chùa ở ba phường An-định-nhã, An-hưởng, Phương-xuân thuộc Quảng-trị. Buổi quốc sơ dân ba phường ấy cảm mến ơn đức Thái tổ, dựng miếu để thờ. Đến nay đình thần đem việc tâu lên. Vua giao xuống bầy tôi bàn, đều cho là nhân dân thờ cúng nhầm nhi không nên, xin đình chỉ. Vua bèn sai đổi dựng làm chùa, cấp trước cho 100 lạng bạc, khi làm xong cho 300 quan tiền, trừ tô thuế hơn 70 mẫu ruộng đất công để dùng vào việc thờ cúng, đặt 3 người tự phu.

Cửa biển Thuận-an, vì gió đông nổi to, nước triều lên mạnh, cồn cát nổi lên, đường kênh nông hẹp lại, thuyền ghe đi lại khó khăn. Vua nghe tin. Sai người vẽ bản đồ trình xem. Bèn viết lên bản đồ mấy chữ son « Đại thủy lưu thông thâm thập dư xích, kỳ như sở nguyện » (1). [Bản in mất ba chữ]. Nơi ấy quả nhiên thấy chảy thông, rộng vài mươi trượng, sâu hơn trượng. Vua bảo bộ Lễ rằng: « Thần nhỏ mọn tự thẹn ở trên

---

(1) Đại thủy lưu thông thâm thập dư xích, kỳ như sở nguyện: Nước to chảy thông, sâu hơn 10 thước, cầu được như ý.

https://tieulun.hopto.org

môn dân, ngờ đâu lòng thành tưởng nghĩ mà được nhờ phúc thiêng, trẫm lại càng thêm kính cẩn trong khoảng trời người giao cảm ». Bèn sai lấy lễ thái lao (1) tế miếu Nam-hải long vương (2).

Bắt đầu đặt các chức đề đốc Kinh thành và phủ doãn phủ Thừa phủ Thừa-thiên (đề đốc, phủ doãn đều chánh tam phẩm, phủ thừa chánh tứ phẩm). Đổi bổ lưu thủ dinh Quảng-đức là Trương Văn Chính làm đề đốc Kinh thành kiêm lý công việc phủ Thừa-thiên, ký lục Nguyễn Hữu Phương làm phủ doãn Thừa-thiên, cấp cho ấn Thừa-thiên phủ và kiếm bằng ngà.

Đặt các viên dịch ở ty Thanh-cẩn thuộc Tào chính. (lư vụ 1 người, bát cửu phẩm thư lại đều 2 người, vị nhập lưu thư lại 15 người).

Định thể thức văn tiêu và văn biền về các tiết khánh hạ. Bộ Lễ tâu rằng: « Hàng năm gặp các tiết Thánh thọ, Vạn thọ, Chính đán, Đoan dương, tờ tiên và tờ biền chúc mừng đã có điển lệ (ba tiết Thánh thọ, Chính đán, Đoan dương ở cung Từ thọ, mỗi tiết vua dâng một đạo kim tiên chúc mừng, các hoàng tử tước công, hoàng thân, tôn nhân và trăm quan dâng một đạo biểu tâu việc. Riêng tiết Thánh thọ, thì các thành dinh trấn đều dâng một đạo tiên chúc mừng. Về tiết Vạn thọ, Chính đán, Đoan-dương ở ngự tiền, thì các hoàng tử tước công hoàng thân, tôn nhân và trăm quan dâng một đạo biểu chúc mừng và một đạo biểu tâu việc; các thành dinh trấn cũng đều một đạo biểu chúc mừng và một đạo biểu tâu việc). Duy từ trước tới kỳ

---

(1) Thái lao: Trâu, hoặc là tam sinh.

(2) Nam-hải long vương miếu: Miếu thờ thủy thần ở cửa Thuận-an.

https://tieulun.hopto.org

mới nghĩ soạn, lời văn phần nhiều trùng điệp, sợ chưa đủ để lưu vào Hội điển, nay xin sai Hàn lâm viện soạn định văn thức, để tuân theo lâu dài. Như gặp lễ khánh hạ khác mà tùy việc soạn riêng thì không theo lệ này ».

Vua theo lời bàn.

Ngày kỷ sửu, duyệt binh.

Chế cấp ấn Khâm thiên giám, ấn quan phòng Quốc tử giám, ấn quan phòng Học chính các đình trấn, dấu đồ kỷ cho ba vệ Thị tượng, 5 vệ ban trực quân Thần sách, 12 vệ Ngũ bảo và Hùng cự, cùng với dấu kiểm, mỗi thứ một cái (ấn quan phòng, dấu đồ kỷ, đều bằng chất đồng; dấu kiểm thì Khâm thiên giám và Quốc tử giám bằng ngà, Học chính và các vệ bằng gỗ).

Lấy lang trung Lại bộ là Lưu Bảo Tam làm thiêm sự Lại bộ.

Sai chưởng cơ Trương Văn Minh lại đi Bắc-thành lãnh công việc cục Bảo tuyền.

Vua dụ quan Bắc-thành rằng: « Ở cục Bảo tuyền, kẽm nhà nước mua trước chia ba hạng một hai ba, gần nay lại có nhiều kẽm xấu không được hạng ba, khi đưa nộp thì để cho người phụ trách tùy ý nâng lên dìm xuống. Nay phải lập pháp thế nào để được lợi cho nước và tiện cho nhà buôn thông hành không sinh tệ. Nên hội đồng với Trương Văn Minh bàn tâu để thi hành ».

Bắt đầu định lệ nêu thưởng quan thọ và dân thọ. Vua dụ bộ Lễ rằng : « Thượng cổ đều lấy trăm tuổi là kỳ hạn. Song từ trước đến nay thọ đến 70 tuổi đã khen là ít có. Huống chi thọ tới hơn 100 tuổi, được đến tuổi, « kỳ dị » như thế thực là điều tốt của người buổi thái bình. Trẫm mong nước và dân trường thọ để được

https://tieulun.hopto.org

thấm nhuần ơn lớn. Từ nay các chức quan lớn nhỏ, tuổi 80 trở lên, thì cho dể tâu rõ ràng, đợi chỉ để thưởng cấp tiền lụa theo thứ bực. Như quan nhất nhị tam phẩm mà thọ đến 100 tuổi thì thưởng 100 lạng bạc, 10 tấm lụa; tứ ngũ lục phẩm thì 80 lạng bạc, 80 tấm lụa; thất bát cửu phẩm thì 60 lạng bạc, 6 tấm lụa. Mệnh phụ thì chiếu phẩm mà giảm 1 phần 3. Đều cấp cho biển ngạch, dựng đình ở cửa làng để nêu khen. Lại cách ngoại gia thêm quan hàm và thưởng thêm ghế, gậy, đồ vật, gấm, đoạn, vàng, lụa. Tới kỳ thì tâu rõ ràng, đợi chỉ để ban cấp. Thọ 110 tuổi thì lại thêm 50 lạng bạc, 5 tấm lụa; cứ thêm 10 tuổi thì số tiền lụa lại gấp đôi lên, thưởng cấp hậu thêm. Còn như sĩ lưu, hương trưởng mà thọ 100 tuổi thì thưởng bạc 30 lạng, vải lụa đều 5 tấm, cũng cho biển ngạch và dựng đình treo biển. Đàn ông thọ 100 tuổi thì thưởng 30 lạng bạc, vải lụa mỗi thứ 3 tấm, đàn bà thọ 100 tuổi thì thưởng bạc 20 lạng, lụa vải đều 2 tấm; đều được cấp biển treo ở chỗ ở. Trở lên, cứ thêm 10 tuổi thì thưởng thêm 10 lạng bạc. Nơi nào có người già thọ như thế thì quan thủ hiến và trưởng quan phủ huyện, thì thường phải hỏi thăm, đầu năm sai người đến nhà cấp rượu thịt, để tỏ rõ cái chí ý ưu dưỡng người già »

(Chữ biển ngạch thọ quan và sĩ lưu thì tới kỳ tâu xin sắc cho, chữ biển ngạch của dân đàn ông thì khắc hai chữ « Thọ dân », của đàn bà thì khắc hai chữ « Trinh thọ »). Rồi các địa phương dâng sách tâu lên, thọ dân tuổi 100 trở lên hơn 100 người (Quảng-trị, thọ nam 9 người, thọ phụ 24 người; Quảng-bình, thọ nam 1 người, thọ phụ 2 người; Quảng-nam, thọ nam 27 người, thọ phụ 10 người; các trấn hạt Gia-định, thọ nam

https://tieulun.hopto.org

5 người, thọ phụ 2 người ; Nghệ-an, thọ nam 6 người, thọ phụ 4 người ; các trấn Bắc-thành, thọ nam 5 người, thọ phụ 9 người ; Quảng-đức, thọ phụ 6 người ; Thanh-hoa thọ phụ 1 người). Sai bộ Lễ chiếu lệ nêu thưởng. Có 8 người thọ dân ở Quảng-đức, Quảng-nam, Quảng-bình, vì danh sách tâu chậm, bị bệnh chết trước. Vua nghe tin nói : « Tuổi tác là cái qui trong thiên hạ từ lâu. Chính sách của vương giả lấy việc dưỡng lão làm đầu. Đời Hán ban chiếu lệnh ở Sơn-đông thi những người già xin thong thả đừng chết vội để xem đức hóa. Nay địa phương kinh kỳ có người tuổi cao như thế mà lại để cho thần không kịp hưởng phúc trạch thái bình, đó là tội của quan địa phương ». Dinh thần đều giáng một cấp.

Thưởng cho thọ quan là chưởng dinh hưu trí Nguyễn Long (83 tuổi) 30 lạng bạc, 5 tấm lụa, đốc học hưu trí Đặng Đức Huy (81 tuổi) 20 lạng bạc, 2 tấm lụa.

Làm duyệt tuyển ở bốn trấn Bình-định, Phú-yên, Bình-hòa, Bình-thuận. Sai bọn vệ úy Thị trung Trần Đăng Long, Hàn lâm viện chưởng viện học sĩ Hoàng Kim Hoán, trấn thủ Bình-hòa Đỗ Quí, tham tri Công bộ Trần Văn Tính, trấn thủ Bình-thuận Mai Gia Cương, tham quản Thủy quân Hồ Tiến Hiệu, vệ úy Thần sách Nguyễn Văn Cận, cai bạ Bình-định Hoàng Văn Quyền, chia đi các nơi. Đến khi tổng sách dâng lên, số đinh của Phú-yên và Bình-hòa đều trội thêm mà Phú-yên trội nhất (Phú-yên trội thêm hơn 810 người, Bình-hòa trội thêm hơn 660 người). Vua bảo bộ Hộ rằng : « Duyệt tuyển là chính sách lớn, cốt cho quân binh, vốn không lấy thừa thiếu làm ưu liệt. Duy số đinh ở hai trấn ấy ngày một đông thêm mà số tuyển cũng không thiên về

TAILIEU.VN
TAMSACH.COM.VN
https://tieulun.hopto.org

nhẹ nặng, phải nên nghị thưởng. Tuyên quan ở Phúyên là Đỗ Qui và Trần Văn Tinh, trấn thần là Nguyễn Văn Tài và Lê Văn Quảng, đều thưởng hai lần kỷ lục, tuyên quan ở Bình-hòa là Mai Gia Cương và Hồ Tiến Hiệu, trấn thần là Hoàng Kim Xán, đều thưởng một lần kỷ lục.

Quan Bắc-thành tâu rằng các sở thuế quan Bảo-thắng, Quán-ty, Trình-xá ở Hưng-hóa, mùa đông năm ngoái thổ phỉ nổi loạn, buôn bán không thông, xin cho lượng giảm lệ thuế, mà trong sách tâu lại không chia thứ bực phân số. Vua quở mắng, sai Hộ tào Đoàn Viết Nguyên tâu lại rõ ràng. Viết Nguyên vì sơ xuất xin chịu tội. Vua tha cho. Giao bộ Hộ bàn giảm thuế. Nhân dụ rằng từ sau các tào Hộ Binh Hình Công ở Gia-định và Bắc-thành gặp có việc chuyển trách và có kiến nghị bày tâu thì tào thần hội đồng với tổng trấn thần trù biện, cốt sao cho mười phần chu đáo ổn thỏa. Trong tập tâu, ở dưới tên tổng trấn, cho ghi họ tên của tào thần chuyên trách và chính tay viết chữ « ký ». Nếu vẫn có sự nhầm lẫn về hồ sơ như thế nữa thì tất giao bộ nghị xử, xem tào chuyên trách như tá nhị (1), tổng trấn như trưởng quan, phân biệt khinh trọng mà xử tội ».

Ở Kinh sư giá gạo giảm xuống. Vua bảo bộ Hộ rằng: « Như thế lòng ta hơi yên. Duy giá gạo ở Nghệ-an còn cao là đáng lo ». Bèn sai bọn thiêm sự Đặng Đình Dương, lang trung Bùi Tăng Huy, Vũ Trọng Đại, hội với trấn thần chia nhau đi đến kho Kỳ-lân và kho hai phủ Hà-hoa và Diễn-châu, phát 30.000 hộc thóc, giảm giá bán cho dân (1 hộc thóc giá tiền 2 quan thì giảm 1 quan).

---

(1) Tá nhị : Người giúp việc ở bực thứ hai.

https://tieulun.hopto.org

Bổ thu Trần Văn Cường làm thống chế Hữu dực quân Thị trung.

Sai phủ Thừa-thiên phái 6 người thừa ty chia phiên mà trực tiếp ở nhà trạm, miễn việc ứng trực cho các bộ ty. Lại chuẩn định rằng từ nay các địa phương phái người do trạm đến Kinh và các nha có việc phải phát trạm thì tư cho bộ Binh cấp giao cho người ấy do trạm đệ về. Làm lệ mãi mãi.

Dựng miếu Lịch đại đế vương (miếu ở xã Phú-xuân, phía nam sông Hương ở Kinh thành, qui chế miếu thì chính đường 5 gian, 2 giải vũ đông tây đều 5 gian).

Thổ phỉ ở Hưng-hóa dẹp yên. Sai các đạo đều rút quân về. Trước là quan quân đánh phá hai động Gia-phú và Cam-đường, bọn giặc chạy tan tứ phía, ra thú đến 1.200 người. Lý Khai Ba thế quẫn trốn đến Động-hồ (tên đất). Có người nước Thanh ở phố Bảo-thắng là Vi Trung-tú đến nơi quân thứ của Nguyễn Khắc Tuấn xin ra sức, bèn đem gia thuộc tìm bắt sống được Khai Ba và đảng chúng đem nộp. Được tin báo thắng trận, vua mừng lắm, dụ rằng: « Bọn cuồng man ngu xuẩn ấy lại dám nhóm họp như đàn ong, đương công như bọ ngựa, mà chậm bị trời phạt nên càng thêm ngoan cuồng. Nay tướng sĩ theo mệnh lệnh, một lòng căm thù giặc, binh dân man thổ đều vui lòng ra sức, hăng hái như thế, nên khen nên thưởng. Vậy thưởng thu trước cho Vi Trung-tú chức hàm ngũ phẩm và 400 lạng bạc; tướng biền đi trận thì đợi sách công trạng tâu lên, sẽ khen thưởng hậu để đền công khó nhọc. Tướng giặc Lý Khai Ba thì xử tội lăng trì, đầu lâu bỏ vào hòm giải về Kinh ». Trung-tú tự cho mình là con nhà buôn, không

https://tieulun.hopto.org

muốn làm quan, xin tiếp tục mua thuế quan hai sở Quán-tỵ và Bảo-thắng. Thành thần tâu lên. Vua không cho, dụ rằng: « Trung-tá tuy quê quán ở nước Thanh mà ngụ ở Bảo-thắng lâu rồi, thì cũng là người trong nước. Nhà nước lập pháp, có thưởng có phạt, há lại vì ăn mặc khác tiếng nói khác mà định thưởng sao? Vậy thưởng thụ Kiến công đô úy, trật tùng ngũ phẩm, và thưởng bạc theo số trước. Như nó quả quyết không muốn nhận chức thì cấp cho mũ áo ngũ phẩm để vinh thân và tỏ rõ thưởng điển đến công của triều đình ».

Thành thần lại tâu rằng: « Hai châu Văn-bàn Thủy-vĩ, thổ tri phủ là Nguyễn Bảo Cầm, thổ cai châu là Hoàng Kim Nghiêm, cựu phó châu là Lương Kim Tam không biết vỗ về nhóm họp dân châu, nhiều bề sách nhiễu, đến nỗi dân man căm tức, buộc lòng theo giặc, phiền đến quan quân phải tiến đánh. Nay việc binh đã xong, bọn Bảo Cầm xin đều xử chém, bêu đầu để cho dân man phục tình yên nghiệp ». Vua nghe theo.

Chuẩn định rằng phàm các chức quan ở các vệ cơ đội hiện trốn mà quan trên thống quản đã tâu lên thì thu bằng sắc, trong 3 tháng ra thú thì đánh 50 roi, trong 4 tháng cho đến 6 tháng ra thú thì đánh 60 trượng, đều được cấp trả bằng sắc, giao bộ chờ bổ. Nếu ngoài hạn 6 tháng thì không kể ra thú hay bắt được, bằng sắc phải thủ tiêu và vẫn chiếu luật nghị xử.

Đổi các đội ở vệ Chấn uy quê quán Phú-yên, Bình-hòa, Bình-thuận làm các đội pháo thủ theo làm việc công ở trấn.

Gọi hai vệ Thần uy Chấn uy về Kinh để thao diễn (hai vệ ấy lưu thủ ở Quảng-trị, Quảng-bình, Quảng-nam, Quảng-ngãi).

https://tieulun.hopto.org

Tháng 2, lại đào sông Vĩnh-tế. Sai tổng trấn Gia-định Lê Văn Duyệt trông coi công việc. Trước định khởi công từ tháng giêng. Vừa Duyệt nghe tin Hưng-hóa giặc nổi, dâng sớ xin hoãn. Vua dụ rằng: « Xem tờ mật tâu của khanh biết kế hay của khanh mưu toan việc nước, trù tính việc biên. Nay may tướng sĩ theo mệnh đã đánh vào ổ giặc, tướng giặc chẳng lâu sẽ bị giết thôi, có thể không lo đến việc miền Bắc nữa, khanh nên phát binh dân vét đào sông ấy để xong công việc. Nếu để mất cơ hội ấy thì khó bảo đảm kỳ sau, mà nước Chân-lạp có thể dòm ngó chính lệnh của ta. Phải nghiêm theo đấy. Trẫm chuyên trông ngóng, tâu về mới ăn ngon ngủ yên được ». Đến nay Duyệt tâu xin lượng phát hơn 35.000 binh dân ở thành và các trấn Vĩnh-thanh, Định-tường, đồn Uy-viễn, cùng hơn 10.000 binh dân nước Chân-lạp ra làm, mỗi tháng cấp tiền gạo đều như lệ năm Gia-long. Vua y cho (dân hạt thành mỗi tháng tiền 6 quan, gạo 1 phương, mỗi 5.000 người đặt 150 người chức dịch, cấp tiền 1.000 quan, gạo 150 phương. Dân Chân-lạp mỗi tháng tiền 4 quan 5 tiền, gạo 1 phương, mỗi 5.000 người đặt 100 người đầu mục ốc-nha bổn-nha, cấp tiền 1.000 quan, gạo 150 phương). Chưa được bao lâu, Duyệt có bệnh, sai phó tổng trấn Trương Tiến Bửu làm thay.

Đặt quan lại ty Thương bạc: Quản lý Thương bạc sự vụ 1 viên (trật chánh tam phẩm), Thương bạc ty đại sứ 1 viên (trật tùng tứ phẩm), phó sứ 1 viên (chánh ngũ phẩm), tri bạ 2 viên (chánh lục phẩm), tư vụ 3 viên (chánh thất phẩm), bát cửu phẩm thư lại đều 4 viên, vị nhập lưu thư lại 30 viên.

https://tieulun.hopto.org

Định hạn lệ chi phát lương của kho Kinh. Trước đinh vệ đội các quân lãnh lương tháng, có khi để chậm hàng tuần, hoặc tranh dành đến đánh nhau. Vua nghe lệ ấy, sai bộ Hộ bàn định điều lệ mà nghiêm sức. Phàm đinh vệ đội các quân và bộ viện tới kho lãnh, thì người chủ thẻ chiếu theo đơn trình trước sau mà cấp phát cho cái phương quan không được tranh nhau vượt thứ tự. Trong đơn, lương 1.000 phương đến 700 thì phát cho 5 cái phương, từ 600 đến 400 thì phát 3 cái phương, từ 300 đến 200 thì phát 2 cái phương, từ 100 trở xuống thì phát 1 cái phương. Mỗi tháng, 10 vệ Thị trung thì phát ngày mồng 2; vệ đội các đinh Cẩm y, Thần cơ, Tiền phong, Hổ oai thì ngày mồng 3; các vệ đội Nội hầu, Kỳ võ, Thanh võ, Nội thủy, Phấn dực, Thị trượng, Dực võ, Nội hầu, Trung hầu, Tả hầu, Hữu hầu, Trung hầu nhất, Ngân sáng, Thị nghi, Tả hữu thuộc viện ở đinh Long võ thì ngày mồng 4; các vệ đội năm đinh quân Thần sách, năm quán Trung Tiền Tả Hữu Hậu, Hùng cự thuộc Tượng quân, thì ngày mồng 5; các vệ cơ đội năm cơ Thủy quân, Tư tế, Hộ lăng, Ngũ vệ, Tả vệ, Hữu vệ, Hoàng kiểm, Tiểu sai, Thị trà, Thượng thiện, Tứ mã, Bá lệnh, Tiểu hầu, Cửu dực, Lục kiên, Lý thiện, Tân nhất thì ngày mồng 6; văn ban, cục tượng bách công, tân sai, giám thành, công tinh, nội giám, kinh thương, tuần bạc, tân sái, hỏa dược, tuần hải, tải hoa, thuộc binh, thuộc lệ, nội tạo, tiểu hầu nữ, tráng nhị, việt tường, trung sai, giám sinh, Thừa thiên thì dân phu cường tráng, kinh trạm dịch xá, xã Phù-bái, người Trung-quốc, 8 xã trực lệ thì ngày mồng 8. Đều phải trong những ngày ấy lãnh xong. Quá hạn mà đến lãnh thì mất lương tháng ấy, lại xét nguyên do mà trị tội. Lại

https://tieulun.hopto.org

đơn phó phát tháng trước mà tháng sau mới đến lãnh, thì cũng không cho phát).

Giặc trốn ở Nghệ-an là Lê Quang Chấn họp đảng quấy phá cướp bóc địa hạt Nam-đường, Hương-sơn, làm hại dân đã lâu, trấn thần sai vệ úy Thần sách là Cao Khả Cận, phó vệ úy là Đỗ Văn Thịnh coi đem binh voi đi tuần bắt Chấn ở xã Phú-lộc, đảng chúng hơn 100 người. Đỗ Văn Thịnh dẫn binh đến trước, cùng chúng đánh nhau, chém được vài đầu, bắt sống Chấn ở trận. Cao Khả Cận đến tiếp. Giặc tan chạy, đuổi bắt được vài mươi người, thu hết súng và khí giới.

Trấn thần đem việc tâu lên. Vua nói. « Trước nay bổ biền ở Nghệ-an chỉ việc này là xuất sắc, rất đáng khen ». Thưởng cho bọn Thịnh kỷ lục quán công và súng lay áo đoạn; binh dinh thì thưởng tiền bạc theo thứ bực.

Ở Tương-dương cũng có giặc đánh vây phủ lỵ, binh phủ đánh chạy, Thưởng hơn mười lạng bạc. Quản phủ Hồ Văn Hưu vì ngày rằm đến hành cung ở trấn làm lễ bái vọng, không dự việc ấy. Vua nhân dụ rằng: « Từ trước đến nay các viên quản phủ, tri phủ trú phòng đóng giữ, phần nhiều cứ thác lệ thường về trấn ở liền hàng tuần, không nghĩ rằng họ đều có trách nhiệm bắt giặc thân dân, vì thử phủ lỵ bỏ vắng, bọn giặc nhân thế nổi lên thì tội về ai? Từ sau phàm vệ úy phó vệ úy đóng giữ các thành bảo và quản phủ, tri phủ, tri huyện, như ngày mồng một ngày rằm thường thì đều cứ phải ở nơi đóng giữ, không được thiện tiện tới trấn. Làm trái thì chiếu luật trị tội ».

Sai hộ Bình truyền dụ cho trấn thần Nghệ-an rằng phàm binh các vệ đội quân Thần sách, có ai trốn đi, đã

https://tieulun.hopto.org

thành án thi lấy linh ở vệ Võ thành điền bổ, chưa thành án thi bắt đòi cho đủ số, không được thiếu ngạch.

Ngày giáp thìn, đúc ấn « Hoàng đế chi bảo » (nuốm làm rồng cuốn hai tầng, vuông 3 tấc 2 phân, dày 5 phân, bằng vàng mười tuổi, nặng 180 lạng 9 đồng 2 phân). Phàm chiếu thư sắc dụ đều đóng ấn ấy (câu cuối cùng tờ chiếu sắc, trước dùng những chữ « Đặc chiếu cố sắc » (1), đến nay đều bỏ).

Phó đô thống chế Thủy quân Phạm Văn Tường chết cho 50 lạng bạc, 1 cây gấm Tống.

Sai bọn cai cơ Ngô Văn Trung và tuần hải đô đinh Hoàng Trung-đông chia ngồi thuyền hai hiệu Bình-ba, Định-lãng đi Hạ-châu.

Dụ rằng: « Chuyến đi này không phải để mua hàng hóa, chính là muốn biết núi sông phong tục nhân vật của nước ngoài. Bọn ngươi đến nơi phải xem kỹ la bàn, ghi chép rõ ràng cho biết phương hướng ». Đến khi về, Trung vì xén bớt của công, bị Trung-đông tố giác, bị phát lưu đi Cam-lộ. Vua nghĩ có công Vọng-các, lại tha, phát đi Bắc-thành để ra sức. Thưởng cho Trung-đông 100 quan tiền.

Lấy lang trung Công bộ là Nguyễn Hữu Tín làm thiêm sự bình bộ, sung biện Bình tào thành Gia-định. (Tín trước là thiêm sự Lễ bộ, vì khi Bắc tuần theo giá chậm trễ bị giáng lang trung, đến nay phục chức ấy).

Dựng bốn phủ hoàng tử (ở phía tả trong Kinh thành).

Ngày ất mão, tế trời đất ở đàn Nam-giao. Trước 1 ngày vua ngự đến Trai cung, sai thống chế Tôn thất

---

(1) Đặc chiếu cố sắc : Đặc cách xuống chiếu, nên có sắc này.

https://tieulun.hopto.org

Địch và Võ Viết Bảo sung chức phủ liễn sứ, Trần Văn Cường thủ hộ Kinh thành. Bèn thành lệ.

Lấy ký lục Biên-hòa là Trương Quang Hải làm ký lục Phiên-an, tham hiệp Lạng-sơn là Nguyễn Viết Kỷ làm tham hiệp Nam-định, thiêm sự Bình bộ sung biện Bình tào Bắc-thành là Nguyễn Đăng Sĩ làm tham hiệp Cao-bằng.

Tham hiệp Thái-nguyên là Dương Công Tráng về đình ưu; lấy thiêm sự Hình bộ sung biện Hình tào Bắc-thành là Nguyễn Hữu Cáo làm tham hiệp Thái-nguyên.

Đốc học Quảng-nam là Nguyễn Tiêm cho vay lãi. Việc phát ra. Vua nói: «Tiêm giữ chức dạy học mà không biết giữ mình cho trong sạch thì sao có thể làm thầy dạy người ta được?» Bắt giáng một cấp, đổi đi chức khác. Lấy tri huyện Vân-giang là Hoàng Văn Vân làm đốc học Quảng-nam.

Đốc học Quảng-ngãi là Lê Trị bị bệnh; lấy tri huyện Hữu-lũng là Lê Huy Côn làm đốc học Quảng-ngãi.

Rút biền binh các vệ Tiền phong, Hổ oai, Hữu bảo, Hùng cự đi thú ở Bắc-thành về Kinh để thao diễn.

Đình thần tâu lên án đường quan và tỳ thuộc bộ Lễ can vụ phong tặng, nghị xử Lê Đồng Lý mãn lưu, Phạm Đăng Hưng, Nguyễn Đăng Tuân, Đặng Đình Dương, Lưu Đình Luyện đều trượng 100, giáng 4 cấp đổi đi. Đình Phiên còn can án thần sắc ở Nghệ-an, xin lưu đợi xét. Vua dụ rằng: «Lý đối công mưu tư, người trong bộ còn làm mánh khóe thì người khác nói sao được? Về Lý y lời nghị mãn lưu, cho đỡ 6 năm rưỡi. Đăng Hưng, Đăng Tuân, Đình Luyện bán thóc ra ở Quảng-nam, Đình Dương bán thóc ra ở Nghệ-an, đều biết

https://tieulun.hopto.org

giữ phép công bằng, phát giác việc gian để trừ thói nhũng, thì gia ân đều đổi giáng 2 cấp đổi đi. Đến như việc phong tặng bách thần, khoảng năm Gia-long bọn Võ Qui Dĩnh từng phạm án đã xử đến cực hình, gương trước chẳng xa mà may lại dám coi thường luật pháp, cứng theo lối cũ, thì tội lại còn hơn Qui Dĩnh nữa. Bọn khanh phải giữ công bằng, xét hỏi đến nơi đến chốn, định nghĩ tâu lên ». Rồi Lý bị phát đi Châu-đốc tân cương làm việc khổ sai.

Đổi bổ Phạm Đăng Hưng làm Hàn lâm viện chưởng viện học sĩ, Nguyễn Đăng Tuân làm Cần-chánh điện học sĩ (Đăng Tuân được lấy 1 cấp đồng quân công trừ vào 2 cấp giáng điệu, vẫn điệu bổ hàm chánh tam). Dụ rằng: « Bọn ngươi nên nghĩ cẩm kích mà chăm chỉ cần thận thêm, trẫm sẽ đặc cách đề bạt. Cố gắng lên ».

Đặt đội Tín nhất kho Nội tàng, chọn 50 người dân thực nạp ở 8 xã trực lệ sung vào. Lính kho thuộc các dinh trấn đều cho về ngũ.

Sai thống chế Vũ Viết Bảo mộ lính sung các đội Thị nội (hai đội Tiền sai nhất và nhị hạn lấy hơn 300 người; các đội khác đều 60 người).

Lê Văn Duyệt tâu rằng cai đội, đội trưởng các chi hiệu ở đồn Uy-viễn đều là người Man, xin cho họ tên để biến đổi phong tục man di. Vua y cho, lại sai cho phẩm phục. Dụ rằng: « Bọn ngươi tuy là Man Lão mà buổi đầu trung hưng sớm biết gắng sức theo việc quân; sau khi bình định lại biết mộ theo phong hóa người Hán, đổi bỏ thói Man Di. Vậy đặc cách cấp cho áo mũ để nêu tiếng tốt ».

https://tieulun.hopto.org

Sai Thừa-thiên sửa chữa cầu cống đường sá. (Đường quan từ Vân-quan Thạch-bàn đến Lương-phúc bị nước lụt sạt lở dài tới 1.979 trượng).

Chở 30.000 hộc thóc và hơn 59.200 quan tiền đồng nguỵ hiệu cồ ở Bình-định, hơn 10.300 hộc thóc và hơn 17.300 quan tiền đồng nguỵ hiệu ở Phú-yên về Kinh. Lại chở hơn 63.800 hộc thóc ở Thanh-hoa chứa vào kho Kỳ-lân ở Nghệ-an.

Đặt ở kho nội tàng và ở kho Kinh các chức chủ thủ, chủ sự, tư vụ, bát phẩm thư lại đều 1 viên, cửu phẩm thư lại đều 2 viên. Sai lấy người ở ty bộ Hộ sung vào.

Thống chế Thị nội là Vũ Viết Bảo chết; cho 500 quan tiền và 2 cây gấm Tống, cấp 3 người mộ phu.

Biền đội Nội cần cùng các đội thuộc binh Tiệp sai, Tân nhất ở Thừa-thiên làm 7 đội vệ Tiền hộ, đội Thường ban làm đội thứ 9 vệ Tiền hộ, còn đội thứ 8 và đội thứ 10 thì cho mộ dân lậu tịch ở Thừa-thiên và Tam trực (1).

Đặt các cơ Quảng-bình, Quảng-trị, Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-hòa, Bình-định. Sai biên hai hiệu công xa cùng viên biền ngoại ngạch ở Quảng-bình làm cơ Quảng-bình; đội Nội cần cùng đội Cường nhất và hiệu Công xa nhất ở Quảng-trị làm cơ Quảng-trị; đội Nội cần cùng các đội Hữu nghi thuộc binh ở Quảng-nam làm cơ Quảng-nam; đội Nội cần cùng các đội thuộc binh và các viên thừa ngoại ngạch ở Quảng-ngãi làm cơ Quảng-ngãi; đội Nội cần cùng các viên biền theo trấn và viên

---

(1) Tam trực: Ba đinh trực lệ là Quảng-trị, Quảng-bình, và Quảng-nam.

https://tieulun.hopto.org

biền các cơ đội thuyền chi Trung bộ, Tả bộ, Hữu bộ, Thắng thủy, Tuy võ ở Bình-hòa làm cơ Bình-hòa; biền binh các đội Tráng ngũ, Tráng lục, Toàn dũng, Nghiêm dũng, Kiêm sai, biền binh các vệ đội thuộc binh Hùng điêm, Mỹ thuận, Thanh châu, Hắc lăng cùng viên biền ngoại ngạch ở Bình-định, làm cơ Bình-định. Mỗi cơ đều 5 đội, mỗi đội 50 người, nếu thiếu thì mộ cho đủ.

Dời đài Điện-hải ở Quảng-nam, bắt 5.000 người dân làm việc, hàng tháng cấp tiền gạo (mỗi người mỗi tháng cấp 3 quan tiền 1 phương gạo. Mỗi 50 người đặt 1 người đầu mục, mỗi tháng cấp 3 quan 5 tiền, 1 phương gạo; mỗi 500 người, đặt 1 quản lãnh, mỗi tháng cấp 5 quan tiền, 1 phương gạo). Sai phó đô thống chế Tả dinh quản Thần sách là Nguyễn Văn Trí và tham tri Binh bộ là Nguyễn Khoa Minh trông coi công việc.

Dụ rằng: « Đầu đời Gia-long xây đắp đất này, công việc buổi đầu, người trông coi lại không được giỏi, cho nên không được kiên cố. Lại thêm gần sát bờ biển, nước biển xói mòn, ngày càng sụt lở, từng đã đóng cọc xây đá, mà sóng nước mạnh dữ, sức người khó chống. Trẫm thấy đặt đài này là để củng cố bờ biển, giữ mạnh thế nước, há có thể sợ khó nhọc ngại tốn phí mà để đấy không hỏi đến sao! Nay sai người ngắm đo hình thế, nên dời về phía nam hơn 50 trượng là chỗ đất cao rộng mà xây. Lại đặt một pháo đài ở núi nhỏ phía đông trạm Nam-chân (1) gọi là pháo đài Định-hải, núi ấy cũng gọi núi Định-hải ». Kịp khi hai đài làm xong (đài Điện-hải cao 12 thước, ngoài quách cao 7 thước; pháo đài Định-hải cao 5 thước 8 tấc. Trong đài đều dựng

(1) Nay là Nam-ô.

https://tieulun.hopto.org

nhà quán trú phòng và kho thuốc đạn). Thưởng Văn Trí 50 lạng bạc, 2 tấm sa, 1 tấm đoạn và 2 lần kỷ lục, Khoa Minh 30 lạng bạc, 2 tấm sa, 1 lần kỷ lục. Sai binh vệ Tín trực đóng giữ đài Điện-hải, binh đội nhất cơ Quảng-nam đóng giữ pháo đài Định-hải.

Lấy thiêm sự Binh bộ là Võ Hàn Chương làm thiêm sự Lễ bộ.

Lấy Hàn lâm viện tu soạn Đặng Đức Thiệm làm lang trung bộ Lễ. Thiệm là con Đặng Đức Siêu. Lúc vào bái yết, vua dụ rằng: « Tiên sinh xưa học hạnh tiết tháo thực là nhân vật nước Nam, ngươi nay phải hết lòng làm việc, cố nối thanh danh của nhà, chớ phụ lòng quyến chú của trẫm ».

Chuẩn định từ nay mộ binh các dinh vệ có người trốn mất thì phải ghi mãi ở sổ ngạch để đợi tìm bắt. Dẫu đã chuyển dầu sang dinh khác hay lui về hộ tịch cũng cho tra bắt giải giao về hàng ngũ cũ. Làm lệ mãi mãi.

Thanh-hoa nhiều giặc cướp. Trấn thần xin phái thêm biền binh đi tuần xét, cấp cho lương hướng. Vua y cho. Chợt có bọn giặc 30 người cướp xã Bái-hạ (thuộc huyện Nông-cống). Cai đội bảo La-miệt là Nguyễn Huy Dao đem binh đi bắt, bị chúng bắn chết. Việc đến tai vua. Vua nói: « Thanh-hoa đã phái quan quân chia nhau đi tuần trong địa hạt, mỗi đường nhiều đến vài trăm người. Gần nay bọn giặc nổi lên, hoặc hơn trăm người, hoặc vài mươi người mà thôi, thế mà không bắt được một người nào, hèn nhát như thế còn nói được sao? Đều là bởi trấn thần điều độ không đúng mà người quản binh không biết cố gắng nên đến nỗi thế. Bọn trấn thần và quản binh là Nguyễn Khắc Tiệp,

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Tiến Nghĩa, Phạm Văn Xuân đều phải cất bổng ». Sai đình thần truyền dụ nghiêm răn.

Đổi hãu Thổ-sơn ở Thanh-hoa làm thành phủ Tĩnh-gia.

Ngày giáp tý, tiết Thanh minh. Vua rước hoàng thái hậu đi yết lăng Thiên thu. Lệ trước hàng năm cứ tháng chạp thì yết. Tháng chạp năm ngoái thuyền Từ cung đã khởi hành thì gió mưa bỗng nổi, vua vội đem bầy tôi theo hầu. Đến khi lễ xong, hồi loan, vua bảo bộ Lễ rằng : « Lễ yết lăng đời trước phần nhiều theo tiết Thanh minh. Nay lấy kỳ tháng chạp rét mướt, không những quan viên theo ngự giá phải xông pha lạnh lẽo, mà quân lính hầu ở dọc đường đứng giữa mưa gió lại càng đáng thương. Huống chi nếu thời tiết không tạnh mà trẫm thân rước Từ cung đi thì lại cũng không phải là ý thân trọng. Từ sau, yết lăng lấy tiết Thanh minh làm lệ ».

Lại sai bộ Lễ bàn về lễ yết lăng, Bộ thần tâu rằng : « Kính xét lễ yết lăng bắt đầu từ đời Hán. Buổi đầu chỉ cúng bốn mùa bằng lễ đặc sinh (1), sau mới dùng lễ thái lao và tế ở những ngày hối vọng, 24 ngày tiết khí, tiết tam phục khí (2) tiết tháng chạp. Đời Đường đời Tống nhân theo, mới có lệ ngày Thanh minh đặt tế cùng những ngày Nguyên đán, Trung nguyên (3) và Đông chí thì hữu ty làm cỗ tiến dâng thượng cung ở

---

(1) Đặc sinh : Một con trâu bò, hay *đè lợn*.

(2) Hối là ngày 30 ; vọng là ngày 15 ; 24 tiết khí là Lập xuân, Vũ thủy, Kinh trập, Xuân phân, Thanh minh, Cốc vũ, Lập hạ, Tiểu mãn, Mang chủng, Hạ chí, Tiểu thử, Đại thử, Lập thu, Sử thử, Bạch lộ, Thu phân, Hàn lộ, Sương giáng, Lập đông, Tiểu tuyết, Đại tuyết, Đông chí, Đại hàn, Tiểu hàn.

(3) Trung nguyên : Ngày rằm tháng bảy.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

các lăng. Lại xét điển nhà Thanh, lễ chế lăng tẩm thì hàng năm cứ đến ngày Kỵ, ngày Thanh minh, ngày rằm tháng bảy, ngày Đông chí, ngày cuối năm và khi nhà nước có lễ mừng, đều làm lễ đại hưởng (1) ở điện Long-ân, bày đặt trâu dê nem rượu và quả phẩm. Ấy là lễ lăng các đời, lễ số phiền phức, chưa đủ làm chuẩn, mà nghi thức hiến hưởng thì đều dùng sinh và cỗ. Điển lệ quốc triều ta thì sau khi yết tảo cuối năm là đến tế chạp, cho nên lễ phẩm yết tảo chỉ dùng hương đèn trầu rượu. Nay đã định lại lấy tiết Thanh minh thì xin dùng sinh và cỗ dâng cúng. Ngày ấy Hoàng thượng thân yết lăng Thiên thu, khâm sai các hoàng tử trước công chia đi các lăng làm lễ ». Vua theo lời bàn.

Giặc Man Cam-khoái ở Thuận-thành là Tà-la-mân họp quân đốt phá bảo Thị-linh (bảo này là chỗ quan yếu ở Thuận-thành). Trấn thần Bình-thuận sai phó quản cơ cơ Thuận nghĩa là Thái Văn Thận lãnh 100 binh hợp với trấn thủ Thuận-thành là Nguyễn Văn Vĩnh đuổi bắt. Binh đến bảo Thị-linh, giặc trốn xa. Vĩnh bèn sửa lại đồn bảo, đặt phòng thủ nghiêm cẩn rồi về. Thành thần Gia-định thấy xứ Man ấy tiếp với địa đầu đạo Hưng-phúc trấn Biên-hòa, sai quản đạo Nguyễn Văn Châu đi dược Tà-la-mân đem hơn 400 người bộ lạc qui thuận. Thành thần xin cấp cho áo quần tiền gạo khiến họ tụ họp làm ăn. Vua y cho.

Đổi hai đội Thị trà nhất nhị làm viện Thượng trà, đặt viện sứ (trật tùng tam phẩm), lấy cai đội Nguyễn Văn Lộc thăng bổ chức ấy.

---

(1) Đại hưởng: Tế tất cả tổ tiên.

https://tieulun.hopto.org

Lấy phó vệ úy vệ Dương võ Trung đinh quản Thần sách là Vũ Văn Từ làm phó vệ úy Tả vệ đinh Tiền phong quản Thị nội, phó vệ úy vệ Trung bảo nhất là Vũ Văn Chí làm phó vệ vệ Dương Võ.

Lấy cai đội Cẩm y là Trần Văn Cơ làm phó vệ úy vệ Tiền nhị Tả nhị quản Thị trung, cai đội là Hoàng Đăng Thận làm phó vệ úy vệ Thần uy đinh Thần cơ quản Thị nội.

Chưởng cơ Trung quản thống quản thập cơ Chấn Định là Nguyễn Khắc Tuấn chết. Vua du bộ Lễ rằng: « Khắc Tuấn mùa thu năm ngoái lãnh binh đi dẹp giặc, lúc đầu tuy đóng quân tốn lương, lâu chưa tâu công trạng, từng giáng chỉ răn quở, đã biết hăng hái tiến lên, báo thắng trận liên tiếp dẫn dẹp yên giặc mà lập công to. Ta đương chờ sách công trạng tâu lên để ban ân rộng, ngờ đâu vì mệt nhọc mà chết, thực rất thương xót ». Bèn truy tặng thống chế, cấp thêm hàng tơ, thưởng 200 lạng bạc, sai quan đủ tế, lại cho gia quyến 200 quan tiền. Nhân sắc cho bộ Lễ rằng từ sau quan viên nào chết, văn từ chánh nhị phẩm, võ từ tùng nhất phẩm trở lên, cùng là bề tôi huân cựu có công lao rõ rệt, thì mới cho tâu xin tên thụy, ngoài ra đều chiếu chức hàm mà cấp cho.

Xét chiến công ở Hưng-hóa Bắc-thành tâu dâng sách công trạng dẹp giặc, chia làm ba bực nhất nhị tam. Vua chuẩn lời đình nghị thưởng cho bọn vệ úy Phạm Đình Bảo, trấn thủ Đào Văn Thành, tuyên úy sử Nguyễn Thế Nga, tất cả 106 người cấp kỷ quán công, mũ áo, bạc, đoạn, và cho thăng thụ thực thụ theo thứ bực khác nhau. Những người chết trận là quản cơ Hoàng Văn Liễu

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

tặng vệ úy Tả quân, trưởng hiệu Lê Văn Xuân, cai đội Nguyễn Văn Bí tặng phó quản cơ, binh dân đi trận thi thưởng 12.000 quan tiền; ai chết, hay bị thương thi cấp tuất cho gia đình. Hơn 200 người tù quân lưu đi hiệu lực thi biên làm bốn đội Tùng thiện nhất nhị tam tứ, chọn cai đội và chánh đội trưởng tinh binh cho cai quản.

Sai thống chế Thị trung là Tôn thất Dịch kiêm quản các đội Trung hầu nhất, Tả hầu, Hữu hầu, viện sứ viện Thượng trà là Nguyễn Văn Lộc kiêm quản các đội Tiểu sai, Nội tả, Hữu mã, phó vệ úy Hậu vệ dinh Thần cơ quân Thị nội là Nguyễn Văn Tự kiêm quản đội Thị nghi, bộ Hình kiêm quản các đội Tả vệ, Hữu vệ, Hoàng kiếm, bộ Lễ kiêm quản các đội Tiểu hầu, bộ Binh kiêm quản tả hữu thuộc viên, vệ úy vệ Cẩm y kiêm quản đội Bả lệnh, vệ úy Hậu vệ dinh Tiền phong quân Thị nội là Nguyễn Văn Nghi kiêm quản vệ Trung hộ, vệ úy vệ Tả nhất quân Thị Trung là Nguyễn Văn Trọng kiêm quản vệ Tiền hộ, phó vệ úy Trung vệ dinh Thần cơ quân Thị nội là Trương Công Tuyên kiêm quản công việc hai kho sâng ống và thuốc đạn. Nhân sắc rằng từ nay quan viên kiêm quản chức khác, chỉ đại thần văn võ kiêm quản các quân, các bộ và những việc quan trọng thi vẫn cấp chiếu văn, ngoài ra thi do bộ cấp lục chỉ.

Trấn thần Bình-hòa tâu rằng phía bắc thành trấn quay ra sông cái thường bị nước lụt chảy xói, xin đắp đê chắn ngang sông ấy mà đào lạch khác ở phía bắc sông để dẫn đường nước. Vua y cho. Sai phát 900 người binh dân, và cấp cho lương tiền 1 tháng để làm việc.

Phó đô thống chế Hữu dinh quân Thần sách là Nguyễn Đức Thành chết, cho 100 quan tiền và cấp 2 người mộ phu.

https://tieulun.hopto.org

Định lệ mộ thuộc binh cho Văn thư phòng (Thượng bảo khanh 10 người, Thượng bảo thiếu khanh 5 người, Hàn lâm viện thừa chỉ 3 người, bản phòng 30 người).

Vua thấy từ trước đến nay tiền thóc đinh điền các địa phương hàng năm đến tháng 7 thì thu xong cả, đến tháng 10 thì phê giao sổ bằng, như năm nào hai tháng 11, 12 có làm sổ tục còn bắt nộp thêm về phần năm ấy thì không tiện cho dân, bèn chuẩn định từ nay năm nào từ mồng 1 tháng 11 đến cuối năm có đinh điền tăng tục thì miễn thuế, đợi năm sau mới biên vào sổ để trưng thu như lệ. Hạn tâu sổ thì đến tháng 5 năm sau phải tới bộ. Làm trái thì giao bàn xử.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XX

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Minh-mệnh, năm thứ 4, qui mùi [1823], mùa xuân tháng 3. Định điển thờ miếu Lịch đại đế vương. Bộ Lễ tâu rằng: «Theo Hội điển Minh Thanh thì ở Kinh sư đều có miếu đế vương. Phép nhà Minh thì một đường năm thất đế thờ ngũ đế tam vương (1) và 15 vị vua dựng nghiệp các đời Hán Đường Tống, rất đơn giản, nghiêm trang. Đến như phép nhà Thanh thì đế vương các đời, trừ các vua vô đạo bị giết, còn thì đều thờ cả, thậm chí nhà Liêu nhà Kim là rợ mọi làm loạn Trung-hoa mà cũng được cùng hàng với các vua chính thống, như thế thì phiền tạp quá. Trộm nghĩ đất Nam giao ta xưa gọi là Kinh đô, kể từ khi mở mang đến nay, thanh danh văn vật, cũng thịnh có vẻ như phong hóa Trung-quốc, không cái gì là không do đạo thống các đời ngũ đế tam vương truyền lại. Tức như lễ nghi thờ cúng phải nên suy từ gốc nguồn, vốn không tự hạn chế trong non

---

(1) Ngũ đế: Phục hy, Thần nông, Hoàng đế, Đường Nghiêu, Ngu Thuấn.

Tam vương: Hạ Vũ, Thương Thang, Chu Văn vương Vũ vương.

https://tieulun.hopto.org

sông nước Nam. Xét sách *Việt sử ngoại kỷ biên niên* thì Kinh dương vương, Lạc long quân và Hùng vương thực là thủy tổ của nước Việt ta. Sau từ việc nẩy nở mộng rùa thất lợi và việc cột đồng chia cương giới, cho đến những cuộc Nam Bắc phân tranh (1) thi đều không phải là chính thống của nước Việt ta. Trong khoảng đó có Mai Hắc đế và Bố cái vương nhất sơ nổi dậy mà công nghiệp chưa thành. Thế thì từ ngoại kỷ về trước phải lấy các vị sáng thủy mà thờ. Từ Đinh về sau thì mối giềng mới rõ. Đinh Tiên hoàng, Lê Đại hành, Lý Thái tổ, Trần Thái tông, Lê Thái tổ, thừa vận lần lượt nổi lên, đều là vua dựng nghiệp một đời. Trong khoảng ấy, anh chúa trung hưng như Trần Nhân tông ba lần đánh bại quân Nguyên, hai lần khôi phục Xã Tắc, Lê Thánh tông lập ra chế độ, mở rộng cõi bờ, công nghiệp rạng rỡ vang ở bên tai, đều nên liệt vào điển thờ. Ngoài ra các vua đều có miếu riêng, tưởng không nên thờ cả vào đấy ».

Đinh thần bàn lại, cho rằng nước ta thông thi thư, quen lễ nhạc, làm nước văn hiến là bắt đầu từ Sĩ vương. Lý Thánh tông đánh Chiêm thành bắt Chế Củ mới có đất toàn phủ Quảng-bình; Nhân tông phía bắc đánh lui quân Tống lấy lại hết sáu động Quảng-nguyên; Trần Anh tông phía nam binh giặc Chiêm, mà bèn có hai châu Thuận Hóa; Lê Trang tông do Triệu tổ ta tôn lập, dựng lại cơ đồ nhà Lê; Anh tông trao cờ trấn tiết cho Thái tổ ta vỗ về miền Nam, cũng nên cùng thờ ở miếu. Đến như hai nhà đông vu tây vu, đời xưa

---

(1) Chỉ những cuộc khởi nghĩa chống quyền thống trị ngoại tộc trong thời Bắc thuộc.

https://tieulun.hopto.org

thờ phụ các công thần các đời là những người có phép hóa dân, có công với nước, như Phong Hậu, Lạc Mục, Cao Dao, Qui Long, Bá Di, Bá Ích, Y Doãn, Phó Duyệt, Chu công Dán, Thái công Vọng, Thiệu công Thích, Thiệu mục công Hồ, Phương Thúc, cùng là công thần các đời Đinh Lý Trần, Lê, công nghiệp rỡ ràng như Nguyễn Bặc, Hồng Hiến, Lê Phụng Hiểu, Lý Thường Kiệt, Tô Hiến Thành, Trần Quốc Tuấn, Trần Nhật Duật, Phạm Ngũ Lão, Trương Hán Siêu, Đinh Liệt, Lê Xí, Lê Khôi, Lê Niệm, Trịnh Duy Tuấn, Hoàng Đình Ái, Phùng Khắc Khoan, cũng nên liệt vào điển thờ phụ để tỏ rõ tấm lòng nhân hậu của thánh triều. Vua theo lời bàn. (Qui chế miếu thờ: năm thất [gian]: chính giữa gian giữa thờ Thái hiệu Phục hy thị, vị thứ nhất phía tả thờ Viên đế Thần-nông thị, vị thứ nhất phía hữu thờ Hoàng đế Hiên-viên thị, vị thứ hai phía tả thờ Đế Nghiêu Đào-đường thị, vị thứ hai phía hữu thờ Đế Thuấn Hữu-ngu thị, vị thứ ba phía tả thờ Hạ Vũ, vị thứ ba phía hữu thờ Thương Thang, vị thứ tư phía tả thờ Chu Văn vương, vị thứ tư phía hữu thờ Chu Vũ vương. Gian tả nhất thờ Kinh dương vương, Lạc long quân, Hùng vương, Sĩ vương và Đinh Tiên hoàng đế; gian hữu nhất thờ Lê Đại hành hoàng đế, Lý Thái tổ hoàng đế, Thánh tông hoàng đế, Nhân tông hoàng đế; gian tả nhị thờ Trần Thái tông hoàng đế Nhân tông hoàng đế, Anh tông hoàng đế; gian hữu nhị thờ Lê Thái tổ hoàng đế, Thánh tông Thuần hoàng đế, Trang tông Dụ hoàng đế, Anh tông Tuấn hoàng đế, nhà Đông vu thờ tướng của Hiên viên thị là Phong Hậu, sĩ sư nhà Ngu là Cao Dao, Nạp ngôn là Long, quan nhà Ngu là Bá Ích, tướng nhà Ân

https://tieulun.hopto.org

là Phó Duyệt, Thượng phụ Thái công Vọng nhà Chu và Thiệu-mục công Hồ, Định quốc công Nguyễn Bặc nhà Đinh, Phá lỗ tướng quân Lê Phụng Hiểu nhà Lý, Thái úy Tô Hiến Thành, Thái úy quốc công Trần Nhật Duật nhà Trần, Thiếu bảo Trương Hán Siêu, Thái phó Cương quốc công Lê Xí nhà Lê, Thiếu phó Tĩnh quốc công Lê Niệm, Hữu tướng Vĩnh quốc công Hoàng Đình Ái; Nhà Tây vu thờ tướng Hiên viên thị là Lạc Mục, diễn nhạc nhà Ngu là Hậu Quí, diễn lễ là Bá Dí, hành Y Doãn nhà Thương, trung tể Chu công Đán nhà Chu, Triệu công Thích, nguyên lão Phương Thúc, thái sư Hồng Hiến nhà Lê, thái sư Việt quốc công Lý Thường Kiệt nhà Lý, thái sư Thượng quốc công Trần Quốc Tuấn nhà Trần, thượng tướng quán Phạm Ngũ Lão, thái sư Đinh Liệt nhà Lê, Ir mã công Lê Khôi, tướng quân Trịnh Duy Tuấn, thái phó Phùng Khắc Khoan). Sai chế bài vị và đồ thờ, lấy 20 người dân làng Phú-xuân sung làm thuộc lệ. Hàng năm cứ hai tháng trọng xuân trọng thu sai hoàng tử đến tế.

Định lại lệ cấm cửa cung thành. Thị vệ có người trực ban đêm chợt bị bệnh gấp, vệ úy là Nguyễn Văn Quyền và Hoàng Đức Tông không kịp nhờ tâu mà hạ lệnh cho người canh cửa Tả túc và cửa Tả đoan mở cửa cho ra chạy chữa. Việc phát giác, vua nói: «Đấy tuy là đêm khuya, việc xảy ra không làm sao được, vội vàng theo quyền nghi thì cũng có thể xét tình giảm nhẹ tội được. Song lệ cấm cửa thành cửa cung nghiêm nhặt cũng khó chút tha thứ được. Vậy bọn Quyền và cai đội canh cửa đều phải cất lương». Bèn phát long bài hiệu cho hai cửa Tả túc Tả đoan, giao cho đại thần thị vệ đương trực cầm giữ. Như ban đêm gặp có việc gì cần

https://tieulun.hopto.org

mở cửa cho ra vào thì phải ủy người đem bài hiệu cửa ấy đến cửa mà đối chiếu truyền bảo rồi sau mới mở cho đi. Nếu đại thần đương trực mà tự tiện truyền bảo, và quan lại canh cửa không xét nghiệm đích có long bài mà thiện tiện mở cửa, thì luật bất ứng vi (1) nặng mà xử. Như có tình tệ khác nữa thì xử nặng. Mở cửa cho ra thì chiếu theo bản luật mở cửa cho vào thì xử nặng hơn một bực.

Gọi trấn thủ Bình-hòa là Đỗ Quý về Kinh. Lấy vệ úy Hữu vệ đinh Hồ oai là Nguyễn Văn Lượng làm trấn thủ Bình-hòa.

Lấy vệ úy vệ Diện võ Tả dinh quản Thần sách là Lê Văn Sách làm thống quản thập cơ Chấn Định của Trung quân.

Lại sai Hàn lâm viện chưởng viện học sĩ Phạm Đăng Hưng sung phó tổng tài Quốc sử quán, Cần-chánh điện học sĩ Nguyễn Đăng Tuân biện lý công việc bộ Binh.

Lấy Thượng bảo thiếu khanh Trần Công Tuân thự chức ký lục Quản-trị, thiêm sự Hình bộ Trần Bá Kiên thự chức cai bạ, tri huyện Trần Duy Trác làm đốc học Gia-định.

Chuẩn cho Quảng-bình và Quảng-trị thuế điền năm nay được nộp thay tiền 5 phần 10. Vua bảo bộ Hộ rằng: « Hai hạt ấy mùa năm nay chưa được đồi dào, mà thuế vụ hạ gần tới, tưởng dân ta thâu nộp hơi khó, nên lượng cho nộp thay là muốn trong việc bắt thuế thi hành cả sự vỗ về. Phải truyền dụ cho các dinh thần nghiêm cấm lại viên và lính kho không được sinh tệ ».

---

(1) Bất ứng vi : Việc không nên làm mà làm, xem *Hoàng Việt luật lệ*, quyển XVIII, tr. 32.

https://tieulun.hopto.org

Đặt thêm ở trạm Kinh 1 viên thứ đội trưởng và 10 người phu trạm (trước đặt 1 cai trạm, 20 phu trạm).

Định lệ thăng bổ cho các vệ thị lượng và các tượng cơ. Phàm thập đội trưởng có khuyết, thì viên đại thần quản lãnh lựa chọn trong binh lính có ai kham nổi công việc ấy, tâu xin cho làm đội trưởng suất thập thì sai, mãn hạn thì thực thụ, đợi mãn 6 năm thì cho làm chánh đội trưởng thì sai, mãn hạn thì được thực thụ. Cai đội, chánh đội trưởng, suất đội có khuyết thì cho lấy chánh đội trưởng, đội trưởng suất thập tâu xin làm thì sai, hạn mãn thì thực thụ. Quản vệ, quản cơ có khuyết thì hoặc có viên nào tài giỏi có thể cất nhắc bổ dụng thì cũng cho chỉ tên tâu xin bổ thụ. Ngoài ra, vẫn chiếu lệ xin chỉ chọn bổ.

Cho 50.000 lạng bạc ở thành Gia-định về Kinh.

Tướng giặc ở Bắc-thành là Nguyễn Đức Khoa họp đảng xưng tên là mục Khoa, tự xưng chánh tướng Trung quân, đồ đảng là Hoàng Đình Thạnh xưng chánh tướng Tiền quân, Vũ Tiêm xưng chánh tướng Hậu quân, cướp phá miền Hải-dương, Bắc-ninh. Thành thần sai chưởng cơ Tiền quân là Vũ Văn Lương quản lãnh binh và voi đi tuần để bắt. Khoa đem hơn 700 người đồ đảng mưu đến huyện Thanh-lâm. Khi đến xã Trung-trinh (thuộc huyện Lang-tài) thì Lương bắt gặp, chia binh chặn đánh, bắt sống được Khoa Tiêm và đồ đảng hơn 60 người, chém được hơn 120 đầu, bắt được cờ trống khí giới rất nhiều. Thạnh chạy thoát. Thành thần đem sự trạng tâu lên. Vua dụ khen, thưởng cho Vũ Văn Lương quân công gia một cấp, một tấm sa mãng lan (1), một súng tay

(1) Sa mãng lan: Một thứ sa thêu rồng bốn móng.

https://tieulun.hopto.org

Tây dương nạm vàng, một kính thiên lý mạ bạc. Biền binh đi trận thì thưởng kỷ lục, bạc, lụa, tiền, và bổ thu theo thứ bực khác nhau. Khoa và Tiêm đều bị lăng trì xử tử. Bọn đồ đảng bị bắt 31 người thì thành thần xin giảm tội tử mà xử lưu. Vua không cho, dụ sai tra tấn nghiêm nhặt, xét những người thủy chung theo giặc và đã phạm tội cường đạo hoặc phạm tử tội mà trốn, hoặc đương trận chống cự mà bị bắt thì làm một hạng, những người mới lần đầu theo giặc, thực không có tình trạng nặng như trên thì làm một hạng, đợi chỉ cho phát lạc. Nếu dân lương thiện vì giặc bắt hiếp mà theo, giữa đường gặp quan quân bỏ khí giới trước chạy trốn thì mới cho chước lượng giảm nhẹ tội. Đến khi án tân lên, hơn 10 người phát sung quân, còn đều bị xử tử. Thạnh sau bị quan quân bắt được, đem giết.

Cho con các võ chức từ tam phẩm trở lên được đăng lên vào sổ Hoa danh (sau là Anh danh), sai Tôn thất Dịch coi quản, khiến học tập võ nghệ.

Chế cấp ấn đồ ký bằng đồng cho viện Thượng trà, và cho năm thủy cơ vệ Phấn dực của thủy quân.

Lấy coi đội vệ Cẩm y là Vũ Đức Hựu làm phó vệ úy Tả vệ đình Hồ oai quản Thị nội.

Sửa lại ba mặt tiền, hữu, hậu của Kinh thành. Mùa đông năm ngoái mưa dầm, thành lở hết 2.057 trượng. Bèn sai bọn Trần Văn Năng, Nguyễn Văn Vân trông coi các quân xây đắp, mỗi trượng cấp tiền 10 quan. Vua nhiều lần đến xem, bảo bộ Hộ rằng: « Trẫm xem công việc đắp thành, sửa đắp chỗ sụt lở so với sửa đắp đóa khẩu và nữ tường (1) còn phí tổn nhiều hơn. Tuy

(1) Đóa khẩu : Ụ đắp ở trước hay bên cửa thành để che chở.
Nữ tường : Tường nhỏ đắp ở trên ngọn thành.

https://tieulun.hopto.org

bởi năm trước cầu thả nên có lần sửa chữa này, thực vẫn là công việc bổn phận của biền binh, song trẫm thấy lo việc công mà gắng sức thi cũng đáng khen. Vậy cấp thêm cho mỗi trượng 10 quan tiền nữa. Lại hạ lệnh cho bộ Binh xét các viên tử trong sổ Hoa danh, bất cứ đã có quan chức hay chưa, phàm là nhân tài thì phải hết đến công trường theo viên chuyên biện mà trông coi. Dụ rằng: « Bọn ngươi đều là con em quí phái, không quen rèt nắng. Trẫm muốn cho học tập cần khổ. Và để xem xét người nào có thể sử dụng thì tùy tài bổ thụ. Nên cố gắng lên, chớ phụ ý tốt của trẫm luyến nhớ công ông cha các ngươi mà muốn gây dựng cho các ngươi ».

Bộ Binh tâu rằng: « Năm Gia-long thứ 6 được cấp cho một cái ấn « Bộ đường » và một cái triện « Khâm ty binh chính », phàm các chương tấu, tờ tư và đơn bằng thì dùng. Duy từ trước vẫn cấp cho một cái triện ngà vuông « Binh ty khu mật », một cái triện ngà vuông nhỏ « Cần tín », hai cái triện ngà tròn nhỏ « Mật tích » nguyên cấp từ trước còn để cho bộ giữ, nay xin vẫn để lại một cái triện ngà « Mật tích » để dùng làm dấu kiểm (triện « Khâm ty binh chính » để đóng kiểm vào chỗ hai tờ giáp nhau và chỗ chữ số, triện « Mật tích » đóng kiểm vào chỗ tẩy và chỗ thêm), còn ấn khác đều nộp trả ». Vua nghe theo.

Người thôn Diêm-điền (thuộc huyện Đồng-xuân) trấn Phú-yên là Nguyễn Văn Tựu có hiếu hạnh, để tang cha mẹ, làm nhà ở mộ 3 năm, làng mạc đều khen. Trấn thần hỏi được sự trạng tâu lên. Vua nói : « Có người con hiếu như thế chính phải nên thưởng để khuyến

https://tieulun.hopto.org

khích phong hóa. Chuẩn cho bộ Lễ bàn cấp biển ngạch (khắc bốn chữ « Hiếu thuận khả phong » (1). cho 30 lạng bạc và 2 tấm đoạn).

Trấn thần Phú-yên tâu báo rằng huyện Đồng-xuân trong hạt ít mưa, lúa tổn hại từ 3 phần đến 6 phần 10, không đều. Vua dụ rằng: « Mùa đông năm ngoái, ruộng mùa ở huyện Tuy-hòa trong hạt ngươi báo có tổn thương mà không được dự lệ khám để giảm thuế. Nay ruộng chiêm ở Đồng-xuân tổn 3 phần lại cũng thuộc lệ không nên cho. Duy nghĩ dân hạt này vốn tính thực thà, từ trước đến nay chưa từng báo nhầm tai thương, cũng chưa từng cầu ơn khoan giảm, trẫm rất yêu phong tục trung hậu ấy. Hai huyện đã gặp tai nạn riêng đó thì thuế ruộng năm nay có thể đặc cách tha cho một nửa, còn một nửa thì chia làm 10 thành, 2 thành hoãn thu, 8 thành nộp bằng tiền ».

Xây đá cầu cửa tả cửa hữu thành Quảng-bình. Trước kia sai thiêm sự Công bộ là Trần Đăng Nghi hiệp đồng với đinh thần trù tính vật liệu về công việc xây thành, thêm giá mà đặt mua (một đống đá núi cấp 25 hộc thóc ; một đống vôi cấp 20 hộc thóc). Đến nay vua nghĩ công việc thành nặng lớn, nếu hưng công xây đắp ngay thì sức dân sợ không làm nổi, bèn phát thợ ở Kinh và binh vệ Tuần thành, hàng tháng cấp cho tiền gạo (mỗi người một tháng 2 quan tiền 1 phương gạo), làm hai nơi cầu cửa tả cửa hữu trước.

Miễn dao dịch cho binh dân hai xã Diên-sinh Đan-quế đinh Quảng-trị, sai vét đào đường kênh để lợi cho

---

(1) Hiếu thuận khả phong : Nết hiếu thuận có thể làm phong thanh để giáo hóa.

https://tieulun.hopto.org

việc làm ruộng. (Diên-sinh thuộc huyện Hải-lăng, Đan-quế thuộc huyện Đăng- xương).

Cho con cháu khai quốc công thần chưởng cơ Nguyễn Hữu Kinh là đội trưởng đội Trung hầu Nguyễn Hữu Thiết trừ khỏi binh tịch mà vẫn làm đội trưởng để coi giữ việc thờ Hữu Kinh.

Chưởng Tượng quân Nguyễn Đức Xuyên tâu rằng: « Các vệ cơ Tượng quân hiện không có lệ kén điểm. Chánh đội trưởng và đội trưởng tuổi đã 60 mà suy yếu, hay chưa đến 60 mà tàn tật thì xin ở Kinh do quản lãnh, ở ngoài do thượng ty xét nghiệm thải về, làm sách tâu lên ». Vua nghe theo.

Quốc trưởng nước Nam-chưởng (tên riêng là Lao-lung) là phia La-xà Át-nha sai sứ là đạo Tự và đạo Hiệu-xà đến xin qui thuận, qua châu Ninh-biên trấn Hưng-hóa, đến huyện Thụy-nguyên, nhờ Phạm Thức Nho để đạt đến trấn Thanh-hoa, thư nói rằng nước ấy 20 năm nay nghe thấy uy đức của triều đình, bốn lần tìm đường sang cống mà không được tới, nay lại sai sứ dâng thư xin làm thần thuộc. Trấn thần đem việc tâu lên. Vua bảo bầy tôi rằng : « Nước Nam-chưởng ở phía tây-nam, bờ cõi cách xa, từ trước chưa thông chức cống, nay đã khẩn xin qui thuận, hướng theo giáo hóa, lòng thành thực đáng khen. Vậy sai trạm đưa tới Kinh ».

Đến Kinh, cho vào chiêm bái. Sai bộ Lễ bàn định kỳ cống và phẩm vật cống. Ban thưởng cho quốc trưởng và sứ giả, rồi bảo về. (Kỳ cống lấy các năm sửu thìn mùi tuất làm chuẩn, 3 năm một lần sai sứ đến châu, đều cứ tháng 11 thì đến Thanh-hoa tháng 12 đến Kinh để chầu mừng lễ Nguyên đán, lấy năm nay bắt đầu.

https://tieulun.hopto.org

Phẩm vật cống thì 2 thớt voi đực, 4 tòa sừng tê, 2 cây ngà voi. Sứ bộ thì chánh phó sứ đều 1 viên, tù trưởng 3 viên, thông ngôn 2 viên, quản dĩ theo 22 người, chăn voi 6 người, tất cả 35 người. Thưởng cho quốc trưởng thì gấm đoạn và the hồng đều 2 tấm, lụa, sa, the đều 20 tấm, vải hồng và vải đen đều 30 tấm, đồ trà bịt vàng 1 bộ. Cho chánh phó sứ thì đều 20 lạng bạc, 1 tấm sô sa, 1 khẩu súng tây chữ vàng, một thanh gươm bịt bạc, đồ trà bịt bạc 1 bộ, cho 3 người bộ lạc đều 5 lạng bạc và 1 tấm đũi tơ gốc màu cánh kiến). Nhưng rồi nước ấy có việc, không đến cống được.

Người Man ba động Lạc-hoàn sai sứ đến cống.

Người Man cống ở 7 sách đạo Cam-lộ và người Man thuế ở 2 sách A-nghê và La-miệt đến dâng sản vật địa phương. Vua thấy tên các sách man cống phần nhiều quê kịch, sai đổi đi: Trầm-bồn làm Tầm-bồn, Phá-băng làm Tá-băng, Xương-cum làm Xương-thịnh, Cha-bon làm Na-bôn. Các tên Mường-vanh, Thượng-kế, Làng-thìn thì đọc theo âm chính. Rồi cho người man cống là Chiêu Nội làm sai trưởng man Tầm-bồn (Chiêu Nội là con sai trưởng trước là Xủ La-giả), người man thuế tên là Viêm làm tổng trưởng sách A-nghê, tên là Hoàng làm tổng trưởng sách La-miệt (A-nghê, La-miệt đều thuộc châu Hưởng-hóa). Sai trưởng Mường-vanh là A-điền-cáo nhân tâu rằng người man Ba-xắc (thuộc nước Vạn-tượng) năm trước dời đến ở Na-sâm (tên đất ở Mường-vanh), cho họ đất để ở, đến nay đã 3 năm, không chịu đóng thuế, ngày càng lấn chiếm thêm đất. Đình thần bàn, xin sai quan đến tận nơi, bắt phải trả đất lấn chiếm và cứ đất đã được cho mà ở, nộp thuế để yên lòng dân man. Vua nghe lời tâu. Bèn sai cai đội Tống Văn Uyển hiệp

https://tieulun.hopto.org

với quản cơ cơ Định man Nguyễn Văn Hưng đem 200 cơ binh đi. Hưng đến nơi, bị bệnh chết. Uyển sai họp dân man Ba-xắc đề trách quở. Người Man vâng mệnh. Uyển về đem việc tâu lên. Vua cho Uyển làm quản cơ cơ Định man, kiêm quản đạo Cam-lộ; cho Hưng 100 quan tiền tuất và 1 cây gấm Tống.

Gia-định được mùa lớn (gạo 1 phương giá 6 tiền).

Đổi đội Họa tượng (thợ vẽ) ở Nội tạo làm cục Họa tượng.

Sai quản vệ Phấn dực quán Nội thủy là Nguyễn Tài Năng, coi đóng 3 chiếc thuyền cong mũi.

Mùa hạ, tháng 4, ngày mồng 1, tế hạ hưởng.

Vệ ấy Thị nội quyền lý năm vệ đinh Long Võ là Mai Văn Thành sai binh lính làm nhà cửa riêng. Vua sai cất chức, giao cho bộ Binh sai phải đề ra sức chuộc tội; đòi 100 lạng bạc cấp cho quân.

Thư lại Nội vụ phủ là Lý Hữu Diệm lấy trộm hơn 1 lạng vàng. Bộ Hình nghĩ xử tội chém chuẩn làm tội đồ. Án tâu lên. Vua dụ rằng: « Khoảng năm Gia-long bọn Nguyễn Đăng Được thông đồng với thợ bạc là bọn Nguyễn Khoa Nguyên đúc trộm ấn giả, để trộm đổi ấn ngụy cất ở kho, đều xử chém ngay. Nay Hữu Diệm ở đấy cân vàng mà còn dám công nhiên lấy trộm, huống chi của kho thì sao? Thế là trong mắt hắn đã không có pháp luật. Chi bằng theo đúng tội danh mà định tội để răn người sau. Lý Hữu Diệm phải giải ngay đến chợ Đông, chém đầu cho mọi người biết. Hồ Hữu Thẩm phải truyền cho bọn viên lại Nội vụ phủ cùng đến xem, hoặc giả mắt thấy lòng sợ mà tự khuyên răn nhau để khỏi mắc tội, há chẳng là một phương thuốc hay cho bọn ngươi sao? ».

https://tieulun.hopto.org

Lấy thiêm sự Binh bộ chuyên biện việc từ chương ở Bắc-thành là Lê Đại Cương làm việc cai bạ Quảng-nam.

Dinh thần Quảng-nam tâu rằng trong hạt mùa đông năm ngoái có sâu cắn lúa, mùa xuân này lại gặp gió bấc, lúa ruộng tổn hại từ 4 phần đến 8 phần không đều, xin lượng giảm thuế ruộng. Vua du sai xét số mà giảm, tổn 4 phần thì giảm cho 2 phần 10, tổn 5 phần thì giảm 3, tổn 6 phần thì giảm 4, tổn 7 phần thì giảm 5, tổn 8 phần thì giảm 6.

Gọi hiệp trấn Sơn-nam là Vũ Xuân Cẩn về Kinh. Lấy hiệp trấn Lạng-sơn là Ngô Huy Viên làm hiệp trấn Sơn-nam, tham hiệp Sơn-tây là Lưu Chuyên thự hiệp trấn Lạng-sơn, thiêm sự Công bộ là Hoàng Nghĩa Thao làm tham hiệp Sơn-tây.

Lấy trấn thủ Bình-hòa là Đỗ Quí làm lưu thủ Quảng-bình.

Phát chẩn cho dân bị hỏa tai ở Thừa-thiên (Bốn ấp Xuân-hội, Tân-hội, An-hội, Đặng-thị-trung bị cháy 136 hộ, cấp 500 quan tiền và 135 phương gạo).

Sách vàng ngự chế về đế hệ và sách bạc ngự chế về phiên hệ làm xong(1). Trước là ngày Nguyên đán tháng giêng, vua tự định ra 20 chữ bộ nhật 日 (Dong, Thời, Thăng, Hiệu, Minh, Biền, Chiêu, Hoằng, Tuấn, Điền, Trí, Huyên, Lan, Huyến, Lịch, Chi, Tích, Yến, Hy, Di). Dòng đế và dòng thân phiên đều 20 chữ.

Dòng đế là: Miên (bộ miên 宀), Hồng (bộ nhân 亻), Ưng (bộ kỳ 礻), Bửu (bộ miên 宀), Vĩnh (bộ ngọc 玉); Bảo

---

(1) Đế hệ: Dòng chính của vua.
Phiên hệ: Dòng của các vương công.

https://tieulun.hopto.org

(bộ phu 阝). Qui (bộ nhân 亻), Đinh (bộ ngôn 言), Long (bộ tài 扌), Trường (bộ hòa 禾), Hiển (bộ bối 貝). Năng (bộ lực 力). Kham (bộ tài 才), Kế (bộ ngôn 言), Thuật (bộ tâm 心), Thế (bộ ngọc 玉), Thuy (Bộ thạch 石), Quốc (bộ đại 大). Gia (Bộ hòa 禾), Xương (bộ tiểu 小).

Thân phiên đồng Anh duệ thái tử là: Mỹ Lệ Anh Cường Trang; Liên Huy Phát Bội Hương. Lệnh Nghi Hàm (trước là Sùng) Tốn Thuận; Vi Vọng Biểu Khiêm Quang.

Đông Kiến-an công là:

Lương Cần An Hòa (trước là nhân) Thuật, Du Hành Suất Nghĩa Phương; Dưỡng (trước là Dung) Di Tương Thức Hảo; Cao Tả Thái Vi Tường.

Đông Định-viễn công là:

Điền Hội Phong Hanh Hợp; Nguyên Phùng Thái Lãng Nghi; Hậu Lưu Thành Tả Điệu; Diễn Khánh Thích Phương Huy.

Đông Điện-bàn công là:

Tín Điện Tư Duy Chính, Thành Tồn Lợi Kiến Trinh; Tức Cung Thừa (trước là Toản) Hữu Nghị; Vinh Hiển Tập Khanh Danh.

Đông Thiệu-hóa công là:

Thiện Thiệu Thuần Tuần Lý; Văn Trí Tại Mẫn Cầu; Ngưng Lán Tài Chí Lạc; Dịch Đạo Đoãn Phu Hưu.

Đông Quảng-oai công là:

Phượng Phù Trưng Khải Quảng Kim Ngọc Trác Tiểu Kỳ; Điền Học Kỳ Gia Chí; Đôn Di Khắc Tự Trì.

Đông Thường-tín công là:

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Thường Hựu Tuân Gia Huấn; Lâm Trang Túy Thịnh Cung (trước là Dung); Thận Tu Gi Tiến Đức; Thu ích Mậu Tân Công.

Đông Yên-khánh công là:

Khâm Tùng (trước là Ba) Xương ỷ Phạm; Nhã Chính Thủy Hoằng Qui; Khải Đề Dâng Cần Dự; Quyền Ninh Cộng Tập Hy.

Đông Tứ-sơn công là:

Từ Thái Dương Quỳnh Cầm; Phu Văn Ái Diệu Hoàng (trước là Chương); Bách Chi Giai Phụ Đức; Vạn Diệp Hiệu Khuông Tương.

Làm bài tựa rằng: « Nhà nước ta họ Nguyễn, khởi tự Gia-miêu ngoại trang, huyện Tống-sơn, phủ Hà-trung xứ Thanh-hoa. Buổi đầu đời trước đã là họ lớn, đời đời làm quan đến hơn vài trăm năm, tích lũy nhân đức, nên có ngày nay, thực có thể sánh với nhà Chu được. Do đó trời cho mệnh tốt, sinh ra Triệu tổ Tĩnh hoàng đế ta (1), gây dựng cơ đồ lớn, kế sinh Thái tổ Gia dụ hoàng đế ta (2), dựng nền ở cõi Nam. Bèn lấy chữ *Phúc* nối theo chữ *Nguyên*, gọi quốc tính là Nguyễn Phúc. Các vua thánh nối nhau, thánh này nối thánh khác, rồi đến Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta (3), dẹp yên họa loạn mà có cả nước Việt, sắc định Ngọc phả, lấy con cháu Thái tổ vào Nam và đồng các vua thánh làm tôn thất họ Nguyễn Phúc, con cháu Thái tổ ở Bắc và các phái trước làm công tính họ Nguyễn Hựu. Đến như tên húy các thánh thì phần nhiều theo bộ *Thủy* 水; sau

---

(1) Triệu tổ Tĩnh hoàng đế: Nguyễn Kim.
(2) Thái tổ Gia dụ hoàng đế: Nguyễn Hoàng.
(3) Thế tổ Cao hoàng đế: Gia-long.

https://tieulun.hopto.org

đến Thế tông Hiếu võ hoàng đế ta thi tên ngự và tên tôn thất cũng có khi dùng bộ *Nhật* 日. Truyền đến Hoàng khảo ta thi chuyên dùng bộ Nhật. Từ trăm năm gần đây, tôn thất sinh thêm nhiều, đặt tên phần nhiều trùng điệp. Hoàng khảo ở ngôi, ý muốn đổi lại chữ đặt tên để truyền cho con cháu dùng mãi lâu dài về sau, tiếc rằng việc chưa làm được. Trẫm nghĩ nối theo ý tốt tiền nhân để thành được chi của tiên thế, tự soạn ra 20 chữ bộ Nhật, dùng để cho người nối nghiệp về sau đến ngày nối ngôi có thể lấy một chữ làm tên, lấy theo nghĩa nhật là tượng trưng ngôi vua, mà chữ tên đặt khi tuổi nhỏ thì làm tên tự. Còn những con cháu và con cháu của anh em thì lại soạn những mỹ tự, chia làm dòng (hệ) để và các dòng của anh trẫm là Anh-duệ Thái tử, công em trẫm là Kiến-an công, Định-viễn công, Diên-khánh công, Điện-bàn công, Thiệu-hóa công, Quảng-oai công, Thường-tín công, Yên-khánh công, Tư-sơn công, cả thảy 10 hệ. Khi mới sinh xin đặt tên, thì tên hoàng tử thì chữ trên lần lượt lấy từng chữ ở bài thơ đế hệ, chữ dưới lấy chữ bộ nào về đời thứ mấy. Tên các công tử thì lần lượt lấy các chữ ở bài thơ về công hệ nào chữ dưới thì lấy ngũ hành tương sinh (1) mà dùng bộ *Thổ* 土 làm đầu. Ví như dòng đế, thì Miên Tông, Miên Định; Dòng Anh-duệ thì Mỹ Dưỡng, Mỹ Thủy; dòng Kiến-an thì : Lương Kỳ, Lương Viên; dòng Định-viễn thì Tính Cơ, Tính Cân; dòng Diên-khánh thì Diên Vực, Diên Đề; dòng Điện-bàn thì Tín Kiên, Tín Phác; dòng Thiệu-hóa thì Thiện Khuê, Thiện

(1) Ngũ hành tương sinh: Đất sinh ra vàng; vàng sinh ra nước; nước sinh ra cây; cây sinh ra lửa; lửa sinh ra đất.

https://tieulun.hopto.org

Chỉ; dòng Quảng-oai thì Phượng Tại, Phượng Vu; dòng Thường-tín thì Thường Nhâm, Thường Dung; dòng Yên-khánh thì Khâm Thịnh, Khâm Bích; dòng Từ-sơn thì Từ Đàn, Từ Cương. Như thế thì thế thứ rõ ràng mà không lẫn, thân sơ phân biệt mà có thể biết rõ được. Cái đạo giữ luân lý hòa họ hàng từ đấy thịnh lên, mà chi phái ngọc điệp thiên hoàng (1) từ đấy rõ rệt. Con cháu ta nên theo giữ phép hay, khiến cho gốc cành trăm đời truyền ức muôn năm, để mong người báo đáp trời và tổ tiên cho mệnh tốt ». Bèn sai hữu ty đúc sách vàng và sách bạc. Đến nay hoàn thành, vua đem việc ấy kinh cáo ở đàn Giao và các miếu. Sắc cho bộ Lễ bàn định nghi tiết.

Bộ thần tâu rằng: « Cứu xét sách *Nghi lễ thông giải* có nói: Chọn ngày tế Giao thì nhân mệnh ở miếu thờ tổ; bói rùa thì ở Nễ cung (miếu thờ cha). Lời sớ của họ Khổng nói: Trước hết cáo tổ, mới bói ngày tế Giao, như là đã nhận mệnh lệnh của tổ vậy. Lại nói: Người nước Lỗ sắp có việc tế trời, tất trước phải tế ở Phán cung (2). Lời sớ của họ Khổng nói: Sắp tế trời, tất trước phải cáo Hậu Tắc. Thế là trước cáo vị thấp rồi sau tế vị cao. Cứ lời kinh văn như thế, tuy là chuyên nói việc tế Giao, song cũng có thể tìm ở đấy cái ý tinh vi của thánh nhân đặt lễ. Phàm lễ nào phải cáo trời mà việc có liên quan đến tôn thống, thì tất trước phải nhận mệnh ở Tổ Nễ (miếu tổ miếu cha). Suy thế thì việc phả điệp làm xong, lễ cũng nên thế. Xin trước

---

(1) Ngọc điệp: Phổ hệ họ vua.

Thiên hoàng: Sông ở trời, tượng trưng chi phái nhà vua như dòng sông ấy.

(2) Phán cung: Chỗ Thờ Chu công.

https://tieulun.hopto.org

cáo các miếu, rồi sau cáo Trời Đất, ngõ hầu mới hợp với lễ ». Vua theo lời tâu.

Ngày bính ngọ, vua cáo Thế miếu (1).

Ngày đinh mùi, cáo Thái miếu (2).

Sai hoàng trưởng tử cáo Triệu miếu (3), hoàng tử Yến cáo Hưng miếu (4).

Ngày mậu thân, sai chưởng Tượng cơ Nguyễn Đức Xuyên cáo Nam giao.

Ngày kỷ dậu, đặt đại triều nghi ở điện Thái-hòa để tuyên đọc sách vàng. Lễ xong, ban sách bạc chép thế hệ cho các phiên thần công, tất cả mười quyển. Du các hoàng tử rằng: « Trẫm nghĩ tôn thống là quan trọng, muốn thực hiện chí của tiên hoàng, bèn soạn 20 chữ hay, lưu để cho người nối ngôi về sau, chia ra dòng dế, dòng phiên để phân biệt thân sơ. Ngày mồng 7 tháng này đã thân hành yết Thế miếu; ngày mồng 8 thân hành yết Thái miếu; ngày mồng 9 cáo Nam giao; ngày mồng 10 tuyên đọc sách vàng ở bệ. Điển lễ cử hành lần này, tưởng mong trời đất ông cha soi thấu, tất sẽ cho phúc lớn, thì phúc đời của nước nhà ta sẽ được lâu dài rộng lớn, gốc ngành muôn đời. Xưa nhà Chu bói năm được 700 năm, bói đời được 30 đời, mà hưởng quả số bói ấy: Trẫm tuy không dám bì với đời thịnh ấy, nhưng các đời trước của ta tích lũy nhân đức, chính trị hay ơn huệ tốt của các vua thánh tất vun trồng cho họ Nguyễn Phúc ta được cỗi gốc sâu bền, nghiệp lớn

---

(1) Thế miếu: Miếu thờ Gia-long.
(2) Thái miếu: Miếu thờ Nguyễn Hoàng.
(3) Triệu miếu: Miếu thờ Nguyễn Kim.
(4) Hưng miếu: Miếu thờ người sinh Gia-long.

https://tieulun.hopto.org

tốt thịnh. Trẫm chỉ giơ tay lên trán cầu trời cho từ nay về sau con cháu ta nhận nối cơ đồ lớn sẽ được hưởng năm 500 năm, hưởng đời hơn 20 đời. Cũng không dám mong nhiều dâu. Nay dòng dế đã định, bèn cho hoàng tử bọn ngươi tên hiệu tốt như sau: Hoàng tử Dong cho tên Miên Tông, hoàng tử Yến cho tên Miên Định, hoàng tử Duc cho tên Miên Nghi, hoàng tử Thự cho tên Miên Hoành, hoàng tử thứ sáu cho tên Miên An, hoàng tử thứ bảy cho tên Miên Thẩn, hoàng tử thứ tám cho tên Miên Phú, hoàng tử thứ chin cho tên Miên Thủ, hoàng tử thứ mười cho tên Miên Thẩm, hoàng tử thứ mười một cho tên Miên Trinh, hoàng tử thứ mười hai cho tên Miên Bảo, hoàng tử thứ mười ba cho tên Miên Chữ, hoàng tử thứ mười bốn cho tên Miên Hưu, hoàng tử thứ mười lăm cho tên Miên Vũ, hoàng tử thứ mười sáu cho tên Miên Tống, hoàng tử thứ mười bảy cho tên Miên Thành, hoàng tử thứ mười tám cho tên Miên Tề, hoàng tử thứ hăm mốt cho tên Miên Tuyên, hoàng tử thứ hăm hai cho tên Miên Long, hoàng tử thứ hăm ba cho tên Miên Thực. Từ sau đó sinh hoàng tử, đầy 100 ngày làm lễ bảo kiến [lần đến ra mắt vua] thì chiếu theo đế hệ mà cho tên. Khi đã cho tên mới thì tên cũ thôi hẳn, không dùng nữa. Bọn hoàng tử các ngươi đều phải biết tự mình ra sức, tuổi và đức đều tiến, việc học siêng năng, gắng thêm tấm lòng trung hiếu, dốc thêm lòng hữu ái, mà nhận lấy tên tốt ấy và hưởng phúc lâu dài ».

Định lệ các địa phương tâu báo tình hình động tĩnh. Thừa-thiên, Quảng-trị mỗi tháng một lần báo, Quảng-nam, Quảng-bình, 2 tháng một lần báo, Quảng-ngãi trở vào nam, Nghệ-an trở ra bắc, mỗi qui một lần báo.

https://tieulun.hopto.org

Thuộc viên ở phủ Kiến-an công là Trần Văn Nghị, và thuộc viên ở phủ Diên-khánh công là Lê Văn Khoáng giả thác giáo tử của 2 công xin lạm đầm Ô-loan ở Phú-yên. Trấn thần đều nhận cho. Đến khi đấu giá thì cho Khoáng lãnh trưng. Nghị đem việc ấy đi kiện. Vua cho là các hoàng tử tước công lệ không được gởi tờ ra ngoài mà trấn thần Nguyễn Văn Tài và Lê Văn Quảng không nên nhận riêng, phạt bổng 3 tháng. Bọn Khoáng và Nghị cậy thế cửa quyền ép buộc trưởng quan, đều phải 80 trượng. Thuế đầm cho người khác trưng. Dụ rằng từ nay các hoàng tử tước công không được can dự việc ngoài. Các nha trong ngoài nếu không phải việc công cũng không được thiện tiện nhận tờ gởi đến, làm trái thì xử theo luật vi chế.

Tha thuế thân cho các lạp hộ ở Quảng-ngãi (lạp hộ, 12 người, mỗi năm nộp 15 cân ngà voi).

Tổng trấn Bắc-thành Lê Chất dâng biểu xin vào yết kiến. Vua y cho. Chuẩn cho đem theo binh các vệ đội bộ hạ là Hậu bảo, Hậu sai, Hậu thuận, Hùng dũng, Định uy, Cự uy. Sai phó tổng trấn Lê Văn Phong thay giữ việc ấn tổng trấn. Chất ở thành tiêu riêng 3.800 quan tiền và 800 hộc thóc, đặc ân tha cho.

Lấy cai đội Thị trung là Trần Văn Hiến làm phó vệ úy Hữu vệ dinh Hổ oai, cai đội Thần sách là Nguyễn Văn Linh làm phó vệ úy vệ Trung bảo nhất.

Chuẩn định từ nay chương sớ và ấn tàu sách tàu của các địa phương hễ đến bộ thì phải tâu ngay lên đợi chỉ. Như có chỉ giao bộ thì bộ theo lệ mà xét lại tâu lên.

https://tieulun.hopto.org

Xây đắp thành phủ Hà-hoa trấn Nghệ-an, phát 3,000 người quân Thần sách đến làm (mỗi người tháng cấp 7 quan tiền 2 phương gạo). Thành xây xong, thưởng từ giám tu trở xuống kỷ lục, bạc, lụa và tiền theo thứ bực. Sai vệ úy vệ Uy võ là Lê Mậu Các đem quân đóng giữ.

Vua đến cửa biển Thuận-an xem đài Trấn-hải.

Đạo thần Ninh-bình là Nguyễn Văn Tạo và Lương Văn tâu rằng trời nắng hạn, dân đói, xin phát thóc bán. Vua quở rằng: « Trẫm đã giao cho bọn ngươi chức vụ chăm nuôi dân thì việc đau khổ của dân phải nhận làm điều lo của mình. Gần đây mưa không đúng tiết, bọn ngươi đã thành tâm cầu đảo hay chưa, trong tờ tâu không thấy nói đến. Rồi bỗng chốc kêu đói, bỗng chốc xin bán thóc, sao lại khinh suất đến thế? Như quả có tình hình ấy thì sao vài tháng nay im lặng không tâu báo? Gần như giấu giếm tai nạn đấy. Vậy phải tâu lại rõ ràng ngay ». Khi tờ tâu lên, phần nhiều là nói hàm hồ. Giao xuống bộ bàn. Giáng bọn Tạo 2 cấp. Cho dân hạt ấy thuế thóc vụ hạ được giảm giá nộp thay bằng tiền 6 phần 10.

Thanh Nghệ và năm nội trấn Bắc-thành giá gạo lên cao. Vua nghe tin, bảo Hộ bộ rằng: « Trẫm thiết tha lo trước, phàm có thể nào giúp được dân ta thì quyền nghi cứu tế, chứ có tiếc gì! Thuế ruộng vụ hạ của các hạt cho đều nộp thay bằng tiền như lệ Ninh-bình ».

Trấn thần Thanh-hoa tâu rằng 361 người qui huyện Tống-sơn bổ làm Trung vệ đinh Hổ oai, lệ định mỗi năm cấp thóc lương cho mỗi người 12 phương, cứ 2 tháng trọng xuân trọng thu thì lãnh. Nay nhân giá gạo

https://tieulun.hopto.org

đất, họ xin lãnh trước số thóc lương kỳ trọng thu để nhờ được nuôi vợ con. Vua y cho.

Đổi dựng miếu công thần ở Phú-yên. Trấn thần là bọn Nguyễn Văn Tài bắt dân đi lấy gỗ, phải phạt bổng 6 tháng.

Tiết Vạn thọ. Vua ngự điện Thái-hòa nhận lễ mừng. Trước một ngày, cho văn võ từ tòng ngũ phẩm trở lên và ủy viên các địa phương ăn yến ở điện Cần-chánh và ở công thự văn võ hai bên tả hữu vu. Đến ngày, lễ khánh hạ xong, lại ban yến cho văn võ từ tam phẩm trở lên ở điện Cần-chánh. Từ đây hàng năm lấy làm thường lệ.

Thưởng cho nhạc vũ sinh 300 quan tiền và thợ các cục thuộc Nội tạo và Vũ khố 100 quan tiền.

Giảm thuế thân năm nay cho Thừa-thiên 1 phần 10.

Chuẩn cho quan viên ở Kinh và ngoài từ hàm Minh mệnh thứ 3 trở về trước mà nhân việc công phải giáng lưu thì được khai phục 1 cấp; bị phạt bổng ghi sổ thì đều được miễn.

Sửa cầu Lý-hòa ở Quảng-bình (49 gian dài 62 trượng 6 thước 5 tấc, rộng 6 thước). Sai bọn Tống Phước Thảo là quản cơ Thủy quân trông coi công việc, cấp tiền mua gỗ và vật liệu hơn 2.600 quan.

Hoãn công việc sông Vĩnh-tế. Vua cho là thời tiết tới mùa hạ, công việc đào sông chỉ còn hơn 1.700 trượng (dòng sông hiện đã thành hơn 10.500 trượng, chi tiền hơn 315.200 quan, gạo hơn 90.100 phương), sai đình việc, cho binh dân về. Thưởng Lê Văn Duyệt gia 1 cấp và đoạn mãng đoạn hoa đều 1 tấm; Trương Tiến Bửu và bọn giám tu chuyên biện được thưởng kỷ

lục và bạc lụa theo thứ bực; thưởng vóc lụa cho quốc vương Chân-lạp; các quan Phiên đốc biện cũng cho áo quần. Lại cho Lê Văn Duyệt đai ngọc. Dụ rằng: « Trẫm nghĩ khanh khi xưa đi theo vua đã có công lao, giữ hết lòng trung, cho nên Hoàng khảo ta dặn lại giúp trẫm. Trước nhân đất Gia-định ở giáp nước Phiên nên sai khanh làm tổng trấn. Từ khi khanh giữ việc đến nay thì dẹp yên giặc Chân-lạp, tiếp đến tra xét đinh lậu, thêm lên hơn vạn hộ khẩu. Nay lại tự mình đốc suất việc đào sông để thành cái chí noi theo việc trước của trẫm. Làm tôi siêng năng duy khanh là hơn cả, cho nên hậu thưởng. Từ trước đến nay các hoàng tử tước công chưa từng cho đeo đai ngọc. Nay nghĩ khanh công trước vốn đã rạng rỡ, lại dựng được công mới, nên đặc cách ban cho. Khanh càng nêu dốc lòng trung thành, cố gắng hơn nữa.

Cấm thị vệ được sai ra không được yêu sách quà cáp. Dụ rằng: « Thượng trà, Tiểu sai, Nội hầu, là người thị vệ tả hữu, gần đây nghe nói chúng phụng mệnh sai ra, nhiều kẻ nhân việc công mà yêu sách riêng, ai hối lộ nhiều thì cho là phải, hối lộ ít thì cho là trái. Tuy trẫm khi lâm sự tất phải xét lời nói, chắc là bọn tiểu nhân ấy cũng khó dối dá được, song bọn tập theo thói xấu ấy sao lại dung cho ở ngoài ăn hối lộ mưu lợi riêng? Lại có một bọn xoay cán, công nhiên thu tiền bạc để làm lộ phí. Vả việc sai phái đã định cách thưởng, tư cấp đi về không đến nỗi thiếu. Từ nay thị vệ ra ngoài dám nhận quà cáp của người thì chiếu luật « bất uổng pháp »(1) tính

(1) Bất uổng pháp: Dẫu có ăn hối lộ của người, nhưng phân xử đúng đắn không trái phép.

https://tieulun.hopto.org

trạng xử phạt nặng hơn gia 1 bực. Nếu cưỡng bách và dọa nạt thì chiếu luật « uổng pháp » (1) tính tăng xử nặng hơn 1 bực. Quan địa phương đất lôi riêng thì giao bộ bàn xử ».

Chuẩn định từ nay các địa phương giải phát tù quân lưu về Kinh để chuyển giao đi đày, thì Quảng-trị do đường bộ. Quảng-nam trở về Nam, Quảng-bình trở ra Bắc, đều do đường thủy; lại tù sung quân đến nơi phối dịch thì mỗi tháng cấp cho 1 phương gạo.

TIMSACH.COM.VN

(1) Uổng pháp: Ăn hối lộ mà xử đoán trái phép. (Xem *Hoàng Việt luật lệ*, quyển XVII, tờ 2 và tờ 3).

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XXI

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quý mùi, năm Minh-mệnh thứ 4 [1823], mùa hạ, tháng 5, lấy vệ úy vệ Hiến dũng là Tôn thất Tinh làm vệ úy vệ Hộ lăng (trật chánh tam phẩm), quản lãnh các vệ Hộ lăng. Sai chế ấn đồ ký vệ Hộ lăng bằng đồng cấp cho. Trước đây phía ngoài cột gạch mốc giới của sơn lăng thất hỏa, cháy lan đến chân núi Ngọc-đường, vài trăm cây thông bị sém vàng. Chánh giám sơn lăng sử là Tôn thất Đạo vì phòng giữ không cẩn thận bị giáng 3 cấp, và đánh 40 roi; bọn chánh đội trưởng Tôn thất Tại đều bị đóng gông, phạt trượng và cách chức lưu lại để gắng sức chuộc tội; thiêm sự Lê Đường Anh thi giáng một cấp. Tôn thất Đạo sau đổi làm phó vệ úy vệ Hộ lăng (trật tòng tam phẩm). Vài tháng sau, cây thông lại xanh tốt, cho Tôn thất Đạo làm vệ úy vệ Hộ lăng trung. Bọn Tôn thất Tại đều cho khai phục.

Thưởng cho hoàng trưởng tử và các hoàng tử Miên Định, Miên Nghi, Miên Hoành và Miên An mỗi người một lạng vàng, 20 lạng bạc.

Tết Đoan dương. Vua ngự điện Thái-hòa. Lễ khánh hạ xong, sắc cho bộ Lễ, từ sau các tiết Vạn-thọ, Chính

https://tieulun.hopto.org

dán, Doan dương, đều cho đặt tiệc ban yến theo thứ bực.

Bắt đầu đặt giáo thu các phủ và huấn đạo các huyện.

Bộ Lễ bàn rằng từ Quảng-bình trở vào Nam, hạt nào có một phủ đã đặt đốc học thì xin thôi chức giáo thu; từ Nghệ-an trở ra Bắc thì các phủ huyện dọc biên giới nên đợi văn hóa thấm nhuần rộng khắp rồi sẽ đặt. Ngoài ra hạt nào nên đặt giáo thu thì do đình thần chọn cử. Đến như huấn đạo, viên số nhiều quá, xin hạ lệnh cho ở Kinh thì các quan tứ phẩm trở lên, ở ngoài thì các quan địa phương, đều cử người mình biết, hoặc hương cống các khoa, hoặc sĩ nhân còn sót, mà có học hạnh tuổi tác, chỉ rõ tên mà bảo cử.

Vua theo lời bàn, Sai hữu ty chế cấp cho dấu đồ ký bằng gỗ. Giáo thụ thì cấp cho bốn người thuộc lệ (1) ở phủ, huấn đạo cấp cho 3 người thuộc lệ ở huyện.

Lấy Hàn lâm viện chưởng viện học sĩ là Hoàng Kim Hoán làm Thái thường tự khanh, thiêm sự Lễ bộ là Phan Huy Thực làm Quang lộc tự khanh, đều làm công việc bộ Lễ.

Sai binh lính hai vệ Thần uy, Chấn uy, cơ Ngũ thủy, cơ Kiên chu, đi lấy gỗ đóng thuyền Thuỷ long. Sai chưởng cơ là bọn Nguyễn Văn Chấn và Nguyễn Văn Thắng hiệp cùng với vệ úy Nguyễn Tài Năng coi đóng theo kiểu thuyền lớn của Tây dương. Chấn Thắng lấy cớ không hiểu việc đóng thuyền từ chối. Vua bảo bộ Công rằng: «Chấn Thắng vốn là người Tây, Hoàng khảo ta nghĩ thương có chút công lao, đặc cách cho họ

---

(1) Thuộc lệ: Tức là lính lệ.

https://tieulun.hopto.org

tên, lại đề bạt đến chức hàm nhị phẩm. Sau khi đại định, chưa từng sai phái việc gì. Nay trẫm thấy chúng vốn có tiếng là giỏi về thủy, thông thạo binh thuyền, cho nên sai hiệp cùng Tài Năng coi đóng thuyền Tây. Chúng đã không muốn, trẫm cũng không bắt ép ». Sai Tài Năng đốc suất bình thợ mà làm. Thuyền đóng xong, thưởng cho 2.000 quan tiền.

Đổi định lệ phái người giải chở vật hạng cho các địa phương từ Quảng-nam vào Nam. Lệ trước hàng năm thường chở vật hạng về Kinh, các dinh trấn thần từ Quảng-nam đến Gia-định chia lượt nhau đi trông coi. Vua bảo bộ Lại rằng : « Quan địa phương có trách nhiệm vỗ nuôi nhân dân. Các việc lớn nhỏ trong hạt tất phải cùng bàn bạc mới có thể xong xuôi, há nên vắng lâu hàng tuần hàng tháng được sao ? Và lại từ trước đến nay những lễ tiết lớn mà các dinh trấn thần về Kinh chiêm bái thi tất phải được chuẩn lời tâu, huống chi giải chở là việc hàng năm. Từ nay đến kỳ vận tải các dinh trấn đều chọn một viên văn giữ sổ sách hóa hạng và lương tiền; lại chọn một viên võ thông thuộc đường biển, đem binh đi hộ vận. Duy các trấn ở Gia-định thì chọn ủy thuộc viên ở trấn theo phái viên ở thành mà đi trông coi ».

Lấy Hàn lâm viện thừa chỉ Hứa Đức Đệ và Hoàng Quỳnh làm Thượng bảo thiếu khanh, sung biện công việc Văn thư phòng.

Ngày giáp tuất, sửa chữa Thái miếu. Thế miếu, Sai Tống Phước Lương, Trần Văn Năng, Nguyễn Đức Huyên, Trần Văn Tinh trông coi công việc. Rồi sai bộ Lễ đặt tòa Thần ngư ở tầng trên và tầng giữa hai gác

https://tieulun.hopto.org

Mục thanh và Hiển lâm. Chế lỗ bộ của Thái miếu. (Phiệt [thếp] vàng 10 cái; phướn truyền giáo, phướn cáo chỉ và phướn tín, mỗi thứ 2 cái; cờ báo vĩ, cờ vũ bảo, giáo báo vĩ, búa nghi hoàng, kích ngũ lông, qua ngũ lông, đinh ba nấm có ngũ lông, đinh ba thẳng, giáo chuôi dài bên văn, giáo chuôi dài bên võ, búa con [thếp] vàng, gậy kim ngô, mỗi thứ đều 4 cái).

Chế thêm lỗ bộ của Thế miếu (đinh ba thẳng, đinh ba nấm, giáo chuôi dài bên văn, giáo chuôi dài bên võ, búa [thếp] vàng, mỗi thứ đều 4 cái).

Hoãn công việc xây mặt sau Kinh thành. Dụ rằng: « Mặt trước Kinh thành từ tháng 3 đến nay sửa chữa vẫn chưa xong. Nhân nghỉ việc thành trì chỉ cốt lấy vững bền, không cần chóng xong, cho nên có lệnh răn bảo chớ làm vội, để đỡ khó nhọc. Từ sang mùa hạ đến nay, khí nắng nóng nực, tuy công tác có trễnải hạn không đến nỗi mệt nhọc, nhưng lòng trẫm nghĩ đến binh lính chưa từng chút quên trong giây phút, há nỡ sai khiến lâu ngày không cho nghỉ vai ư? Vậy công trình mặt sau thành tạm chờ sang xuân sẽ làm ».

Chuẩn định từ nay sách tâu thanh tra về việc tiêu tống (1) ở các thành dinh trấn và các nha môn, chỗ viết niên hiệu thì đóng ấn « Ngự tiền chi bảo », chỗ biên số mục thì đóng ấn « Văn lý mật sát ».

Định trình hạn làm việc cho các nha môn sáu bộ. Phàm gặp việc quan trọng khẩn cấp, có chỉ khiến bàn ngay, tra ngay, làm ngay, thì trong năm ngày phải tâu lại. Nếu không thể đúng hạn thì trình bày lý do ngay

---

(1) Tiêu tống: Tiêu là việc chi tiêu lấy ở kho công, tống là việc vận tải của kho.

https://tieulun.hopto.org

tâu xin thêm hạn. Làm trái thì tùy nặng nhẹ mà nghiêm nghị. Việc tầm thường thì cho trong một tháng phải làm xong; Việc giản dị thì không kể hạn ấy.

Tổng trấn Bắc-thành Lê Chất đến Kinh, vào yết kiến; nhân xin về Bình-định thăm mẹ. Vua cho, ban cho người mẹ là Đào thị (ân phong phu nhân) mũ áo nhị phẩm.

Sai đình thần chọn quan sung chức giáo đạo hoàng tử. Vua dụ rằng: « Từ xưa nhà nước được lâu dài toàn nhờ ở bực nguyên lương (1); mà dẫn bảo cho thành tài tất phải nhờ công dạy nuôi từ lúc nhỏ. Cho nên đời Minh Thanh trở về trước, hoàng tử ra Các học tập thì phải khéo chọn thầy bạn, trước sau là người ngay thẳng, mới có thể ngăn được thói bậy, ngày càng trở lại lẽ trời, để thành tài khí lớn của Tôn Miếu. Trẫm khi tuổi nhỏ, trên đội ơn Hoàng khảo ta nhiều chén dạy bảo, nên có ngày nay. Nghĩ lại ơn sâu răn dạy, khôn xiết đau lòng, đến chảy nước mắt, nghẹn ngào không ngừng, cho nên bên tai hình như thường văng vẳng tiếng trời. Nhân nghĩ từ trẫm lên ngôi đến nay, lấy Tôn Miếu Xã Tắc là việc quan trọng, không dám khinh dị về sự chọn người. Lại thêm các hoàng tử tuổi còn trẻ thơ, cho nên ngôi thái tử còn chưa phong. Nay trong bọn hoàng tử tuổi hơi lớn có bốn người, tất phải chọn được người làm thầy bạn mới có thể dạy dẫn nên người. Bọn khanh nên giữ đạo công, kén chọn ở trong văn ban không kể là quan trong triều hay quan ở ngoài, chỉ cần được người vốn có học hạnh, giữ lòng công chính, có thể làm nổi chức trách thầy bạn thì chỉ tên bảo cử: quan tam phẩm trở

(1) Nguyên lương: Chỉ ngôi thái tử.

https://tieulun.hopto.org

lên hai viên, tứ ngũ phẩm hai viên, lục thất phẩm bốn viên, *đợi* trẫm chọn dùng, để cho ngày ngày thường thay trẫm dạy bảo bọn hoàng tử, khiến chăm việc học, gần người ngay, đôn đốc khuyên bảo điều hiếu thuận, mài giũa cho đức nghiệp tiến lên; khiến học vấn càng tinh tinh nên tốt, đức hạnh càng với tuổi lớn lên, để sẵn sàng cho việc chọn người chủ tế tự nối dòng đời ngày sau cho trẫm, như thế thì cơ nghiệp lớn, nền móng thịnh của Nhà nước được bền vững lâu dài». Rồi sai Cần-chánh điện học sĩ biện lý Binh bộ là Nguyễn Đăng Tuân cùng tham tri Hình bộ là Ngô Đình Giới đều lấy bản chức mà sung chức giáo đạo, lấy tham hiệp Cao-bằng là Nguyễn Đăng Sĩ làm Hàn lâm viện thị độc học sĩ và lang trung Lại bộ là Bùi Tăng Huy làm Hàn lâm viện thị độc, sung chức tân thiện; tri huyện Từ-liêm là Hoàng Văn Đản làm Hàn lâm viện biên tu, cùng với bọn biên tu sung trực học là Doãn Văn Xuân, Trương Đăng Quế và kiểm thảo Đoàn Nguyên, sung chức bạn độc. Lại sai kiêm lý việc các vệ Hộ vệ ở phủ hoàng tử.

Định quy trình cho Tập thiện đường (chỗ các hoàng tử học). Bọn Ngô Đình Giới tâu rằng: «Việc học của vương công cùng việc học của học sinh khác nhau. Về phép học thì sách vở đã chép đủ, từ khi bọn thần nhận chức đến nay, ngày tìm các sách cũ, hoặc trích lấy các câu vật ở văn đời Thanh, hoặc xen thêm ý kiến của mình, tùy nghi lập tắc để xây dựng nền tảng dạy trẻ buổi đầu. Còn như việc trọn thành đức tốt, thì sách vở rõ ràng, không thể kể hết. Nay xin định quy trình giảng học tất cả 11 điều:

1. *Các sách giảng* học (Kính xét bài tựa *Lạc thiện đường loàn tập* của Cao tông nhà Thanh ngự chế, nói:

https://tieulun.hopto.org

« Ta sinh, 9 tuổi mới đọc sách, 14 tuổi học làm văn, nay đã 20 tuổi, trong khoảng ấy sớm hôm theo học thì có Tứ truyện, Ngũ kinh, Tinh lý, Cương mục, Đại học diễn nghĩa, Cổ văn uyên giám ». Đó là khi Cao tông đương làm hoàng tử, tự nói học những gì. Và các sách ấy ghi chép đầy đủ những điều chứa kín của thánh hiền, những việc chính sự của các đời, trong học đường nên đem mà giảng).

2. *Trích yếu kinh sử* (Tứ truyện, Ngũ kinh từ đời Tống trở xuống, sau khi đã qua các bực chân nho nêu nghĩa rõ ràng, thì số quyển giảng giải chú thích rất nhiều, trâu kéo cũng mệt. Trong đó có bộ thuần túy, có bộ bác tạp. Sử thì ngoài bộ *Tư trị thông giám* của Ôn công và bộ *Cương mục* của Chu tử, những tập trích tuyển số lượng rất nhiều, mà lấy bỏ không giống nhau, khen chê cũng đều khác, phi người học thâm thúy thì không thể cứu xét ý chỉ mà hợp nhất các thuyết. Cho nên các vua nhà Đại Thanh nhiều lần sai nho thần hội đồng sửa soạn làm thành sách riêng của một đời, gọi là các sách Khâm định, Ngự định, Ngự toản, Ngự phê, đều lấy trí của mọi người mà thành sách và theo sự định chính ở bề trên, ý nghĩa nhất định, có chỗ theo. Nay sách học ở học đường, xin ngày thì giảng *Tứ thư giải nghĩa*, ngày thì giảng *Thư kinh giải nghĩa*, ngày thì giảng *Lễ ký giải nghĩa*, ngày thì giảng *Xuân thu giải nghĩa*, ngày thì giảng *Dịch kinh giải nghĩa*, *Ngự toản thi nghĩa chiết trung*, *Ngự định Hiếu kinh*, *Tập chú Hiếu kinh*, *Ngự phê lịch đại thông giám tập lãm*, định làm sách giảng luận, ban cho các vị học tập. Còn các sách *Ngự toản Chu dịch chiết trung*, *Khâm định Thi Thư Xuân thu truyện thuyết vựng toản*,

https://tieulun.hopto.org

Khâm định tam lễ nghĩa sớ, *Ngự phê Tư trị thông giám cương mục*, *Ngự toản Xuân thu trực giải*, *Ngự toản Chu dịch thuật nghĩa*, thì xin chứa ở học đường để tra cứu. Đến như các sách học thường của dân gian, như *Ngũ kinh Tứ thư* và các sách *Cương giám*, *Thiếu vi*, đều là sách riêng của một nhà, có chú ý khác nhau, xin để làm sách bị khảo, không đem giảng học).

3. *Thứ tự giảng đọc*. (Các hoàng tử vào học, bắt đầu học tiểu học; xong rồi tiếp đến tứ thư, học xong thì theo thứ tự giảng ngũ kinh, xen lẫn với sử. Phàm sách kinh sách thư, giảng đến thiên nào, cần phải gấp sách đọc lại bản văn cho thuộc lầu, khiến cho thấm nhuần lời nói của thánh hiền. Sử thì chép việc làm ở các đời, chỉ cốt học cho rõ sự tích thì thôi, bất tất gấp sách đọc thuộc).

4. *Hạn kỳ ngày học*. (Ngày mồng 1 học tứ thư hoặc ngũ kinh, trước học ý nghĩa chính văn, thứ đến lời chú để phát minh thêm. Ngày chẵn thì học sử, tách bạch ý nghĩa, khiến cho sự tích các đời cùng ý tứ sâu xa của sử gia đều được hiểu hết. Như lại muốn hiểu hết chế độ một đời và sự tích người làm tôi thì có *Nhị thập nhất sử* (1) và *Tam thông loại thư* (2), các sách ấy có thể tham khảo lẫn nhau. Đến như các sách tiểu thuyết, diễn kịch ở hàng phố bán thì không nên cho để mắt mà dãng tâm trí.

5. *Hạn kỳ tới học*. (Về buổi sớm, đồng hồ chuyển lần thứ hai thì đến đến học đường gấp sách đọc bài học hôm

---

(1) Nhị thập nhất sử : Các bộ sử các đời, từ *Sử ký* đến *Minh sử*.

(2) Tam thông loại thư : Các sách *Thông điển*, *Thông chí*, *Văn hiến thông khảo*.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Khâm định tam lễ nghĩa sớ, *Ngự phê Tư trị thông giám cương mục*, *Ngự toản Xuân thu trực giải*, *Ngự toản Chu dịch thuật nghĩa*, thì xin chứa ở học đường để tra cứu. Đến như các sách học thường của dân gian, như *Ngũ kinh Tứ thư* và các sách *Cương giám*, *Thiếu vi*, đều là sách riêng của một nhà, có chủ ý khác nhau, xin để làm sách bị khảo, không đem giảng học).

3. *Thứ tự giảng đọc*. (Các hoàng tử vào học, bắt đầu học tiểu học; xong rồi tiếp đến tứ thư, học xong thì theo thứ tự giảng ngũ kinh, xen lẫn với sử. Phàm sách kinh sách thư, giảng đến thiên nào, cần phải gấp sách đọc lại bản văn cho thuộc lấu, khiến cho thấm nhuần lời nói của thánh hiền. Sử thì chép việc làm ở các đời, chỉ cốt học cho rõ sự tích thì thôi, bất tất gấp sách đọc thuộc).

4. *Hạn lệ ngày học*. (Ngày lễ học tứ thư hoặc ngũ kinh, trước học ý nghĩa chính văn, thứ đến lời chú để phát minh thêm. Ngày chẵn thì học sử, tách bạch ý nghĩa, khiến cho sự tích các đời cùng ý tứ sâu xa của sử gia đều được hiểu hết. Như lại muốn hiểu hết chế độ một đời và sự tích người làm tôi thì có *Nhị thập nhất sử* (1) và *Tam thông loại thư* (2), các sách ấy có thể tham khảo lẫn nhau. Đến như các sách tiểu thuyết, diễn kịch ở hàng phố bán thì không nên cho để mắt mà dãng tâm trí.

5. *Hạn lệ tới học*. (Về buổi sớm, đồng hồ chuyển lần thứ hai thì đến đến học đường gấp sách đọc bài học hôm

---

(1) Nhị thập nhất sử : Các bộ sử các đời, từ *Sử ký* đến *Minh sử*.

(2) Tam thông loại thư : Các sách *Thông điển*, *Thông chí*, *Văn hiến thông khảo*.

https://tieulun.hopto.org

trước; chuyển lần thứ ba thì giảng quan khai giảng xong, đều duyệt qua mấy lần, cho văn nghĩa hơi hiểu. chuyển lần thứ 7 thứ 8 thì cho về phủ. Buổi chiều đồng hồ chuyển lần thứ 7 thì đều đến học, hỏi chỗ khó; mặt trời lặn thì về).

6. *Lệ chầu thăm* (mỗi tháng hai ngày vọng (rằm) hối (cuối tháng) đến hầu cung Từ thọ. Hai ngày ấy đình giảng; ba ngày mồng 1, 11, 21 vào trực ở chính điện, buổi sớm vào trực buổi chiều đi học; ba ngày 6, 16, 26, buổi sớm đi học, buổi chiều đồng hồ chuyển lần thứ 6 thì vào hầu ở điện Quang-minh và đem sách học đợi [vua] hỏi.

7. *Cưỡi ngựa bắn cung* (Người xưa nói: « Có văn sự tất có võ bị », mà bắn để xem đức hạnh, cưỡi ngựa để tập quen khó nhọc, việc võ thực không thể thiếu. Mỗi tháng ba lần, khi học rồi thì cho tập cưỡi ngựa; còn học bắn phải đợi chuẩn tâu).

8. *Tả hữu không dùng người xấu* (Phàm biền binh tôi tớ hầu hạ ở tả hữu có dâng trò chơi để cầu vừa lòng và xui giục làm việc phi lý, biết ra thì trị tội đuổi đi).

9. *Đi hầu giá tất phải mang người dắc dẫn giúp đỡ.* (Phàm xa giá đi ra, hoàng tử dự theo hầu, thì bạn độc hoặc tán thiện cho đi càng, sớm tối cùng ở để phòng khuyên răn điều có ích).

10. *Kỷ bảo sách ghi.* (Mỗi tháng những ngày mồng 6, 16, 26, đem quyển sổ nhật ký của học đường nộp Văn thư phòng, để phòng xét nghiệm buổi học buổi nghỉ).

11. *Trực nhật chủ thủ.* (Học đường có chứa các sách công và đặt đồng hồ cát để xem thời khắc buổi học.

https://tieulun.hopto.org

Mỗi phủ phái ủy một người thuộc loại cất lượt trực nhật vâng giữ và ghi sách nhật ký).

Vua khen phải. Bọn Đình Giới lại xin chuẩn định vị thứ ngồi giảng nghe giảng cũng nghi thức tiến lui khi hoàng tử vào học, và chức vụ của tán thiện, bạn độc, để làm lệ thường. Bèn sai bộ Lễ bàn tâu để thi hành. (Chính giữa nhà đặt một án sách, đặt vị ngồi giảng ở phía tây, 2 viên phụ đạo cùng một chiếu, 2 viên tán thiện cùng một chiếu, 4 viên bạn độc cùng một chiếu, đều ngoảnh về hướng đông. Đặt vị ngồi nghe giảng ở phía đông, các hoàng tử mỗi người một chiếu, phía trước đặt một kỷ sách, đều ngoảnh về hướng tây, chiếu nhất ở dưới vị phụ đạo. Ngày thường, buổi sớm đồng hồ chuyển lần thứ 1, từ phụ đạo trở xuống đều đến; chuyển lần thứ 2, các hoàng tử lần lượt đến, tán thiện, bạn độc đều đứng dậy. Các hoàng tử ngồi yên, tán thiện và bạn độc lại ngồi. Các hoàng tử gấp sách đọc bài học hôm trước, xong thì phụ đạo khai giảng. Các tán thiện và bạn độc, hiệp đồng dẫn bảo rõ ràng. Giờ tỵ giảng xong, các hoàng tử đứng dậy. Tán thiện và bạn độc đều đứng dậy. Các hoàng tử vái chào phụ đạo, xin lui; phụ đạo chắp tay đáp lễ. Các hoàng tử về phủ. Từ phụ đạo trở xuống đều lui. Giờ thân lại đều đến, hỏi các điều khó; xong lại đều lui, tiết thứ tiến lui như trước. Hàng năm, cuối tháng chạp, đến ngày phong ấn thì nghỉ giảng. Sáng sớm hôm ấy, phụ đạo trở xuống mặc áo bổ phục (áo có bổ tử) ngồi ở bản vị phía tây. Các hoàng tử mặc áo bổ phục lần lượt đến. Phụ đạo vẫn cứ ngồi. Hai viên tán thiện ra đứng trên thềm phía tây, bốn viên bạn độc ra đứng dưới thềm phía tây, đều ngoảnh hướng đông. Các hoàng tử ở trên thềm gian chính giữa, hướng

https://tieulun.hopto.org

vào án sách lạy 2 lạy. Phụ đạo đứng lên nhận lễ, vẫn ở bản vị làm lễ đáp tạ 1 lạy, lễ xong đứng ngoảnh về phía đông. Các hoàng tử lui ra đứng trên thềm phía đông, hướng về phía tây. Tán thiện và bạn độc ở trên và dưới thềm phía tây bước xuống, hướng vào các hoàng tử làm lễ 1 vái. Các hoàng tử vái đáp. Lễ xong, vẫn đều chiếu bản vị ở đông tây mà ngồi, khoản tiếp một lần rồi lui. Sau ngày khai ấn sang năm, Khâm thiên giám chọn ngày tốt, tâu xin khai giảng. Ngày ấy gặp nhau, lễ tiết đều theo như trước. Tán thiện và bạn độc lại thưởng tới các phủ đệ để phát minh nghĩa lý của thánh hiền và bàn bạc về sự thành bại xưa nay, tùy việc mà khuyên răn).

Sai tham tri lãnh Hộ tào Bắc-thành là Đoàn Viết Nguyên kiêm lý việc giấy tờ ở thành.

Thanh Nghệ có giặc biển; sai hai trấn phái binh thuyền lùng bắt.

Chưởng cơ Thủy quân là Nguyễn Văn Hạnh quản 35 chiếc binh thuyền chở vật hạng ở kho Bắc-thành tới Kinh. Lại đi chở chuyến thứ hai, gặp mưa lụt, thuyền đến biển Liêu, ngược dòng khó đi. Thành thần lo muộn, thuê thuyền dân chở cách tuần nhật thì về. Vua cho là thành thần khéo điều độ, xuống dụ khen ngợi. Thưởng cho Văn Hạnh 3 tấm sa và kỷ lục 1 thứ, cho thuyền hộ 300 quan tiền.

Trong kinh kỳ bị hạn, sai cầu đảo ở miếu Nam-hải long vương. Mưa to.

Thanh Nghệ và Ninh-bình bị hạn, đói. Vua bàn xây đắp thành hai phủ Diễn-châu và Tĩnh gia và thành đạo Ninh-bình, lấy công thay chẩn. Sai chọn phái 6 người

https://tieulun.hopto.org

lang trung chủ sự chia đi hội đồng với trấn thần đạo thần phát tiền gạo thêm giá mà thuê dân làm và sắm vật liệu. Sau vì tháng tám mưa lụt, bèn đình công việc. Duy có phái viên ở phủ Diễn-châu là lang trung Nguyễn Hữu Dực và chủ sự Trương Minh Giảng khéo xếp đặt, dân đến làm thuê nhiều, khỏi bị đói mà việc cũng thành công. Vua khen lắm, thưởng kỷ lục đều 1 thứ.

Thăng huyện Tân-an trấn Vĩnh-thanh làm phủ Hoằng-an, tổng Tân-minh làm huyện Tân-minh, tổng An-bảo làm huyện Bảo-an.

Đặt tri phủ phủ Hoằng-an (kiêm lý huyện Tân-minh), lấy Hàn lâm biên tu Lê Quang thăng bổ chức ấy.

Thành thần Gia-định tâu rằng các trấn thuộc thành phần nhiều là ngụ sống và đất rừng mà ở tổng chỉ có một người cai tổng, thế khó trông coi cả được, xin đặt thêm một người phó tổng ngoại ủy. Vua y cho.

Lấy thiêm sự Công bộ là Nguyễn Bá Uông làm thiêm sự Hộ bộ, sung biện Hộ tào thành Gia-định.

Người xã Hoàng-xá trấn Sơn-tây (thuộc huyện Yên-lãng) là Lưu Bá Cung dâng nói: « Trộm nghe thấy phía ngoài cửa Nam thành Thăng-long có đình Quảng-minh. Khảo xem Dư địa sử thì Quảng-minh là niên hiệu vua Hy tông. Có người thuật sĩ chiết tự rằng: Một người tự trong hang núi mà ra, họ Hoàng, chân tả đạp mặt trời, chân hữu đạp mặt trăng, thiên hạ tự đó rối loạn. Sau đó có loạn Hoàng Sào, đúng như lời ấy. Nay xin tìm chọn chữ hay đổi đựng biển ngạch đình ấy ». Vua nói: « Đình Quảng-minh chẳng qua là một đình nhỏ ở trấn ngoài. Cung là dân thường, sao dám viện dẫn nói bậy

https://tieulun.hopto.org

tâu nhầm ». Giao bộ Hình xử trượng 100 để răn kẻ nói bậy.

Chuẩn định phàm các đền miếu ở ngoài Kinh thành do nhà nước xây dựng thì viên kinh doãn thường phải xem xét, như có đột thấm hỏng nát, đáng tu bổ thì phải khám xét dích xác, hoặc lãnh vật liệu, hoặc đặt tiền mua, trù tính công trình, tâu xin để tuân hành. Ghi làm lệ.

Đinh lại lệ tiền công và vật liệu đúc tiền cho cục Bảo tuyền Bắc-thành. (Tiền kẽm mỗi 100 cân, tiền công và vật liệu 3 quan 2 tiền 21 đồng 5 phân 9 ly, kém lệ trước 35 đồng 6 ly. Tiền đồng mỗi 100 cân, tiền công và vật liệu 5 quan 7 tiền 9 đồng 3 phân 2 ly, hơn lệ trước 22 đồng 8 phân 9 ly).

Trong hạt Bình-định đầu mùa xuân rét lắm, mưa màng kém, trấn thần đem việc tâu lên. Vua đặc ân cho dân thuế ruộng năm nay nộp thay bằng tiền 5 phần 10.

Nước Chân-lạp sai sứ vào cống. Sứ đến Gia-định. Thành thần đem việc tâu lên. Vua dụ bộ Lễ rằng: « Nước Phiên thờ nước lớn, lễ phải nên thế. Nhưng năm ngoái lễ mừng Bắc tuần hồi loan đã có chỉ để trừ vào cống lệ năm nay, vậy cống phẩm lần này nên sai trả lại, sứ thần cũng miễn đến Kinh ».

Đổi nhà Văn Võ công thự làm Tả Hữu triều đường (1). Lấy Tả triều đường làm chỗ họp bàn chính sự và thu nhận đơn kiện, gian chính giữa đặt hương án, các quan viên dự bàn ở gian tả hữu, xếp ngồi nhiều hàng, ngoảnh về hướng bắc. Khi hội nghị gặp có việc can thiệp đến bản nha thì cho phép tị hiềm không dự.

---

(1) Văn võ công thự ở hai bên Tả vu và Hữu vu điện Cần-chánh.

https://tieulun.hopto.org

Chuẩn định số ngạch hàng năm của ty Hữu-tử-tế do Tôn thất Dịch xét duyệt phê bằng. Làm lệnh mãi mãi.

Sai lấy hơn 8.600 quan tiền lệ của Thương bạc thưởng cấp cho các hoàng tử tước công, phủ Tôn nhân và các quan chức văn võ theo thứ bực.

Lấy phó vệ úy vệ Túc võ quân Thần sách là Vũ Văn Tín thự vệ úy vệ Nghĩa võ, khâm sai cai cơ vệ Tuyển phong tiền là Lê Văn Thưởng làm phó vệ úy vệ Trang võ, cai đội vệ Nghiêm võ là Ngô Ngọc Kim làm phó vệ úy vệ Đĩnh võ, cai đội vệ Dương võ là Tạ Quang Cự làm phó vệ úy vệ Nghiêm võ.

Lấy hiệp trấn Sơn-nam là Vũ Xuân Cẩn làm Đại lý tự khanh biện lý công việc Hình bộ, sai chế ấn quan phòng. Đại lý tự khanh bằng ngạch cấp cho.

Lấy tế tửu Quốc tử giám là Vũ Xuân Biểu làm Hàn lâm viện trực học sĩ, hiệp trấn Hưng-hóa là Nguyễn Hựu Binh lãnh tế tửu Quốc tử giám.

Thống chế Thủy quân Đào Văn Lương coi chở vật hạng ở kho Gia-định đến Kinh. Lại sai lãnh chở tiền kẽm ở kho Kinh 200.000 quan về chứa ở Gia-định.

Cấp thêm giá mua đường cát cho Quảng-ngãi. (Giá đặt đường hạng nhất mỗi 100 cân 7 quan 5 tiền, đường hạng nhì 7 quan, đường hạng ba 6 quan 5 tiền, thêm giá cho mỗi 100 cân 1 quan). Vua bảo bộ Hộ rằng: « Việc đặt tiền mua đường đã có lệnh lượng tính thêm giá cùng phát trước tiền vốn và giảm giá mà phát thóc là muốn nhân việc làm lợi cho dân, nguyên không phải so kè vật giá cao hạ. Vừa rồi theo trấn thần tâu lên thì giá đặt đường so với giá chợ hơi kém, thực là trái ý làm ơn cho dân của trẫm. Vậy hạ lệnh cho thêm giá

https://tieulun.hopto.org

để cho đường hộ được đội ơn mà càng chăm nghề nghiệp để sống no đủ ».

Tháng 6, sai cai đội Nguyễn Đắc Sủy và Hàn lâm viện thị thư Trần Chấn đi Quảng-đông làm việc công.

Quản cơ cơ hữu đực Thủy quân là Vũ Văn Doan quản hơn 130 chiếc thuyền tải ở Quảng-bình chở gạo lương ở Bắc-thành về Kinh, xin cấp khí giới để phòng bị. Sai cấp cho ống phun lửa 327 cây, giáo dài 687 cái. Nhân định hàng năm việc vận tải đường biển, cho chiếu số thuyền mà lãnh khí giới, trở về lại nộp vào kho. Ghi làm lệ.

Đổi thuộc lệ ở hai đàn Nam giao và Xã Tắc làm dân phu, người phục dịch, thuộc lệ và sái phu ở Văn miếu cùng các miếu khác làm miễn phu, thuộc lệ giữa chùa làm tự phu, sái phu ở mộ làm mộ phu.

Chuẩn định từ nay 11 xã phường hộ lăng (Trúc-lâm, Long-hồ, An-ninh, Định-môn, An-bằng, Khê-xước, Kim-ngọc, Hải-cát, Cư-chính, Dương-xuân, La-khê) và 8 xã hộ thành (Phú-xuân, Vạn-xuân, An-hòa, An-vân, Thế-lại thượng, An-bảo, An-mỹ, Diễn-phái) dân đinh đến tuổi không được sung vào các nha môn.

Ngày qui mão, yết lăng Thiên thụ.

Giảm thuế ruộng bị hạn ở Thanh-hoa và Ninh-bình. (Thanh-hoa hơn 41.216 mẫu, Ninh-bình hơn 10.078 mẫu). Vua chuẩn lời bộ Hộ bàn cho vụ hạ này thóc thuế hai hạt ấy cứ án khám kể phần số bị hại là 5 thì giảm 5 phần, bị hại là 6 thì giảm 6 phần, bị hại là 7 thì giảm 7 phần, bị hại 8 trở lên thì tha cả. Ngoài ra vẫn theo dụ trước chia thành mà nộp thay bằng tiền.

https://tieulun.hopto.org

Chia đội Thiện chu của Thủy quân làm hai đội nhất và nhị (số binh 91 người).

Sai phó vệ úy Thị trung là Hoàng Phúc Tài án thủ đài Trấn-hải.

Bổ thu Hoàng Công Dương làm thiêm sự Lễ bộ, vẫn kiêm quản chức giám chính Khâm thiên giám.

Quan Bắc-thành tâu rằng: « Xã Lư-khê châu Thủy-vĩ trấn Hưng-hóa giới hạn giáp châu Văn-bàn, phía trên cách Bảo-thắng 2 ngày đường, phía dưới cách đồn Trấn-hà 1 ngày đường, mà ven sông đều khe núi, là nơi quan yếu trên đường thủy của Bắc-thành, nay việc quân đã xong, xin đặt bảo ở đấy để nghiêm phòng thủ ». Vua theo lời xin. Cho đội trưởng châu Chiêu-tấn là Điêu Doãn Hiến làm chánh đội trưởng, đem 100 binh thổ và dân thổ đóng giữ. Lại cho chiêu thảo đồng trí là Điêu Quốc Thể làm phòng ngự sứ, vẫn giữ bảo Bảo-thắng, chánh đội trưởng là Sầm Nhân Trang làm cai đội, giữ bảo Trấn-hà, thổ tù Đinh Công Dụng làm đội trưởng, giữ bảo Đông-quang. (Bảo-thắng thuộc châu Thủy-vĩ, Trấn-hà thuộc châu Văn-bàn, Đông-quang thuộc huyện Trấn-yên).

Sửa chữa chùa Kinh-thiên ở Quảng-bình. Chùa ở phường Thuận-trạch, do Thái tổ Gia dụ hoàng đế dựng. Trong loạn Tây-sơn chùa bỏ nát lắm. Đến nay dân xin nhờ lính quê ở phường hợp sức sửa sang. Vua y cho. Ban cho 100 lạng bạc.

Bộ Binh tâu rằng 70 người thư lại vị nhập lưu ở bộ tự lệ chia làm hai ban để ứng trực, nhưng công việc ở bộ sổ sách bề bộn, không đủ người làm việc, xin hàng năm từ tháng 3 đến tháng 8 thì hợp lại đủ số, từ tháng 9 đến

https://tieulun.hopto.org

tháng 2, lại cứ chia ban, đều theo hiện số mà chi lương. Vua theo.

Chuẩn định từ nay các thành dinh trấn và các quân dinh vệ cơ đội, chức suất đội tinh binh chính ngạch có khuyết thì phải làm tờ tư bộ Binh khai danh sách tâu lên đợi chỉ mà bổ thụ. Như có viên nào nhanh giỏi có thể thăng bổ được thì cũng cho quan địa phương và quan thống quản chỉ tên mà tâu cử để sung bổ. Ghi làm lệ.

Lấy tham hiệp Nam-định là Nguyễn Viết Cơ làm hiệp trấn Hưng-hóa, tham hiệp Quảng-yên là Nguyễn Thị làm tham hiệp Nam-định, thiêm sự Hình bộ sung biện Hình tào Bắc-thành là Nguyễn Nho làm tham hiệp Lạng-sơn, tri phủ Nghĩa-hưng là Phạm Gia Tử làm tham hiệp Cao-bằng.

Cho Kiến-an công là Đài 1.000 phương gạo, Thiệu-hóa công là Chẩn 500 phương gạo. Dụ rằng: « Bớt sự tiêu phiếm, đức tính tiết kiệm là rất tốt, phải nên nghĩ đấy ».

Thống chế Thủy quân Đào Văn Lương tuổi già xin hưu. Vua cho là gân sức còn mạnh, không cho.

Cai cơ Nguyễn Văn Dưỡng tuổi già xin hưu trí; cho được chỉ bổng theo lệ Vọng-các.

Bọn Nguyễn Văn Ngoạn, Hoàng Văn Diễn, Hoàng Quốc Bảo, trước ở Thanh-hoa, vì việc tù đỗ phá ngục, bị giải chức đợi xét. Đến nay án thành, đều cách chức.

Định lệ chẩn tuất cho nhà dân thất hỏa ở trong Kinh thành. Phố dài phía chính nam ở trong thành bị thất hỏa 200 hộ. Vua dụ sai cứ một gian nhà cấp cho 2 quan

https://tieulun.hopto.org

tiền; bất luận đàn ông đàn bà, người lớn, trẻ con, mỗi nhân khẩu cấp một phương gạo; người bị thương thì cho 2 quan, chết thì 3 quan. Từ nay có gặp tai nạn ấy thì chiếu lệ này mà cấp. Duy nhà nào phát hỏa đầu tiên thì không được dự. Quân dân phạm tội gây cháy thì viên đề đốc Kinh thành theo luật mà xử đoán; quan viên mà phạm thì tâu xin phân xử.

Định lệ biền binh canh giữ ở bốn đài đông tây nam bắc của hoàng thành. Mỗi đài đều có 1 cai đội hay phó đội Thị trung, 4 chánh đội trưởng, đội trưởng, suất thộp, và 36 người binh lính, 1 đội trưởng pháo thủ và 9 người binh lính. Cứ một ngày đêm đổi phiên một lần. Khi gặp nhà cửa nhân dân trong Kinh thành phát hỏa, trong hiệu lệnh cờ và đèn ở kỳ đài (ngày treo cờ tối treo đèn), thì đều phải 2 người đội trưởng, 8 người binh linh, chia đi canh giữ các đài ở góc đông nam, đông bắc, tây nam, tây bắc. Khi lửa tắt thì hạ cờ đèn xuống và rút về đài sở phòng thủ như trước. Lầm trái thì xử theo luật vi chế. Như có việc quan trọng khẩn cấp mà biền binh gác đài lười biếng, chậm trễ lỡ việc, thì chiếu quân luật mà trị tội nặng.

Dồn mộ binh các đội Phấn dũng ở trấn Vĩnh-thanh và số nhân viên thừa ở Trung dinh quân Thần sách đi theo trấn thủ Trần Công Lại, bổ làm cơ Vĩnh-thanh, mỗi cơ 5 đội, mỗi đội 50 người, nếu thiếu thì mộ cho đủ số.

Hạ lệnh cho thợ các cục ở Phiên-an, Biên-hòa lệ vào ngạch cục Tạo tác ở Gia-định.

Chở 1.000 tấm vải và 500 tấm sại nam ở kho Kinh đến Gia-định, sai chế áo quần cấp cho các quân Thanh Nghệ và Bắc-thành hiện đóng thú ở đấy.

https://tieulun.hopto.org

Bổ thụ Nguyễn Đức Huyên làm thượng thư Công bộ. Lấy Đại lý tự khanh Vũ Xuân Cẩn thự tham tri Hình bộ, tham quản Ngô Bá Nhân làm Đại lý tự khanh, vẫn biện lý công việc Hình bộ, lang trung Hình bộ là Thái Bá Hạc làm thiêm sự Hình bộ.

Lấy phó vệ úy Thị trung Dương Văn Trí làm vệ úy Hữu vệ dinh Long võ quân Thị nội, phó vệ úy vệ Chấn oai dinh Thần cơ quân Thị nội là Hồ Văn Trương làm vệ úy vệ Diệu võ quân Thần sách, thự vệ úy vệ Cung võ là Nguyễn Đình Nghĩa thực thụ vệ úy, phó vệ úy Trung vệ dinh Thần cơ là Trương Công Nguyên làm vệ úy, vẫn kiêm quản hai kho súng ống và thuốc đạn, phó vệ úy Tiền vệ dinh Hổ oai là Nguyễn Văn Phượng làm vệ úy, phó vệ úy vệ Thần oai dinh Thần cơ là Hoàng Đăng Thân làm phó vệ úy vệ Tả nhất quản Thị trung, phó vệ úy vệ Tráng võ quân Thần sách là Dương Công Trung làm phó vệ úy Tiền vệ dinh Tiền phong, phó vệ úy vệ Minh võ là Nguyễn Hữu Thuyên làm phó vệ úy vệ Chấn oai dinh Thần cơ, cai đội vệ Cẩm y là Phạm Văn Thuyên làm phó vệ úy vệ Thần oai dinh Thần cơ, cai đội Phạm Phú Chung làm phó vệ úy Trung vệ dinh Tiền phong, cai cơ dinh Tiền phong là Nguyễn Tiến Tá làm phó vệ úy vệ Tráng võ quân Thần sách.

Chế ấn quan phòng bằng đồng và dấu kiểm bằng gỗ cho mười cơ Chấn Định của Trung quân, mười cơ Kinh Tiệp của Tiền quân, mười cơ Kiên Nhuệ của Tả quân, mười cơ Hùng Dũng của Hữu quân, mười cơ Uy Thắng của Hậu quan, và chánh quản cơ Tứ dực của Thủy quân, mỗi cơ mỗi thứ một cái.

Lại chế dấu đồ ký bằng đồng và kiểm bằng gỗ cho các cơ Ngũ Chấn, Ngũ Định của Trung quân, các cơ

https://tieulun.hopto.org

Ngũ Ninh, Ngũ Tiệp của Tiền quân, các cơ Ngũ Kiên, Ngũ Nhuệ của Tả quân, các cơ Ngũ Hùng, Ngũ Dũng của Hữu quân, các cơ Ngũ Uy, Ngũ Thắng của Hậu quân, tất cả 50 cơ, các vệ Oai võ, Dương võ, Toàn võ, Minh võ của Trung dinh quân Thần sách, các vệ Tuyển phong tiền, Phấn võ, Trung võ, Trang võ của Tiền dinh, các vệ Tuyển phong tả, Diệu võ, Nghiêm võ, Định võ của Tả dinh, các vệ tuyển phong hữu, Cung võ, Tốc võ, Nghĩa võ của Hữu dinh, các vệ Tuyển phong hậu, Quảng võ, Cường võ, Tráng võ Hậu quân, tất cả 20 vệ, với cơ Ngũ Kích của Tượng quân, các cơ Trung tiệp, Ngũ Dực, Kiên chu của Thủy quân, cơ Định man ở Quảng-trị, cơ Lục Kiên ở Quảng-ngãi, cơ Hòa thắng ở Bình-hòa, cơ Thuận nghĩa nhất và cơ Thuận nghĩa nhị ở Bình-thuận, tất cả 22 cơ, mỗi cơ mỗi vệ đều mỗi thứ một cái.

Cấp lương 3 tháng cho các trạm từ Thừa-thiên trở vào Nam đến Phiên-an, trở ra Bắc đến Sơn-nam (mỗi tháng đều cấp 20 phương gạo), cho bắt đầu từ mồng 1 tháng 7.

Thượng thư Hình bộ kiêm lãnh Tào chính là Lê Bá Phẩm chết. Vua bảo bộ Lễ rằng: « Bá Phẩm lão thành thực thà, lòng trẫm lúc nào cũng quyến luyến chú ý, đâu ngờ mới ốm chết ngay, rất thương xót ».

Bèn tặng Hiệp biện đại học sĩ, thụy là Cẩn hậu. Cho 5 lạng bạc, 2 cây gấm Tống, 10 tấm lụa, 30 tấm vải, 200 quan tiền.

Sai thượng thư Hộ bộ là Nguyễn Hữu Thận kiêm quản Hình bộ, tham tri Lại bộ là Nguyễn Văn Hưng kiêm lãnh Tào chính, tham tri Công bộ là Trần Văn Tính quyền lý công việc Nội vụ phủ.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XXII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quí mùi, năm Minh-mệnh thứ 4 [1823], tháng 7, mùa thu, mồng 1, tế thu hưởng.

Định lệ phẩm tuất lương-tiền cho viên biền vệ Ngũ hộ cũng như quân Thần sách.

Sai thêm giá mà đặt mua gỗ lim ở Quảng-bình và Nghệ-an (gỗ hoành dài 15 thước giá 1 quan 3 tiền, 14 thước giá 1 quan 2 tiền, 13 thước đến 7 thước, xem dấy mà bớt dần).

Lấy nguyên tham hiệp Thái-nguyên là Dương Công Trang làm tham hiệp Quảng-yên, trí phủ Kinh-môn là Nguyễn Giản làm đốc học Quảng-nam (Công Trang về đình ưu mãn hạn).

Ấm thụ cho Tôn thất Quảng làm thứ đội trưởng, coi giữ việc thờ Thiếu sư Phúc quận công Tôn thất Diễn.

Lấy phó vệ úy vệ Tuyển phong tả Tả dinh quân Thần sách là Đỗ Văn Thịnh làm vệ úy vệ Phấn võ Tiền dinh, cai cơ vệ Hậu bảo nhất là Trần Văn Duy làm phó vệ úy vệ Hùng dũng.

https://tieulun.hopto.org

Sai phủ Tôn nhân hội chọn người tôn thất tuổi già, hoặc đã trưởng thành mà có đức hạnh, thông hiểu sự lý, có thể dạy bảo con em, cho làm tộc trưởng các hệ, cấp cho bổng hàng tháng (mỗi tháng cấp mỗi người 5 quan tiền 5 phương gạo). Rồi lấy bọn Tôn thất Bình, Tôn thất Thai, Tôn thất Trì, Tôn thất Lộc, Tôn thất Đạo, Tôn thất Trung cho làm.

Định lệ bổng Tôn thất (phàm con cháu tôn thất xa gần tuổi lên 3 thì làm danh sách tâu lên. Mỗ còi sớm, 3 tuổi trở lên, tháng cấp mỗi người 2 quan tiền 1 phương gạo; 10 tuổi trở lên, 3 quan tiền 3 phương gạo. Như cha còn thì 9 tuổi trợ cấp 1 quan tiền 1 phương gạo; 16 tuổi trở lên, 2 quan tiền 2 phương gạo; 30 tuổi trở lên, 3 quan tiền 3 phương gạo. Tôn thất chi giữ, lấy chưa có chức quan mà hiện đã ăn bổng và vào giám học tập hay sung Tuang hầu, Nội hầu, Thị vệ, Từ tế ty, hiện có lương bổng, nếu không bằng lệ lương mới thì theo lệ mới, nếu lệ bằng và hơn lệ mới thì vẫn chiếu lệ cũ chi cấp). Bắt đầu từ tháng 8 năm nay. Du sai tộc trưởng các hệ mỗi năm xét khắp trong hệ, ai yên phận giữ phép, ai không theo giáo lệnh, thì chia hạng làm danh sách do phủ Tôn nhân thay tâu lên, đợi định thưởng phạt.

Đặt chức tư vụ phủ Tôn nhân, lấy bọn Tôn thất Tuấn, Tôn thất Thận, Tôn thất Tường sung bổ.

Trí huyện Phan Đăng Xương có lỗi, phải giáng chức đổi đi, bộ Lại dẫn vào yết kiến, vua quở mắng, sắc từ nay quan viên thăng chức đổi đi thì theo lệ dẫn yết kiến, nếu là giáng chức đổi đi thì do bộ đợi bổ. Ghi làm lệnh.

Định trình hạn khảo khóa ở Quốc tử giám. Cứ bốn tháng trọng, lấy thượng tuần của tháng mà khảo hạch

https://tieulun.hopto.org

giám sinh, trung tuần làm danh sách do Bộ đệ tâu. Nếu để chậm ra ngoài tháng thì tham xử. Lại sắc rằng phàm học sinh do các địa phương cống cử đã được chuẩn làm giám sinh thì được miễn thuế thân, lại cấp cho mũ áo (mũ văn tà tài bằng ô sa, áo dài bằng vải đen viền bâu lam, cổ bằng lĩnh trắng, xiêm bằng lụa lam).

Con tên phạm sung quân Nguyễn Công Duy là Công Chân xin hành dịch thay cha. Vua không cho, dụ rằng: « Mùa đông năm ngoái con Nguyễn Cư Tuấn là Nguyễn Cư Sĩ xin thay cha hành dịch, trẫm cho, rồi sau lại tha, là vì Cư Tuấn tội còn nhẹ, lại tuổi già bị cố tật, mà Cư Sĩ tuổi trẻ xin thay cha là xuất tự lòng chí thành. Song không những thế mà thôi, Cư Tuấn lại là con cộng thần Nguyễn Cư Trinh, cho nên nghĩ đến công đời trước mà gia ân cho con kế tự. Còn như Công Duy được khâm phái đi tra xét việc án, không xét rõ được điều oan uổng, buộc sai người vào tội chết, nghĩ tù ấy hãy còn chưa quyết nên gia ân tha cho tội tử mà xử sung quân, thế đã là đặc cách lắm rồi, Công Chân sao được bì với Cư Sĩ mà xin nhằm. Nếu lại chuẩn cho hành dịch thay cha, thì sau này viện theo thành lệ, tất sẽ cứ bắt chước nhau, há chẳng là tha kẻ có tội mà phạt kẻ vô tội sao, lấy gì để tỏ rõ phép công? Như Công Chân thực quả là hiếu thì theo cha đến nơi quản phối, không hại gì, hoặc gặp khi cha đau ốm, xin quan giám làm vào thay làm khổ sai, có gì chẳng được mà phải tâu xin thế này. Biết đâu chẳng phải là để mua tiếng khen mà cầu ơn. Từ sau nếu có quan viên nhân việc công mắc tội mà cha có công lao như Cư Trinh, con có lòng thành như Cư Sĩ thì mới cho viện dẫn tâu xin, trẫm có thể châm chước giáng chỉ thi hành. Ngoài ra không được xin nhằm ».

https://tieulun.hopto.org

Công Chân bèn theo cha đến phối sở ở Hà-tiên, chịu thay việc khổ sai cho cha hơn một năm. Trấn thần xét là chân thành, bày tâu dâm cho. Bèn tha tội.

Hai mặt tiền và hữu của Kính thành đã hoàn công (tự đài Đông thái chuyển về phía tây đến đài Tây thành dài 1.368 trượng). Vua dụ bộ Binh rằng: « Đó tuy là nhân thành cũ sửa lại mà qua 4 tháng nay quan binh làm việc cũng đã khó nhọc. Vậy thưởng cho giám tu là Trần Văn Năng, Nguyễn Văn Vân và bọn người chuyên biện hơn 10.000 quan tiền, binh dinh hơn 100.500 quan (mỗi trượng thưởng tiền 80 quan), viên tử sách Hoa danh 38 người chuẩn chỉ làm việc, thưởng bạc mỗi người 3 lạng».

Trấn thần Nghệ-an tâu nói mất mùa đâu đói, thuế ruộng thiếu, xin lượng cứu chữa.

Vua dụ bộ Hộ rằng: « Xứ ấy đất xấu dân nghèo, thường gặp mất mùa. Thóc thuế vụ hạ đã từng lượng cho chiết nạp bằng tiền, lại còn nghĩ đến những nhà cùng khổ, khốn lắm chưa đủ, trẫm rất thương xót. Vậy giảm cho tiền thuế thân năm nay 5 phần 10; ai thiếu thì hoãn đến sang năm ».

Diễn tập trận voi. Vua ngự điện Kiến-nguyên để xem.

Chuẩn định từ nay các nha sảu bộ khi gặp bẩn tấu nhỏ có việc nên tránh hiềm thì cho tâu rõ duyên do để giao nha khác phụng chỉ. Ghi làm lệnh.

Quản Văn thư phòng là Hứa Đức Dệ vì vâng chỉ mà quên sót, phạt bổng 2 tháng. Nhân sắc rằng từ nay các nha môn có việc quan hệ đến quân cơ lương tiền, đã vâng lời dụ trước mặt mà không đem tuyên bảo, để quên sót chậm lỡ, thì chiếu luật trị tội nặng.

https://tieulun.hopto.org

Cấp thêm tiền vốn công (1) cho mỏ đồng Tuyên-quang (lệ trước cứ 100 cân khối đồng đỏ thì cấp 30 quan tiền, nay cấp thêm 4 quan nữa). Sai quan Bắc-thành chuyển sức cho bọn thổ mục là Nguyễn Thế Nga, Hoàng Kim Đĩnh, lãnh tiền công bản mỗi năm phải được 100.000 cân khối đồng đỏ trở lên, đúng hạn nộp xong.

Chuẩn định từ nay chọn điểm các cai đội tòng quân càng chánh đội trưởng và suất thập có tài giỏi đã ở lệ khảo khóa, thì quản quan chỉ rõ tên mà bảo cử, tâu xin bổ chỗ khác, không được thăng bổ ở trong đội mình. Làm lệnh mãi mãi.

Lấy thự thiêm sự Binh bộ là Võ Doãn Đạo làm phủ thừa phủ Thừa-thiên.

Sai thống quản thập cơ Thắng Ủy của Hậu quân là Ngô Văn Vĩnh làm hiệp lý Bắc thành.

Bắt đầu đặt chức đốc học ở Quảng-trị, Phú-yên, Bình-hòa, Bình-thuận, Vĩnh-thanh, Định-tường và Ninh-bình. Lấy tri phủ Ninh-giang là Phạm Vũ Phác làm đốc học Phú-yên, tri phủ Kiến-xương là Phạm Điển làm đốc học Vĩnh-thanh, tri phủ Tiên-hưng là Nguyễn Hảo Đức làm đốc học Định-tường, tri phủ Ứng-hòa là Hồ Sĩ Thiêm làm đốc học Bình-thuận, tri huyện Yên-lãng là Trương Cam Triêm làm phó đốc học Quảng-trị, tri huyện Võ-giàng là Nguyễn Sĩ Bằng làm phó đốc học Bình-hòa, tri huyện Hưng-nhân là Nguyễn Chương Đạt làm phó đốc học Ninh-bình.

Định lệ các địa phương tâu báo hỏa tai. Trước đây ba huyện Nghi-xuân, La-sơn, Chân-lộc ở Nghệ-an nhà

---

(1) Công bản: Tiền nhà nước cấp cho làm vốn.

https://tieulun.hopto.org

dân bị cháy trước sau tất cả 681 hộ. Trấn quan đem tai báo lên. Vua hạ lệnh cấp cho mỗi hộ 2 quan tiền 1 hộc thóc. Nhân dụ các địa phương rằng từ sau nhà dân cùng một ngày thất hỏa mà cháy lan đến 100 hộ trở lên, của cải đồ đạc tổn hại nhiều, nhà bị tai nạn đói rét đáng nên phát chẩn, thì cứ thực tâu ngay lên đợi chỉ tuân hành. Như thất hỏa tầm thường thì không cần tâu báo.

Chế cấp ấn quan phòng bằng đồng và dấu kiểm bằng ngà cho Thái y viện.

Thanh-hoa có giặc biển cướp xã Cự-nham (thuộc huyện Quảng-xương), giết hại dân, đốt phá hơn 300 nhà, cướp hết của cải rồi đi. Việc đến tai vua. Vua rất thương hạ lệnh cấp mỗi nhà 2 quan tiền 1 hộc thóc, người chết thì 3 quan, bị thương thì 2 quan. Sắc cho trấn thần phải binh đi tuần bắt.

Hiệp biện đại học sĩ Trịnh Hoài Đức bị bệnh, dâng biểu xin do đường biển về quê nhà ở Gia-định để được trọn cái ý nguyện « cáo chết quay đầu về núi », lại nói rằng vợ chết chưa chôn, con thì ở nơi tang mẹ, mình ốm không người săn sóc, lời rất khẩn thiết.

Vua sai Phạm Đăng Hưng mang dụ chỉ đến an ủy lưu lại nói rằng: « Trẫm xem lời khanh tâu bày, bất giác khiến người sụt sùi rơi lệ. Khanh từ khi lên chức hiệp biện đại học sĩ đến nay, việc quan yến quân quốc giúp đỡ được nhiều, trẫm đương thiết tha tin cậy hết lòng mến yêu. Khanh người trung thành sáng suốt, há không lượng lòng trẫm mà vội xin đi! Còn như vợ chết, tình nhà ai không có lòng cảm lưu đôi, nhưng cũng có thể ở trong cái tình thế không thể làm sao được thì dùng lễ mà nén đi. Vả lại bệnh nặng khi suy, tất phải được

tĩnh dưỡng. Vậy cho khanh tạm nghỉ công việc bộ, yên tâm điều trị, thuốc men thích nghi, tin rằng người tốt thì trời giúp, khó gì tật bệnh chẳng khỏi, mà cứ muốn xa vượt sóng gió, khiến người không yên tâm. Nếu cho phương Nam là xứ nóng có thể trừ được bệnh rét, thì cũng phải đợi bệnh lui khí mạnh, xin nghỉ về thăm nhà, đi đường bình thản, há chẳng là tốt hơn sao. Như khanh nói là sợ sương gió bất ngờ nên muốn quay đầu về núi, thì khanh là đại thần của nước, há vì một việc nhỏ ấy mà không được thỏa sở nguyện sao! Điều ấy lại khiến người rất không hiểu được. Nói tóm lại, khanh phải yên tâm tĩnh dưỡng, tất được khí vượng thân mạnh, không nên lấy việc nhỏ nghĩ quẩn trong lòng. Chính nên tự giữ lấy thân vàng ngọc chớ trông thấy tuổi bảy lăm mươi yên lành mạnh khỏe, để yên lòng mong mỏi của trẫm là phải ». Bèn cho tạm nghỉ công việc hai bộ Lại Lễ để tĩnh dưỡng điều trị. Lại đem nhân sâm nhục quế ban cho.

Sai tham tri Lại bộ là Nguyễn Văn Hưng quyền giữ ấn triện Lại bộ, tham tri Lễ bộ là Hoàng Kim Hoán, Phan Huy Thực quyền giữ ấn triện Lễ bộ.

Quản đạo Ninh-bình là Nguyễn Văn Tạo và tham hiệp là Lương Văn phải tội miễn chức.

Trước đây người xã Lạc-thổ phủ Thiên-quan là Quách Phúc Diện cùng phòng ngự thiêm sự là Quách Phúc Cơ tranh làm thổ tù, họp bọn đánh nhau, đem kiện ở đạo. Bọn Tạo không nhận đơn. Diện làm đơn thêu dệt chạy kiện ở Kinh. Vua sai trấn thần Thanh-hoa bắt hỏi. Đến nay án thành. Diện tội chém, Cơ tội cách chức, Tạo và Vân đều giáng chức đổi đi. Vua thấy hai người ấy làm

https://tieulun.hopto.org

quan không công trạng gì, đã bị giáng nhiều lần, bèn cách chức.

Lấy vệ úy vệ Oai võ án thủ phủ thành Hà-hoa là Lê Mân Các lãnh quản đạo Ninh-bình.

Sai hơn 270 người biền binh cơ Ngũ thủy của Thủy quân ngồi 42 chiếc thuyền hiệu Ô-lê, theo chưởng cơ Nguyễn Văn Hạnh đi Bắc-thành thay phiên đóng thú.

Giặc biển Chà-và cướp đảo Lại-dữ [Hòn-rái] ở Hà-tiên. Binh hai đội An-hải Thanh-châu đánh, bắt sống được và chém được mấy tên. Giặc chạy về phía đông. Việc đến tai vua. Thưởng cho 100 quan tiền.

Sửa chữa nhà thờ Anh-duệ hoàng thái tử.

Cấp triều phục cho các nha ở Kinh:

Sân hô: Ngũ phẩm 12 bộ, lục phẩm 6 bộ; Văn thư phòng: Ngũ phẩm 2 bộ; Hàn lâm viện: Tứ phẩm 1 bộ, ngũ phẩm 2 bộ; Nội vụ phủ, Võ khố, Khâm thiên giám: Ngũ phẩm đều 1 bộ; Tả Hữu dinh quản Thị trung: Tam phẩm đều 2 bộ, tứ phẩm đều 5 bộ; các dinh vệ Thần cơ, Tiền phong, Long võ Hổ oai quản Thị nội: Tam phẩm đều 1 bộ, tứ phẩm ngũ phẩm đều 2 bộ; đội Nội hầu: Ngũ phẩm 2 bộ; vệ Thành võ Tam phẩm 1 bộ, ngũ phẩm 1 bộ; vệ Kỳ võ: Ngũ phẩm 1 bộ.

Thượng thư Hộ bộ Nguyễn Hữu Thận ốm. Ban cho kỳ nam. Vua bảo thị thần rằng: « Đại thần kỳ cựu trẫm có thể tin cậy để trị dân, nay không còn mấy người nói đến điều ấy, rất đỗi bùi ngùi. Nên truyền chỉ cho Hữu Thận bảo phải giữ gìn cẩn trọng, cố gắng thuốc thang, nếu không có đủ thì phải tâu xin, sẽ cấp cho, chớ ngại là không thanh cao mà không dám xin ».

Tháng 8, ngày mậu tuất, tế thu ở đàn Xã Tắc.

https://tieulun.hopto.org

Vua thân hành đến làm lễ. Dụ bộ Lễ rằng: « Cử hành lễ trọng thể này là vì dân mà cầu phúc. Hữu ty các ngươi đến phải kính cẩn làm việc ». Trước đây trong kinh kỳ bị hạn, vua lấy việc dân làm lo, ngày tế thành tâm cầu khẩn. Đêm hôm ấy mưa, ngày hôm sau lại mưa, chỗ đất khô nước thấm sâu vài tấc. Vua còn lo mưa chưa nhiều, ruộng nương chưa được thấm nhuần lắm, lại sai phủ doãn Thừa-thiên là Nguyễn Hữu Phương cầu đảo ở miếu Hội đồng. Mưa to, lúa mạ tốt bốc lên. Vua mừng lắm, tức phát hương lụa trong kho để lễ tạ. Nguyễn Hữu Phương đã bị giáng cấp được gia ân khai phục. Rồi sai cấp trả tờ chiếu cũ, lại cấp văn bằng của đình thần. Từ đấy lấy đó làm lệ.

Sai vệ úy vệ Hổ oai tiền là Nguyễn Văn Phương, phó vệ úy vệ Long võ tả là Võ Văn Tinh quản suất binh của vệ và mỗi vệ 4 thớt voi đực đi thú Thanh Nghệ. Thưởng áo quần cho biền binh và tiền lương 1 tháng. Suất thập thư lại thì ngày nào đến nơi thú cho đều chiếu phẩm chi bổng. Dụ rằng: « Trẫm đã gia ân ngoài lệ, bọn ngươi đến phải kính theo kỷ luật, ai dám thiện tiện bỏ trốn thì chém không tha. Việc giết giặc không phải là điều trẫm thích, duy quân lệnh phải nghiêm, không thể không được ». Lại sắc rằng từ nay binh đi thú ở Bắc-thành và Thanh Nghệ người nào có bệnh thì quan cấp cho thuốc, chết thì cấp thêm 1 tấm vải.

Sai Võ khố chế thứ súng tay thuốc nổ mạnh theo kiểu Tây-dương. Thưởng thợ cục 100 quan tiền.

Lấy quản cơ Tống Văn Trị làm phó vệ úy vệ Minh võ.

Lấy Hàn lâm viện chưởng viện học sĩ Phạm Đăng Hưng làm tả tham tri Lại bộ, vẫn kiêm quản việc Hàn

https://tieulun.hopto.org

lâm viện, lang trung Binh bộ là Đặng Văn Thiêm làm thiêm sự Binh bộ, lang trung Công bộ là Lê Văn Đức làm thiêm sự Công bộ.

Bộ Binh tâu lên bính tịch năm nay. Sắc từ nay phải làm riêng một quyển sách tâu bản nhỏ (dài 2 tấc 9 phân, rộng 1 tấc 7 phân, dầy 2 phân) để vào trong tải gấm dâng lên.

Dựng công trường Nội tạo.

Lập mốc giới cấm địa ở hai lăng Vĩnh diên (1) và Vĩnh diên (2). Sai đình thần Quảng-nam đều mở ra 4 trượng ở phía ngoài bảo thành (3), mà trồng cọc bằng gỗ hồng sắc để làm giới hạn, cấm nhân dân không được hái củi và trồng trọt. Lại hạ lệnh ở khoảng giữa hai lăng lấy chọn chỗ cao rào quanh dãng để dựng chùa Vĩnh-an. (Một tòa 3 gian 2 chái, giữa đặt tòa phật, hai bên tả hữu đặt vị thần ngự. Đặt 4 *mẫn* tự điền để làm hương hỏa. Bổ Nguyễn Trường Phương làm đội trưởng suất đội đội thứ 7 vệ Hộ lăng tiền, binh linh lệ thuộc đổi làm đội thứ 7, Đoàn Công Lễ làm đội trưởng suất đội đội thứ 8, binh linh lệ thuộc cũng đổi làm đội thứ 8. Đều vẫn thủ hộ như cũ.

Định phẩm trật các chức linh dài lang, tự thừa và y sinh ở Kinh và ở ngoài. (Linh dài lang Khâm thiên giám trật tùng thất phẩm; linh dài lang các thành đinh trấn trật tùng bát phẩm; tự thừa Văn miếu trật tùng bát phẩm; tự thừa các đinh trấn trật chánh cửu phẩm; y sinh các thành đinh trấn trật tùng cửu phẩm).

---

(1) Vĩnh diên: Lăng Hiếu văn hoàng hậu họ Nguyễn.
(2) Vĩnh diên: Lăng Hiếu chiêu hoàng hậu họ Đoàn.
(3) Bảo thành: Tường xây chung quanh lăng.

https://tieulun.hopto.org

Đặt nhà học ở phủ huyện. Sai bộ Công gởi qui thức cho mà làm. (Nhà học ở phủ 3 gian 2 chái, chi tiền 300 quan; nhà học ở huyện, các bề cao rộng dài ngang có hơi giảm, chi tiền 250 quan).

Chuẩn định từ nay các nha sáu bộ, phàm cung giám có phụng chỉ ở trong cung truyền cho thi đều phải tâu lại xin chỉ rồi mới thi hành. Vua bảo bầy tôi rằng: « Từ xưa vua ở trong cung thẩm, các việc tất sai nội thần truyền chỉ, cho nên quyền lớn làm oai làm phúc thường thường sang tay người dưới. Trẫm đối với bọn hầu cận, không hề để cho chúng nhờ cậy gạ gẫm chút nào, song hiệu lệnh phát ra không thể không xét ». Lại nói: « Làm vua thì một lời nói một việc làm là người dưới xem đấy mà theo. Nếu một mực giản dị thì sinh ra nhờ, một mực nghiêm khắc thi thành ra gay gắt; gay gắt lắm thì có hại đến chính trị, mà nhu nhờ thì cũng không phải cách làm chính trị. Cho nên mỗi lần trẫm giáng chỉ dụ, một chữ không dám khinh suất vì thế ».

Lấy trợ giáo Nam-định là Đặng Huy Dư làm phó đốc học Hoài-đức.

Đồn biên phòng ở Quảng-ngãi thường có bọn Man Lão xâm lấn quấy nhiễu. Trấn thần sai quản cơ Lục kiên Trần Văn Dưỡng sai người đi đến man Thuộc-vinh phủ dụ. Người Man tin lời. Do đó tù trưởng bảy sách đều đến trấn hàng phục. Việc đến tai vua. Vua khen lắm. Bảo bộ Binh rằng: « Bọn sinh lão vốn tính dữ tợn, thường làm hoạn nạn cho biên cương. Từ khi trẫm chọn phái Nguyễn Văn Soạn làm trấn thủ, quả thực biết thể tất lòng trẫm, lấy lòng thành tuyên bảo, chúng tuy ngoan ngu, cũng vẫn là người có răng có

https://tieulun.hopto.org

tóc, cho nên hối tội quy phục, cam đoan không dám làm phản nữa. Nhân dân dọc biên từ đấy được yên ». Bèn thưởng Văn Soạn gia 1 cấp kỷ lục, Vũ Huy Đạt 2 thứ kỷ lục, Trần Văn Dưỡng 1 thứ kỷ lục.

Sai vệ úy vệ Toàn võ quân Thần sách là Ngô Văn Thái án thủ phủ thành Hà-hoa. Lại phục chức cho Mai Văn Thành làm thành thủ úy phủ thành Hà-hoa (trật tòng tứ phẩm), theo án thủ mà ra sức.

Thổ phỉ ở Nghệ-an lên nổi ở khoảng hai bảo Lãnh-thủy và Yên-ủng. Binh ở bảo bị bệnh nhiều, cứ giữ vững không ra. Việc đến tai vua. Cai đội giữ bảo là Nguyễn Văn Lân và Nguyễn Văn Luận đều phải cách chức. Vua nhân bảo bầy tôi rằng: « Từ trước đến nay, Thanh Nghệ phái binh đóng giữ các thành đồn phần nhiều cứ theo thói quen, binh lính đau ốm đều không lấy người khỏe mạnh thay vào, đến nỗi canh giữ tuần phòng càng lộ vẻ hèn yếu. Phải truyền quở trách. Từ sau phái binh đi đóng đồn hay đi tuần bắt giặc, như có binh bị bệnh mà quản suất không báo thượng ty cho người thay thì xử theo luật nặng bất ưng vi. Trấn thần không biết nghiêm sức để còn có tệ ấy thì hỏi tội trấn thần.

Tổng trấn thành Gia-định là Lê Văn Duyệt dâng biểu xin vào yết kiến. Vua chuẩn cho hơn 1.000 người biền binh bộ hạ đi theo. Sai phó tổng trấn Trương Tiến Bửu quyền lãnh ấn vụ tổng trấn, vừa Tiếu Bửu ốm, bèn sai thự tiền quân Trần Văn Năng làm phó tổng trấn thay. Năng bẩm từ. Dụ rằng: « Nay biên thành vô sự, chỉ có việc kiện cáo binh lương mà thôi. Ngươi phải cùng với các tào ở thành bàn bạc xác đáng mà làm, chớ chấp nệ ý kiến mình, cậy tài năng mình mà có phụ lòng ta ủy thác ».

https://tieulun.hopto.org

Lại nói: « Ngày nọ ngươi cử tham luận Tiền quân Nguyễn Kim Ngọc làm tri phủ Ninh-giang, trẫm thấy Kim Ngọc tuy quen việc quan chính mà việc trị dân thì có chỗ chưa am hiểu, nếu cứ dùng thì chỉ để cái tội thất cử nhầm cho ngươi về sau thôi. Vả lại ngươi là người hầu hạ tả hữu, phàm việc nên hay không, trẫm tất biết cả. Sau khi ra trấn, triều quận cách nhau, một việc dùng người ngươi càng phải cẩn thận. *Kinh Thư* nói rằng: « Phải sáng suốt mới biết được người, đến như vua [Nghiêu] cũng còn khó ». Trẫm từ nối ngôi đến nay, một từ hay nửa cấp chưa từng khinh suất mà cho là vì thế. Ngươi phải nghĩ đấy ». Ban cho 500 quan tiền. Sai lãnh đem theo 900 người bộ thuộc. Lại thấy tiết thu lấy lội, bảo đi thong thả. Biền binh đi theo thì thưởng cho áo quần và tiền lương 1 tháng.

Sai vệ úy vệ Trung bảo nhị là Nguyễn Văn Trương quản năm cơ lông thành Gia-định và 150 người binh Uy-viễn đến bảo Châu-đốc theo án thủ Nguyễn Văn Thuy đóng thú.

Sai thành thần Gia-định kén chọn sinh đồ các khoa trong hạt thành, ai có thể theo làm việc quan được thì sung bổ thư lại sáu phòng.

Bổ Nguyễn Hữu Nghi làm hữu tham tri Hình bộ, vẫn lãnh Hình tào Gia-định; lấy lang trung Hộ bộ là Hoàng Công Tài làm thiêm sự Hộ bộ, sung biện Hộ tào, thiêm sự Hộ bộ là Hoàng Văn Thịnh làm thiêm sự Binh bộ, sung biện Binh tào.

Tự viên bộ Lễ bỏ việc thường trực, không dâng bài lục đầu. Vua gọi Hoàng Kim Hoán và Phan Huy Thực, mắng rằng: « Kẻ thuộc hạ không siêng năng là lỗi quan trên không hay đôn đốc. Nay tạm tha cho.

https://tieulun.hopto.org

Nếu lại dám bỏ nữa thì tham tàu trừng trị, không thể thì bộ trưởng khó chối được lỗi ».

Hoãn 5 phần 10 thuế thân vụ hạ cho Thanh-hoa và Ninh-bình. Khi dụ đến, dân Ninh-bình nộp gần xong. Đạo thần đem việc tâu lên. Vua nói: « Trẫm thấy hạt ngươi bỏng bị tai nạn nên đặc ân cho hoãn. Nay nhân dân lo việc công sợ pháp luật không dám nộp chậm, bá lại để cho họ không được nhờ ơn huệ sao? Vậy hoãn thu thuế vụ đông như số ấy ».

Lấy cai đội Lê Văn Hưng làm phó vệ úy vệ Hộ lăng trung.

Ở Kinh sư gió to mưa dữ, cán cờ trên kỳ đài gãy. Sai dựng lại. Vì gió lại gãy, bọn giám đốc vệ úy Lê Văn Hiếu, thiêm sự Trần Đăng Nghi sợ hãi xin nhận tội. Vua dạy rằng: « Bọn ngươi làm việc không khéo làm hao phí tiền tài nhân lực, dẫu chém mà có ích gì! Chỉ giận trẫm không sớm biết ngươi ». Tha tội và sai làm lại. Sắc cho biên binh canh giữ rằng vô cố trèo lên ba tầng trên tầng giữa tầng dưới của kỳ đài đều cấm.

Quảng-trị, Quảng-bình, Quảng-nam, mưa to và lụt.

Vua bảo Hoàng Quỳnh rằng: « Trẫm đối với hoàng tử tuy lòng từ ái tự nhiên mà khi đến hầu riêng thì chưa từng lộ ra sắc mặt. Đến như khóa trình giảng học thì rất nghiêm, các hoàng tử không dám xin nghỉ. Nhưng nay tiết thu đông giao tiếp, khí rét khó chịu, các hoàng tử tuổi còn thơ ấu, nếu cứ đi học thì chịu sao được. Song ý ấy không nên cho biết, hoặc đến nhu nhơ lười biếng. Ngươi nên theo ý ta khẽ bảo bọn phu đạo rằng từ sau phàm khi rét buốt mưa nhiều, có thể

https://tieulun.hopto.org

sai tán thiện và bạn độc chia nhau đến phủ mà khai giảng. Các hoàng tử cũng phải xuống ngồi chiếu dưới nghe giảng, không được cho là ở nhà tư mà bỏ lễ ».

Thự tham tri Hình bộ là Nguyễn Huy Trinh chết. Huy Trinh đi Gia-định làm việc duyệt tuyển, khi về đến Quảng-ngãi thì chết. Trấn thần đem việc tâu lên. Vua sai truy tặng tham tri Hình bộ, cấp thêm 200 quan tiền tuất. Chuẩn định từ nay quan chức văn võ ở Kinh bị bệnh chết mà có chỉ phong tặng thì chánh nhị phẩm trở lên chọn sai khâm sứ, tòng nhị phẩm trở xuống do bộ Lễ phái ủy thuộc viên đến phong tặng. Ghi làm lệnh.

Cấp thêm bài vàng bài bạc và áo chiến cho bốn dinh Thị nội và các vệ Kỳ võ, Thanh võ, tự chánh tam phẩm đến tòng lục phẩm.

LUẬN VĂN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XXIII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Qui mùi, năm Minh-mệnh thứ 4 [1823], mùa thu, tháng 9. Lại thu thuế nguồn Ba-tơ ở Quảng-ngãi. Dạo trước hàng năm nộp thuế 200 quan tiền. Từ năm Gia-long thứ 15 bọn ác man quấy nhiễu, đường buôn bán bị dứt, trải 8 năm tha thuế. Đến nay tù trưởng bảy sách dân man đã hàng phục, người buôn lại muốn thông thương, xin giảm nửa thuế. Trấn thần tâu cho họ. Vua thấy người buôn và dân Man mới họp, y cho.

Lấy phó đốc học Gia-định là Nguyễn Đăng Sở làm tư nghiệp Quốc tử giám. Đăng Sở vào yết kiến. Vua hỏi: «Sĩ tử Gia-định học tập thế nào?» Đăng Sở đáp: «Sĩ nhân nhiều người tuấn tú dễ dạy. Thần tại chức chưa được mấy năm mà đã có vài mươi người hơi thành tựu».

Vua nói: «Năm ngoái có chiếu khiến cống cử học sinh, Gia-định không cử người nào là tại sao?» Đăng Sở đáp: «Tờ chiếu xuống tự thành đến trấn, từ trấn rồi đến phủ huyện, chưa từng hỏi đến học quan, thần

https://tieulun.hopto.org

dẫu có biết cũng không dám cử vượt ». Vua nói : « Việc cày ruộng thì hỏi đày tớ trai, dệt vải thì hỏi đày tớ gái ; muốn biết về người học trò, không hỏi học quan thì hỏi ai ?» Bèn sai thành thần chuyển hỏi học quan, chọn người có thể cống được cho khai tên tâu lên.

Cấp 3 tháng lương cho các trạm từ Thừa-thiên trở vào Nam đến Phiên-an, trở ra Bắc đến Sơn-nam (mỗi trạm mỗi tháng cấp 20 phương gạo), bắt đầu từ mồng 1 tháng 10.

Lấy phó vệ úy vệ Thành võ là Nguyễn Tăng Minh làm phó vệ úy vệ Cẩm y (trật chánh tam phẩm) quản các đội Trường trực, Thường trực, Dực võ, lại kiêm lãnh giám đốc công việc Nội tạo, cai đội Doãn Du làm phó vệ úy vệ Thành võ, cai cơ vệ Tiền bảo nhất Lê Văn Tường làm phó vệ úy vệ Tiền bảo nhị.

Sai bộ Công hội đồng với Vũ khố kiểm sách liệt kê số thợ các cục làm việc từ mùa xuân đến nay, chia theo địa phương xa gần và công việc nhiều ít mà thưởng tiền theo thứ bực.

Lấy tham hiệp Hưng-hóa là Trần Đình Tiến làm tham hiệp Ninh-bình.

Định lệ thu thẩm (1). Hàng năm đến kỳ thẩm án mùa thu, bộ Hình xét chép tội trạng những tù tử hình phân biệt làm ba cách : Tình chân, hoãn quyết và căng nghi (2), giao đình thần duyệt rõ bàn lại làm tờ tâu lên, cho

---

(1) Thu thẩm : Kỳ xét án lại về mùa thu, các tội tử hình đợi đến mùa thu xét lại rồi tâu vua.

(2) Tình chân : Tình thực đáng tội.
Hoãn quyết : Hoãn hành hình vẫn giam đợi xét.
Căng nghi : Đáng thương và còn ngờ.

https://tieulun.hopto.org

thiêm sự sáu bộ cũng được dự. Dụ rằng: « Hình ngục là mệnh lớn của nước, cốt sao không oan uổng, không buông thả, cho được công bình. Trẫm nay sai thiêm sự đợ nghị là muốn hỏi rộng lời bàn của nhiều người mà xem bọn ngươi giữ lòng đoán ngục thế nào? »

Bắt đầu đặt tri phủ phủ Bình-thuận (kiêm lý huyện An-phước), lấy Hàn lâm viện biên tu Đinh Văn Phác thăng bổ chức ấy.

Bổ Lê Văn Huyên làm vệ úy vệ Hùng cự nhất.

Bình-định gạo đắt. Trấn thần lo trộm cướp, tâu xin đặt thêm lý trưởng để giúp việc xét bắt. Vua dụ rằng: « Bắt cướp yên dân, trách nhiệm ở quan phủ huyện. Nên biết đốc sức các xã trưởng chức dịch để tâm tra xét trong làng mạc, sao cho ngay gian phân biệt, thì kẻ gian phỉ ắt trốn ẩn đâu được, không phải cầu yên mà tự yên, há tất thay đổi lối thói cho nhiều việc, chỉ làm nhiễu thêm. Lại địa phương bỗng gặp mất mùa, chính phải hết lòng nuôi nấng nhân dân, khiến cho dân nghèo đều được ở yên, thẳng hoặc có tai thương riêng nặng thì cũng cứ thực chạy tâu, hoặc bàn phát chẩn, cho vay, hoặc xin hoãn thuế cho khỏi đói khổ, sao không nói gì đến các điều ấy mà chỉ xin đặt thêm lý trưởng thôi? Vì bằng bọn ngươi quen thói lười biếng, việc xảy ra không ngờ, thì hạng lý trưởng ấy có thể làm xong việc được không? Lời xin ấy không cho làm ».

Bộ Hộ tâu rằng việc bộ hễ bộn mà lệ định bát cửu phẩm thư lại ở bộ ty đều có 8 người, gặp việc thanh tra duyệt tuyển thì chia phái không khắp, xin tăng nhân viên cho đủ làm việc. Bèn sai đặt thêm bát cửu phẩm thư lại đều 4 người.

https://tieulun.hopto.org

Sai Thanh-hoa biên 22 người phạm đầu thú làm đội Thiên thiện, theo trấn sai phái (mỗi tháng cấp gạo lương mỗi người 1 phương).

Tuyển các chức thừa ty ở Thừa-thiên, Quảng-trị, Quảng-bình, Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định, bổ làm chủ thủ các kho Nội vụ phủ (Thừa-thiên, Quảng-nam, Bình-định đều 5 người; Quảng-trị, Quảng-bình, Quảng-ngãi, đều 3 người). Kiêm quản Nội vụ là Nguyễn Hữu Thận tâu rằng: « Nội vụ phủ là nơi họp chứa các hóa hạng, ở đó chức chủ thủ nhanh giỏi cũng không được nhiều, cứ chọn cần thả ở gần không bằng lựa chọn cho rộng. Xin sai quan địa phương từ Quảng-bình trở vào Nam đến Bình-định, đều chọn cử thư lại thừa ty ai làm nổi việc cho sung bổ y số, đủ kỳ khóa ba năm thì chọn người khác đổi thay ».

Vua y theo. Sai cấp thêm lương bổng (bát phẩm mỗi tháng tiền 3 quan gạo 2 phương; thì sai bát phẩm cùng cửu phẩm, mỗi tháng tiền 2 quan 5 tiền gạo 1 phương 15 bát; thì sai cửu phẩm cùng vị nhập lưu mỗi tháng tiền 2 quan gạo 1 phương).

Chưởng cơ Hậu quân là Ngô Văn Ngữ vì bệnh xin hưu. Vua y cho.

Lang trung Lại bộ là Phan Huy Chú dâng sớ điều trần bốn việc, nói nhiều điều viển vông bậy bạ, không thiết việc đời. Vua xem cười rằng: « Chú cần tiến thân mong hợp ý, cũng như bọn Mao Toại tự tiến vậy ». Trả sớ lại.

Cho sáu trạm Đức-nông, Đức-cao, Đức-thọ, Đức-phú ở Thừa-thiên và Nam-chân, Nam-hoa ở Quảng-nam mỗi

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

trạm 20 quan tiền. Gần nay nhiều phái viên đi về Đà-nẵng, đài dệ khó nhọc, nên đặc ân cho.

Ấm thụ Tống Hữu Hòa làm thứ đội trưởng coi giữ việc thờ Chưởng dinh Nội tả Tống Hữu Thanh.

Chưởng dinh lưu trí Nguyễn Long chết. Cho thụy là Trung ý; cho 300 quan tiền tuất. Sai trấn thần Phú-yên đưa tế. Cấp 10 người mộ phu.

Dựng nhà Duyệt thiện đường.

Giáng bổ Thiêm sự Hộ bộ là Vũ Quang Gia làm phó đốc học Phiên-an, Hàn lâm viện trực học sĩ Vũ Xuân Biều làm đốc học Quảng-ngãi. Vua thấy Quang Gia làm việc tầm thường. Xuân Biều thì ngu tối nên đều giáng bổ chức học quan.

Chọn 30 thớt voi công ở Gia-định đem về Kinh. Thưởng cho người quản giải là chánh cơ Phan Công Nghĩa 300 quan tiền.

Khởi phục Bãi Phổ làm tư vụ Binh bộ, Nguyễn Cửu Khánh làm Hàn lâm viện kiểm thảo.

Vua từng bảo thị thần rằng: « Quan viên phải cách như bọn Hoàng Văn Diễn, Bãi Phổ, Nguyễn Cửu Khánh đến là người trải việc thông thạo. Mắc tội lại không phải là tham lang. Trẫm muốn trả chức để dùng, nhưng sợ chúng không biết hối tội mà cho việc cách rồi lại dùng là câu chuyện thường thì không khỏi lại mắc tội nữa ». Đến nay bọn Nguyễn Văn Trí và Nguyễn Khoa Minh trông coi công việc đài Diện hải thấy Phổ và Khánh hiện lực không ngại khó nhọc, làm sách tâu lên, nên có mệnh này.

Bớt bỏ chức đốc học thành Gia-định, phủ Hoài-đức và chức trợ giáo các trấn ở Bắc-thành. Vua thấy đốc

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

học các trấn ở Gia-định và giáo thụ các phủ ở Bắc-thành đã đặt rồi cho nên bỏ bớt những chức kia. Đổi bổ đốc học Gia-định là Trần Duy Trác làm đốc học Phiên-an, phó đốc học Hoài-đức là Đặng Huy Dư làm phó đốc học Sơn-nam, trợ giáo Hoài-đức là Đào Xuân Liên làm giáo thụ Hoài-đức.

Chế cấp dấu đồ kỷ bằng đồng và dấu kiểm bằng gỗ cho vệ Minh nghĩa của Tả quân, vệ Hùng dũng của Hậu quân, vệ Bảo thành, vệ Gia võ ở thành Gia-định, hai cơ Phiên-binh tiền hậu ở Phiên-an, cơ Biên-hùng ở Biên-hòa, năm cơ Vĩnh-bảo trung, tiền, tả, hữu hậu ở Vĩnh-thanh, hai cơ Định-uy tiền hậu ở Định-tường, cơ Lạng-sơn và cơ Thái-nguyên ở Bắc-thành, mỗi nơi mỗi thứ một cái.

Mùa đông, tháng 10, mồng 1, tế đông hưởng.

Sai quản vệ sửa đổi các quân dinh Thị trung Thị nội tập bắn, cấp cho súng tay và thuốc đạn (mỗi người một khẩu súng tay, 8 lạng thuốc súng và 2 cân chì).

Định lệ bắt điển và phân xử những lính trốn thiếu ở Kinh. Bộ Binh tâu rằng: « Binh là chính lớn của nước. Triều ta yêu dân thương binh, rất là chu tất. Trừng trị kẻ phạm, ngăn cấm kẻ gian, có đủ cả ở lệ định năm Gia-long thứ 5. Năm tháng đã lâu, người ta quen nhờn lấy làm thường. Xin định lại cấm lệnh để nghiêm binh chính ». Vua sai đình thần bàn định điều lệ để thi hành:

1. Phàm chọn điểm binh ở Kinh, có người già ốm trốn chết thì quản quan báo với bộ phế bỏ để trừ lương và miễn dịch. Lại đo bộ tư cho quan địa phương sở tại, cứ theo nguyên quán mà bắt điển thế phái người dẫn đến. Xã dân giải binh mới cấp đến bộ, xem thực

là thân thể mạnh khỏe, tuổi đã trưởng thành, thì giao ngay cho quản quan làm đơn lãnh lấy ghi vào đội ngũ. Nếu là người nhỏ bé già ốm mà nhận làm mạnh khỏe cho đủ số thì phải tham tàu. Trình hạn thì, bắt đầu từ ngày tiếp công văn của bộ đến, Thừa-thiên 20 ngày, Quảng-trị, Quảng-nam 30 ngày, Quảng-bình, Quảng-ngãi 40 ngày, Bình-định 50 ngày, Phú-yên 60 ngày, đều theo đúng hạn đến bộ cho đủ. Trái hạn thì chiếu luật để chậm trễ văn thư công mà xử đoán. Bắt lính điền không đủ số thì lấy 10 phần làm suất, một năm làm hạn, tính suốt trong năm mà 10 phần thiếu 3 phần thì chiếu luật thu thuế thiếu số, giảm 2 bực mà xử tội 40 roi; mỗi 2 phần thì gia một bực, tội đến trượng 80 là cùng. Đều chuẩn cho theo lệ phạm tội công mà phạt lương giảng cấp. Còn lại dịch thừa hành mà tự sự sinh sự, sách nhiễu lễ vật của xã dân và tư tình thay đổi, đến nỗi điền bộ không đủ, cùng là người áp giải nhân của cố ý thả ra, thì đều theo luật uống pháp mà xét nghĩ. Áp giải mà sai hạn thì xử theo luật ứng hành việc công chậm trễ, chậm 1 ngày xử 20 sọi, cứ mỗi 3 ngày gia thêm 1 bực, tội chỉ đến 50 roi là cùng. Giữa đường mà sơ suất để trốn thoát thì chiếu luật áp giải người phạm tội giảm 2 bực, 1 người trốn thì xử 40 roi, mỗi người lại gia thêm 1 bực, tội chỉ đến 80 trượng là cùng, lại phải y hạn bắt giải đủ số.

2. Bắt điền và nhận lãnh binh lính đều do bộ Binh, quản quan cùng xã dân không được thiện tiện làm riêng. Nếu đòi hỏi tiền lễ, và mượn cớ người cựu binh mắc nợ hay làm thuê bỏ thiếu để bắt người tân binh phải bồi thì cho được trình bày tố cáo, tinh tang mà xét nghĩ theo luật bất uống pháp. Xã trưởng hương mục mà tư

https://tieulun.hopto.org

tải đến trại quân giao thiệp đút lót, thông đồng làm bậy để bất xã dân đóng góp thì xử đồng tội. Nếu người tân binh nhịn chịu không tố cáo, việc xong phát giác thì giảm 5 bực mà xử đoán.

3. Phàm binh trốn sau khi đã điền mà xã dân có thể bắt được giải bộ, thì rút ngay người binh mới cho về quán chịu sai dịch, đem người lính trốn chiếu luật phân biệt nghĩ xử: sơ phạm thì đánh 90 trượng; tái phạm thì đóng gông 2 tháng, đánh 100 trượng rồi sung đội ngũ, tam phạm thì xử giảo giam hậu. Nếu người trốn lại đổi họ tên chuyển đến dinh khác đầu quân, thì cũng xử như quân trốn. Như trong 100 ngày biết tự ra thú, thì bất luận sơ phạm, tái phạm đều tha tội, mà sung đội ngũ. Ngoài hạn lại hạn 100 ngày nữa mà tự thú thì xử giảm 2 bực. Nếu trốn về bản quán, hoặc đi làng khác, xã dân biết mà dung ẩn không giải quan ngay, thì đều chiếu luật oa tàng mà xử 100 trượng.

4. Lính các vệ đội thiếu số, từ cuối tháng 12 năm nhâm ngọ Minh-mệnh thứ 3 [1822] trở về trước, thì cho trong một năm lục tục điền thay. Nếu quản quan không biết vỗ về để lính trốn mất, thì bắt đầu tính từ năm giáp thân Minh-mệnh thứ 5 [1824], tính đủ 1 năm thì xét số binh trốn mà định tội: 1 năm mỗi thập trốn 1 người thì suất thập phải 30 roi, cứ mỗi người gia thêm một bực; quân Thị trung mỗi đội trốn đến 8 người thì chánh phó suất đội phải 30 roi, cứ mỗi 4 người gia thêm một bực; vệ cơ các quân Thị nội, Thần sách, mỗi đội trốn đến 4 người thì suất đội phải 30 roi, cứ mỗi 2 người gia thêm một bực. Mỗi vệ cơ trốn đến 40 người thì chánh phó quản viên đều phải 30 roi, cứ mỗi

https://tieulun.hopto.org

20 người gia thêm một bực, tội chỉ đến 100 trượng là cùng. Suất đội trở lên thì chiếu lệ phạt bổng giáng cấp. Những binh trốn hoặc có người ra thú thì theo số ra thú mà xử nhẹ đi; ra thú hết thì tha cả. Như có tình trạng hành hạ quấy nhiễu linh không chịu nổi đến nỗi bỏ trốn thì chiếu lệ nịch chức (1) mà cách chức. Nhận hối lộ cố ý dung tùng thì theo luật nặng mà xử nặng.

Sai thành Gia-định biên các cơ đội Trung vệ, Võ kỳ của Hữu quân thuộc thành ấy bổ làm vệ Bảo thành.

Ký lục Phiên-an là Phạm Đình Tích vì ốm miễn chức. Lấy cai bạ Biên-hòa là Bùi Đức Minh làm ký lục Phiên-an hiệp trấn Quảng-yên là Lê Đức Đạt làm cai bạ Biên-hòa, tham hiệp Quảng-yên là Dương Công Trang làm hiệp trấn Quảng-yên.

Lấy lang trung Bình bộ là Vũ Trọng Đại làm tham hiệp Hưng-hóa.

Hiệp biện đại học sĩ Trịnh Hoài Đức bệnh khỏi, dâng biểu tạ. Vẫn lãnh công việc hai bộ Lại Lễ như cũ. Mới được hơn 10 ngày, lại dâng biểu xin phép về thăm nhà 3 tháng.

Vua ngẫm nghĩ hồi lâu nói: « Không theo lời xin của khanh thì bệnh lại sinh, chỉ thêm một phen lo lắng cho trẫm ». Bèn cho phép.

Sai Phạm Đăng Hưng và Nguyễn Văn Hưng tạm giữ ấn vụ bộ Lại, Hoàng Kim Hoán và Phan Huy Thực tạm giữ ấn vụ bộ Lễ.

Một hôm vua ra triều, gọi Nguyễn Văn Hưng bảo rằng: « Hoài Đức sao vội xin nghỉ thế? » Hưng đáp:

---

(1) Nịch chức: Bỏ chức vụ không làm.

https://tieulun.hopto.org

« Hoài Đức vì vợ chết, con không chôn được ». Vua ngảnh bảo thị thần rằng: « Vua đời xưa, thấy bề tôi có điều bất đắc ý mà xin nghỉ thì giảng lời dụ ôn tồn để yên ủi, song cũng là lời ngoài mặt mà thôi. Như trẫm đối với Hoài Đức, đãi ngộ trọng hậu, khi đau ốm thì rất lo thương, suy lòng đặt dạ không về với chút nào, bọn khanh đều biết đấy. Vì Hoài Đức là người đại thần huân cựu, trẫm tin cậy để trị nước. Như bệnh lâu đã khỏi, lại có thể vì nước cùng lo, mở rộng mưu kế để giúp trẫm những điều không nghĩ kịp. Nay đến triều chưa mấy mà đã vội xin nghỉ là sao? » Lại nói: « Chủ nhân đãi khách đậm đà mà khách lại cố ý lạt lẽo, chỉ biết tình nhà làm hậu, chứ không biết việc nước trước hết ». Bèn sai Văn thư phòng lấy tờ dụ chỉ ủy lưu Hoài Đức ngày trước, tuyên đọc cho các quan biết.

Đô thống chế Tiền dinh quận Thần sách là Nguyễn Văn Văn chết. Truy tặng Chưởng dinh, thụy là Trang nghị. Cho 2 cây gấm Tống, 10 tấm lụa, 50 tấm vải, 300 quan tiền, cấp cho 3 người mộ phu.

Chuẩn định từ nay phàm nhân viên hậu bổ hậu tuyển đã có chỉ thăng bổ còn chưa viết cấp chiếu văn mà chết, thì đều cho chiếu phẩm mà cấp tiền tuất. Ghi làm lệnh.

Giáng chánh tuần hải đô dinh là Hoàng Trung-đồng làm cai đội. Trước Trung-đồng phụng mệnh đi Hạ-chân. Vua sai chọn cai đội nội dinh là Hà Á-lục và Trần Á-tam cùng đi. Đến lúc đi Trung-đồng lấy Hà Á-mãn và Hoàng Á-hỷ ở ngoài ngạch thay vào. Đến nay việc phát giác, bị giáng chức.

Dựng nhà Bình-an đường (ở sau phía tả hoàng thành).

https://tieulun.hopto.org

Lấy cai cơ vệ Định võ Tả dinh quân Thần sách là Phạm Văn Bình làm phó vệ úy vệ Tuyển phong tả, cai cơ vệ Trung võ Tiền dinh là Nguyễn Văn Chỉnh làm phó vệ úy vệ túc võ.

Lấy thiêm sự Lại bộ là Nguyễn Khoa Hào làm thông chánh sứ (trật chánh tam phẩm), vẫn biện lý công việc Lại bộ.

Sai tế tửu Quốc tử giám là Nguyễn Hựu Bình biện lý công việc Lại bộ, tư nghiệp Thái Doãn Tư tạm thự lý chức tế tửu Quốc tử giám.

Hoãn tô thuế năm nay cho Thừa-thiên, Quảng-trị, Quảng-nam, Quảng-bình, Quảng-ngãi, Bình-định. Dụ rằng: « Địa phương gần kinh kỳ khoảng mùa hạ nắng nhiều, sang thu lại bão lụt, giá gạo đắt lên, trẫm tha thiết nghĩ cho dân nhỏ, thường như con. Bèn giáng chỉ cho tiền bổng của quan Kinh chi thay toàn bằng thóc, thực là mong cho thóc nhiều giá rẻ, thế mà gần nay giá gạo lại chưa thấy xuống. Nhân nghĩ sang năm chính là kỳ khóa thanh tra, hữu ty không khỏi gấp việc thu thuế, thúc giục càng kịp, dân nghèo tất ngày đêm kêu la, tình cũng đáng thương. Vậy tiền thóc phải thu năm nay mà còn thiếu thì cho hoãn đến năm sau ». Rồi sai phát thóc kho Kinh 30.000 hộc, thóc kho Quảng-nam 35.000 hộc, thóc kho Quảng-trị 13.000 hộc, thóc kho Quảng-bình, Quảng-ngãi đều 10.000 hộc, thóc kho Bình-định 23.000 hộc, bán ra cho dân.

Lại sắc rằng các thuyền buôn ở Gia-định có thể vụ đông này và xuân sang năm chở thóc gạo đến Kinh mà bán thì sẽ miễn cho thuế thuyền sang năm.

https://tieulun.hopto.org

Đổi tên trạm Đức-an ở Thừa-thiên làm trạm Thừa-an, trạm Đức-mĩ làm trạm Thừa-mĩ, trạm Đức-nông làm trạm Thừa-nông, trạm Đức-cao làm trạm Thừa-hóa, trạm Đức-thụ làm trạm Thừa-lưu, trạm Đức-phúc làm trạm Thừa-phúc, trạm Thuận-nguyên ở Bình-thuận làm trạm Thuận-lý, trạm Cầu-lim ở Bắc-ninh làm trạm Bắc-lim, trạm Mỹ-cầu làm trạm Bắc-mĩ, trạm Cần-đình làm trạm Bắc-cần, trạm Hòa-lạc làm trạm Bắc-hòa, trạm Nhân-lý ở Lạng-sơn làm trạm Lạng-nhân, trạm Mai-pha làm trạm Lạng-mai.

Vua xem sách ấn thu thẩm, thấy nhiều chỗ nhầm lẫn, đụ bộ Hình rằng: « Trong sách hoãn quyết, như bọn nguỵ đăng Lê Đình Dĩnh 30 tên trước bộ bàn trảm quyết, có chỉ đổi làm giam hậu, thì kỳ thu thẩm nghị quyết là phải, nay lại xin để giam hậu thì trước lấy gì mà xử quyết, sau lấy gì mà lại lưu. Ấy chẳng qua có lòng chiều ý bề trên thôi. Trước nhân thấy việc trách hỏi Bắc-thành khinh suất dung túng cho nên bàn xử quyết, sau nhân có chỉ giam hậu cho nên lại bàn lưu, trong lòng không có ý kiến nhất định, như thế là trái với đạo rõ hình đúng phép. Phàm đặt quan chia chức đều có trách nhiệm, nếu chỉ không theo ý trên thì cần dùng nhiều người làm gì! Nay tạm miễn nghị. Từ sau phải cẩn thận hơn, sao cho công bằng đúng đắn, để giúp cho trẫm hình ngục được thận trọng, công việc được nghiêm cẩn. Đến như ty thuộc thì cũng nên phân biệt người hay người dở, ai hiểu rõ pháp luật, làm việc cẩn mẫn thì tâu cử, ai không thông hình pháp, nóng cẩn khinh suất thì tham truất đi. Nếu thiên tư bênh vực kẻ gian, sai lầm như trước, thì sẽ nghiêm trị không tha ».

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Khôi phục Hoàng Công Xuân làm Hàn lâm viện biên tu, thự phó đốc học Vĩnh-thanh. Xuân trước làm ký lục Biên-hòa, mắc tội bị bãi. Đến nay Phạm Đăng Hưng và Nguyễn Văn Hưng cử làm học quan nên có mệnh này.

Quan Bắc-thành tâu rằng năm mỏ vàng, kẽm, đồng, diêm tiêu ở các trấn thuộc thành, chủ mỏ và phu khoán đều xiên lán, xin miễn thuế. Vua y cho. (Mỏ vàng Đồng-bộc ở Lạng-sơn, mỗi năm nộp thuế vàng 9 lạng; mỏ kẽm An-lãng ở Hải-dương nộp thuế kẽm 720 cân; hai mỏ đồng đỏ Màn-đỏ và Lẩm-khê ở Hưng-hóa nộp thuế đồng 600 cân; mỏ diêm tiêu Hữu-vĩnh ở Tuyên-quang thuế diêm tiêu 100 cân).

Chuẩn định từ nay quan ngoài đổi đi chức ngang, thì cho thẳng đường đến chỗ làm việc, được thăng bổ thì về kinh để dâng ý kiến. Vua nhân bảo thị thần rằng: « Quan ngoài thường đi nơi khác phải đến bộ dẫn kiến là vì phận vua tôi không quản xa cách như trời đất mà tình như cha con, nên muốn thân nhau như một thân thể vậy. Còn như biết người thì khó, dẫu người hàng ngày ở bên tả hữu mà tâm địa hay dở cũng còn khó biết, huống chi bề tôi ở xa, há có thể một lần trông thấy mặt, nghe lời nói, mà đã biết là người thế nào! Xưa tể tướng nhà Đường là Lệnh-hồ Đào từng đổi một người cố nhân làm thứ sử châu bên cạnh, cho thẳng đường đến Lỵ sở, Tuyên tông cho là không theo thể cách, quở trách nặng, việc ấy các khanh cũng nhớ đấy ». Lại nói: « Trẫm xem Tuyên đế nhà Hán, Tuyên tông nhà Đường đều là tóm xét cả danh và thực, mà cái thuật chế ngự thì Tuyên tông hay dùng hơn. Tức như lúc ra chầu, những chuyện thôn quê chuyện gì cũng nói đến; chợt một cái nghiêm nét mặt lại, như

https://tieulun.hopto.org

có vẻ khó phạm đến được, cho rằng không làm như thế thì thần hạ không sợ. Biết đâu ta lấy thuật chế ngự người thì người cũng lấy thuật mà thờ ta, quyền thuật quỉ quyệt có ích gì đâu! Trẫm thì không thế, suy bụng ta ra bụng người mà thôi ».

Chế ấn quan phòng « Thông chánh sứ » bằng ngà.

Thượng thư Hộ bộ là Nguyễn Hữu Thận ốm lâu xin nghỉ. Vua sai con là điển bạ Nguyễn Hữu Gia về nhà phụng dưỡng.

Vua quay bảo tham tri Nguyễn Công Tiệp rằng: « Hữu Thận không phải lười việc, chỉ vì già nua nên hay ốm thôi ». Lại nói: « Những vua giỏi từ xưa hẳn phải nhờ nhiều người hiền giúp việc. Nay đại thần văn ban có ít, bọn khanh tiến đỗ còn xa rộng, nên cố giúp giúp trẫm, ha lấy chức tham tri làm mãn nguyện sao? ».

Đổi đội Nội cần nhất và đội Tiền ngự nhất làm ngự hộ, đặt hộ trưởng (trật tùng cửu phẩm). Lại đặt liệp hộ, lấy 10 người ở xã Phù-bái sung vào.

Định lệ cấp giấy công hàng năm cho các nha ở Kinh. (Sáu bộ giấy hội đều 1.000 tờ, giấy lệnh đều 20.000 tờ; bốn bộ Lại, Lễ, Hình, Công, giấy thị đều 20.000 tờ, bộ Hộ 40.000 tờ, bộ Binh 30.000 tờ; Nội vụ phủ giấy hội 200 tờ, giấy lệnh 20.000 tờ; Vũ khố giấy hội 200 tờ, giấy lệnh 10.000 tờ. Hàn lâm viện, Khâm thiên giám, Tào chính, Thương bạc và phủ Thừa-thiên, giấy hội đều 100 tờ, giấy lệnh đều 3.000 tờ; kho Kinh, kho nội tàng, kho súng ống, kho thuốc đạn, giấy lệnh đều 3.000 tờ; Nội tạo, giấy lệnh 5.000 tờ. Duy có bộ Lại phải làm sắc thì từ tứ phẩm trở lên dùng giấy rồng bay, từ ngũ phẩm

TMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

trở xuống cùng văn bằng của đình thần đều dùng giấy hội, cho được tùy việc chi tiêu, không định hạn).

Chuẩn định từ nay, các việc công có chỉ cho đình thần truyền chỉ thì đóng ấn công đồng, còn việc khác thuộc về nha nào thì đều tự tư báo, đóng ấn triện của bản nha; duy quan viên văn võ được thăng điệu, bổ thụ, tới nơi làm việc thì do hai bộ Lại Binh chiếu lệ tư đi. Ghi làm lệnh.

Đổi định giá bạc. Đầu đời Gia-long, lệ định mỗi lạng bạc trị giá 2 quan 8 tiền, đến nay giá bạc ngày càng cao, định mỗi lạng bạc giá 3 quan tiền.

Sai biên tu Văn thư phòng là Vương Hưng Văn và tư vụ Hộ bộ là Nguyễn Diên Niên đi Phú-yên hội đồng mua kỳ nam, trầm hương, đồi mồi và sa nhân. Dụ rằng: « Bọn người nào thể ý trẫm muốn được đồi đào, dân được lợi, theo thổ sản ít nhiều, định giá hàng cao thấp, cốt làm sao cho dân vui đem đến khiến chợ không hàng ế ».

Triệu án trấn Bình-định là Trương Phúc Đặng, trấn thủ Lạng-sơn là Nguyễn Văn Quế, trấn thủ Quảng-ngãi là Nguyễn Văn Soạn, thự ký lục Quảng-trị là Trần Công Tuấn vào yết kiến.

Hiệp trấn Tuyên-quang là Phạm Tiến Lương hà khắc những lạm của dân, việc phát, phải tội giáo giam hậu. Lấy tham hiệp Tuyên-quang là Trần Văn Toản làm thự hiệp trấn Tuyên-quang, Hàn lâm viện thị giảng học sĩ là Nguyễn Mậu Bách làm thự tham hiệp Tuyên-quang.

Truy phong Nguyễn Minh Biện là Đặc tiến phục quốc thượng tướng quân thự vệ sự triều Lê làm Hựu chính phù bình trung đẳng thần. Minh Biện người xã Phạm-

https://tieulun.hopto.org

xã (thuộc huyện Tứ-kỳ) Hải dương, là cha sinh ra Tĩnh hoàng hậu. Họ Trịnh vì họ ngoại lập đền ở làng, gặt tự điền 36 mẫu, miễn binh dao cho dân ấy để giữ việc thờ, đến nay dân ấy xin sửa lại đền. Vua sai đình thần bàn lại, đều cho là: « Tĩnh hoàng hậu thờ ở Triệu miếu, làm tự điền nghìn muôn đời không cùng, dân ấy sao được lạm thờ? Duy Nguyễn Minh Biện là sinh ra Tĩnh hoàng hậu, làm quan nhà Lê đến chức to, sau khi mất mà dân còn nhớ phụng thờ, thì nên liệt vào chính thần và gia phong ». Vua theo lời bàn.

Định lệ đóng ấn kiểm vào sách tâu của các nha môn. Phàm sách tâu của các nha như các việc đinh điền tiền lương, binh ngạch, tử tụng văn án, đều phải làm hai bản « giáp » và « ất », duy có Tào chính và Thương bạc thì làm ba bản « giáp » « ất » và « bính », đều đóng ấn quan phòng hay đề ký vào chữ mỗ nguyệt chỗ niên hiệu trong sách, cuối giấy thì ký tên. Bản giáp thì ở chỗ hai tờ giáp nhau và chỗ số mục, chỗ tẩy bỏ, đều đóng dấu kiểm, do bộ duyệt lại, làm sách kê khai kê rõ bản giáp mấy bản đáng lên. Sau khi được chỉ, ở dưới chữ đề niên hiệu bản giáp, phê rằng: Tháng ngày mỗ, thẩn tên họ mỗ, vâng chỉ đã biết rồi, khâm thử. Rồi đóng ấn « Ngự tiền chi bảo » lên mặt chữ khâm thử, giao bộ phụng giữ. Bản ất thì ở trang sau niên hiệu viết mấy chữ: Bộ đương mỗ kính gởi nha môn mỗ lưu chiếu tuân làm. Đóng ấn bộ ở dưới. Lại ở chỗ hai tờ giáp nhau, chỗ số mục, chỗ tẩy bỏ, đều đóng kiểm « Khâm ty », theo nha mà gởi đi. Sách tâu của Tào chính và Thương bạc thì viên quản lý giữ bản giáp, còn bản bính thì đóng ấn kiểm rồi giao bộ Hộ lưu chiếu.

Lấy cai bạ Trần Xác làm phó sứ ty Thương bạc. Bộ Lại tâu rằng: « Xác trước trật tòng tứ phẩm, nay hàm

https://tieulun.hopto.org

mới trật chánh ngũ phẩm mà chưa có chỉ giáng bổ thì cái sắc tặng tứ phẩm có nên thu lại hay không? Chưa dám tự tiện ». Vua nói rằng: « Xác làm việc tầm thường, nhưng tính còn thật thà, nên bổ cho chức này. Bản sắc tặng tứ phẩm cho thu tiêu ngay. Từ sau có việc giống như thế, cứ theo lệ này mà làm ».

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XXIV

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Quý mùi, năm Minh mệnh thứ 4 [1823], mùa đông, tháng 11, quan Bắc-thành tâu rằng thóc lúa năm nay các trấn thu hoạch được 8, 9 phần 10.

Vua bảo thị thần rằng: « Như thế cũng là được mùa rồi. Địa thế Bắc-thành rộng rãi, năm nào hơi mất mùa, thì bọn bảy hạ thường hay du dân mọn đem nhau đi trộm cướp. Năm nay được mùa, dân ta đều vui no ấm, còn lo gì nữa ».

Thái trưởng công chúa là Ngọc-tú chết. Chúa là con gái cả Hưng tổ Hiếu khang hoàng đế, lấy chồng là cai cơ Lê Phúc Điển, trong chiến dịch Diệp-thạch dữ [hòn Đá chồng] năm quý mão, Điển bị giặc bắt, chửi giặc mà chết. Chúa còn trẻ, nhưng vì nghĩa không lấy chồng khác. Từng nói rằng: « Điển làm tôi còn biết tử tiết, ta là vợ người sao dám có chí khác. Bao giờ lấy lại Kinh đô cũ, ta nên xuất gia thờ phật thôi ».

Thế tổ Cao hoàng đế khen có chí, năm đầu Gia-long dựng nhà cho ở phường Cam-thụy. Chúa nhiều lần xin cắt tóc, không cho. Đến nay ốm nặng, vua đến thăm,

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

chúa khóc nói rằng: « Cắt tóc đi tu để thờ phật là chí nguyện bình sinh, lòng ấy chưa được thỏa, xin bệ hạ cho trọn nguyện. Sau khi tôi chết, xin dừng để tóc, khâm liệm bằng áo cà sa, tôi ở dưới chín suối cũng được mãn nguyện ». Vua cảm động lắm. Khi chúa mất, vua đem lời chúa nói với Kiến-an công là Đài. Công tâu rằng: « Thân thể tóc da là của cha mẹ cho, lúc sống phải giữ toàn, chết về cũng phải để toàn, thế là lễ vậy. Bệ hạ trị thiên hạ, nên theo chính đạo bỏ dị đoan, điều chúa muốn không nên theo ».

Vua cho là phải, bèn sai Đài cùng Diên-khánh công Tấn hội đồng với bộ Lễ mà trị tang. Nghỉ chầu 5 ngày. Tứ tế một đàn. Tặng Long thành thái trưởng công chúa, thụy Trinh tĩnh. Sai bộ Lễ bàn việc thờ chúa. Bộ Lễ tâu: « Khi xưa Thế tổ Cao hoàng đế ta thương cho chúa nuôi Thường-tín công Cự, từ đấy ân tình nuôi nấng chẳng khác gì mẹ con trong nhà, xin lập Thường-tín công làm chủ tự. Cẩn xét lễ chế, người đứng lập tự phải mặc áo trở sổ gấu 3 năm, mà cha mẹ để thì để trở xuống một bực, đấy là nói lễ của thần dân thiên hạ. Đến như chư hầu là tôn quí không thể hạn chế như thế. Nay đã phong thân công, tước công nên vì như chư hầu đời xưa, sao có thể vì tình từ dưỡng mà mặc áo sổ gấu được! Xét *Lễ ký* nói rằng: Tang ký niên (1) thì 11 tháng làm lễ « *luyện* (2), 13 tháng làm lễ *tường* (3), 15 tháng làm

---

(1) Ký niên: Tang phục mặc áo không sổ gấu, như cháu để tang ông bà nội, con để tang mẹ khi còn cha.

(2) Luyện: Lễ tiểu tường cũng gọi là luyện.

(3) Tường: Lễ đại tường.

LUVIGAHOCOM.VN

https://tieulun.hopto.org

lễ *đàm* (1) để tang kỳ niên là vì người tôn mà giáng xuống. Đấy dẫu nói về việc trở mẹ trong khi còn cha, song châm chước tình lễ khiến không hậu mà cũng không bạc. Có lẽ nên theo lễ trở ấy mà mặc áo không sổ gấu, gặp tế điện thì mặc để làm lễ, ngày thường thì mặc áo thâm làm việc; 15 tháng, sau lễ *đàm* bỏ áo trở mặc áo thường. Đến năm thứ hai, làm lễ như ngày giỗ. Như thế thì tình lễ đều thỏa đáng ».

Vua y lời tâu. Ngày táng, vua nghỉ chầu, mặc áo trắng đi đưa.

Định lệ thưởng cho các hoàng tử, hoàng nữ, công tử, công nữ, dầy năm ấm đến ra mắt. (Hoàng tử thưởng 200 lạng bạc; hoàng nữ 150 lạng; công tử 50 lạng bạc; công nữ 40 lạng bạc).

Quản lý Văn thư phòng là Hoàng Quỳnh dâng sớ cử hợp hương cống Phạm Thế Chấn, Tào Quang Lệ cùng sĩ nhân Nguyễn Đăng Giai làm hành tẩu Văn thư phòng. Vua sai Nguyễn Hữu Thận và Phan Huy Thực xét hạch. Văn lý đều dự hạng bình. Rồi Thế Chấn và Quang Lệ tự trần rằng: Lạm dự khoa trường, được vào giám học tập, từ trước đến giờ sinh viên ở giám được bổ thụ, hoặc tự chỉ vua cho, hoặc tự giám quan lựa chọn, nay không do con đường ấy tiến thân thì sợ là lối khác để sĩ phu chê bàn. Đăng Giai cũng tự trần rằng: Cha là Nguyễn Đăng Tuân, nhờ ơn nước quan đến tam phẩm, nay mình tài mọn, bỗng được ứng cử, tai mắt người ta ai cho là vô tâm; vả lại cùng Hoàng Quỳnh quen biết nhau đã lâu, dẫu sự đề cử không phải là tư tình, nhưng quen biết dắt dìu nhau cũng khó lòng tránh khỏi lời

(1) Đàm: Lễ trừ phục, hết tang.

https://tieulun.hopto.org

bình phẩm của sĩ phu. Ba người đều chối việc bổ thụ, để đợi học hành tiến lên.

Vua khen là khí khái, đều y cho.

Sai quan làm Ngọc phả. Lấy tham tri Lại bộ Phạm Đăng Hưng và Thái thường tự khanh Hoàng Kim Hoán sung chức toản tu. Vua dụ rằng: « Làm Ngọc phả là để rõ dòng Thiên Hoàng (1), tỏ mối chính thống. Năm đầu Minh-mệnh đã có chỉ làm *Liệt thánh ngọc phả*; nay sai bọn người hội đồng với Tôn nhân phủ, kính cẩn soạn từ Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta cho đến trẫm cùng các hệ hoàng tử tôn thất, chia quyển sắp bày thứ tự, người còn sống viết chữ son, ngoài ra thì viết chữ mực ». Lại định lấy năm Minh-mệnh thứ 5 là giáp thân bắt đầu, cứ 6 năm làm lại một lần, cứ đến năm dần hay năm thân, thì bộ Lễ tâu xin sai quan toản tu. Ghi làm lệ.

Cho Chân thị giảng Lê Cao Kỳ và Cao Thiệu được làm phó dịch.

Tri huyện Tuy-viễn là Nguyễn Đức Hoa tham tang, việc phát. Nguyễn Hữu Thận và Nguyễn Văn Hưng lấy cớ là mình chủ cử, làm sớ xin nhận tội.

Vua đặc cách hạ lệnh phạt bổng 6 tháng và dụ rằng: « Bọn ngươi đã biết nhận lỗi, hãng tạm phạt nhẹ; từ sau nếu bảo cử ai, nên xét kỹ người, chớ để lầm mà đến bị nghị tội, cũng không nên lấy việc ấy làm hiềm mà im lặng tự giữ mình, phụ lòng ta ủy thác ».

Lại bảo thị thần rằng: « Người xưa lấy sự biết người làm khó. Trẫm từng thấy người nào mẫn cán cho là có

---

(1) Thiên hoàng: Đông đối vua, như đông sống Thiên hoàng trên trời.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

thể dùng làm việc lớn được, thì thăng chức vượt bực; kịp lúc quan sang thân hiền, có người tham tang bị cách, có người lười biếng bị bãi, thế mới biết biết người là việc rất khó. Nay dùng người không ngoài hai đường là khoa mục và tiến cử, người giỏi văn học chưa chắc đã giỏi chính trị. Nhưng cũng chưa có ai học nuôi con mà sau mới lấy chồng. Chính trị cốt ở nuôi dân, mà muốn dân yên thì đừng nhiễu dân; làm quan phủ huyện không tham không nhiễu thì việc chính trị có gì khó đâu! Nếu không thế thì văn học dẫu nhiều có dùng làm gì! ».

Triệu lưu thủ Quảng-nam là Phạm Văn Tín và lưu thủ Quảng-bình là Đỗ Quý vào yết kiến.

Vua bảo bộ Hình rằng: « Kẻ cướp lấy của, không cứ thủ phạm tòng phạm đều chém, luật đó điều rõ ràng. Mới đây ở Gia-định vì dịch lệ ra tại, sinh kế khó khăn, trẫm thương dân nghèo ngặt vì đói rét mà mắc phải tội lệ, cho nên đặc cách hạ lệnh phàm ăn cướp thì kẻ tòng phạm cho giảm tội chết mà kết tội lưu, đó là việc quyền nghi, không phải là định lệ. Vậy nên truyền dụ từ sau thành hạt có ăn cướp thì nên theo luật mà nghĩ xử. Đến như bè đảng tòng phạm, gian hoặc có người tội tình đáng thương thì tâu lên xin chỉ, không được tự xử giảm tội ».

Tổng trấn Gia-định Lê Văn Duyệt đến Kinh vào bệ kiến. Vua triệu lên điện, cho ngồi, yên ủi hỏi han hồi lâu, nhân bàn việc dựng nghiệp khó nhọc, Duyệt xin lập nhà bia ở Sa-đéc để ghi công trạng. Vua nói: « Hoàng khảo ta công lao to lớn như trời đất không thể nói được, bia thần công thánh đức chỉ chép đại lược mà thôi,

https://tieulun.hopto.org

chưa đủ hình dung được hết. Nay khanh xin dựng bia cũng là phải, để thong thả sẽ bàn ».

Tổng trấn Bắc-thành Lê Chất từ Bình-định vào yết kiến.

Sai thẩm tri Công bộ là Trần Văn Tính kiêm quản việc Nội vụ phủ.

Nhà công đường Phiên-an bị cháy. Trấn thủ Phan Tiến Hoàng tự xin nghị xử và xuất của nhà ra làm đền. Vua nghĩ Tiến Hoàng có công khó nhọc đã lâu, tha tội cho và cho 500 quan tiền để giúp phí tổn.

Phó tướng Tiền quân Hoàng Văn Điểm chết. Cho 2 cây gấm Tống, vải lụa mỗi thứ 10 tấm và 200 quan tiền.

Huyện Nga-sơn trấn Thanh-hoa có 7 chiếc thuyền giặc vào cướp xã Bạch-câu. Hiệp trấn Bùi Đức Mân nhóm dân binh lùng bắt, nghe tin báo, lập tức sai tri huyện Lê Hữu Tuệ, cai đội Tống Văn Vị đem binh dân đánh bắt, chém được mấy đầu giặc. Giặc vỡ chạy, nhiều đứa ngã xuống nước chết; bắt được 2 chiếc thuyền. Việc đến tai vua. Thưởng cho Tuệ quân công 1 cấp, cho Vị kỷ lục 1 thứ, cho binh dân 300 quan tiền.

Sai Văn thư phòng xếp đặt văn tập ngự chế. Dụ rằng: « Trẫm nhận trọng trách của Hoàng khảo phó thác cho, khi mới lên ngôi, ngày đêm chăm chắm để tìm cách trị nước, mỗi ngày ngồi trên điện nghe chính sự, dẫu không nhiều đến muôn việc mà chương sớ các nha môn ở Kinh cùng các thành trấn ở ngoài kể có mấy trăm, đều tùy việc xuống chỉ, lập tức phê phát, chưa từng có chút vui chơi. Huống chi bản phê mới bắt đầu có từ nay, mà phàm việc bảo ngay trước mặt đình thần, hoặc các đường quan bộ viện nghĩ chỉ phê phát, gián hoặc

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

có sự thể quan yếu mà các đại thần ở triều đình chưa hiểu rõ được, cũng là trẫm chợt nghĩ ra việc gì, không thể không tự nghĩ soạn, hoặc thảo ra, hoặc phê chữ son, từ năm đầu đến năm nay, kể có hàng trăm hàng nghìn. Lại ngày Bắc tuần có những tập tâu Hoàng thái hậu, và khi nhàn rỗi có những tạp văn, cũng không ít. Nhân nghĩ những việc trên kia, hoặc lâu xa cách mọc hiền, thức ngủ không yên, bỉnh ra bút giấy; hoặc khi đánh giặc ngoài biên, trù tính việc quân, hoặc khi cầu mưa cầu nắng, đón được phúc trời; hoặc răn bảo các quan, định rõ pháp lệnh; cho đến những bài minh bài ký, không nỡ bỏ đó lâu ngày, bèn tự mình bỏ bớt những cái không quan yếu đến 4, 5 phần 10. Nhân sai xếp làm văn tập ngự chế để xem, không phải là chép văn chương mà là chép sự thực. Từ nay về sau có làm được bài gì cũng cứ thực xếp nối vào, để xem chính sự đắc thất thế nào, trước sau siêng năng trễ nải thế nào, để tự mình cố gắng. Vậy đem dụ chỉ này biên vào đầu tập là nên».

Ngày quý tỵ, đúc ấn « Minh-mệnh thần hàn » (Núm hình rồng, đúc bằng vàng 8 tuổi rưỡi).

Sai thành Gia-định đong thóc.

Vua cho rằng thành hạt gần đây nhiều công việc chi tiêu hơi rộng, dụ cho thành thần chiếu theo số thóc thuế chính cung sang năm mà đong lấy số thóc bằng như thế để chứa vào kho; rồi vì trời ít mưa lại thôi.

Định lệ sửa chữa súng lớn súng nhỏ.

Trước đây phái viên là bọn Trần Đăng Long tra xét hỏa khí ở Kinh, súng lớn súng nhỏ có nhiều cái hư hỏng. Vua nghĩ là mới bắt đầu lập pháp, không bắt xét

https://tieulun.hopto.org

sẽ. Sai đưa những súng ấy sang Vũ khố, lấy tiền công sửa chữa. Nhân dụ bộ Binh rằng: « Binh khí có thể năm năm không dùng đến, nhưng không thể một ngày không có sẵn. Những binh khí hư hỏng, nếu không xét mà sửa chữa thì lấy gì mà mạnh mẽ quân uy. Vậy định lấy sang năm bắt đầu, cứ năm năm một lần sửa chữa: nếu trong hạn mà hỏng gẫy, cùng ngoài hạn mà đánh mất hay làm gẫy vỡ, thời đại thần quản lãnh cứ thực mà tham tấu, lập tức đem những chánh phó vệ úy và quản cơ chuyên biện cùng những linh cầm giữ binh khí mà phân biệt trị tội. Đại thần quản lãnh che chở mà không báo, xét ra thì giao bộ bàn xử ».

Đốc học Quảng-bình là Hoàng Phạm Lãng và đốc học Quảng-nam là Nguyễn Giản vì già ốm về hưu. Lấy đốc học Quảng-ngãi là Lê Thụy Công làm đốc học Quảng-bình, phó đốc học Sơn-nam là Đặng Huy Dụ làm phó đốc học Quảng-nam.

Ký lục Định-tường là Trương Công Vĩ vì tham tang bị cách chức. Sai thành thần Gia-định xét hỏi. Án thành, Vĩ bị tội giáo giam hậu.

Phó đốc trấn Thanh-hoa là Phan Huy Thúy, tham tri lãnh hiệp trấn là Bùi Đức Mân, tham hiệp là Võ Du đều can án phải cất chức.

Trước đây thống lãnh thượng đạo Thanh-hoa là Hà Công Thái bị giặc ám hại, vua truyền chỉ bắt phải tìm bắt kẻ phạm, lâu chưa bắt được. Chợt con Thái là Quỳnh bắt được giặc đem nộp, Phan Văn Thúy xét hỏi thì nó cung xưng rằng Thái chết vì người sách Thúy-doanh là Phạm Nho, mang oán mà mưu giết. Mân và Du cho là Quỳnh không phát cáo mà trách hỏi thì Quỳnh lại nói là không biết, bèn không đem kẻ phạm tra hỏi. Thúy đem

https://tieulun.hopto.org

việc ấy tâu lên. Vua sai Phạm Đăng Hưng, Nguyễn Khoa Hào đi khám hỏi. Án đáng lên, Nho và đồ đảng đều bị tội chém. Quỳnh ngu tối quên thù, giáng làm phó chưởng cơ chi Hậu hãn ; Thúy vì xét hỏi không nhất trí, cùng với Mân và Du đều bị cất chức về Kinh đợi chỉ. Về sau Thúy được miễn nghị ; Mân giáng làm Hàn lâm viện trực học sĩ, Du giáng làm chủ sự Lễ bộ.

Xã dân các địa phương nhiều nơi tâu bày về việc thần chưa được phong. Vua sai đình thần bàn cho ổn, đều cho là thần hiệu các trấn ở Bắc-thành phần nhiều mới phong tặng ở cuối đời Lê, không đủ tin được, xin xét vị nào có sự tích rõ rệt mới phong. Lại thần hiệu ở Bình-thuận có hiệu bằng tiếng thổ [Hời] mà đều là chính thần, xin đổi hiệu chữ mà liệt vào phong điển. Vua nói : « Trẫm là chúa trăm thần, cái lẽ thăng trật chỉ xét những vị có công đức mà thôi ; đã ủy cho đình thần bàn lại thì lấy đình thần làm tai mắt, trẫm nên theo ». Lại nói : « Nhà nước ta trung hưng, dẫu bởi mưu người cùng giúp, song mệnh trời đã cho, tất có thần thiêng giúp đỡ, như những việc trâu đưa sang sông, giữa biển nước ngọt, điềm tốt không chỉ một việc, không phải là thần thiêng giúp đỡ là gì? Nếu ai biết vị thần nào thì ta phong tặng cũng nên, thân tự tế bái cũng nên. Dầu đời Gia-long đã bàn việc phong tặng, rồi vì thần hạ phụng hành thiên vị, việc bèn bỏ đở. Nay trẫm nối tri tiên đế, cử hành điển lớn, không như họ Trịnh tiếm lạm nịnh nọt quỉ thần để trấn áp nhân tâm. Thần nếu có biết cũng hiểu lòng trẫm ».

Trấn thủ Cao-bằng là Lê Văn Hợp vì ốm miễn chức ; lấy quản cơ cơ Tả nhuệ Tả quân là Hoàng Tiến Trọng quyền thự việc trấn.

https://tieulun.hopto.org

Phó trưởng chi thương đạo Thanh-hoa là Hà Công Quỳnh và cai cơ là Phạm Thúc Nho (con nuôi Công Thái) tâu xin đến Kinh yết kiến. Vua cho. Khi đến, vua cho mỗi người một cặp áo, yên ủi dụ rằng: « Cha các ngươi là Công Thái là trưởng quan một đạo, danh vị không nhỏ, thế mà bị kẻ thù nó hại, cái cách tự vệ sao mà sơ hở thế! Nhưng cũng là số mệnh thôi. Vả cha ngươi trung thành mà bất đắc kỳ tử lại là điều trẫm không hiểu, nên khi nghe tin trẫm rất thương tiếc, lập tức sai quan sở tại xét hỏi rất nghiêm. May mà bắt được tội nhân, không những cha các ngươi ở dưới đất cũng được thân oan, mà bọn ngươi cũng cởi được mối hận không bờ bến. Nay bọn ngươi tuy chưa được quản hạt các tù trưởng như cha, nhưng cũng có phần đất đai, dân chúng. Ta theo đức Thái tổ định mà truyền dụ cho các sách man thượng đạo, khiến chúng tự yên họp, chớ làm bậy mà mắc tội lệ, như thế thì bọn ngươi không làm mất thanh danh của cha khi còn sống ».

Nghệ-an giọ đất. Sai phát thóc kho 40.000 hộc giảm giá bán ra.

Lấy biện lý Lại bộ là Nguyễn Hựu Bình làm hiệp trấn Thanh-hoa, thiêm sự Binh bộ là Đặng Văn Thiêm làm tham hiệp. Bọn Bùi Đức Mậu và Vũ Du đã bị cất chức, đình thần lấy hai người ấy tâu cử để bổ khuyết. Vua nói: « Thiêm làm việc được, nhưng còn ít tuổi ». Lê Chất tâu rằng: « Bình tinh thật thà, có đại thể. Thiêm có tài mẫn cán, hai người cùng giúp nhau có thể làm nổi việc ». Vua bèn cho.

Lấy thiêm sự Lại bộ là Ngô Phúc Hội làm thiêm sự Binh bộ.

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Định lại chức trật phủ huyện. Lệ trước, phủ đặt 2 tri phủ, trật chánh lục phẩm, huyện đặt 2 tri huyện, trật chánh thất phẩm, đến nay đều bớt đi một, phủ huyện nào trọng yếu thì đặt thêm phủ đồng tri và huyện thừa đều một người. Tri phủ trật đổi lên từng ngũ phẩm, phủ đồng tri, trật chánh lục phẩm, tri huyện trật đổi lên từng lục phẩm, huyện thừa, trật chánh thất phẩm. Bèn hạ lệnh 13 phủ ở Bắc-thành (Thường-tín, Ứng-hòa, Khoái-châu, Lý-nhân, Thiên-trường, Tiên-hưng, Kiến-xương, Nghĩa-hưng, Quốc-oai, Vĩnh-tường, Bình-giang, Ninh-giang, Kinh-môn) đều đặt phủ đồng-tri, 9 huyện ở Bắc-thành (Thanh-oai, Chương-đức, Nam-xương, Từ-liêm, Yên-lãng, Gia-lâm, Văn-giang, Tiên-du, Yên-phong), 10 huyện thành Gia-định (Tân-long, Vĩnh-bình, Kiến-hưng, Bình-dương, Phúc-lộc, Tuy-an, Bình-an, Vĩnh-an, Kiến-đăng, Kiến-hòa) đều đặt huyện thừa, tiền gạo dưỡng liêm đều theo bổng của phẩm trật mà cấp.

Định thêm ngạch nhân viên kho thuốc súng: Chủ sự, tư vụ, mỗi chức 1 người, chánh bát cửu phẩm thư lại mỗi chức 2 người, vị nhập lưu thư lại 14 người (lệ trước, chủ sự 1 người, chánh cửu phẩm và vị nhập lưu thư lại, mỗi chức 4 người).

Đổi châu Định-hóa trấn Thái-nguyên làm Định-châu.

Trong Kinh kỳ ít mưa, cầu đảo ở miếu Nam-hải long vương. Mưa to. Sai lễ tạ.

Tháng 12, lấy phó tướng Tiền quân lãnh trấn thủ Nam-định là Nguyễn Văn Hiếu làm ân trấn Thanh-hoa, hữu thống chế Thị trung lãnh ân trấn Bình-định là Trương Phúc Dặng làm trấn thủ Nam-định. Bộ thuộc của Hiếu hơn 100 người các đội Tiền phấn kích và Tiền thuận

https://tieulun.hopto.org

theo đi thú ở Nam-định cho đem đến chỗ làm việc mới.

Định lệ đăng sổ dân đinh và báo bộ cho các địa phương từ Quảng-bình trở vào Nam. Bộ Binh tâu rằng những lại dịch binh lính các nha môn và vệ đội ở Kinh mà mộ dân ngoại tịch để sung thi xét trong sổ tuyển và đơn bằng đăng sổ không có tên mới được phê phó. Từ trước đến nay, các địa phương đăng sổ dân đinh theo kỳ báo bộ, chỉ có Thừa-thiên, Quảng-trị, Quảng-bình, Quảng-nam, Quảng-ngãi và Bình-định mà thôi, còn Phú-yên trở vào đến Gia-định, Nghệ-an trở ra đến Bắc-thành, vẫn đợi đến kỳ duyệt tuyển mới nộp sổ, vì thế ở Kinh có người xin sung [lại dịch binh lính] thì không kê cứu vào đâu được. Nếu chỉ bằng vào sổ tuyển thì chưa được đích thực. Xin lượng tinh xa gần mà định hạn báo sổ.

TAILIEU.VN

Vua sai đình thần bàn lại. Đình thần xin từ nay danh sách dân đăng sổ, Thừa-thiên mỗi ngày một lần báo, Quảng-trị, Quảng-bình, Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định mỗi tháng một lần báo, Phú-yên, Bình-hòn, Bình-thuận, 3 tháng một lần báo, Gia-định 6 tháng một lần báo. Có người xin sung [lại dịch binh lính] ở các nha môn vệ đội ở Kinh, thì bộ Binh lấy danh sách ấy đối chiếu để xét, quả là dân ngoại tịch mới phê chuẩn. Nếu có những người trùng họ trùng tên thì theo ngày tháng trước sau, người xin sung trước thì biên vào ngạch, người đăng sổ đinh trước thì ghi sổ. Đến như Nghệ-an trở ra Bắc, người xin sung không có mấy thì không cần phải bàn. Vua theo lời bàn.

Nam-định có tên tù ăn cướp đương đêm trốn thoát, hơn một năm quan quân bắt được, người coi ngục và

https://tieulun.hopto.org

linh ngục đều đã xử tội đồ. Bộ Hình đem việc tâu lên. Vua sai tha. Nhận thấy ngoài hạn bắt được tù trốn chưa có lệ khoan giảm, sai bộ thần bàn. Bộ thần tâu rằng: « Tham xét tắc lệ xử phân của nước Đại Thanh, trong có chép một điều tù trốn, dẫu trong hạn chưa bắt được cũng phải cách chức mà lưu lại để tìm bắt. Đại khái phép trừng phạt rất nghiêm để răn những ngục quan và người coi ngục sơ suất trễ nải. Cái nghĩ, từ xưa đặt ra hình luật là muốn khiến người ta biết đường mà tránh, còn việc châm chước tội tình, từ nặng đến nhẹ, từ nhẹ đến nặng, thì nên tùy nghi nghĩ xử, không nên nhất định gắn chặt. Nay người giữ ngục để tù trốn mà trong hạn tìm bắt được đã tha tội, nếu ngoài hạn mới bắt được, lại đặt sẵn lệ khoan giảm, thì sợ người coi ngục và linh ngục lấy làm thường, sẽ đến mở lỏng giữ cẩm, có lúa tù phạm, rồi nói dối là trốn mất không biết để mong khỏi tội, cái tệ ấy không nên để cho lớn dần. Vậy xin gặp việc thì xét tình định tội, châm chước nặng nhẹ mà khoan giảm hay tha bổng, đều do bề trên định để cho kẻ gian hoạt không được làm bậy, mà kẻ phạm tội không được lọt lưới ». Vua cho là phải.

Giáng bổ trấn thủ Phiên-an là Phan Tiến Hoàng làm phó quản cơ các quân, cai bạ Lê Đăng Doanh làm Hàn lâm viện thị giảng học sĩ. Trước đây trong một hạt trấn có người cùng với khách buôn người Thanh đánh bạc, nhân lấy nợ cũ làm tiền thua bạc và đút của cho vệ úy Trần Văn Quế để xin trấn bỏ nợ ấy đi. Thành thần biết được tình trạng, nghĩ xử Tiến Hoàng và Đăng Doanh cách chức. Vua đặc cách đổi làm giáng ba cấp đổi đi, bèn bổ các chức ấy.

https://tieulun.hopto.org

Gọi hơn 4.900 người quân Thần sách Thanh Nghệ và năm quân Bắc-thành về Kinh thao diễn.

Những tù phạm đi đày ở Gia-định nhiều người mãn hạn, đình thần tư lên bộ Hình. Bộ thần bàn tâu cho là từ trước đến giờ những tù đồ ở Thừa-Thiên cùng Thanh Nghệ Bắc-thành phát phối đi Gia-định, trong ấy phần nhiều là kẻ cướp đánh giết người mà được giảm tội chết, xử lưu mà chuẩn đồ, khác hẳn với tù thường bị tội đồ, nếu nhất khái tha cả thì nhẹ nặng không có phân biệt. Huống chi bọn ấy vốn tinh hung tợn, tha ra chưa chắc đã chừa, sẽ lại làm hại cho dân địa phương. Xây xin so sánh tội tình mà phân biệt xử trí. Phàm kẻ phạm đáng là mãn đồ, tòng đồ (1), thì mãn hạn được tha; phàm kẻ nhờ giảm tội chết mà được mãn đồ, tòng lưu (3) chuẩn đồ, lại phải làm việc khó nhọc thì khi mãn hạn xin đem bỏ làm binh, theo các trấn quản thúc để chúng biết răn sợ, không dám làm bậy, mà sai phái việc công cũng có ích lợi.

Vua y lời bàn.

Cho con Nguyễn Đức Xuyên là Nguyễn Đức Hỗ, con Lê Chất là Lê Hậu, làm vệ úy, trật tùng tam phẩm.

Cai bạ Bình-thuận là Trịnh Văn Thành vì việc dung túng người nhà đòi hối lộ bị cách chức, phát đi đạo Cam-lộ để ra sức chuộc tội. Lấy thự ký Quảng-trị là Trần Công Tuân làm cai bạ Bình-thuận.

---

(1) Mãn đồ: Đồ 3 năm — Tòng đồ: Đồ 4 năm (*Hoàng Việt luật lệ*, quyển I, chương 27, 29).

(2) Tam lưu: Lưu có ba bực, thứ nhất 2.000 dặm, thứ nhì 2.500 dặm, thứ ba 3.000 dặm.

(3) Mãn lưu: Lưu 3.000 dặm.

https://tieulun.hopto.org

Đinh Phiên có tội cách chức. Trước kia Nghệ-an làm danh sách bách thần, thuộc viên ở trấn là Hoàng Nghĩa Hựu và Nguyễn Ngọc Quỳnh nhân đó thay đổi sắc thần, lại có sắc phong của giặc Tây-sơn cũng sắp lẫn vào. Ngày ấy Đinh Phiên một mình làm việc bộ Lễ, giao cho thiêm sự là Lưu Công Đạo, cùng bộ tý là Nguyễn Đức Hiền, Nguyễn Đình Lập nhận xét, không trích ra được sự gian dối, Đinh Phiên cứ thế đệ tâu. Trịnh Hoài Đức xét ra việc ấy. Sai đình thần bàn xử. Đến nay án thành, Đinh Phiên bị 100 trượng, cách chức, phát đi Hà-tiên ra sức chuộc tội (sau đổi phát đi Quảng-ngãi), Công Đạo phải cách chức, phát đi Châu-đốc Tân-cương, để ra sức chuộc tội; Đức Hiền và Đình Lập phải cách chức về dân; Nghĩa Hựu bị chém; Ngọc Quỳnh bị mãn lưu; trấn thủ Nghệ-an bị giáng 2 cấp. Sách tâu bị bác trả về. Sắc ngụy thì tiêu hủy hết.

Sai bộ Lễ tư đòi hương cống các khoa còn ở quê quán đến Kinh đợi tuyển.

Trấn thủ Tuyên-quang là Đào Văn Thành chết.

Vua nghĩ Thành bắt giặc có công, tặng chưởng cơ, cho 300 quan tiền, 20 tấm lụa.

Lấy quản cơ cơ Tả tiệp Tiền quân là Lê Huy Tích thự trấn thủ Tuyên-quang.

Vua thấy các hạt từ Nghệ-an ra Bắc, trước có đặt cai huyện, ký huyện, cai tổng, phó tổng, danh hiệu phức tạp, bèn chuẩn y lời bàn của đình thần, từng chỉ đặt 1 cai tổng, do thượng ty địa phương chọn những cai tổng phó tổng thực thụ, tâu xin bổ thụ; nếu còn thiếu thì chọn ở trong đám quyền sai cai huyện, ký huyện, cai tổng, phó tổng, xét người nào làm được việc thì cấp bằng [cho làm cai

https://tieulun.hopto.org

tổng], thì sai 3 năm, không lỗi mới được thực thụ. Còn thừa cho về chịu sai dịch.

Người Biên-hòa thành Gia-định là Nguyễn Văn Trung dâng sách *Quốc triều điển chí*. Thưởng cho 10 lạng bạc.

Biên binh dân hai thôn An-hòa đông và Tân-hòa trấn Vĩnh-thanh làm ba hiệu nhất nhị tam của chi Võ cự, lệ theo thành Gia-định, thuế thân và dao dịch đều được miễn. Buổi đầu trưng dân hai thôn ấy tự xuất tài lực, theo đi đánh giặc, được bổ làm hai vệ Võ cự nhất nhị. Sau khi đại định lại chịu lệ kén binh như dân các huyện. Đến nay dân ấy bảy xin, cứ hiện số binh dân biên làm chi Võ cự, lúc có việc thì theo hàng ngũ, lúc không việc thì về quán mưu sinh, để phân biệt với binh dân. Thành thần đề thỉnh cho. Vua y cho.

Ngày kỷ dậu, tế Hợp hưởng.

trẫm đến làm lễ đã có định kỳ. Nay theo lời bàn của bộ, cho đặt thêm lễ Hợp hưởng, cùng với bốn lễ hưởng ở bốn tháng mạnh thành năm lễ hưởng. Điển lễ rất quan hệ, sáng lập từ nay. Năm nay trẫm đến làm lễ ở Thái miếu, sang năm đến làm lễ ở Thế miếu, còn các miếu khác đều sai tế thay như trước ».

Truy cấp cáo sắc cho khâm sai chưởng cơ tặng chưởng dinh quận công Nguyễn Kim Phẩm. Phẩm là người xã Thần-vị (huyện Thượng-nguyên) Nam-định, đầu trung hưng, xướng suất nghĩa binh, vào Gia-định theo đánh giặc, chết trận, được tặng chưởng dinh quận công mà chưa có cáo sắc; đến nay người cháu [gọi Phẩm là chú bác] là đội trưởng Nguyễn Kim Diện đem việc ấy tâu xin. Vua nhớ người có công cũ, sai bộ Lễ bàn truy

https://tieulun.hopto.org

cấp, lại cho 3 người mộ phu. Anh Phẩm là cai cơ Nguyễn Trân và Nguyễn An cùng ứng nghĩa với Phẩm, đều chết trận, đều được truy tặng vệ úy.

Đúc ấn «Tuyên trường» và dấu kiếm bằng ngà cho phủ Thừa-thiên và các dinh trấn đạo Quảng-trị, Quảng-bình, Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định, Phú-yên, Bình-hòa, Bình-thuận, Nghệ-an, Thanh-hoa và Ninh-bình, mỗi nơi mỗi thứ một cái.

Định lương tháng cho giám sinh Quốc tử giám, lấy khoá hạch bốn tháng trọng [tứ trọng] chia hạng cấp cho. (Hạng ưu, mỗi tháng tiền 3 quan, gạo 2 phương, dầu 5 cân; hạng thứ, tiền 1 quan 5 tiền, gạo 1 phương, dầu 3 cân. Ai hai khóa đều ưu, thưởng tiền 1 quan, gạo 1 phương. Ai ba khóa đều ưu, do bộ tâu xin bổ dùng. Khóa trước bình, khóa này ưu, thì cấp lương theo hạng ưu. Khóa trước ưu, khóa này bình, cũng khóa đều bình, thì cấp lương theo hạng thứ. Khóa trước bình, khóa này thứ, đình cấp lương 1 tháng. Hai khóa đều thứ, đình cấp lương 2 tháng. Bốn khóa đều thứ thì bị đuổi).

Vua từng cùng với thị thần bàn việc học, nói rằng: «Trẫm từ khi làm thái tử, sau khi vấn an được nhàn rỗi, không làm việc gì, chỉ chăm xem sách. Phàm những sử Hán Đường Tống Nguyên Minh, không bộ nào là không xem; nhưng tính trẫm không nhớ lâu, nên khi nói chuyện, nhớ đến việc cũ nhà Nguyên nhà Minh, có khi nhớ việc mà quên tên người, trẫm hỏi các khanh, cũng không trả lời được, có lẽ chưa đọc chăng?».

Quang lộc tự khanh Phan Huy Thực tâu rằng: «Từ đời Lê trở lại, những người học thi cử chỉ đọc các sử Hán Đường Tống để làm lối tắt thi cử».

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

Vua nói: « Từ Nguyên Minh cho đến Đại Thanh có đến 6, 7 trăm năm. Cứ nay mà xem thì từ Tống trở lên đã thành đời thái cổ rồi, mà kẻ học giả bỏ gần cầu xa là cớ làm sao? » Lại quay hỏi thiêm sự Lê Văn Đức. Lê Văn Đức đáp rằng: « Thần cũng chỉ học văn cử nghiệp mà thôi ». Vua lại nói: « Văn cử nghiệp làm lầm người ta đã lâu. Trẫm cho rằng văn chương vẫn không nhất định. Nay văn cử nghiệp chỉ câu nệ sáo cũ, lên mặt với nhau, đứng riêng phe phái, nhân phẩm lấy đấy làm cao thấp, khoa trường lấy đấy làm đỗ hỏng, học hành như thế, lấy gì nhân tài mỗi ngày một kém. Nhưng tập tục theo nhau, khó mà thay đổi. Vài năm nữa nên bàn thay đổi ».

Sai viện sử Thượng trà viện là Nguyễn Văn Lộc quản lý các hành nhân của ty Hành nhân.

LUẬN VĂN THẠC SĨ

định, Sơn-tây, Bắc-ninh và Hải-dương, theo sổ duyệt tuyển năm ngoái dân số cũng có nơi tăng nơi giảm, những nơi dân ít lính nhiều thì đã tạm hoãn bắt lính để thư cho dân, còn nơi nào dân nhiều lính ít thì xin cứ số thừa, 7 người chọn 1, cùng dân xiêu tán mới về, tự 7 người trở lên, cũng theo số mà bắt lính.

Vua sai đình thần bàn lại. Đều cho rằng nhà nước chọn lính đã có phép, năm Gia-long thứ 6 [1807] đã bỏ sổ thường hành cũ, gộp làm sổ đinh, số lính vẫn theo ngạch cũ, vốn không vì số dân nhiều ít mà tăng giảm ngạch lính. Nay những dân thừa số, xin tạm hoãn đừng kén lính, còn dân xiêu tán mới về, chưa được yên ở, cũng nên khoan thứ cho họ được nghỉ ngơi.

Vua cho là phải.

https://tieulun.hopto.org

Sai quan đi thanh tra từ Thừa-thiên trở vào Nam đến Quảng-ngãi, từ Thừa-thiên trở ra Bắc đến Ninh-bình.

Sai vệ úy thao thành Gia-định là Lê Quốc Thái quyền lãnh biên binh đồn Uy-viễn, theo trấn Vĩnh-thanh sai phái.

Sai các quản tập bắn súng lớn súng nhỏ, chia hạng thưởng tiền theo thứ bực.

Giặc trốn ở Thái-nguyên là Nguyễn Đình Các, ngụy xưng là Quận công, họp đảng cướp bóc hơn 20 năm, quan địa phương bắt không được. Đến nay lại chứa nuôi Lê Duy Khang, nói láo là con cháu nhà Lê để lừa dân ngu, ngầm họp ở núi Tam-tu xã Thần-sa (thuộc huyện Động-hỷ), chiêu dụ các tên phạm trốn ở các trấn, đặt ra danh hiệu ngụy để mưu khởi loạn. Thành thần nghe báo, lập tức sai thống quản thập cơ Hậu quản là Ngô Văn Vĩnh, thống quản thập cơ Trung quản là Lê Văn Sách cùng trấn thủ Thái-nguyên là Phan Văn Hải, đều đem binh và voi, chia đường tiến đánh, đến thẳng sào huyệt. Giặc đem đồ đảng 800 người kháng cự. Quân ta chém được hơn 30 đầu, bắt sống được hơn 40 tên. Giặc thua to, bỏ cờ trống, súng ống, khí giới chạy trốn, chết ở rừng rú rất nhiều. Các chạy trốn sang xã Đức-lân (huyện Tư-nông). Phó thống thập cơ Tả quản là Vũ Văn Thân đem quân đến tìm bắt được Các cùng đồ đảng vài mươi người. Thành thần đem việc tâu lên.

Vua khen, thưởng cho Ngô Văn Vĩnh và Lê Văn Sách kỷ lục quân công đều 1 thứ; Vũ Văn Thân trước bị giáng 1 cấp, cho được khai phục. Lại thưởng cho mỗi người 1 thanh gươm đầu sư tử mạ vàng của Tây-dương. Những biền binh đi trận thì thưởng kỷ lục, thực thụ và

https://tieulun.hopto.org

tiền bạc theo thứ bực. Người chết, người bị thương thì được cấp hậu. Các bị xử tử bằng lăng trì. Đồ đảng nó là Nguyễn Trí Địch (nguỵ xưng tiết chế), Ngô Mậu (nguỵ xưng tham quân), Đặng Đình Quyến (nguỵ xưng thống lãnh) tụ họp ở Sơn-nam. Vệ úy vệ Định võ là Nguyễn Đình Phổ đem quân đi đánh, bắt được giết đi. Thưởng cho Đình Phổ kỷ lục quân công 1 thứ.

Khôi phục cho Hoàng Trung-đồng làm chánh tuần hải đô đinh.

Quốc vương nước Diến-điện sai sứ đến thông hiếu.

Khi trước tổng trấn Gia-định là Lê Văn Duyệt sai thuộc hạ là Nguyễn Văn Độ đi thuyền buôn sang các nước bên ngoài nước Hồng-mao tìm mua đồ binh dụng, bị gió bạt đến trấn Đào-quại nước Diến-điện. Quan trấn ấy bắt Độ của nước Xiêm, xét hỏi nghiêm nhặt. Đến lúc biết là người nước ta, bèn hậu đãi đưa về; nhân sai bồi thần là bọn Hợp thần-thăng-thụ-nhĩ-miên ty-chi-tu giá-nô-tha đem quốc thư và phẩm vật đến dâng (1 cái ấn vàng, 10 cái nhẫn vàng, 1 cái hộp trầu sơn đỏ, 1 chuỗi hạt châu không cháy, 1 bức chiên tơ đỏ, trừu tơ đại hồng và trừu tơ tố hồng mỗi thứ 2 bức). Sứ đến Gia-định. Thành thần sai dịch thư tâu lên. Thư lược nói: Trước đây nước ấy vẫn muốn giao hiếu tỏ lòng thành, khoảng năm Gia-long đã 2 lần sai sứ đi, nhưng không đến nơi được. Nay nghe nhà vua mới nối ngôi, nước ấy vui mừng lắm, dâng thư lên tâu, và xin nước ta tuyệt giao với nước Xiêm.

Vua với đại thần bàn bạc. Bọn Nguyễn Đức Huyên, Trần Văn Tinh cho là nước Diến-điện cùng nước Xiêm

https://tieulun.hopto.org

thù nhau lâu đời, nay đến thông hiếu, ý đó có thể biết được. Vả ta với nước Xiêm đã hòa hiếu với nhau, mà lại giao thông với nước Diến-điện thì người Xiêm chửa chắc không ngờ, không bằng hậu tứ mà bảo về. Bọn Nguyễn Hữu Thận, Nguyễn Văn Hưng cho rằng đất đia người phương xa đến, đời xưa lấy làm răn; nhưng kẻ mến nghĩa mà đến, cũng không nên cự. Huống chi Diến-điện thù với Xiêm, không can thiệp gì đến ta, ta khước từ Diến-điện, người Xiêm chửa chắc cảm ơn ta. Xin cứ nhận lấy.

Vua dụ rằng: « Trẫm nghĩ Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta sang Xiêm, vua trước nước ấy đã sai quân giúp một lần, nhưng sai tướng không được người khá, đến đâu cũng cướp bóc, làm mất lòng dân, nhân đó bị giặc đánh tan phải chạy, từ đó về sau sợ oai giặc, không khảo là, khôn ngoan tính trời, biết cơ đã đến, không cần phải mượn quân của họ mà bị kiềm chế, bèn tự quyết định, liền đêm đi đường biển về nước. Từ đấy chiêu tập những người cựu thuộc, rộng nộp những người mới đến, oai trời đến đâu, giặc đều tan vỡ, rồi lấy cả nước, thống nhất giang sơn, có thêm nhờ một mũi tên một tấc gươm của nước Xiêm đâu. Việc ấy chẳng những quan dân nước ta đội oai trời, mà các nước ngoài biển đều phục sức thần. Nhưng Hoàng khảo ta lại nghĩ tấm lòng tốt buổi đầu của người Xiêm, họ lại là láng giềng, nên từ trước đến giờ vẫn cho giao hiếu. Trẫm noi theo phép cũ, há lại nghe lời nói ngoài mà tự mình trước bỏ nghĩa láng giềng. Nếu ngày khác nước Xiêm mưu điều không tốt mà gây hấn ở ngoài biển, thì đã có lẽ phải trái, bèn

https://tieulun.hopto.org

nào phải thi khốc, trời sẽ giúp cho, mà việc làm một nửa thu công gấp đôi. Nay tự trẫm xem ra thì quyết không có lẽ hỗ giao hiếu gây hiềm thù để nhọc quân lính. Vậy lời xin của nước Diến-điện không cho thì hành. Nhưng nghĩ sứ thần vượt biển đi xa, giữa đường lại gặp hỏa tai, nên trả lại đồ cống mà thưởng cho quốc vương và sứ thần » (Thưởng cho quốc vương: quế 23 cân, sa, lụa, the, trừu, mỗi thứ 100 tấm, đường cát 1.000 cân. Thưởng cho sứ thần: Chánh sứ, bạc 100 lạng; phó sứ, bạc 80 lạng; áo mở bụng bằng đoạn mãng mỗi người 1 cái; quần mỗi người 1 cái. Quân dị theo 10 người, mỗi người đều 1 lạng bạc, áo mở bụng bằng đoạn lông đỏ và quần, mỗi người mỗi thứ 1 cái). Sai đình thần viết thư trả lời. Đình thần lại xin trong cống yên ủi tình người xa.

Vua theo lời xin. Sai quản cơ Nguyễn Văn Uẩn và chánh tuần hải đô đinh Hoàng Trung-đồng đem binh thuyền và mang lương tiền 6 tháng, đưa sứ giả đến địa đầu Diến-điện thì về. Lại sai bộ Lễ đem việc ấy báo cho nước Xiêm. Người Xiêm gởi thư đến tạ.

Đình thần dâng sớ rằng: « Từ trước đến giờ các tiết Thánh thọ, Chánh đán, Đoan dương ở cung Từ thọ, Hoàng thượng đem quần thần đến làm lễ, đều vâng chỉ Từ cung miễn cho các quan không phải chầu mừng. Ngửa thấy đức khiêm cung của Thánh từ sáng rỡ xưa nay, dù rộng điển hay trước mà làm hậu cho đời sau, bọn thần trộm nghĩ: Đức hóa rộng rãi, bốn bể cùng trông; kính đội lòng thành, tinh trời sẵn có. Nay Hoàng

https://tieulun.hopto.org

thái hậu nối đức tốt Kinh thất (1) được phụng dưỡng vinh quang, thần liên lớn nhỏ chưa được theo ban mà chúc thọ, lòng thành nhỏ mọn không thể thôi được. Cúi trông lượng thánh soi xét, chuyển đạt lên Từ cung, xuống lệnh từ nay về sau cho các quan theo ban chúc mừng, để yên lòng tôi con kính mến ».

Tờ tấu dâng lên, vua thân đến cung Từ thọ bẩm tâu. Trước còn chưa cho. Vua nói việc này là quần thần thành khẩn lắm, xin mãi hai ba lần, hoàng thái hậu mới cho.

Định lệ triều hạn cuối năm.

Phàm các giấy tờ của các nha tuân lời nghị phải làm mà trong năm chưa làm xong, đều làm sớ xin hoãn đến sang năm, sau ngày khai ấn sẽ làm dần.

Bộ Lễ dâng nghi chú chầu mừng tết Nguyên đán. (Nghi hoàng ấy, hoàng tử, hoàng thân, trăm quan làm lễ khánh hạ. Quan thừa chế lãnh chỉ tuyên rằng: « Tết mừng đầu năm, cùng các khanh cùng vui, ban yến thưởng theo thứ bực ». Đọc xong, hoàng tử, hoàng thân, trăm quan làm lễ tạ ơn. Ngoài ra đều theo nghi thức thường).

---

(1) Kinh thất : Nơi cung điện nhà Chu, vợ Văn vương là Thái Tự nối được đức tốt của mẹ chồng là Thái Nhâm.

https://tieulun.hopto.org